



**Gransknings  
kommissionens  
betänkande**  
**Brottsutredningen efter mordet  
på statsminister Olof Palme**



**SOU** 1998:18



Statens offentliga utredningar  
1999:88  
Justitiedepartementet

# Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme

Granskningskommissionens betänkande

Stockholm 1999

SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie kan köpas från Fakta Info Direkt.  
För remissutsändningar av SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie svarar  
Fakta Info Direkt på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fakta Info Direkt, Kundservice  
Box 6430, 113 82 Stockholm  
Tel: 08-587 671 00, Fax: 08-587 671 71  
E-post [order@faktainfo.se](mailto:order@faktainfo.se)

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 1993.  
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:  
Information Rosenbad  
Regeringskansliet  
103 33 Stockholm  
Fax: 08-405 42 95  
Telefon: 08-405 47 29

Elanders Gotab, Stockholm 1999

ISBN 91-7610-896-1  
ISSN 0375-250X

## Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslöt den 29 september 1994 att tillkalla en kommission om utredningen av mordet på statsminister Olof Palme. Samtidigt utsåg regeringen dåvarande landshövdingen Sigvard Marjasin att vara ordförande i kommissionen. Regeringen skulle senare utse övriga ledamöter. Den 20 december 1994 beslöt regeringen att som ledamöter utse generaldirektören Inga-Britt Ahlenius, docenten Hans-Gunnar Axberger, dåvarande kommunalrådet numera styrelseordföranden i HSB Riksförbund Gun-Britt Mårtensson och dåvarande hovrättspresidenten Håkan Winberg. Kommissionen höll sitt första sammanträde den 18 januari 1995 och beslöt därvid anta namnet Palme-kommissionen. Vid den tidpunkten hade även ett antal experter förordnats att bistå kommissionen i dess arbete. Vidare hade två utredningssekreterare anställts.

Sigvard Marjasin entledigades på egen begäran av regeringen den 6 juni 1996. Efter den tidpunkten bedrev kommissionen tills vidare inte något arbete.

Den 15 augusti 1996 utsåg regeringen landshövdingen Lars Eric Ericsson att vara ordförande i kommissionen. Flertalet experter och de två sekreterarna entledigades därefter från sina uppdrag. Kommissionen höll i sin nya sammansättning sitt första sammanträde den 30 augusti 1996 och beslöt därvid anta namnet *Granskningskommissionen i anledning av utredningen av mordet på statsminister Olof Palme*. Granskningskommissionen beslöt vidare att Hans-Gunnar Axberger skulle vara kommissionens huvudsekreterare. Granskningskommissionen fann det inte möjligt att fortsätta det arbete som inletts av den tidigare Palmekommissionen. Detta berodde dels på att den nye ordföranden inte tagit del i detta, dels på att kommissionen ansåg att granskningsarbetet borde bedrivas på ett annat sätt. Även om en del av den tidigare Palmekommissionens material kunde utnyttjas – det gällde framför allt de dokumenterade utfrågningar som gjorts, men även vissa av sekretariatet framtagna faktasammanställningar – innebar detta att arbetet startade om såsom från början. Arbetet i kommissionen har

således bedrivits från september 1996 till juni 1999. Granskningskommissionen har haft sammanlagt 53 sammanträdesdagar.

Hovrättsassessorn Petra Lundh har som utredningssekreterare biträtt Granskningskommissionen från den 1 oktober 1996. Petra Lundh har deltagit i kommissionens löpande arbete och ansvarat för kommissionens kansli samt granskat och upprättat redovisningar över brottsutredningsmaterialet. Jur. kand. Catharina Strömbäck har som utredningssekreterare biträtt kommissionen från den 1 september 1997 till 31 oktober 1998. Hovrättsassessorn Anders Kylhammar biträdde som utredningssekreterare kommissionen i fyra månader under hösten 1997. Som experter har varit förordnade polisöverintendenten Bengt Åke Jonsson, revisionsdirektörerna Bo Sandberg och Christer Skogwik samt förste revisorn Maj Sölvesdotter. Experterna har utfört avgränsade uppdrag för kommissionens räkning utan att deltaga i det löpande arbetet.

Av det förhållandet att Granskningskommissionen den 30 augusti 1996 startade om arbetet såsom från början följer att för det som nu redovisas svarar endast kommissionen i dess sammansättning efter detta datum.

Stockholm den 29 juni 1999

*Lars Eric Ericsson*

*Inga-Britt Ahlenius*

*Gun-Britt Mårtensson*

*Hans-Gunnar Axberger*

*Håkan Winberg*

# Innehållsförteckning

<b><i>Betänkandets innehåll</i></b> .....	<b>15</b>
<b>1 Bakgrund</b> .....	<b>21</b>
<b><i>Kapitlets innehåll</i></b> .....	21
1.1 Uppdraget .....	22
1.1.1 Uppdraget och dess bakgrund.....	22
1.1.2 Granskningsarbetets uppläggning .....	27
Granskningens föremål.....	27
Granskningens former .....	27
Arbetsmaterial som framtagits av den tidigare Palmekommissionen.....	31
Medverkan av experter .....	32
En revisionell granskning av brottsutredningen.....	33
Personuppgifter i granskningsmaterialet.....	35
Källkontroll och kvalitetssäkring av vårt material.....	37
Ett påpekande beträffande kommissionens uppdrag.....	38
1.2 Översikt över tidigare granskningar .....	39
1.3 Särskilt om Juristkommissionens granskning.....	43
1.3.1 Vissa påpekanden angående Juristkommissionens granskning i förhållande till vårt uppdrag.....	43
1.3.2 Mordnatten. Juristkommissionens första rapport i kort sammanfattning.....	46
1.3.3 Organisationen av brottsutredningen .....	49
Den inledande organisationen av spaningsarbetet.....	49
Den fortsatta organisationen av brottsutredningen .....	51
Rikspolisstyrelsen eller Stockholmspolisen?.....	53
Ad hoc-organisation eller enligt beredskapsplan?.....	55
Ledningsgruppens sammansättning .....	57
Hans Holmérs ställning.....	58
Hanteringen av polisärenden .....	61
Effekter på brottsbekämpningen .....	62
Informationsfrågor .....	63
1.3.4 Förundersökningens ledning.....	66
Bakgrund .....	66

	När borde åklagare ha inträtt som förundersökningsledare?.....	67
	Kan en förundersökning lagligen delas upp?.....	69
	Förundersökningsledarens respektive polisens befogenheter.....	71
	Behovet av regelförändringar.....	79
1.3.5	Själva brottsutredningen.....	79
1.3.6	Åklagarväsendets roll och insatser.....	85
1.3.7	Tvångsmedelsanvändning.....	90
1.3.8	Regeringens roll i brottsutredningen.....	93
1.4	Våra slutsatser av de tidigare granskningarna.....	105
1.4.1	Själva brottsutredningen.....	105
1.4.2	Organisationen av brottsutredning och förundersökning.....	106
1.4.3	Ansvar.....	110
1.4.4	Övriga frågor.....	115
<b>2</b>	<b>Brottsutredningen i översikt.....</b>	<b>117</b>
	<i>Kapitlets innehåll</i> .....	117
2.1	Översikt över utredningsarbetet och dess organisation från den 5 februari 1987.....	118
2.1.1	Palmeutredningen.....	118
	Vissa påpekanden.....	118
	5 februari 1987 – 1 mars 1988.....	120
	Hans Ölvebros organisation.....	121
	Åklagarorganisationen från 1 mars 1988.....	123
	Arbetet med brottsutredningen under Hans Ölvebros ledning....	124
	Förundersökningen mot Hans Ölvebro.....	128
	Arbetet med brottsutredningen efter det att Hans Ölvebro slutat som spaningsledare.....	131
	Anmärkningar om samarbetet mellan polis och förunder- sökningssledning samt om möjligheten att i efterhand beskriva hur utredningsarbetet bedrivits.....	132
2.1.2	Säkerhetspolisens roll i brottsutredningen.....	134
	Arbetet i mordutredningen.....	134
	Material hos säkerhetspolisen med anknytning till mordutredningen.....	137
	Anmärkningar om kommissionens möjlighet att granska säkerhetspolisens material.....	139
2.1.3	Kontakter mellan förundersökningsledningen och regeringen.....	142
2.1.4	Palmeutredningens material.....	142
	Materialets omfattning.....	142
	Materialets registrering, indelning etc. ....	143
	Exempel på sökning i materialet och hur resultatet tolkas.....	144

2.2	Utredningsläget.....	147
2.2.1	Inledning.....	147
2.2.2	Händelseförloppet i översikt.....	147
2.2.3	Gärningen och gärningsmannen .....	148
	Skotten, dödsorsak m.m.....	148
	Spår. Upphittade kulor.....	151
	Vapnet .....	152
	Förhållandena på mordplatsen .....	154
	Vittnen till själva händelsen .....	155
	Gärningsmannens signalement .....	157
	Gärningsmannens tillvägagångssätt .....	158
	Gärningsmannens flykt.....	159
2.2.4	Omständigheter kring makarna Palmes biobesök.....	161
	Bakgrunden till biobesöket.....	161
	Färdvägen till Grand.....	162
	”Mystiska” personer vid biografen Grand.....	162
	Promenaden från Grand .....	167
	Var makarna Palme övervakade?.....	169
	Var makarna Palme avlyssnade?.....	171
2.2.5	Tidpunkter för mordet, polisens larmanrop och polisens ankomst till brottsplatsen .....	172
	Vissa påpekanden.....	172
	Vissa tidsangivelser och kronologiska data.....	173
	Övrigt .....	176
	Vissa oanvändbara tidsangivelser och ej i tiden fastställbara händelser.....	179
	Sammanfattande anmärkningar .....	181
<b>3</b>	<b>Vissa generella utredningsåtgärder m.m.....</b>	<b>185</b>
	<i>Kapitlets innehåll</i> .....	185
3.1	Kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden.....	186
3.1.1	Förhör med närstående personer.....	186
3.1.2	Förhör med medarbetare m.m.....	187
3.1.3	Andra generella utredningsåtgärder.....	189
3.1.4	Gärningsmannaprofilens sammanfattning av utredningsresultaten i denna del .....	196
3.1.5	Juristkommissionens granskning av de inledande utredningsåtgärderna i denna del .....	198
3.2	Vapen- och ammunitionsutredning.....	199
3.2.1	Allmänt .....	199
3.2.2	Vapenundersökningar .....	199
3.2.3	Ammunitionsundersökningar.....	204
3.2.4	Mockfjärdsvapnet/Haparandavapnet .....	206



3.2.5	S-vapnet .....	212
3.2.6	Linköpingsvapnet .....	215
3.3	Inhämtande av utrikespolitisk sakkunskap. UD:s roll i mordutredningen .....	217
3.3.1	Allmänt .....	218
3.3.2	Uppdrag till förre ambassadören Sverker Åström .....	219
3.3.3	UD:s roll i övrigt.....	233
	Det första året .....	233
	Efter sammanbrottet 1987 .....	234
	Townley-ärendet m.m. ....	236
	Kontakter med Banisadr .....	239
3.3.4	Vissa allmänna synpunkter som framförts till kommissionen .....	240
3.3.5	Sammanfattning .....	243
3.4	Övrigt.....	244
3.4.1	Efterlysning av walkie-talkie-iakttagelser m.m. ....	244
	Skelleftehamnsbrevet .....	244
	Uppmaning till allmänheten att rapportera walkie-talkie-iakttagelser .....	245
	GMP:s analys av rapporterade walkie-talkie-iakttagelser .....	246
	Kommissionens genomgång av uppslag rörande walkie-talkie-iakttagelser .....	247
3.4.2	Publicering av de s.k. fantombilderna .....	252
3.4.3	Utfästelse om belöning .....	255
3.4.4	Genomgång av rymlingar, permissionsrapporter, självmord m.m. ....	256
3.4.5	Farliga personer m.m. ....	257
3.4.6	Dörrknackning .....	257
3.5	Sammanfattande anmärkningar .....	257
3.5.1	Kartläggningen av Olof Palmes personliga förhållanden ....	257
3.5.2	Utrikespolitisk analys. Samarbete med UD .....	262
3.5.3	Övrigt.....	265
	Vapen- och ammunitionsutredningar .....	265
	Walkie-talkie-iakttagelser .....	265
	De s.k. fantombilderna.....	266
	Belöningen .....	268
	Dörrknackning .....	268
<b>4</b>	<b>Polisspåret .....</b>	<b>271</b>
	<b><i>Kapitlets innehåll</i> .....</b>	<b>271</b>
4.1	Bakgrund.....	273
4.1.1	Allmänt om polisspåret.....	273
	Polisspår och polisärenden .....	273

	Polisspåretns innebörd.....	274
	Översikt över polisspåretns innehåll .....	276
4.1.2	Vissa utredningar avseende förhållanden vid Stockholmspolisen.....	279
	Bakgrund .....	279
	Norrmalmsutredningen.....	279
	Machnowfallet.....	283
	Skeppsholmenmålet .....	286
	Sammanfattande anmärkningar .....	287
4.1.3	Utredning om högerextremism inom polisen .....	289
	Allmänt.....	289
	Översikt över Stockholms polisstyrelses utredning.....	289
	Sammankomster med påstådd nazistisk inriktning ("herrmiddagarna") .....	292
	Polisman som på mornatten ringde VD 1 och uttryckte tillfredsställelse över mordet .....	294
	Stockholms polisstyrelses begäran att en polisman skulle försättas i disponibilitet .....	295
	Polisfesten den 1 mars 1986.....	298
	Polismäns resor till Sydafrika.....	298
	Sammanfattande anmärkningar .....	300
4.2	Polisspåretns hantering inom PU .....	308
4.2.1	Översikt.....	308
4.2.2	Närmare om hanteringen under den första tiden.....	309
4.2.3	Förundersökningsledningens roll.....	313
4.2.4	Sammanfattande anmärkningar .....	314
4.3	Utredning och utredningsresultat.....	316
4.3.1	Allmänt om polisärendena.....	316
4.3.2	Uppslag inriktade på enskilda personer.....	318
	Allmänt .....	318
	Polisman A.....	318
	Polisman B.....	330
	Polisman C.....	331
	Polisman D.....	335
	Polisman E.....	339
	Polisman F.....	345
	Polisman G.....	347
	Vissa uppslag, som har sakligt samband med de föregående .....	349
	Utredning avseende övriga polismän med anknytning till polisspåret .....	352
	Exempel på polisärenden helt utanför polisspåret.....	357
4.3.3	Uppslag som berör polisen i allmänhet.....	363
	Fördröjning i sambandscentralen m.m.....	363

	Södermötet .....	374
	Norrköpingsmötet .....	382
	Länspolismästaren Hans Holmérs uppehållsort under mordnatten .....	388
	Polisfesten den 1 mars 1986 .....	390
	Misstankar angående oidentifierade polismän från ”baseballigan” .....	392
	Vissa iakttagelser av polisbilar under mordkvällen .....	393
	Fotograf som hört meddelande över polisradion .....	397
4.3.4	Uppslag som eventuellt kan förknippas med poliser eller polisen i allmänhet .....	398
	Ulla i Gamla stan .....	398
	Dekorimamannen .....	401
	Bilen på Drottninggatan .....	403
	Iakttagelse av man med walkie-talkie .....	407
	Övriga uppslag angående walkie-talkies .....	408
4.4	Tidigare granskningar .....	408
4.4.1	Juristkommissionen .....	408
4.4.2	Polisstyrelsens i Stockholm granskning av polisspåret .....	409
4.4.3	Parlamentariska kommissionen .....	410
4.5	Sammanfattande anmärkningar .....	412
4.5.1	Allmänt .....	412
4.5.2	De enskilda uppslagen .....	419
<b>5</b>	<b>Enskilda uppslag .....</b>	<b>425</b>
	<i>Kapitlets innehåll</i> .....	425
5.1	Avsnitt HA – ”CIA” .....	428
5.2	Avsnitt HB – ”Sydafrika” .....	445
5.3	Avsnitt HC – ”Iran/Irak” .....	482
5.4	Avsnitt HD – ”Mellanöstern inkl Israel” .....	497
5.5	Avsnitt HE – ”EAP” (Europeiska Arbetarpartiet) .....	512
5.6	Avsnitt HF – ”Scientologikyrkan” .....	518
5.7	Avsnitt HG – ”Övriga religiösa motiv” .....	523
5.8	Avsnitt HH – ”Terroristorganisationer som ej hänförs till annat avsnitt” .....	528
5.9	Vissa avsnitt registrerade under ”Politiska motiv” m.m. ....	532
5.9.1	Allmänt .....	532
5.9.2	”WACL” (World Anti-Communist League) – avsnitt HI .....	533
5.9.3	”NRP” (Nordiska Rikspartiet) – avsnitt HJ .....	535
5.9.4	”BSS” (Bevara Sverige Svenskt) – avsnitt HK .....	538
5.9.5	”Sveriges Nationella Förbund” – avsnitt HL .....	539
5.9.6	”Sverigepartiet, f.d. Framstegspartiet” – avsnitt HM .....	543

5.9.7	”Öppet Forum” – avsnitt HN .....	544
5.9.8	”Alf E” – avsnitt DA .....	545
5.10	Avsnitt N – ”Viktor G” .....	550
5.10.1	Utredningen fram till den 16 maj 1986 .....	550
5.10.2	Utredningen efter den 16 maj 1986 .....	561
5.11	Avsnitt Q – ”Vapenhandel Bofors” .....	564
5.12	Avsnitt T – ”Kartläggning av offrets personliga förhållanden” .....	585
5.12.1	Allmänt .....	585
5.12.2	Det s.k. Harvardärendet – händelserna vid Länsrätten i Stockholms län .....	585
5.12.3	Övriga uppslag .....	594
5.13	Avsnitt U – ”Tysk terrorism, RAF” .....	600
5.14	Avsnitt Å – ”Miro Baresic (HDP)” .....	610
5.15	Avsnitt Y – ”Turkiet” (PKK) .....	622
5.15.1	Allmänt .....	622
5.15.2	PKK-spåret .....	623
	Organisationen PKK .....	623
	Hur PKK först aktualiserades i PU .....	624
	Påstådd vapenöverlåtelse med anknytning till Täbyanstalten .....	624
	Utredningen sommaren och hösten 1986. Faktainsamlingen .....	628
	Operation Alfa .....	636
	”Källa Peter” .....	637
	Den s.k. analysgruppens arbete .....	641
	Tiplämnare .....	644
	”Källa A” .....	645
5.15.3	Fortsatt utredningsverksamhet utanför den reguljära mordutredningen (den s.k. Ebbe Carlsson-affären) .....	646
	Allmänt om händelseförloppet .....	646
	Konstitutionsutskottets granskning .....	653
	Det s.k. smuglingsmålet .....	658
	Det s.k. buggningsmålet .....	663
5.15.4	Särskild genomgång på uppdrag av förundersöknings- ledningen .....	672
5.15.5	RRV-experternas genomgång .....	672
5.16	Sammanfattande anmärkningar .....	675
5.16.1	Allmänt om bedömningen av utredningsåtgärder i enskilda uppslag .....	675
5.16.2	Viktor G .....	675
5.16.3	PKK .....	682
5.16.4	Övriga avsnitt .....	685
5.16.5	Generella iakttagelser .....	695

	Uppslag med internationell anknytning .....	695
	Övriga uppslag.....	701
<b>6</b>	<b>Utredningen avseende Christer P.....</b>	<b>703</b>
	<i>Kapitlets innehåll</i> .....	703
6.1	Utredning, åtal och dom samt fortsatt utredning .....	705
6.1.1	Översikt över utredningen mot Christer P .....	705
6.1.2	Utredningsåtgärder i anslutning till mordet .....	706
6.1.3	Den egentliga förundersökningen.....	709
6.1.4	Särskilt om förhårensåtgärder m.m. under medverkan av målsäganden Lisbeth Palme.....	719
	Förhårensåtgärder m.m. ....	719
	Vissa omständigheter kring förhören m.m. ....	725
	Särskilt om konfrontationen den 14 december 1988 .....	727
	Förhören med Lisbeth Palme i rättegångarna .....	738
6.1.5	Åtalet .....	738
6.1.6	Domar m.m. ....	740
	Stockholms tingsrätt .....	740
	Svea hovrätt.....	740
	Riksåklagarens beslut att inte överklaga till Högsta domstolen.....	749
	Skadestånd .....	750
6.1.7	Utredningen mot Christer P efter domen och fram till 1996.....	751
	Allmänt om förutsättningarna för en fortsatt utredning m.m. ....	751
	Den fortsatta utredningen.....	751
	Riksåklagarens behandling av resningsfrågan 1996.....	754
6.1.8	Riksåklagarens resningsansökan och dess behandling .....	754
	Resningsansökan.....	754
	Högsta domstolens beslut.....	757
	Vissa anmärkningar rörande tolkningen av HD:s beslut .....	759
6.1.9	Sammanfattande anmärkningar .....	759
	Utredningsåtgärder i anslutning till mordet.....	759
	Förhårensåtgärder m.m. under medverkan av målsäganden Lisbeth Palme .....	761
6.2	Genomgång av resningsmaterialet.....	766
6.2.1	Om materialet .....	766
6.2.2	Utredning avseende iakttagelser av Christer P under mordkvällen .....	767
6.2.3	Utredning avseende Christer P:s tillgång till vapen.....	791
6.2.4	Utredning avseende Christer P:s relation till "bombmannen"	798
6.2.5	Utredning avseende uttalanden av Christer P som tyder på att denne begått mordet.....	807

6.2.6	Övriga delar av resningsmaterialet .....	813
6.2.7	Sammanfattande anmärkningar .....	816
	Utredningen avseende iakttagelser av Christer P under mordkvällen .....	816
	Utredningen avseende Christer P:s tillgång till vapen .....	829
	Utredningen avseende Christer P:s relation till "bombmannen" ...	833
	Utredningen avseende uttalanden av Christer P som tyder på att denne begått mordet.....	837
	Övriga delar av resningsmaterialet.....	837
6.3	Sammanfattande anmärkningar om utredningsläget beträffande Christer P .....	838
<b>7</b>	<b>Gärningsmannaprofilen .....</b>	<b>843</b>
	<b><i>Kapitlets innehåll</i> .....</b>	<b>843</b>
7.1	Gärningsmannaprofilen i utredningen av mordet på Olof Palme .....	844
7.1.1	Om metoden.....	844
7.1.2	Palmeutredningens gärningsmannaprofil .....	849
	Allmänt .....	849
	Utdrag ur GMP .....	854
	RRV-experternas genomgång och bedömning av GMP .....	892
	Expertgranskning .....	896
7.1.3	Sammanfattande anmärkningar .....	912
	Brottsanalysen och gärningsmannaprofilen.....	912
	Tillvägagångssättet.....	913
	Arbetets resultat; den färdiga GMP.....	916
7.2	Palmeutredningens åtgärder i anledning av GMP .....	919
7.2.1	Allmänt .....	919
7.2.2	Åtgärdslista .....	920
7.2.3	Genomgång av GMP-kontrollistan .....	922
7.2.4	GMP-objekt m.m. ....	945
	Inledande anmärkningar .....	945
	Jugoslavisk man som tidigare dömts för dråpförsök .....	946
	Kriminell och psykiskt störd man med utpräglat palmehat .....	952
	Ensamstående man boende i innerstaden som gjort sig av med en hittills icke återfunnen revolver av den typ som användes vid mordet.....	955
	Psykiskt sjuk man med fixering vid Olof Palme .....	961
7.2.5	Sammanfattande anmärkningar .....	966
	Allmänt .....	966
	Vissa utredningsuppslag .....	968

<b>8</b>	<b>Slutsatser .....</b>	<b>973</b>
	<i>Kapitlets innehåll .....</i>	<i>973</i>
8.1	Finns det delar av utredningsmaterialet som inte är tillräckligt bearbetade?.....	974
8.2	Polisspåret.....	975
8.3	Iakttagelser angående utredningsarbetet.....	977
8.3.1	Allmänt om det sätt på vilket mordutredningen bedrivits .....	977
	1988 års spaningsorganisation .....	977
	Spaningsorganisationen efter domen i Svea hovrätt.....	978
	PU:s bearbetning – ”processande” – av utredningsmaterialet ....	979
	Dokumentation över utredningsarbetet.....	981
	Analysarbete.....	983
8.3.2	Informationsfrågor .....	985
8.3.3	Lednings- och ansvarsfrågor.....	990
	En organisation, ett ledningsansvar .....	990
	Rollfördelningen .....	994
	Särskilt om Riksåklagaren.....	996
8.3.4	Rättssäkerhetsfrågor.....	998
8.3.5	Regeringen och brottsutredningen .....	999
8.4	Vissa perspektiv som påverkar bedömningen av utredningsarbetet.....	1002
8.5	Brottsutredningens organisation efter Högsta domstolens avslag på Riksåklagarens resningsansökan.....	1004

## **Betänkandets innehåll**

Vi har sett som vår främsta uppgift att redovisa den brottsutredning som förekommit. Betänkandet får därmed delvis karaktären av s.k. vitbok, dvs. ett slags offentlig faktasammanställning. I det hänseendet är det dock viktigt att framhålla, att "fakta" i dessa sammanhang många gånger är svårtolkade. En renodlat deskriptiv framställning över ett ämne som detta skulle vara svår att åstadkomma, åtminstone i läsbart skick.

Vi har också i uppdrag att bedöma och värdera. Vår ambition är att läsaren skall kunna ta del av vår redovisning och bilda sig en egen uppfattning. Våra bedömningsavsnitt – återgivna under rubriken *Sammanfattande anmärkningar* – har därför en diskuterande karaktär. Detta hindrar inte att vi försökt uttrycka oss tydligt, när vi funnit detta möjligt.

Brottsutredningen är, vilket torde vara allom bekant, mycket omfattande (se vidare kapitel 2). Vi tror att vi själva har skaffat oss en relativt god allmän överblick över utredningen. Den har legat till grund för det urval som finns i betänkandet. Men även om detta betänkande är omfångsrikt återspeglar det inte mer än fragment av helheten.

När det gäller alla enskilda utredningsuppslag förekommer de i sådan mängd att det knappast står i mänsklig makt att inom rimlig tid läsa in dem, smälta innehållet och resa sig för en samlande överblick. Vårt urval har där skett enligt den metod som vi redogör för i inledningen till kapitel 5, dvs. vi har utgått från Palmeutredningens avsnittsindelning och försökt täcka in enskilda uppslag avsnitt för avsnitt. Urvalet hade inte minst i den delen kunnat göras på andra sätt, med andra resultat som följd.

Som framgår i kapitel 1, av redogörelsen för hur vi utfört granskningen, har vi inriktat oss på det dokumenterade utredningsmaterialet, inklusive dokumenterade utfrågningar av t.ex. Juristkommissionen. Vår erfarenhet är att muntliga källor i detta sammanhang har ett begränsat värde när det gäller sådant som ligger många år tillbaka i tiden, vilket stora delar av denna utredning gör. Vår redovisning följer därför i första hand dokumenterade källor, som vi många gånger valt att återge i direktcitat.

Att redovisningen följer ganska nära de skriftliga källorna har också att göra med att vi velat undvika övergripande beskrivningar av typen "kommissionen har granskat dessa handlingar och funnit att de i huvudsak saknar intresse". När formuleringar av detta slag ändå förekommer betyder det att vi ansett materialet i fråga helt ointressant från gransk-



ningssynpunkt. Det betyder inte att vi bedömer varje redovisat enskilt uppslag som väsentligt. Det gör vi inte. Tvärtom, åtskilliga enskilda uppslag är, i synnerhet med facit i hand, av föga intresse. Men vi har ansett att läsaren skall ges tillfälle att göra egna bedömningar och jämförelser. Dessutom förhåller det sig så att skildringen av flera mindre intressanta uppslag sammantagna kan läggas till grund för nog så intressanta iakttagelser, analyser och slutsatser, som inte låter sig formuleras utan att grundmaterialet redovisas.

Vi har i många fall valt att beskriva utredningsuppslagens innehåll kronologiskt, utifrån förhållningsprotokoll och andra dokumenterade utredningsåtgärder. Det gör framställningen i dessa delar mer svårtillgänglig än den hade blivit om vi genomgående hade sammanställt uppslagen till avgränsade "berättelser". Men det gör också redovisningen mer autentisk. En friare sammanfattande form ger lätt intryck av att förekommande uppgifter är belagda fakta, även då det i själva verket rör sig om påståenden som inte är slutligt säkerställda. (Jfr vidare kapitel 2, *Exempel på sökning i materialet och hur resultatet tolkas.*)

Ett dilemma när en pågående brottsutredning av detta vitt förgrenade slag skall redovisas är hur förekommande personuppgifter skall behandlas. Hur vi i det hänseendet förhållit oss framgår i kapitel 1, *Personuppgifter i granskningsmaterialet*. Huvudregeln är den som används i tryckta referat av rättsaker, dvs. att personer anges med förnamn och första bokstaven i efternamnet. Den lösning vi valt har brister, bl.a. att i och för sig väl kända personuppgifter inte fullt ut anges i klartext. Vi har emellertid ansett det viktigt att följa vissa principer, för att inte kunna beskyllas för att ha hanterat personuppgifterna godtyckligt. Samtidigt har vi funnit det omöjligt att för detta synnerligen omfattande material finna en enkel norm, som alltid ger vägledning.

Vår redovisning av brottsutredningen sträcker sig i princip fram till och med 1998. Därefter har resultatet av vår genomgång av grundmaterialet underställts Palmeutredningen för synpunkter och kompletteringar (se nedan *Källkontroll och kvalitetssäkring av vårt material*). Detta har föranlett vissa uppdateringar. Uppdateringar har även skett i samband med att vi senare ställt frågor till Palmeutredningen. Avsikten med redovisningen är emellertid inte att redogöra för brottsutredningen som den ser ut när vårt betänkande publiceras; vi har genomgående i vårt arbete hållit en viss distans till det dagsaktuella operativa utredningsarbetet.

Betänkandet innehåller åtta kapitel. De är disponerade på följande sätt.

I *kapitel 1* beskriver vi vårt uppdrag samt hur vi uppfattat och utfört det. Huvuddelen av kapitlet ägnas dock åt de tidigare granskningar av mordutredningen som förekommit. Framför allt uppehåller vi oss vid Juristkommissionens rapporter. Ett av skälen till detta är att vi funnit att Juristkommissionens – och den följande Parlamentariska kommissionens – analyser och iakttagelser har ett förklaringsvärde även beträffande den period vi granskar. Vi tar därför avstamp i dessa arbeten.

Om kapitel 1 tjänar som en översikt över det första utredningsåret, är *kapitel 2* en översikt över det som följde. I kapitlet finns även en övergripande beskrivning av materialet i själva brottsutredningen, dvs. vårt primära granskningsobjekt. Kapitlets senare del innefattar en översikt över det som är känt om själva mordgärningen. Det är inte kommissionens uppgift att uttala någon mening om vad som är bevisat eller inte, men det som är känt måste beaktas av den som vill skaffa sig en bild av och värdera hur utredningsarbetet bedrivits. Därför innehåller betänkandet en inledande redogörelse av detta slag.

I *kapitel 3* behandlar vi vissa generella utredningsåtgärder. Med generella utredningsåtgärder menar vi sådant som inte tar sikte på en viss gärningsman eller viss brottsypotes. Det innefattar bl.a. det som skall göras i inledningen av varje mordutredning. Till stor del är dessa generella utredningsåtgärder redan behandlade under granskningarna av det första utredningsåret och de omfattas därmed inte av vårt uppdrag. Det vi tar upp är sådant som gjorts senare eller som av något skäl behöver belysas ytterligare. Kapitlet innehåller tre huvudavsnitt (om kartläggningen av Olof Palmes personliga förhållanden, vapenundersökningar m.m. och inhämtandet av utrikespolitisk sakkunskap). Dessutom tar vi upp de s.k. fantombilderna och några uppslag om walkie-talkie-observationer samt vissa ytterligare åtgärder. En väsentlig generell utredningsåtgärd är upprättandet av en gärningsmannaprofil, GMP. Den behandlas dock i ett särskilt kapitel (kapitel 7).

I *kapitel 4* redovisas vår granskning beträffande polisspåret. Kapitlet innefattar vissa bakgrundsredogörelser som enligt vår mening är av betydelse för diskussionen kring polisspåret, bl.a. tas den s.k. Norrmalmsutredningen och Stockholms polisstyrelses utredning angående högerextremism upp. I kapitlet finns vidare en beskrivning av hur ärenden angående polismän hanterats inom Palmeutredningen samt av den utredning som bedrivits och dess resultat. Här, liksom i övrigt, återspeglar betänkandet det som faktiskt utretts; några egna efterforskningar har vi inte haft befogenhet att göra och inte heller gjort.

Reflektioner och bedömningar finns redovisade delvis i direkt anslutning till redovisade utredningsuppslag, delvis i ett avslutande avsnitt. En kort redogörelse för våra slutsatser beträffande polisspåret finns i kapitel 8.

I *kapitel 5* behandlas enskilda uppslag. Med enskilda uppslag avses utredning som inriktats på en viss individ, på ett visst brottsmotiv eller något annat slags "spår". Vår genomgång av de enskilda uppslagen har utgått från den avsnittsindelning av utredningsmaterialet som Palmeutredningen använder. När vi således redovisar uppslagen under t.ex. rubrikerna "Sydafrika" eller "Vapenhandel Bofors" redovisar vi inget annat än de uppslag Palmeutredningen placerat i dessa avsnitt. Avsnitten har först granskats översiktligt och sedan mer ingående i de delar som i jämförelse tett sig mest substantiella. Våra allmänna bedömningar av utredningsarbetet återfinns sist i detta kapitel.

Uppslaget Christer P har sedan hösten 1988 varit Palmeutredningens huvudspår. Det kom senast till uttryck genom den resningsansökan som behandlades under 1997/98. Det är inte möjligt att beskriva utredningsarbetet som helhet utan att beakta detta "spår". Vi ägnar *kapitel 6* åt utredningen i denna del. Först behandlas det rättsliga skeendet. I det sammanhanget uppmärksammar vi de utsagor som avgivits av målsäganden Lisbeth Palme och omständigheterna därikring. Den senare delen av kapitlet behandlar det s.k. resningsmaterialet, dvs. den utredning avseende Christer P som ingavs till Högsta domstolen som stöd för resningsansökan. Misstankarna mot Christer P har bedömts rättsligt. Vi redovisar några reflektioner och synpunkter beträffande delar av materialet och även angående utredningsvärdet i det som framkommit efter Svea hovrätts friande dom 1989.

*Kapitel 7* beskriver arbetet med den s.k. gärningsmannaprofilen (GMP), inklusive de åtgärder den föranledde. Den första delen ägnas åt metoden och den GMP som upprättats i denna mordutredning. Vi har själva granskat GMP, bl.a. genom att anlita amerikansk expertis, som fått yttra sig över en översättning. Vi redovisar detta och även egna synpunkter. I den andra delen av kapitlet redogör vi för de åtgärder Palmeutredningen vidtagit i anledning av GMP-arbetet. Ett antal GMP-relaterade uppslag som varit av större intresse för brottsutredningen redovisas mer utförligt. Även i dessa delar redogör vi för våra synpunkter.

I *kapitel 8* har vi samlat de mer väsentliga slutsatser vi ansett oss kunna dra till en sammanfattande diskussion. Vi återknyter där till de frågeställningar som vi haft i uppdrag att besvara, liksom till de slutsatser vi i kapitel 1 dragit av de tidigare granskningarna beträffande det första

utredningsåret. I kapitel 8 finns även våra mer övergripande synpunkter angående utredningsarbetet och dess bedrivande.

Betänkandet innehåller *ingen sammanfattning*. Vårt huvuduppdrag har varit att redovisa brottsutredningen efter den 5 februari 1987, vilket vi gjort i kapitel 2 – 7. Den redovisningen låter sig inte sammanfattas; den är i sig själv en sammanfattning. Slutsatserna i kapitel 8 skulle i och för sig kunna komprimeras, men det skulle förta deras diskuterande karaktär och därmed riskera att göra bilden onyanserad.

\*

*Vissa använda termer.* I betänkandet använder vi förkortningen *PU* (Palmeutredningen) som sammanfattande benämning på hela mordutredningen. Det innefattar alltså dels förundersökningsledningen, dels spaningsledningen och den denna underordnade Palmegruppen. Med *PU-materialet* avser vi det dokumenterade utredningsmaterial som finns samlat hos polisen.

Palmeutredningens material är indelat i *uppslag*. Vi använder för enkelhetens skull denna polisiära term i betänkandet. Ett uppslag (spaningsuppslag) kan vara allt från en enstaka notering om en viss företeelse till en omfattande utredning med ett stort antal underuppslag.

Säkerhetspolisen har varit organiserad på olika sätt under den tid vår granskning omfattar och då också benämnts på skilda sätt. Vi använder termen *säkerhetspolisen*, vilket innefattar säkerhetsavdelningen, SÄK, Säpo och andra variationer som förekommit under åren.

När vi talar om *kommissionen* avser vi vårt eget arbete i *Granskningskommissionen* från den 30 augusti 1996. Som framgått har vår granskning föregåtts av arbetet i *den tidigare Palmekommissionen*, med vilket vi alltså åsyftar det arbete som under förre landshövdingen Sigvard Marjasin utfördes före den 6 juni 1996. När vi åberopar källor från den tiden hänför vi oss till "den tidigare Palmekommissionen". Det är framför allt de dokumenterade utfrågningar som då genomfördes som vi använt; de flesta av oss deltog ju i dessa. Vi har också undantagsvis åberopat de minnesanteckningar som finns bland den tidigare Palmekommissionens efterlämnande handlingar, se vidare kapitel 1 *Arbetsmaterial som framtagits av den tidigare Palmekommissionen*.

*Personnamn i citat.* Vi använder i stor utsträckning anonymiserande beteckningar som ersättning för personnamn (se nedan kapitel 1, *Personuppgifter i granskningsmaterialet*). Detta vore inte meningsfullt om vi samtidigt skrev ut namnen i citat där annars anonymiserade namn

förekommer. Personnamn i den kategorin är därför i citat ändrade till den anonymiserande beteckning vi använder. I vissa fall, då anonymisering skett i originalcitatet, kvarstår dock originalets text, med en anmärkning om den beteckning som används i betänkandet.

# 1 Bakgrund

## ***Kapitlets innehåll***

I detta kapitel beskriver vi vårt uppdrag samt hur vi uppfattat och utfört det. Det innehåller också redogörelser för hur vi förhållit oss till den tidigare Palmekommissionens material och för den revisionella granskning av brottsutredningen som vi låtit två experter från Riksrevisionsverket utföra. En grannlaga fråga för oss har gällt hur personuppgifter från utredningsmaterialet skall återges. Vi redovisar i detta inledande kapitel hur vi resonerat i det hänseendet.

Huvuddelen av kapitlet ägnas åt de tidigare granskningar av mordutredningen som förekommit. Framför allt uppehåller vi oss vid Juristkommissionens rapporter. Det finns flera skäl till detta. Ett är att redogörelsen för Juristkommissionens arbeten fungerar som en historik beträffande det första utredningsåret och därmed också som en introduktion till vårt eget granskningsarbete. Ett annat är att vi funnit att Juristkommissionens – och den följande Parlamentariska kommissionens – analyser och iakttagelser har ett förklaringsvärde även beträffande den period vi granskar. Vi finner det därför naturligt att ta avstamp i dessa arbeten och redovisar i kapitlets avslutande del *Våra slutsatser av de tidigare granskningarna*.

## 1.1 Uppdraget

### 1.1.1 Uppdraget och dess bakgrund

I en motion till riksmötet 1992/93 (1992/93:K508; jfr även K809) yrkade Kent Carlsson m.fl. (s) att riksdagen hos regeringen skulle begära att en kommission tillsattes för att granska utredningen av mordet på statsminister Olof Palme. Motionen behandlades i konstitutionsutskottet. Utskottet inhämtade yttrande från Riksåklagaren. 1992/93 års riksmöte beslöt skjuta upp behandlingen av motionen till 1993/94 års riksmöte.

Riksdagen beslutade den 24 november 1993 att en genomgång av brottsutredningen och en på denna genomgång grundad redovisning skulle göras av en kommission (bet. 1993/94:KU10, rskr. 1993/94:17). Riksdagen ansåg att den misstro som kunde finnas mot myndigheternas vilja att så grundligt som möjligt utreda alla omständigheter kring mordet, kunde vara skadlig för vår demokrati och vårt rättssamhälle. Den öppna information om brottsutredningen som en ny kommissions arbete borde kunna ge medborgarna i Sverige kunde undanröja en sådan misstro. Samtliga riksdagspartier stod bakom beslutet.

Det överläts till regeringen att, mot bakgrund av utredningsläget, besluta om vid vilken tidpunkt kommissionens arbete skulle påbörjas. Regeringen skulle vidare besluta om kommissionens direktiv och sammansättning.

Den 29 september 1994 behandlade regeringen frågan om tillsättande av en kommission. I beslutet, som innefattar kommissionens direktiv, anfördes:

Mordet på statsminister Olof Palme var en för hela Sverige omskakande händelse. I Sveriges moderna historia har inte förekommit någon liknade situation.

En lång tid har förflutit sedan mordet och utredningsmaterialet är oerhört omfattande. Tidigare kommissioners granskning har endast omfattat utredningsmaterialet för tiden fram till den 5 februari 1987.

Av yttrande den 27 maj 1993 från Riksåklagaren till konstitutionsutskottet framgår att huvuddelen av det då pågående utredningsarbetet beräknades vara slutfört vid årsskiftet 1993/94 om inget påtagligt nytt kommit fram. Riksåklagaren fann mot den bakgrunden skäl att avvakta någon tid med att tillsätta en kommission.

Det är naturligtvis av vikt att den pågående brottsutredningen inte störs av kommissionens arbete. Brottsutredningen är nu emellertid enligt de för utredningen ansvariga i ett sådant läge att kommissionens arbete kan påbörjas utan att detta påverkar eller stör den fortsatta utredningen.

I regeringens beslut hette det vidare:

Regeringen beslutar att tillkalla en kommission med uppgift att gå igenom brottsutredningen och göra en på denna genomgång grundad redovisning. I arbetet med redovisningen ingår att göra bedömningar och värderingar av utredningsarbetet.

Kommissionens redovisning skall göras mot bakgrund av det tidigare brottsutredningsarbetet och granskningen härav. Kommissionens genomgång skall i första hand avse den brottsutredning som inte granskats av tidigare kommissioner, dvs. utredningsarbetet efter den 4 februari 1987.

Beträffande arbetsuppgifterna angavs i beslutet att

- ◇ kommissionen skall ”undersöka om det finns delar av utredningsmaterialet som inte är tillräckligt bearbetat”
- ◇ ”kommissionens uppdrag skall ... omfatta en uppföljning av den tidigare parlamentariska kommissionens särskilda granskning av brottsutredningen vad gällde misstankar om polismäns eventuella medverkan till mordet”
- ◇ ”kommissionen har frihet att behandla andra till uppdraget anslutande frågor, som kan aktualiseras under kommissionens arbete”

I beslutet anges vissa begränsningar avseende sådant som uppdraget inte innefattar:

- ◇ ”kommissionen skall inte ägna sig åt operativ verksamhet i syfte att finna gärningsmannen”
- ◇ kommissionen skall inte ”gå in på en överprövning av åklagares eller domstols beslut eller annars göra några ställningstaganden som ankommer på de rättsliga instanserna”

Om redovisningen av arbetet sägs att

- ◇ ”redovisningen av kommissionens arbete bör, så långt som möjligt, ske öppet”
- ◇ ”kommissionen skall vid sin redovisning beakta att delar av brottsutredningen lett till att åtal väckts och att en domstolsprövning skett”

För kommissionens verksamhet skulle bestämmelserna i kommittéförordningen gälla i tillämpliga delar. Regeringsbeslutet innefattar inte några särskilda befogenheter för kommissionen såvitt gäller tillgång till



material, rätt att inhämta information från myndigheter eller enskilda etc.

I beslutet relateras slutligen riksdagens bedömning att kommissionens arbete skulle komma att bli tidskrävande och att kommissionen stod inför en svår uppgift.

\*

I beaktande även av vad som föregått tillsättandet av kommissionen har vi tolkat de direktiv som getts för vårt arbete på följande sätt.

1. Den primära arbetsuppgiften är att *gå igenom brottsutredningen*. Denna del av vårt uppdrag är utredande och tar särskilt sikte på om det finns sådant som inte är tillräckligt bearbetat inom brottsutredningen.

2. Med denna genomgång av brottsutredningen sammanhänger uppdraget att, som det har uttryckts, ”göra en på denna genomgång grundad redovisning”. Vi tolkar detta så att vi har att *redovisa brottsutredningen*. Att brottsutredningen inte bara skall genomgå utan också redovisas innebär att vårt uppdrag inte är begränsat till en allmän besiktning av materialet och en mer eller mindre kommenterande avrapportering av att så skett. Även själva genomgången skall redovisas.

3. Kommissionen skall *redovisa bedömningar och värderingar av utredningsarbetet*. Uppdraget är alltså inte bara utredande och redovisande utan även värderande. I den diskussion som föregått uppdraget har det talats om en ”medborgarkommission”. Med den sammansättning regeringen valt att ge kommissionen har vi också uppfattat vår roll så. Det är alltså som medborgare, representerande olika erfarenheter och med kompetens från skilda områden, som vi har att göra bedömningar och anlägga värderingar.

4. Uppdraget innefattar en särskild granskning av brottsutredningen vad gäller misstankar om polismäns eventuella medverkan till mordet. Härmed åsyftas *det s.k. polisspåret*. Det är allmänt bekant och självklart att brottsutredningen efter mer än tretton års utredande är mycket omfattande. Även om uppgiften är att gå igenom hela brottsutredningen, måste detta i praktiken ske med skiftande grundlighet utifrån det intresse som olika delar tilldrar sig från granskningssynpunkt. Vi tolkar det som i direktiven sägs om polisspåret som en erinran om att det på denna punkt förekommit diskussion om utredningsarbetet och att det är av vikt att den delen av granskningsarbetet prioriteras. Så har också skett i vårt arbete och vi redovisar denna del av granskningen särskilt.

Direktiven ger kommissionen frihet att behandla *andra till uppdraget anslutande frågor*, som kan aktualiseras under arbetet. Den arbetsuppgift som kan utläsas ur p. 1 – 4 ovan är omfattande. Vilka andra uppkommande frågor, som direktiven ger möjlighet till behandling av, har vi mot den bakgrunden inte sett några skäl att särskilt inventera. Vi har emellertid i vår granskning i viss mån behandlat frågeställningar som i formell mening inte hör till brottsutredningen, men hänger samman med denna, t.ex. ”Harvard-ärendet” och vissa delar av den s.k. Ebbe Carlsson-affären.

Uppdraget avser ”i första hand” den brottsutredning som inte granskats av tidigare kommissioner. Det innebär att *granskningsuppdraget primärt gäller tiden från den 5 februari 1987 och framåt*. Av flera skäl måste dock även vår granskning beröra det första året. Det är inte möjligt att granska den följande tidens utredningsarbete utan att vara väl insatt i vad som förekom dessförinnan. En redovisning av brottsutredningen måste på samma sätt inkludera den första tiden för att bli helt begriplig. Vi kommer dock att falla tillbaka på och delvis helt förlita oss på den utredning och de bedömningar som framför allt Juristkommissionen gjorde. Av skäl som framgår i redovisningen av Juristkommissionens granskning förutsätter vårt uppdrag emellertid att vi förhåller oss relativt självständigt till granskningar som utfördes för mer än tio år sedan. Mot bakgrund av vad som sägs i direktiven förtjänar det vidare påpekas att varken Juristkommissionen eller någon annan har granskat själva brottsutredningen under det första året på det sätt som vi uttryckligen har uppdrag att göra beträffande den därefter följande perioden.<sup>1</sup> Det kan tilläggas att en bedömning av det s.k. polisspåret (jfr p. 4 ovan) blir meningslös om det första årets händelser undantas. Vi har sammanfattningsvis sett våra direktiv i denna del som ett riktmärke, men inte som en formell begränsning av vårt mandat.

Att kommissionen *inte skall ägna sig åt operativ verksamhet* är en självklarhet. Vi har ansett det vara helt grundläggande för vårt arbete att dra en klar gräns gentemot det polisiära arbetet samt att hålla god distans till denna gräns. Ett skäl till detta har varit att vi så långt möjligt velat undvika att störa det utredningsarbete som pågår. Ett annat är att vår uppgift inte är av polisiär art och därför inte får sammanblandas med det polisen ansvarar för. Personer som vänt sig till oss med uppgifter som de bedömt vara av intresse för mordutredningen har vi hän-

<sup>1</sup> Parlamentariska kommissionen uttalar i sin rapport att den haft tillgång till allt material från förundersökningen och att detta i urval studerats (SOU 1988:18 s. 52). På annat ställe sägs: ”När det gäller brottsutredningen har vi ... inte prövat de olika spår och uppslag som utretts av polisen. Denna inställning beror till stor del på att förundersökningen inte är avslutad.” (a.a.s. 31).

visat till PU. När vår granskning på ett mer allmänt plan lett oss till bedömningen att spaningsarbetet hade bort bedrivas på annat sätt eller att något uppslag synes otillräckligt bearbetat har vi sett det som vår uppgift att redovisa detta bland våra slutsatser; det får anses ligga i uppdragets natur att syftet inte är att en kommission av förevarande slag för brottsutredarna fortlöpande skall göra påpekanden om sådant som finns i brottsutredarnas eget material. I så fall glider granskning och brottsutredning ihop. Granskarens och den granskades roller kan då inte längre hållas åtskilda, något som vi har funnit angeläget att göra. Kommissionen har dock vid framför allt två tillfällen – i slutet av 1996 och i början av 1999 – underställt PU resultatet av kommissionens genomgångar av utredningsmaterial, vilket på det sättet kommit till PU:s kännedom.

Att kommissionen inte skall *överpröva åklagares eller domstols beslut* eller annars göra några ställningstaganden som ankommer på de rättsliga instanserna är likaledes en självklarhet så till vida att kommissionen ju saknar befogenhet att rubba fattade beslut eller med rättslig verkan fatta egna beslut av det åsyftade slaget. Däremot har vi inte tolkat direktiven så att inga rättsliga beslut får bedömas eller värderas av oss. Beslut under utredningen, t.ex. avseende tvångsmedelsanvändning (husrannsakan, hämtande till förhör, beslag, telefonavlyssning etc) måste åtminstone indirekt kunna värderas när uppgiften är att bedöma och värdera brottsutredningen. Även den resningsansökan som Riksåklagaren 1997, medan vår granskning pågick, ingav till Högsta domstolen måste kunna göras till föremål för åtminstone kommentarer. Vore redovisandet av värderingar i det hänseendet uteslutet skulle det innebära att även ett konstaterande att ett beslut följt lag och praxis – dvs. en positiv värdering – vore uteslutet. Försiktighet är dock självfallet påkallad när det gäller ställningstaganden i frågor som varit föremål för rättslig prövning. En särställning i det hänseendet intar de domar som meddelats i ärendet.

Beträffande *redovisningen av vårt arbete* framgår att den så långt möjligt skall ske öppet. Utgångspunkten är med andra ord att brottsutredningen skall redovisas offentligt. Förslag om tillsättandet av en kommission väcktes som framgått ovan första gången vid 1992/93 års riksmöte. Av hänsyn till brottsutredningen sköts frågan upp. Riksdagen fattade beslut vid följande riksmöte, i november 1993. Regeringen verkställde beslutet i september året därefter. I regeringens beslut angavs att brottsutredningen nu enligt de för utredningen ansvariga var i ett sådant läge att kommissionen kunde tillsättas. Härur har vi hämtat vägledning för vad som har bedömts kunna offentliggöras; regeringsbeslutet om kommissionens tillsättande får mot den angivna bakgrunden förstås så att en redovisning ansågs kunna ske utan men för

brottsutredningen. Hur vi förhållit oss till personuppgifter framgår nedan under rubriken *Personuppgifter i granskningsmaterialet*.

## 1.1.2 Granskningsarbetets uppläggning

### Granskningens föremål

Vårt uppdrag och hur vi har sett på detta framgår under *Betänkandets innehåll* ovan och i föregående avsnitt. Föremålet för vår granskning är alltså brottsutredningen i anledning av mordet på statsminister Olof Palme. Brottsutredningen består i första hand av den skriftliga dokumentation som de brottsutredande myndigheternas arbete alstrat. Dokumentationen finns i allt väsentligt hos den utredande polismyndigheten. Därutöver finns en del handlingar hos förundersökningsledaren, dvs. Riksåklagaren. Detta samlade skriftliga material utgör det huvudsakliga föremålet för vår granskning.

Utöver detta skriftliga material finns muntlig information om brottsutredningen. Om man med genomgång och bedömning av brottsutredningen menar en genomgång och värdering av vad som faktiskt har gjorts av polis och åklagare – dvs. inte bara det skriftligt dokumenterade resultatet av deras arbete – är dessa muntliga källor av betydelse. Teoretiskt sett består källorna av alla personer som varit inblandade i utredningsarbetet. En fullständig inventering av dessa källor vore förstås inte genomförbar eller meningsfull, av flera skäl. I praktiken begränsas ”granskningsföremålet” här till de personer som haft ledande befattningar inom utredningen och, i mån av tillgänglighet m.m., utredningsmän som kan lämna upplysningar i ämnen som tilldrar sig särskilt intresse.

Vi har bl.a. mot denna bakgrund sett genomgången av det skriftliga förundersökningmaterialet som vår huvuduppgift. Därutöver har vi genom föredragningar, utfrågningar och samtal inhämtat ytterligare upplysningar.

### Granskningens former

#### *Det skriftliga materialet*

Enligt 6 § kommittéförordningen (1976:119), som enligt direktiven är tillämplig på Granskningskommissionens verksamhet, föreligger en skyldighet för statliga myndigheter att lämna upplysningar till oss (om muntliga upplysningar, se under nästa rubrik). Rättegångshandlingarna från det väckta åtalet liksom den kringutredning vi funnit vara av be-

tydelse för vårt arbete har vi således infordrat och granskat på vårt kansli. Beträffande förundersökningsmaterialet i övrigt har en sådan arbetsform inte kunnat tillämpas, även om detta i och för sig hade varit önskvärt, mer praktiskt och åtskilligt tidsbesparande. Skälen till att det inte varit möjligt är följande.

Från förundersökningsledningens och spaningsledningens sida har man gjort den bedömningen att allt utredningsmaterial som förvaras hos polisen (dvs nästan hela materialet, med undantag för handlingar som ingivits i målet mot Christer P) utgör handlingar i en och samma icke avslutade förundersökning. I lagens mening är materialet därmed inte att betrakta som s.k. allmänna handlingar. Det betyder att det inte omfattas av allmänhetens rätt till insyn. Detta gäller oavsett om materialet skyddas av någon sekretessregel eller inte och följaktligen utan att någon sekretessprövning behöver göras vid en begäran om utlämnande.

Skulle förundersökningsmaterialet helt eller i delar överlämnas till en kommission för granskning, vore det att betrakta som expedierat från polisen och inkommet till kommissionen, dvs. det skulle bli att bedöma som allmän handling. En begäran om utlämnande av någon del av materialet skulle då få prövas mot sekretesslagen. Även om en sådan prövning i de flesta fall ledde till att handlingen bedömdes som hemlig,<sup>2</sup> skulle en sådan förändring av förundersökningsmaterialets status enligt PU:s bedömning medföra olägenheter. Från förundersökningsledningens och polisens sida slår man vakt om rådande läge, som alltså innebär att PU inte behöver göra några sekretessprövningar som kan överklagas till domstol.

I samband med att kommissionen tillkallades upprättades en promemoria inom Justitiedepartementet där frågan om hur kommissionen skulle kunna få tillgång till förundersökningsmaterialet analyserades. Promemorian utmynnade i rekommendationen att kommissionen skulle ta del av utredningsmaterialet hos polisen.

Mot den angivna bakgrunden har Granskningskommissionen efter omstarten den 30 augusti 1996 överenskommit med PU om formerna för materialets granskning. Överenskommelsen innebar att kommissionen accepterade PU:s önskemål att materialet inte skall lämna polisen. Polisen har ställt tjänsterum till förfogande för kommissionen, som därigenom kunnat få tillgång till utredningsmaterialet. Kommissionen har även fått utförlig information om hur materialet är disponerat etc och erhållit hjälp med sökningar av skilda slag. Kommissionen har när ledamöterna haft behov av gemensam tillgång till

<sup>2</sup> För Granskningskommissionen gäller efter särskilt förordnande från regeringen den sekretess som regleras i sekretesslagen 11 kap. 5 §.

utredningsmaterial kunnat hålla sammanträden i PU:s lokaler. Bortsett från att en friare tillgång till materialet hade medfört en för kommissionen mer praktisk och snabbare granskning har den tillämpade ordningen inte medfört större olägenheter.

Det sagda gäller i första hand polisen, men vi har haft motsvarande tillgång till det – begränsade – material som förvaras hos Riksåklagaren.

Övrigt skriftligt material som kommissionen bedömt sig ha behov av har inforrats till kommissionens kansli och granskats där. Det har inte mött några egentliga hinder. Vi har således haft tillgång till Juristkommissionens och Parlamentariska kommissionens grundmaterial, liksom till akterna i ett flertal mål och ärenden som har beröring med brottsutredningen. UD:s material har granskats hos UD.

Beträffande granskning av material hos säkerhetspolisen, se kapitel 2, *Anmärkingar om kommissionens möjlighet att granska säkerhetspolisens material.*

#### *Inhämtande av muntlig information*

Kommissionen har ingen särskild befogenhet att inhämta uppgifter från enskilda – privatpersoner eller befattningshavare – vare sig genom upptagande av deras utsagor eller på annat sätt. Någon motsvarighet till de befogenheter som brottsutredande myndigheter har enligt rättegångsbalken finns inte för utredningar av det slag kommissionen har haft i uppdrag att genomföra. Däremot föreligger enligt den nyssnämnda 6 § kommittéförordningen en skyldighet för statliga myndigheter att lämna upplysningar och avge yttranden när en kommitté begär det. Även om detta formellt endast gäller själva myndigheten får regleringen anses omfatta även enskilda befattningshavare.

Enskilda personer har – utöver vad som gäller för tjänstemän vid myndigheter – ingen skyldighet att tillhandagå en granskningskommission. Det kan mot den bakgrunden ifrågasättas på vilken grund en granskningskommission över huvud taget skulle kunna närma sig enskilda för att inhämta upplysningar. Om det gäller förhållanden vars granskande på något sätt kan vara menligt för den enskilde måste försiktighet rimligen iaktas, bl.a. av rättssäkerhetsskäl. Än större försiktighet torde böra iaktas beträffande sådant som har utretts av eller skulle kunna komma att utredas av rättsvårdande myndigheter; de former som finns anvisade för verksamhet av det slaget får inte åsidosättas via en granskningskommission. Även gränsen mellan myndighetsgranskning och operativ verksamhet måste beaktas, särskilt i en granskning som den förevarande.

Det sagda innebär att kommissionens möjlighet att inhämta upplysningar muntligen har varit begränsad till myndigheter och myndighetsanställda, som får anses skyldiga att medverka.

Privatpersoner bör, med tanke på de överväganden som nyss redovisats, i princip inte på kommissionens initiativ tillfrågas om upplysningar i granskningsarbetet. Frånvaron av ett regelverk som anger i vilka former detta skulle ske, vilken formell ställning den tillfrågade skulle inta och vilka hans eller hennes rättigheter vore förhindrar detta. Däremot föreligger inget hinder mot att ta emot information från personer som på eget initiativ önskar lämna uppgifter. I detta bör även kunna rymmas att kommissionen erbjuder personer, som genom att delta i den allmänna debatten eller på annat sätt – i egenskap av forskare, författare eller journalister t.ex. – visat intresse för granskningsämnet, att utveckla sina synpunkter m.m. Det är då fråga om att tillgodogöra sig någons kunskap, reflektioner eller liknande, men inte, vilket ej bör ske, att göra den enskilde till föremål för något som kan uppfattas som en utredningsåtgärd.

Som ett exempel på konsekvenser av de överväganden vi gjort i dessa hänseenden kan nämnas att Granskningskommissionen sett sig förhindrad att söka inhämta upplysningar om utredningsarbetet från målsägande och vittnen. Än mindre skulle de naturligtvis kunna tillfrågas om sådant som hör till själva brottsutredningen. I teorin skulle de kanske kunna tillfrågas om det förstnämnda, men det torde vara svårt att dra en klar gräns mellan det ena och det andra. Vikten av att hålla en klar distans till det operativa utredningsarbetet har lett oss till slutsatsen att vi bör avstå från att använda denna typ av källor. Att vi därmed också avskurit oss från information som hade kunnat vara relevant är tydligt, men det är en konsekvens av hur vårt uppdrag ser ut och hur rättsväsendet fungerar.

Myndigheters och tjänstemäns skyldighet att tillhandagå en kommission innefattar naturligen också en skyldighet att göra detta på ett korrekt sätt; de uppgifter som lämnas skall alltså vara sanningsenliga och fullständiga. Frånvaron av ett fast regelverk leder dock till tvekan om vad som kan krävas av den enskilde tjänstemannen. Information till kommissionen lämnas inte under ed eller någon annan motsvarande försäkran. Det saknas regler om den tillfrågades rättsställning. I princip jämföras den som enbart har att lämna enkla faktauppgifter med den som vidtagit åtgärder vars lämplighet kommissionen granskar, trots att den senare i ett följande skede kan komma att inta en position liknande en presumtivt brottsmisstänkt. Med tanke på detta medför frånvaron av regler som tillgodoser den tillfrågades rättssäkerhet, att de krav som kan ställas på att vederbörande skall tala sanning och lämna fullständiga uppgifter tunnast ut. Detta påverkar i sin tur formerna och

de allmänna förutsättningarna för det muntliga informationsinhämtande som kan äga rum.

Några "förhör" kan det inte bli fråga om. Det innebär att uppgiftslämnarna inte sätts under den press som ett rättsligt ansvar innebär, men också att de inte sätts under en press motsvarande den som uppstår då sanningsenligheten i lämnade uppgifter uttryckligen ifrågasätts genom kritiska motfrågor, korsförhör etc.

Bl.a. mot denna bakgrund är det naturligt att en granskning av det slag vi haft i uppdrag att utföra tar sin utgångspunkt i skriftlig dokumentation.

Vad som ovan sagts innebär – som en jämförande upplysning – att en kommission som denna överhuvudtaget inte kan jämföras med t.ex. den amerikanska Warrenkommissionen, som tillsattes bara någon vecka efter mordet på President John F. Kennedy. Den kommissionen hade – förutom ojämförligt större resurser – alla en domstols befogenheter och dess uppgift var att utreda och klarlägga själva händelseförloppet. (Bakgrunden var ju bl.a. att den antagne mördaren själv hade dödats och att det därmed inte skulle komma att bli någon rättslig utredning och prövning av presidentmordet. Kommissionens uppgift var därmed bl.a. att utreda sakförhållanden som normalt skulle ha utretts som ett led i en rättegång mot mördaren.)

### **Arbetsmaterial som framtagits av den tidigare Palmekommissionen**

Det material som framtogs av den tidigare Palmekommissionen, dvs. innan Granskningskommissionens arbete tog sin början den 30 augusti 1996, har funnits tillgängligt för oss, liksom det material som det tidigare sekretariatet efterlämnat. Sekretariatet framställde promemorior, företrädesvis i formen av utkast till betänkandetext. Detta material har i princip inte använts i vårt arbete, dels därför att det haft en inriktning som avviker från den vi valt att ge granskningen, dels därför att det tog sikte på att formulera texter med ställningstaganden som kommissionen i dess dåvarande sammansättning förväntades inta. Sekretariatet hade emellertid även framställt en del mer renodlade redovisningar av vissa delar av brottsutredningen, t.ex. över ett stort antal s.k. polisärenden. Faktasammanställningar av det slaget har Granskningskommissionen kunnat använda och bygga vidare på.



Den tidigare Palmekommissionen höll vidare ett antal relativt utförliga utfrågningar, som dokumenterades skriftligen.<sup>3</sup> Dessa har Granskningskommissionen använt och lagt till grund för redovisning och bedömningar; flertalet av Granskningskommissionens ledamöter deltog också i dessa utfrågningar. Den tidigare Palmekommissionens sekretariatet efterlämnade vidare minnesanteckningar från ett fyrtiotal samtal som dess ordförande och sekretariatet fört med olika personer. För den som inte närvarat vid samtalen har minnesanteckningarna ett begränsat värde och vi har därför inte kunnat tillgodogöra oss det arbete som lagts ned i denna del. Anteckningarna har dock genomgått och vissa faktauppgifter har använts i vår redovisning, varvid en hänvisning gjorts till den aktuella minnesanteckningen.<sup>4</sup>

### **Medverkan av experter**

Till den tidigare Palmekommissionen knöts från början ett antal fasta experter. Dessa entledigades inför omstarten hösten 1996. Expertuppdragen avsatte med ett undantag ingen skriftlig redovisning.

Undantaget gäller polisöverintendenten Bengt Åke Jonsson som våren 1996 inför den tidigare Palmekommissionen redovisade en promemoria angående kriminalpolisens arbete. Bengt Åke Jonsson förordnades på nytt som expert i Granskningskommissionen. Han har för kommissionens räkning gått igenom och granskat olika delar av utredningsmaterialet. Bengt Åke Jonsson föredrog resultatet av sitt arbete för Granskningskommissionen i april 1997. Delar av det arbete han utförde redovisas i kapitel 3.

Revisionsdirektörerna Bo Sandberg och Christer Skogwik förordnades som experter i den tidigare Palmekommissionen i april 1996 och de kvarstod som experter även i Granskningskommissionen. De redovisade löpande sitt uppdrag och överlämnade den 12 december 1996 en rapport (se under nästa rubrik). Bo Sandberg och Christer Skogwik har även därefter anlitats för särskilda uppdrag i vissa delar.

Granskningskommissionen har inhämtat synpunkter från företrädare för FBI och en f.d. utredare vid FBI, Robert Ressler. Det har framför allt gällt det s.k. GMP-arbetet, se kapitel 7. I GMP hänvisas till arbeten av den amerikanske professorn James W. Clarke, som bedrivit

<sup>3</sup> Utfrågningarna föreligger i utskrifter, som godkänts av dem som utfrågats. Det är sådana utskrifter som åsyftas då vi i betänkandet citerar ”Den tidigare Palmekommissionens utfrågning med ...”

<sup>4</sup> Minnesanteckningarna – de flesta – är numrerade. De citeras med angivande av ”PK-minnesanteckning” samt nummer.

forskning kring mord och mordförsök på amerikanska statsmän och politiker. Eftersom Clarkes arbeten åberopats och de slutsatser som där dras synes ha påverkat en del resonemang i GMP har kommissionen låtit även Clarke ta del av delar av GMP och lämna synpunkter på arbetet. Företrädare för kommissionen har därvid sammanträffat med Clarke. Denna del av granskningsarbetet genomfördes i USA under hösten 1998.

### **En revisionell granskning av brottsutredningen**

Våren 1996 beslöt den tidigare Palmekommissionen att genom Riksrevisionsverket (RRV) anlita revisionsdirektörerna Bo Sandberg och Christer Skogwik som experter (fortsättningsvis kallade RRV-experterna).<sup>5</sup> De fick i uppdrag att självständigt göra en särskild granskning av brottsutredningen med gängse revisionell metod. De skulle, under iakttagande av sin egen utredningsmetodik, arbeta fritt, ha tillgång till utredningsmaterialet och möjlighet att göra intervjuer på samma sätt som kommissionen samt även ha tillgång till det material som dittills hade framtagits av den kommissionens sekretariat.

Tanken med uppdraget, som bekräftades av Granskningskommissionen, var dels att få till stånd en allmän granskning av mordutredningen utifrån en annan synvinkel än den juridiska, för att därmed bredda kommissionens bedömningsunderlag, dels att utföra en särskild kvalitetssäkring av PU:s material i vissa delar.

Rapporteringen av uppdraget skedde dels fortlöpande vid sammanträden med Granskningskommissionen, dels i form av en skriftlig rapport, "Palmeutredningen – en revisionell bedömning", i december 1996. Rapporten hade dessförinnan, i de delar den refererade utredningsmaterialet och analyserade detta, underställts PU för granskning. Vid två sammanträden i november 1996, med förundersökningsledningen respektive spaningsledningen, diskuterades denna version av rapporten, under medverkan av såväl RRV-experterna som kommissionen.

Kommissionen har, förutom ett utbyte under det fortlöpande samarbetet med RRV-experterna, använt materialet som en utgångspunkt för det granskningsarbete som kommissionen i sin nya sammansättning

<sup>5</sup> De förordnades som experter i kommissionen från den 4 april 1996, men påbörjade inte sitt arbete förrän ungefär en månad senare. RRV fakturerade kostnaden i enlighet med de regler som gäller för utlåning av personal från RRV. De tjänstgjorde alltså som experter i kommissionen på RRV:s uppdrag. Den rapport som de kom att avge är inte att betrakta som avgiven av RRV, som inte tagit ställning till innehållet, utan som utarbetad inom kommissionen.

inledde hösten 1996; den fungerade som en sammanfattande introduktion av ärendet och till uppgiften.

Den ansats och undersökningsmodell som RRV-experterna valde för sin granskning framgår av följande utdrag ur rapporten.

För att kunna skapa klarhet och överblick, vilket är ett av problemen i anslutning till Palmeutredningen, behöver vi en undersökningsmodell för att strukturera vårt tänkande, vår datainsamling och analys. En modell är en förenkling av verkligheten uppbyggd utifrån ett antal av de egenskaper som har störst betydelse för att så kostnadseffektivt som möjligt avbilda verkligheten.

Efter en inledande genomgång och bedömning har vi funnit att en helt avgörande dimension (den första dimensionen) i utredningen om mordet på Olof Palme är frågan om gärningsmannen kunde veta före kl 20.35, dvs. före det att makarna Palme lämnat bostaden på väg till bion att han skulle göra ett attentatsförsök just den kvällen. Detta fall benämns *Planerat*. Det förutsätter i praktiken ... att någon form av övervakning skett av Olof Palme genom s.k. buggning, telefonavlyssning eller fysisk övervakning av bostaden. Det andra fallet benämns *Oplanerat*. Det innebär att gärningsmannen av en slump får syn på Olof Palme under vägen, på eller efter bion.

Den andra centrala dimensionen är huruvida det var *en gärningsman eller flera gärningsmän* inblandade. Med inblandning avser vi om gärningsmannen hade någon ytterligare som deltog i planering eller genomförande av attentatet. Vi har däremot inte inkluderat eventuell inblandning i "överskylning" av dådet. (--) I typfallet flera gärningsmän har vi lagt in även det fall där mördaren får ersättning för dådet, dvs. är s.k. hit man. Det innebär dock ingen kvalitativ värdering av vederbörandes väntade eller faktiska "professionalism" i utförandet av dådet.

Därmed skapas en fyrfältstablå med fyra kvadranter (huvudscenarier) enligt nedan.

	En gärningsman	Flera gärningsmän
Planerat	Kvadrant 1 EGM/P	Kvadrant 2 FGM/P
Oplanerat	Kvadrant 3 EGM/OP	Kvadrant 4 FGM/OP

Denna uppdelning är som synes mycket enkel, vilket ofta är kriteriet på en bra modell. Ju enklare en modell är givet kravet på ett visst förklaringsvärde, desto bättre är den.

Denna modell tar således sikte på brottet och gärningsmannen; en viktig del i RRV-experternas arbete var att ta fram ett underlag för en analys av utredningsläget och vad som var känt om mordet. Det är ett naturligt moment i en ”kvalitetssäkring” av det polisiära arbetet. Rapporten är därför i betydande mån inriktad på beskrivningar och analyser av själva händelseförloppet. Detta har varit av stort värde för kommissionen. Den som skall bedöma mordutredningen måste skaffa sig en egen bild av det som hänt. Vår möjlighet att göra det har avsevärt ökat genom det underlag som RRV-experterna tagit fram. Det är emellertid inte kommissionens uppgift att självständigt uttala en uppfattning om vad som skett. Och eftersom kommissionen inte redovisar något eget ställningstagande avseende händelseförloppet, finns det heller inte skäl att i betänkandet återge de delar av RRV-experternas rapport som tar sikte på detta. De fall där vi uttryckligen citerar rapporten är då RRV-experterna uttalat en mening om sådant kommissionen skall bedöma. I övrigt har rapporten använts som ett arbetsmaterial, som legat till grund vår inriktningen av vår granskning.

### **Personuppgifter i granskningsmaterialet**

Vårt material innehåller många personuppgifter. I åtskilliga fall kan det anföras skäl för att avidentifiera (anonymisera) individer. I ett mindre material skulle man vid en redovisning av det slag vi har i uppdrag att göra överväga att ”döpa” förekommande personer till A, B, C etc. och därigenom kunna åstadkomma en anonymisering utan att det i större mån påverkar redovisningens begriplighet. Det är inte möjligt för oss. En omgång av alfabetet skulle inte räcka till och redovisningen skulle därför bli alltför svårtillgänglig.

Vi har närmast oss denna fråga från bl.a. följande allmänna utgångspunkter.

- ◇ Det övergripande syftet med vårt uppdrag är att genom en öppen redovisning av brottsutredningen ge allmänheten möjlighet att ta ställning till vad som förevarit.
- ◇ En stor del av det centrala utredningsmaterialet har blivit offentligt genom de rättegångar som förekommit om mordet. Det gäller även personuppgifter, som i hög grad finns tillgängliga i det offentliga förundersökningsprotokollet.
- ◇ En annan del av utredningsmaterialet har åberopats inför domstol enligt Riksåklagarens framställning till Högsta domstolen 1997. Det materialet har därvid bedömts kunna offentliggöras

vid en ny rättegång. Där förekommande uppgifter har blivit tillgängliga för den i resningsärendet berörde.

- ◇ Det gängse sättet att i tryckta referat av rättssaker återge personnamn är att använda förnamn och första bokstaven i efternamnet.
- ◇ Om syftet med uppdraget inte skall förfelas kan inte framställningen göras alltför svårläst.
- ◇ Vår redovisning, som syftar till offentlighet, kan inte helt styras av eventuella farhågor om ett mindre ansvarsfullt utnyttjande av materialet.
- ◇ Integritetsintresset måste ställas mot intresset av offentlighet, som i detta fall är mycket stort och huvudskälet till vårt uppdrag.

Utifrån dessa utgångspunkter har vi följt följande huvudprinciper för vår redovisning. Förekommande personer anges i huvudsak på det sätt som är gängse i rättsfallsreferat, dvs. med förnamn och första bokstaven i efternamnet (vid flera förnamn anges endast det första; om endast efternamn förekommer anges första bokstaven i detta). Uppgifter som kan ses som tydligt nedsättande för enskild återges med återhållsamhet, även i de fall då de kan ha relevans för den sakliga bedömningen av det som redovisas.

Uppgiftslämnare är helt anonymiserade i de fall då de lämnat tips om personer som skulle kunna vara inblandade i mordet, med undantag för de uppgiftslämnare som framträtt offentligt, vilka, liksom övriga uppgiftslämnare, behandlas enligt huvudregeln. Personer som utpekats eller utretts från utgångspunkten att de skulle kunna ha med mordet att göra är ytterligare anonymiserade på skilda sätt, oftast så att de benämns med en bokstav. Därvid kan samma bokstav i olika kapitel avse olika personer, vilket emellertid torde framgå av sammanhanget. Anonymisering av samma slag har gjorts beträffande polismän som förekommer i diskussionen kring det s.k. polisspåret. Som anonymiserande beteckning används ofta NN, för en person som bara förekommer på ett ställe i betänkandet. Vissa i utredningsmaterialet utpekade personer är benämnda enligt huvudregeln. Det gäller då utredningen mest bestått av kontroll och i något enstaka fall i övrigt då ytterligare anonymisering framstått som förfelad.

Resningsmaterialet, som alltså är tillgängligt för den i sammanhanget berörde, har behandlats från utgångspunkten att det varit avsett att offentliggöras och förekommande personuppgifter är redovisade

enligt huvudregeln, dvs. förnamn och efternamnets första bokstav används samtidigt som nedsättande uppgifter återges med återhållsamhet även då de är relevanta från utredningssynpunkt.

Befattningshavare i staten är namngivna fullt ut om de har chefsbefattningar. Utredande polismän har vid redovisningen av utredningsarbetet inte namngivits; de är inte chefspersoner. (Åtgärder som vidtagits av utredningsmän inom PU redovisas i stället med beskrivningar av typen "PU höll förhör med ..." eller "PU upprättade en promemoria ...".) I några undantagsfall har vi bedömt det vara av betydelse för sammanhanget att identifiera andra befattningshavare enligt huvudprincipen med förnamn och första bokstaven i efternamnet. En förekommande utredningsman är anonymiserad.

Vissa personnamn vilkas publicering inte kan antas medföra någon skada är inte anonymiserade; det gäller t.ex. beträffande en del avlidna eller på avlägsen ort bosatta personer. Personer som kan sägas tillhöra samtidshistorien anonymiseras i allmänhet inte heller i betänkandet, såvida inte vederbörande som uppgiftslämnare tagit kontakt med PU eller utpekats som misstänkt i något hänseende.

För personuppgifter gäller genomgående att redovisningen av andra identifierande omständigheter redigerats i olika hänseenden, t.ex. avseende bostadsort och namn på anhöriga.

Anonymisering från angivna utgångspunkter har till viss del även skett i citerad text, som därmed inte i det hänseendet alltid utgör en exakt återgivning (se ovan under *Betänkandets innehåll*).

### **Källkontroll och kvalitetssäkring av vårt material**

Kommissionens egen granskning av materialet från själva brottsutredningen har genomförts i Palmegruppens lokaler, i huvudsak under tiden 1997-1998, med uppehåll för cirka sex månader då resningsansökan mot Christer P var under behandling. Det skulle ha varit önskvärt att det material som slutligen redovisas i vårt betänkande källkontrollerades mot själva brottsutredningen. Om det varit fråga om ett forskningsprojekt skulle en sådan kontroll ha gjorts. Den praktiskt begränsade tillgång till materialet som vi haft, inte minst under våren 1999 då Palmegruppens lokaler varit under ombyggnad, och våra egna begränsade resurser ställda i relation till den ytterligare tidsutdräkt det skulle ha medfört, har dock lett oss till att inte genomföra en sådan sista avstämning.

Att vi ansett oss kunna underlåta detta har också att göra med att vårt grundmaterial sänts "på remiss" till Palmeutredningen. För att i någon mån kvalitetssäkra våra dokumenterade genomgångar av Palme-

utredningens material, lät vi i början av 1999 förundersökningsledningen och spaningsledningen ta del av dessa, huvudsakligen i icke anonymiserat skick och med källhänvisningar till de utredningsuppslag där informationen hämtats. (Det remitterade materialet omfattade alltså sådant som vi utläst av utredningshandlingar, inklusive en tidigare version av det som här redovisas i kapitel 2 under rubriken *Utredningsläget*; material från kommissionens egen efterforskning och bedömningar ingick inte.) Varken förundersökningsledningen eller Palmegruppen hade naturligtvis möjlighet att kontrollera materialet i detalj, men det har lästs av många i utredningen insatta personer. Spaningsledningen har också låtit utredningsmän som arbetat med förekommande avsnitt läsa just dessa. Kommissionen har sedan vid sammanträden med förundersökningsledningen respektive spaningsledningen inhämtat de synpunkter läsningen föranlett och korrigerat materialet därefter. Det bör därför vara i allt väsentligt korrekt. För det sistnämnda talar även det faktum att materialet i förhållande till sin omfattning föranledde ganska få korrigerande påpekanden.

### **Ett påpekande beträffande kommissionens uppdrag**

Kommissionen skall som framgått enligt sitt uppdrag inte vara operativt verksam. Kommissionen skall utgå från den brottsutredningen som finns, med dess eventuella brister och förtjänster. Det är aldrig kommissionens uppgift att söka fylla ut eventuella luckor i utredningsunderlaget genom egna efterforskningar utanför utredningen och utredningsmaterialet.

Som en konsekvens av detta finns det ett utrymme för att kommissionens bedömningar i ett vidare perspektiv inte är riktiga, t.ex. beträffande huruvida ett visst utredningsuppslag ter sig färdigutrett eller inte. Kommissionens bedömning sker ju på det underlag som utredarna tagit fram, jämfört med vad som i övrigt är känt. I ett enskilt fall kan det inte uteslutas att operativ efterforskning från kommissionens sida, t.ex. av eventuella ytterligare uppgiftslämnare, skulle ha lett till en annan bedömning än den som redovisats på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet.

## 1.2 Översikt över tidigare granskningar

### *Justitiekanslerns granskning av den första delen av utredningen av misstankarna mot Viktor G*

Justitiekanslern (JK) tog i ett beslut den 4 december 1986 ställning till "Klagomål mot utredningen rörande misstänkts delaktighet i mordet på statsministern Olof Palme; fråga bl a om förundersöknings ledning och utförande av vittneskonfrontationer", intaget i JK-beslut 1986, s. 144. Granskningen var föranledd av att advokaten Gunnar Falk, som var offentlig försvarare för Viktor G, i en skrivelse till JK framfört klagomål på handläggningen av polisutredningen mot Viktor G.

Viktor G blev misstänkt på ett tidigt stadium av utredningen (om utredningen mot Viktor G, se kapitel 5). Han satt anhållen en tid och begärdes även häktad. Häktningsframställningen återkallades emellertid av dåvarande förundersökningsledaren, chefsåklagaren K.G. Svensson, sedan denne ansett sig ha kunnat konstatera att bevisningen mot Viktor G hade manipulerats. Förundersökningen mot Viktor G fortsatte dock ännu en tid, bl.a. fick denne delta i ett antal kontroversiella konfrontationer, om vilka det rått oenighet mellan polisen och förundersökningsledaren, en oenighet som föranledde medlingsförsök från regeringens sida och en omstridd överprövning av Riksåklagaren. JK:s granskning initierades av Falk sedan K.G. Svensson, i samband med att han beslutat nedlägga förundersökningen mot Viktor G, i ett pressmeddelande uttalat att Viktor G enligt hans mening utsatts för "rättskränkning av allvarlig beskaffenhet".

Anmälan inkom till JK 26 maj 1986. Granskningen pågick till december. Den ägde således rum den tid då det s.k. PKK-spåret ("huvudspåret") utvecklades och med detta motsättningarna mellan polisen och de i ärendet engagerade åklagarna. K.G. Svensson hade lämnat utredningen i och med nedläggningen den 16 maj 1986 av utredningen mot Viktor G medan Hans Holmér kvarstod som spaningsledare.

JK:s beslut innefattar en kronologisk redogörelse för polisutredningen mot Viktor G och bedömningar av ansvaret för förundersökningens bedrivande, eventuella brister eller missgrepp i utredningen, huruvida Viktor G utsatts för rättskränkningar, huruvida åklagarens integritet hade kränkts av ledningsgruppen, Riksåklagaren och justitiedepartementet samt hur informationen till massmedia hade skötts. Granskningen har främst sitt intresse för bedömningen av utredningen avseende Viktor G (se kapitel 5), men genom att den fokuserar på de inledande förhållandena berör den frågor om förundersökningens



organisation, förhållandet mellan polis och åklagare samt vissa rege-  
ringsåtgärder.

I korthet innebar beslutet att såväl Hans Holmér som K.G. Svensson kritiserades, även om problemen dem emellan väsentligen karakteri-  
serades som orsakade av personliga motsättningar av äldre datum. Någon rättskränkning av Viktor G hade enligt JK inte förekommit, med undantag för att en passansökan otillbörligen fördröjts, en fördröjning som enligt JK dock var utan praktisk betydelse. I de delar JK:s bedöm-  
ningar berörde det som granskades av Juristkommissionen fogas kom-  
mentarer härom till redogörelsen för den kommissionens granskning nedan.

*Juristkommissionen om händelserna efter mordet på statsminister  
Olof Palme*

Den 22 maj 1986 tillsatte regeringen den s.k. Juristkommissionen, som bestod av justitieombudsmannen Per-Erik Nilsson (ordförande), hov-  
rättspresidenten Carl-Ivar Skarstedt och ordföranden i arbetsdomstolen Olof Bergqvist. Nilsson avgick som justitieombudsman i juni 1987 och entledigades då också på egen begäran från sitt uppdrag i Jurist-  
kommissionen. Skarstedt blev därefter ordförande.

Juristkommissionens uppdrag var, enligt de direktiv som gavs i regeringens beslut, att i anledning av mordet granska hur berörda myn-  
digheter och andra samhällsorgan utfört sina uppgifter. Juristkommis-  
sionen skulle

- ◇ studera hur säkerhetsskyddet för statsråd m.fl. liksom organisa-  
tionen för att förebygga terrorism och liknande angrepp fungerat
- ◇ undersöka de frågor som berört de centrala samhällsfunktionerna  
den närmaste tiden efter mordet, med uppmärksamhet bl.a. på  
rutinerna för beredskap och säkerhetsskydd
- ◇ studera aktuella sambands- och informationsfrågor
- ◇ granska brottsutredningen

Juristkommissionen skulle i övrigt ha stor frihet när det gällde  
granskningsarbetets närmare inriktning och uppläggning.

Det kan noteras att Juristkommissionen hade många fler uppgifter  
än att granska brottsutredningen och att denna del av uppdraget näm-  
des sist av de uppgifter som uttryckligen tilldelades Juristkom-  
missionen. Vid den här tidpunkten – knappt tre månader efter mordet –  
torde intresset ha varit mer riktat mot frågor av typen: hur kunde detta  
ske? och: varför fungerade det inledande polisarbetet så dåligt?

Konflikten mellan polisen och engagerade åklagare hade kunnat skönjas i turerna kring utredningen av misstankarna mot Viktor G, men hade inte fått de konturer och proportioner den skulle komma att få framöver. Genom händelsernas utveckling kom kommissionen därför att få granska ett än mer dramatiskt händelseförlopp än vad som kunde förutses när den fick sitt uppdrag.

Juristkommissionen hade räknat med att redovisa sitt uppdrag efter ungefär elva månader, dvs. i april 1987. Så blev det inte. Vid den tidpunkten redovisades granskningen såvitt gällde de första tolv timmarnas polisarbete, de centrala samhällsfunktionerna samt skyddet av offentliga personer och bekämpningen av terrorism. I en andra rapport, avgiven i december 1987, redovisades brottsutredningen den 1 mars 1986 – 4 februari 1987, dvs. hela perioden från tolv timmar efter mordet fram till det s.k. sammanbrottet, då utredningsarbetet helt omorganiserades enligt ett särskilt regeringsbeslut.

Vi ägnar ett särskilt avsnitt åt Juristkommissionens granskning och dess slutsatser, se nedan.

#### *Parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme*

Parlamentariska kommissionen tillkallades den 19 mars 1987, således under det att Juristkommissionen arbetade och ungefär en månad innan denna avgav sin första rapport. Som framgår av namnet hade kommissionen en parlamentarisk sammansättning. Den bestod av f.d. riksdagsledamöterna Ragnar Edenman, ordförande, Thorbjörn Fälldin, Sven Gustafsson och Håkan Winberg, riksdagsledamöterna Doris Håvik, Ivar Nordberg och Jörn Svensson samt kommunalrådet Sören Mannheimer.

Parlamentariska kommissionens uppgift var att följa upp Juristkommissionens arbete. Den skulle enligt direktiven värdera och dra slutsatser av det material Juristkommissionen tog fram och föra fram egna förslag inför framtiden. Den parlamentariska sammansättningen var enligt direktiven lämplig för detta ändamål. Övervägandena skulle följa två huvudlinjer:

- ◇ De frågor om säkerhetsskydd och andra förebyggande åtgärder samt beredskap som mordet och händelserna kring detta hade aktualiserat.
- ◇ De principiella frågor rörande bl.a. ansvarsförhållanden mellan berörda myndigheter som mordet och mordutredningen hade givit upphov till.

Parlamentariska kommissionen hade även att överväga om dess ställningstaganden för framtiden borde ta sig uttryck i utarbetade förslag angående t.ex. organisation och lagstiftning eller om den skulle stanna vid förslag till fortsatta undersökningar enligt riktlinjer som kommissionen i så fall själv borde föreslå.

Juristkommissionens material skulle bilda utgångspunkt för arbetet. Det synes ha förutsatts att Parlamentariska kommissionens egna utredningsåtgärder skulle vara begränsade, något som också framgår av att det i direktiven påmindes om att Juristkommissionen även sedan dess arbete avslutats skulle stå till den Parlamentariska kommissionens förfogande för eventuella kompletterande undersökningar.

Sammanfattningsvis bestod Parlamentariska kommissionens uppdrag väsentligen i att dra slutsatser av det material Juristkommissionen presenterade. Parlamentariska kommissionen utförde dock under hösten 1987 en egen granskning av det s.k. polisspåret. Resultatet av den granskningen redovisades den 21 december 1987 i en särskild skrivelse till Justitiedepartementet, som även bifogades till kommissionens rapport.

Parlamentariska kommissionens arbete avslutades med en rapport som avgavs den 22 april 1988, dvs. drygt ett år efter det att kommissionen tillkallats och knappt ett halvår efter det att Juristkommissionen slutredovisat sitt uppdrag. I huvudsak täcker Parlamentariska kommissionens rapport samma tidsperiod som Juristkommissionens granskning. I rapporten sägs emellertid att kommissionen informerat sig om utredningsarbetet efter omorganisationen i februari 1987 och att de upplysningar som därvid hade inhämtats inte gett kommissionen anledning att själv eller genom anlitan­de av Juristkommissionen företa någon granskning av brottsutredningen under tiden därefter.

Resultaten av Parlamentariska kommissionens arbete görs inte till föremål för någon självständig behandling i denna framställning, av följande skäl. I praktiken bestod dess uppdrag och arbetsmetod i att studera det material som Juristkommissionen tagit fram och dra slutsatser av detta. Den sammantagna tanken med de två kommissionerna kan uppfattas så att den ena skulle utreda, den andra värdera. Att fördela arbetet på det sättet kan kanske tyckas naturligt, men det är inte så lätt i praktiken. Ett utredningsarbets inriktning och inte minst dess redovisning styrs av bedömningar. Värderandet av fakta förutsätter å sin sida en analys som i sin tur ofta leder över i en förnyad prövning av fakta, dvs. tillbaka till utredningsfasen. Arbetsuppgifterna i sig kan särskiljas, men det torde vara svårt att strikt fördela dem på olika personer eller, som i detta fall, olika kommissioner, liksom att redovisa dem åtskilda från varandra. Jämför man resultaten från de bägge kommissionernas arbete återspeglar de inte heller helt den angivna arbets-

fördelningen. De överväganden Juristkommissionen i sina rapporter återkommande redovisat under rubriken "Iakttagelser och analys" utgör i praktiken Juristkommissionens bedömning av utredda sakförhållanden. Utrymmet för Parlamentariska kommissionen att komma fram till andra slutsatser än Juristkommissionen torde ha varit litet, bl.a. med tanke på att den inte hade i uppdrag att vidta några egna utredningsåtgärder. Parlamentariska kommissionens rapport består därför i hög grad av redogörelser för vad Juristkommissionen funnit och ansett, till vilka kommissionen fogat sina kommentarer. Till övervägande del har Parlamentariska kommissionen instämt i Juristkommissionens bedömningar. Resultatet av Parlamentariska kommissionens arbete hör alltså samman med det som redovisades av Juristkommissionen och kan inte diskuteras åtskilt därifrån. Vi har därför valt att i relevanta delar, och särskilt där Parlamentariska kommissionens rapport avviker från Juristkommissionens rapport, redogöra för dess bedömningar i anslutning till redogörelsen för Juristkommissionens granskning.

### *Övrigt*

Utöver dessa granskningar finns en rapport av landshövdingen Gösta Gunnarsson angående hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme tiden före mordet (SOU 1989:1). Den granskningen avsåg alltså inte själva brottsutredningen, men det som framkom har viss betydelse för bedömningen av denna.

## 1.3 Särskilt om Juristkommissionens granskning

### 1.3.1 Vissa påpekanden angående Juristkommissionens granskning i förhållande till vårt uppdrag

Juristkommissionen granskade perioden från morddagen och knappt ett år framåt. Granskningen genomfördes under ungefär ett och ett halvt år från maj 1986 till december 1987. Sedan dess har nytt ljus kunnat kastas över händelserna som delvis får dem att framstå i annan dager. Det innebär att Juristkommissionens beskrivningar och slutsatser kan behöva kompletteras och omvärderas.

Juristkommissionens granskning ägde vidare rum alltmedan spaningsarbetet pågick med full kraft, visserligen efter det debacle som kulminerade i spaningsledarens avgång, vilket naturligtvis ledde till en

tempoförlust i utredningen. Men såväl allmänhet, brottsutredare som kommissionen själv torde vid den tiden likväl ha hyst goda förhoppningar om att gärningsmannen skulle kunna gripas. Det är rimligt att anta att Juristkommissionen i såväl sitt arbete som i sin redovisning tog hänsyn till detta och vägde in risken för att dess rapport direkt eller indirekt skulle kunna störa den omstartade brottsutredningen. Det är enligt vår mening tydligt – och även försvarbart – att Juristkommissionen tog vissa sådana hänsyn.

Idag föreligger i praktiken inga risker av detta slag. Dels bedrivs utredningen med en jämförelsevis låg intensitet, dels har organisations- och personförändringarna varit så många, att den kritik som eventuellt kan riktas mot det som varit i vart fall inte direkt berör dagens utredning eller de personer som arbetar med den på ett sådant sätt att utredningsresultaten kan bli lidande.<sup>6</sup>

Den tid som förlöpt sedan Juristkommissionen arbetade och de resultat brottsutredningen lett fram till påverkar bedömningsperspektivet också på ett annat sätt. Ingen kan med någon grad av säkerhet förutspå om utredningsarbetet kommer att ända i mordgåtans lösning, men det är uppenbart att vi i betydligt högre grad än Juristkommissionen har att beakta och inrätta oss efter risken för att utredningen inte annat än marginellt kommer att nå längre än den redan nått. I viss mening har vi att bedöma en brottsutredning där den aktiva fasen är avslutad, vilket ju också förutsattes när beslutet om tillkallandet av en kommission avvaktades i väntan på att huvuddelen av det pågående utredningsarbetet skulle vara slutfört.

Bortsett från dessa skillnader, som alltså har med tidsperspektiven att göra, avvek den uppgift Juristkommissionen hade från vårt uppdrag. Dess uppdrag var på en gång vidare – t.ex. hade man att överväga frågor om terrorism och säkerhet – och mer begränsad. Av särskild betydelse i det senare hänseendet är att Juristkommissionen i princip inte granskade själva brottsutredningen. Frågor om organisation, ansvarsfördelning samt förhållandet mellan polis och åklagare och det sätt på vilket dessa skött sina uppdrag i brottsutredningen stod i fokus. I någon mån studerades även utredningsarbetets inriktning och enskilda utredningsåtgärder, men Juristkommissionens arbetsmetod bestod väsentligen av utfrågningar av personer som arbetat med ärendet. Där- emot befattade man sig i mindre grad med förundersökningsmaterialet. Att granska detta är vår huvuduppgift och i den delen omfattar vårt

<sup>6</sup> I regeringsbeslutet 1994 om tillsättandet av en granskningskommission an- förs att brottsutredningen numera ”enligt de för utredningen ansvariga (är) i ett sådant läge att kommissionens arbete kan påbörjas utan att detta påverkar eller stör den fortsatta utredningen” (regeringens beslut 1994-09-29).

uppdrag, som vi framhållit på annat ställe, även den tid Juristkommissionen granskade. Ett studium av förundersökningsmaterialet kan således kasta nytt ljus även över den tid och de förhållanden Juristkommissionen bedömde.

Juristkommissionens rapporter är faktsäckade och dess resonemang sofistikerade. De kan därvid delvis synas svårtillgängliga. Vi försöker i det följande att, i ljuset av vårt uppdrag i förhållande till det som var Juristkommissionens uppgift, lyfta fram det som är av betydelse för vårt arbete och tydliggöra vad vi uppfattat som kommissionens ställningstaganden eller de slutsatser som kan dras av de överväganden som redovisades.

Vi har därvid även beaktat att Juristkommissionen inte såg som sin primära uppgift att bedöma och kritisera myndigheter eller enskilda befattningshavare. I sin första rapport skrev Juristkommissionen att uppgiften inte var att utföra en granskning av det slag JO eller JK gör:<sup>7</sup>

Vi ger vår granskning en mer principiell och systemrelaterad inriktning för att det skall bli möjligt för samhället att dra lärdom av det skedda --- .

Inte heller anlade Juristkommissionen en från början kritisk utgångspunkt:<sup>8</sup>

Vi hade --- ingen anledning att utgå från att vi skulle finna några synnerligen djupgående och allvarliga brister i myndigheternas sätt att hantera den uppkomna situationen --- .

Liknande principdeklarationer finns i huvudrapporten: ”Vår uppgift har i princip inte varit att undersöka vad som gjorts rätt eller fel inom ramen av gällande regler”, heter det t.ex.<sup>9</sup> Denna utgångspunkt – att Juristkommissionen i sitt granskningsarbete sagt sig inte vara ute efter vad som gjorts rätt eller fel och som bl.a. kan sammanhålla med de tidsbundna överväganden kommissionen enligt resonemanget ovan torde ha vägletts av – måste beaktas av den som tar del av granskningsresultatet.

<sup>7</sup> SOU 1987:14 s. 12.

<sup>8</sup> A. st.

<sup>9</sup> SOU 1987:72 s. 24.

### 1.3.2 Mordnatten. Juristkommissionens första rapport i kort sammanfattning

Polisarbetet under mordnatten var i stora delar kaotiskt. Juristkommissionens första rapport handlar om detta. Vissa saker fungerade i och för sig väl och kommissionen framhöll att det inte fanns någon grund för kritik mot de enskilda polismännens insatser i sökandet efter en gärningsman. Men polisen som myndighet och dess ledning fungerade mycket dåligt. Juristkommissionen sammanfattade bristerna på ungefär följande sätt:<sup>10</sup>

- **Mördarjakten var oorganiserad.** Sökandet efter gärningsmannen genomfördes inte under den fasta ledning från polisens sambandscentral som borde ha varit möjlig. Det präglades därför av brist på systematik och överblick. De enskilda patrullerna styrdes av egna initiativ.
- **Alla polisresurser sattes inte in.** Den polispersonal som fanns tillgänglig utnyttjades bara delvis.
- **Poliser i tjänst fick inte reda på vad som hänt.** Det förblev under flera timmar okänt för många polismän i tjänstgöring på olika håll i Stockholm att statsministern hade blivit skjuten på öppen gata och att en beväpnad mördare befann sig på flykt från brottsplatsen.
- **Ingen allmän avspärrning genomfördes.** Inte heller några mer begränsade, systematiska åtgärder av typen spärrning av gator eller områden i närheten av brottsplatsen, organiserad kontroll av fordon vid utfarterna eller liknande utfördes.
- **Andra polisdistrikt underrättades inte.** Någon underrättelse om mordet gick i inledningsskedet inte ut till andra polisdistrikt, vare sig till de närmast angränsande distrikten eller andra distrikt inom länet eller i landet i övrigt.
- **Avspärrningen och bevakningen av brottsplatsen var otillräcklig.** När den egentliga brottsplatsundersökningen skulle göras på morgonen efter mordet hade människor kunnat beträda mordplatsen och kasta in saker på denna.
- **Befälsförhållandena var oklara.** Samordningen och ledningen av verksamheten under mordnatten brast på viktiga punkter. Det var oklart vem som hade ansvaret. Polismyndighetens tjänstgörande

<sup>10</sup> Jfr SOU 1987:14 s. 31 f.

högsta ledning ingrep inte aktivt i verksamheten när den kom till sambandscentralen.

- **Dokumentationen i sambandscentralen** av de åtgärder som vidtogs var bristfällig.
- **Rikslarm gick inte ut – när det gick ut var det fel.** När det efter ungefär två och en halv timma sändes ut skedde det utan ledningens kontroll. Det angav två gärningsmän. Nytt rikslarm sändes ut vid femtiden på morgonen. Även det innehöll uppgifter som inte beaktade allt som var känt.

Bakom dessa sammanfattande punkter fanns ett av Juristkommissionen väl beskrivet kaos. Det genomgående är bristen på beredskap. Ett illustrativt exempel gäller förhållandena på sambandscentralen. Sambandscentralen hade ett särskilt ledningsrum för stora händelser. När verksamheten skulle flyttas dit lyckades man inte koppla in den utrustning man behövde. I stället fick en särskilt tillkallad tekniker inväntas. Rummet var således inte förberett.

I en övergripande beskrivning konstaterade Juristkommissionen att en händelse av detta slag naturligtvis ställde mycket stora krav:<sup>11</sup>

Inte minst måste man räkna med att det inträffade skulle komma att påverka alla dem som själva hade att delta i polisens arbete och att följden skulle kunna bli stress och oreda. Med hänsyn bl.a. till detta måste ställas särskilt höga krav på en fast och kunnig ledning. Det är i en sådan situation dessutom väsentligt att man lugnt och effektivt följer fastställda verksamhetsrutiner, så att förvirring inte bryter ut och väsentliga åtgärder glöms bort eller utförs på ett oriktigt eller ofullständigt sätt.

*Parlamentariska kommissionen* kommenterade Juristkommissionens granskning i denna del på följande sätt:<sup>12</sup>

De brister i Stockholmspolisens verksamhet under mordnatten som juristkommissionen pekat på är allvarliga. Det är klart att enskilda polismän eller avdelningar inom polisen trots det gjorde goda insatser. Ett helhetsomdöme måste ändå bli att polisen inte fungerade tillfredsställande under de viktiga timmarna närmast efter mordet på statsministern. Det omdömet drabbar i första hand arbetet på sambandscentralen. Den handfallenhet och förvirring som präglade verksamheten där är uppseendeväckande.

Vi är förvånade över att verksamheten fungerade så dåligt. Man befann sig i Sveriges största och mest välutrustade ledningscentral för polisverk-

<sup>11</sup> SOU 1987:14 s. 56.

<sup>12</sup> SOU 1988:18 s. 44 f.



samhet. Polisen hade goda personalresurser till sitt förfogande. Det fanns en nyligen utarbetad plan för polisinsatser för grova våldsbrott. Förutsättningarna för en effektiv ledning av verksamheten bör ha varit goda. Det har sagts att polismännen drabbades av handlingsförlamning på grund av situationens allvar. En annan förklaring som anförts är att verksamheten blockerades av inkommande telefonsamtal. Dessa förklaringar kan vi inte acceptera. Polisverksamheten skall fungera även i sådana situationer. Det går inte att förklara bort att den främsta orsaken till bristerna är att de personer som närmast hade att svara för ledningen av polisens insatser inte skötte sitt arbete på ett godtagbart sätt.

Parlamentariska kommissionen ansåg alltså att det var enskilda befattningshavares tillkortakommanden – inkompetens – som var den viktigaste förklaringen till att ledningsarbetet i sambandscentralen fungerade så illa. I det följande pekade man som exempel på den oklarhet som skapades när biträdande länspolismästaren Gösta Welander och polisöverintendenten Sune Sandström anlände till sambandscentralen:<sup>13</sup>

Dessförinnan hade Koci (kommissarie som mordkvällen tjänstgjorde som befäl vid sambandscentralen, vår anmärkning) ansvarat för verksamheten där. Det förefaller ha varit klart för alla inblandade att Welander vid sin ankomst tog över befälet från Koci. Men det var inte klart hur arbetsuppgifterna skulle fördelas. Koci utgick från att han inte längre skulle ha befattning med mordet medan Welander och Sandström förutsatte att han fortsatte med dessa arbetsuppgifter. I realiteten leddes sambandscentralens verksamhet avseende mordet även efter Welanders och Sandströms ankomst av de polisinspektörer som tjänstgjorde som operatörer. Det är självklart att sådana oklarheter i fråga om fördelning av arbetsuppgifter och ansvar inte får förekomma. Det hade ålegat Welander att klargöra hur arbetet skulle fördelas. Vidare förefaller varken Welander eller Sandström ordentligt ha satt sig in i hur arbetet förlöpte. Om de hade gjort det skulle de rimligen exempelvis ha föranstaltat om rikslarm tidigare än som skedde.

Parlamentariska kommissionen fortsatte med konstaterandet att inte bara Welander och Sandström visat bristande kompetens utan att det gällde även på lägre nivåer i sambandscentralen. ”Det sammanfattande intrycket av verksamheten är dåligt”, skrev man och fortsatte: ”Vi har frågat oss hur det kan komma sig att personalen vid landets största polismyndighet inte kunde sköta sitt arbete på ett godtagbart sätt.”<sup>14</sup> Kommissionen, som sade sig inte ha funnit något som tydde på att det just vid detta tillfälle skulle ha rätt i något avseende speciella för-

<sup>13</sup> SOU 1988:18 s. 45 f.

<sup>14</sup> A.a.s. 46.

hållanden som kunde föranleda sämre resultat än annars, drog slutsatsen att polisledningen i Stockholm inte upprätthållit erforderlig kompetens hos personalen på sambandscentralen.

### 1.3.3 Organisationen av brottsutredningen

#### Den inledande organisationen av spaningsarbetet

Under mordnatten hade biträdande länspolismästaren Gösta Welander ansvaret för polisens arbete.<sup>15</sup> När länspolismästaren Hans Holmér anlände på förmiddagen den 1 mars övertog han ledningen samt började omgående samordna och organisera polisarbetet. Han skapade den s.k. ledningsgruppen. I denna ingick ett antal chefspersoner, som företrädde avdelningar som skulle vara engagerade i mordutredningen.<sup>16</sup> Ledningsgruppen speglade alltså sammansättningen av den polisstyrka som engagerades. I gruppen ingick också en representant ("observatör") från Justitiedepartementet, departementsrådet Klas Bergenstrand.

Gruppen tog form redan den 1 mars. Något formellt beslut om dess tillblivelse och sammansättning synes inte ha fattats. Den torde ha varit ett resultat av Hans Holmérs fortlöpande överväganden.

Som exempel kan nämnas bakgrunden till att en representant för Justitiedepartementet kom att ingå. Klas Bergenstrand fick på morgonen den 1 mars av statssekreteraren Harald Fälth i uppdrag att ta kontakt med polisledningen för att skaffa information om spaningsläget. Det ledde till att han inbjöds till polishuset av Gösta Welander. Bergenstrand begav sig dit efter att ha fått klartecken från Harald Fälth. Justitieministern Sten Wickbom fick information om arrangemanget och gav sitt tysta samtycke. "Några principiella överväganden i fråga

<sup>15</sup> Det är Juristkommissionens slutsats, däremot verkar inte Welander själv ha velat vidgå det. Den vakthavande kommissarien vid sambandscentralen, Koci, ansåg dock att han lämnade över till Welander då denne anlände till sambandscentralen 00.30. Jfr även Parlamentariska kommissionens synpunkter, refererade ovan. En liknande oklarhet fanns i inledningen av åklagararbetet, då beredskapsåklagaren ansåg att K.G. Svensson tagit över, medan denne utgick från att ärendet låg kvar på beredskapsåklagaren (se SOU 1987:14 s. 55).

<sup>16</sup> Från polismyndigheten i Stockholm ingick chefen för kriminalavdelningen, polisöverintendent Hans Wranghult, samt cheferna för spaningssektionen, polisintendent Lennart Pettersson, våldshoteln, kommissarie Nils Linder, och tekniska roteln, kommissarie Vincent Lange. Från Rikspolisstyrelsen ingick rikskriminalens chef, polisöverintendent Tommy Lindström, och en byråchef vid säkerhetspolisen, Per-Göran Näss.

om regeringens inhämtande av information från polisen på detta sätt under den fortsatta mordutredningen gjordes inte då”, skriver Juristkommissionen.<sup>17</sup> När Hans Holmér anlände anmälde Bergenstrand sin närvaro. Hans Holmér tyckte det var bra att departementet fanns på plats med en representant. Senare under dagen hade Hans Holmér en kontakt med justitieministern varvid det överenskomms att Bergenstrand skulle fungera som kontaktman mellan polisen och regeringen. Juristkommissionen konstaterar att något formellt beslut angående detta uppdrag aldrig fattades.<sup>18</sup>

Allt detta skedde alltså formlöst i ett sammanhang under mordutredningens första dag.

Ledningsgruppen synes ha trätt i funktion omgående efter det att Hans Holmér övertagit ansvaret. Från den 3 mars fördes protokoll vid sammanträdena.

Formerandet av ledningsgruppen följde inte någon i förväg beslutad beredskapsplan. Det var alltså fråga om en organisation *ad hoc*. Den beredskapsplan som fanns (1973 års beredskapsplan) hade kommit ur bruk. Den hade inte ersatts av någon motsvarande planläggning. Juristkommissionen:<sup>19</sup>

Man hade enligt polisledningen helt allmänt gjort erfarenheten att det är effektivare och lämpligare att från gång till annan bygga upp och anpassa en organisation av polisens spanings- och utredningsarbete med hänsyn till de krav som ställs i varje enskilt fall. Polisledningen har nämligen inom sig en särskild beredskap för att ingripa i viktigare fall och kan då, när det behövs, skapa en ledning och en lämpligt anpassad organisation på lägre nivåer efter vad situationen bedöms kräva.

Juristkommissionen fann inte anledning till några principiella invändningar mot sättet att organisera och leda polisens spaningsverksamhet under det intensiva uppbyggnadsskedet allra närmast efter brottet.<sup>20</sup> Därvid reserverade sig dock Juristkommissionen såvitt gällde frågan om ansvaret för spaningarna borde ha legat hos Stockholmspolisen eller hos Rikspolisstyrelsen. Bedömningen omfattade inte heller den allmänna frågan om behovet av en beredskapsplan. Men Juristkommissionens inställning innebar alltså att man godtog ett ”lagande efter läglighet” under den första dynamiska perioden direkt efter brottet.

<sup>17</sup> SOU 1987:72 s. 186.

<sup>18</sup> A.a.s. 185 f.

<sup>19</sup> A.a.s. 85.

<sup>20</sup> Jfr a.a.s. 83 och 87.

### Den fortsatta organisationen av brottsutredningen

Polisarbetets inledande och övergripande organisation har framgått ovan. Den ledningsgrupp som hade formerats redan 1 mars kom att bestå i huvudsak oförändrad under lång tid, knappt ett år (till 5 februari 1987). Den sammanträdde till en början två gånger per dag och höll sammanlagt över 500 sammanträden. Sammanträdena protokollfördes och spelades in på band.

Organisationen – ”ad hoc-modellen” – innebar att arbetet leddes av polismyndigheten i Stockholm med biträde av Rikspolisstyrelsen. Den bestod alltså av vissa delar från vardera av dessa myndigheter. Åklagarväsendet var inte heller fortsättningsvis representerat vare sig genom Åklagarmyndigheten i Stockholm eller Riksåklagaren. Chef för ledningsgruppen var länspolismästaren i Stockholm, dvs. Hans Holmér.

I en ”normal” brottsutredning med inslag motsvarande denna skulle det ha funnits en förundersökningsledare, med samlat ansvar för utredningen, och en spaningsledare. Därtill skulle det ha funnits en polischef. Ad hoc-modellen innebar att alla dessa funktioner samlades hos en person.

Rikspolisstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för polisväsendet och har alltså inte som huvuduppgift att själv leda spanings- och annan brottsutredningsverksamhet. Rikspolisstyrelsen får emellertid enligt sin instruktion leda polisverksamhet i vissa fall. Det gäller brott mot rikets säkerhet liksom spaning mot narkotikabrottslighet, ekonomisk brottslighet och annan brottslighet om den är av särskilt grov beskaffenhet och har riksomfattande karaktär eller internationell anknytning eller om det annars finns särskilda skäl för det. Den dåvarande rikspolischefen, Holger Romander, hade enligt Juristkommissionen uppfattningen att mordutredningen borde ha lagts på Rikspolisstyrelsen men att instruktionen inte medgav detta. Ett övertagande hade dessutom krävt ett regeringsbeslut om förstärkning av Rikspolisstyrelsens resurser. Romander aktualiserade inte frågan med företrädare för regeringen.

Centrum för det operativa arbetet under ledningsgruppen utgjordes av Stockholmspolisens våldsrötel. Som organisationen såg ut fanns det ingen spaningsledare vid våldsröteln. I likhet med Stockholmspolisen som helhet saknade våldsröteln en fungerande beredskapsplan; det fanns vid röteln, konstaterade Juristkommissionen, ”inte --- ens en översiktlig beredskapsplanläggning som praktiskt fungerade”.<sup>21</sup> Trots att flera andra avdelningar vid Rikspolisstyrelsen var engagerade i

<sup>21</sup> A.a.s. 154.

utredningen användes inte rikskriminalens våldsrotel. Den förklaring till detta som Juristkommissionen fann var<sup>22</sup>

att det var ”känsligt” att utnyttja roteln med hänsyn till någon form av rivalitet mellan rikskriminalsektionens och Stockholmspolisens våldsrotlar, men framför allt med hänsyn till att rutiner och arbetsmetoder hade utvecklats olika inom de båda enheterna och att detta försvårade ett praktiskt samarbete.

Åklagarväsendet involverades i mordutredningen på mornatten genom kontakter mellan polisen och beredskapsåklagaren i Stockholm (kammaråklagaren Marianne Lundgren). Chefsåklagaren K.G. Svensson fick den 1 mars i uppdrag att svara för de åklagaruppgifter som kunde bli aktuella, t.ex. beslut om tvångsmedel. Han tog kontakt med Stockholmspolisens våldsrotel och säkerhetspolisen.

Enligt reglerna i rättegångsbalken skall en förundersökning ledas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller då det ”är påkallat av särskilda skäl”. Att en förundersökning oftast startar hos polisen är naturligt och ofrånkomligt. Såvida den inte läggs ned uppkommer emellertid förr eller senare tidpunkten då åklagare skall inträda som förundersökningsledare, det s.k. åklagarinträdet. Det är ytterst åklagaren som beslutar om när åklagarinträde skall ske. K.G. Svensson valde inledningsvis att inte inträda som förundersökningsledare. Han gjorde inga anspråk på att ta del i ledningsgruppens arbete och det togs heller inga initiativ från gruppens sida för att etablera en kontakt. Svenssons position under denna tid ter sig för en utomstående oklar. Själv protesterade han mot att han fick ”agera beredskapsåklagare”. De facto var han förundersökningsledare ”stand-by”. Formellt synes det motsvara den position en åklagare intar sedan polisen enligt det s.k. fördelningscirkuläret underrättat åklagare om att en förundersökning avseende ett allvarligt brott inletts.<sup>23</sup>

Den 6 mars 1986 riktades misstankar mot den 33-årige Viktor G. K.G. Svensson inträdde då som förundersökningsledare, dock endast såvitt avsåg misstankarna mot Viktor G. Därmed infördes ett delat förundersökningsledarskap; förundersökningsledare i övrigt var fortfarande Hans Holmér. Detta förhållande bestod fram till den 1 maj, då överåklagaren i Stockholm Claes Zeime beslöt att hela förundersökningsledarskapet skulle ligga hos åklagare. Han påtog sig själv den del Hans Holmér tidigare svarat för, medan Svensson stod kvar som förundersökningsledare såvitt avsåg Viktor G. Den 16 maj lade Svensson ned denna ”sin” del av förundersökningen och avskrev

<sup>22</sup> A.a.s. 158.

<sup>23</sup> Jfr a.a.s. 293.

misstankarna mot Viktor G. Efter den 16 maj var förundersökningsledarskapet således samlat hos Claes Zeime.

Frågan om delat förundersökningsledarskap aktualiserades igen efter det s.k. tillslaget den 20 januari 1987 ("Operation Alfa"), då polisledningen i diskussioner inför regeringen föreslog att förundersökningen avseende det som då kallades huvudspåret, dvs. PKK-utredningen, skulle ligga under polisen, medan det övriga skulle ligga under åklagare. Någon sådan uppdelning kom dock aldrig till stånd.

Förundersökningsledarskapets innebörd och avgränsning var ett återkommande stridsämne under hela det första utredningsåret. Som förundersökningsledare i Viktor G-delen hade K.G. Svensson svårigheter att få sina order utförda. Det kunde gälla önskemål om att göra provskjutningar med vapen hos Försvarets forskningsanstalt, FOA, efterlysa vittnen som återopats av Viktor G från café Mon Chéri, sökning efter kulhål i fasaderna vid brottsplatsen eller tillgång till protokoll från obduktionen och förhör med Lisbeth Palme. Likartade problem ansåg sig åklagargruppen ha haft under sommaren och hösten 1986, då man bl.a. krävde kompletterande utredning beträffande vad som tilldragit sig vid biografen Grand och den s.k. Grandmannen. Enligt åklagarna var de utsatta för upprepad obstruktion från polisens sida. Vid planeringen av tillslaget den 20 januari förekom ett direkt åsidosättande av de order som åklagarna i egenskap av förundersökningsledare givit angående tvångsmedelsanvändning. Polisledningens bild av samarbetet var delvis en annan, men det står klart att åklagare och polis genomgående hade olika syn på vem som var ansvarig för vad och vem som hade att rätta sig efter vem.

### **Rikspolisstyrelsen eller Stockholmspolisen?**

Borde Rikspolisstyrelsen ha övertagit ledningen och ansvaret för mordutredningen? Som framgått skulle det ha varit rikspolischefens principiella uppfattning att så borde ha skett, men att lagen inte medgav detta. Juristkommissionens ställningstagande i denna fråga ter sig en aning svävande, men det står klart att kommissionen tvekade att sätta sig till doms över den ordning som valdes.

I de resonemang som redovisas framförs flera argument för att ledningen borde ha lagts hos Rikspolisstyrelsen. Följande bedömning avrundar argumentationen:<sup>24</sup>

Enligt vår mening kan det sättas ifråga om inte rikspolisstyrelsen redan på de grunder som finns angivna i styrelsens instruktion kunde ha övertagit

<sup>24</sup> A.a.s. 215.

polisledningen i detta fall. Gärningen synes på goda skäl kunna betecknas som ett brott mot rikets säkerhet. (---)

Samtidigt framstod inte behovet av ett centralt ledningsansvar som särskilt starkt, enligt Juristkommissionen, eftersom samarbetet enligt uppgift skulle ha flutit väl mellan de olika polis enheterna. Innan miss-hälligheterna mellan polis och åklagare ledde till en förändring av organisationen fanns det därför inte några skäl för att flytta över ledningsansvaret till Rikspolisstyrelsen. Det resonemang som Juristkommissionen för i detta sammanhang är innehållsrikt men inte entydigt.<sup>25</sup> Det ger ett intryck av att Juristkommissionen egentligen ansåg att det bästa hade varit om Rikspolisstyrelsen övertagit ansvaret. I sammanfattningen återkommer dock den samlade bedömningen att det inte var fel att låta ansvaret ligga kvar hos Stockholmspolisen.<sup>26</sup>

En angränsande fråga gällde anlitaandet av Rikspolisstyrelsens våldshotel. Juristkommissionen noterade att roteln kunde utnyttjas för förstärkning i hela landet, men att det sällan hade förekommit att den tagits i anspråk i något av storstadsdistrikten. De skäl som angetts för att roteln nu inte utnyttjades – dvs. att det skulle ha berott på ”rivalitet” och samordningsproblem – var enligt Juristkommissionen inte acceptabla; om det fanns hinder av det slaget måste det ankomma på myndigheterna att undanröja dem för framtiden. Sammantaget var det enligt Juristkommissionen en brist att den kunskap och erfarenhet som fanns vid de båda enheterna – dvs. våldshotelarna vid rikskriminalen och Stockholmspolisen – inte kunde utnyttjas gemensamt.

*Parlamentariska kommissionen* konstaterade kort att många skäl talade ”för att det var riktigt att polismyndigheten i Stockholm ledde polisarbetet i brottsutredningen” och förde därutöver resonemang kring hur samordningsfrågor skulle kunna lösas i framtiden.<sup>27</sup> På annat ställe framgår att kommissionens principiella uppfattning var att Rikspolisstyrelsen inte skall utöva polisledning.<sup>28</sup> Samtidigt påpekades att regeringen är oförhindrad att i särskilda fall uppdra åt Rikspolisstyrelsen att leda viss polisverksamhet. Det är möjligt att den parlamentariska kommissionen med detta ville ha sagt att det hade varit regeringens sak att ta ställning till hur brottsutredningen skulle ledas. I alla händelser påpekades i sammanhanget att regeringen utnyttjat denna möjlighet i sitt beslut den 5 februari 1987, som just hade innebörden att

<sup>25</sup> A.a.s. 215 ff.

<sup>26</sup> A.a.s. 220. Se också reservationen på s. 87, apropå den inledande organisationen.

<sup>27</sup> SOU 1988:18 s. 116.

<sup>28</sup> A.a.s. 50.

Rikspolisstyrelsen skulle leda polisverksamheten i anledning av mordet.<sup>29</sup>

### Ad hoc-organisation eller enligt beredskapsplan?

Som framgått ovan var det polisleddningens mening att organisationen bör sättas samman ”ad hoc” vid händelser av detta slag; beredskapsplanen hade kommit ur bruk och bakom detta låg ett medvetet ställningstagande. Juristkommissionen sade sig inte ha underlag för att påstå att detta synsätt allmänt sett är fel. ”Det synes förnuftigt nog att man skall kunna lägga upp verksamheten i stort och avpassa resurserna efter vad som krävs i det enskilda fallet”, fortsatte Juristkommissionen.<sup>30</sup> Men detta var inte detsamma som att beredskapen längre ned, inom de deltagande enheterna, var tillfredsställande. I en beskrivning av vad som krävs vid utredandet av s.k. spaningsmord skriver Juristkommissionen:<sup>31</sup>

I motsats till vad som gäller för de allra flesta andra typer av brottsutredningar kräver utredningen av ett s.k. spaningsmord som regel en fastlagd organisation och inarbetade rutiner för att ha förutsättningar att fungera väl. En orsak härtill är den stora resursinsats som brukar förekomma i inledningsskedet och som i sig ställer särskilda krav på samordning och ledning. En annan är att arbetet kan komma att löpa under mycket lång tid och att kraven på dokumentation av detaljuppgifter därför är större än annars. Ett snabbt och rutinerat igångsättande av spaningsarbetet i inledningsskedet är mycket betydelsefullt.

På annat ställe anför Juristkommissionen som en ”allmän synpunkt”:<sup>32</sup>

att det otvivelaktigt är en styrka i polisarbetet, inte minst i ovanliga och pressade situationer, om man kan falla tillbaka på tidigare planläggning och på intränade roller och rutiner. Det må visserligen vara riktigt att det också behövs flexibilitet och förmåga att anpassa verksamheten till vad en ny och oväntad situation kräver. Likväl innebär det, här som i andra sammanhang, vissa risker att improvisera.

Redan ordvalet – ”improvisera” – synes uttrycka ett visst avståndstagande. Juristkommissionen sade sig inte heller för sin del ha blivit övertygad om att det sakligt sett fanns tillräckliga skäl att efter det in-

<sup>29</sup> A.st.

<sup>30</sup> SOU 1987:72 s. 85.

<sup>31</sup> A.a.s. 135.

<sup>32</sup> A.a.s. 92.



ledande skedet bedriva brottsutredningsarbetet med en sådan ledningsorganisation och ett sådant direkt deltagande av polismyndighetens högsta ledning som det blev fråga om. En risk med att ”improvisera” som Juristkommissionen särskilt uppmärksammade var att det i en stor verksamhet kan bli svårt att få den tillskapade organisationen att slå igenom och fungera (se även nedan under rubriken *Informationsfrågor*). Det kan uppstå oklarheter och missförstånd. Enligt polisledningen skulle det inte ha uppstått några oklarheter. Juristkommissionen ifrågasatte detta och pekade på att det aldrig lämnades någon samlad och dokumenterad information om spaningsorganisationen och om ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan ledningsgrupperna och de medverkande enheterna. ”Saken blev rimligen inte bättre av att ledningsgruppens uppgifter ändrades och att dess befattning med spaningsledningen efterhand blev en annan än den ursprungligen avsedda”, uttalade Juristkommissionen vidare.<sup>33</sup>

Den uttalade kritiken mot förhållandena längre ned i organisationen tog sikte på beredskapen inom våldshoteln. Juristkommissionen anförde:<sup>34</sup>

Det kan naturligtvis göras gällande att en så stor myndighet som polismyndigheten i Stockholm har sådana resurser att man kan klara av det mesta utan att behöva en särskild beredskapsplan eller speciella rutiner för hur arbetet skall organiseras i ett enskilt ärende. Vi menar att vad som faktiskt inträffade visar att ett sådant påstående inte är hållbart. Mycket talar för att förutsättningarna för att snabbt organisera de vitala funktionerna på våldshoteln, tipsmottagning och registrering, skulle ha varit väsentligt bättre om man hade haft en fungerande planläggning.

(---) Enligt vår mening kom verksamheten i inledningsskedet i högre grad än som kan förklaras av den extraordinära situationen som sådan att präglas av improvisation och brist på organisatorisk stabilitet.

Ansvar för dessa brister, som måste ha bedömts som allvarliga, vilade enligt Juristkommissionen på ledningen för kriminalavdelningarna, men ytterst måste det ”utgöra länspolismästarens ansvar att Stockholmspolisens beredskap inför en extraordinär händelse är tillfredsställande”.<sup>35</sup> Bedömningen slutade med följande entydiga principförklaring:<sup>36</sup>

<sup>33</sup> A.a.s. 93.

<sup>34</sup> A.a.s. 154.

<sup>35</sup> A.st.

<sup>36</sup> A.a.s. 155.

Finns det invanda rutiner innebär det, enligt vårt sätt att se saken, att man kan utgå från att alla som deltar i utredningen i princip arbetar på samma sätt, att det är klart vem som svarar för en viss uppgift och att den rutinerade personalen snabbt kan sätta mindre erfarna polismän in i deras uppgifter. Framför allt vid extraordinära händelser är det alltid en fördel om man har fasta rutiner för hur arbetet skall organiseras och hur vissa åtgärder som erfarenhetsmässigt krävs skall genomföras.

Det kan i detta sammanhang noteras att *Justitiekanslern* i sitt granskningsbeslut från december 1986 tycks ha utgått från felaktiga uppgifter rörande spaningsarbetets organisation. Enligt *Justitiekanslern* skulle nämligen ledningsgruppen enligt uppgift ha organiserats ”enligt en i förväg uppgjord plan”.<sup>37</sup>

### Ledningsgruppens sammansättning

Ledningsorganisationens sammansättning speglade de deltagande enheterna, med undantag för att regeringen hade en representant utan att vara operativt engagerad och att åklagarväsendet inte hade någon representant trots att man i vart fall beredskapsvis deltog operativt. Juristkommissionens synpunkter på regeringens roll behandlas senare. Frågan om åklagarväsendets roll hänger samman med den om förundersökningsledarskapet. Men man kan också ställa frågan om en ad hoc-organisation av det slag som sattes upp borde ha innefattat en åklagare och om detta hade kunnat påverka händelseförloppet.

Frågan berörs på flera ställen i Juristkommissionens huvudrapport. Det konstateras att den åklagare som utsetts, K.G. Svensson, inte tog några initiativ till att medverka i ledningsgruppen. Det konstateras också att inte heller ledningsgruppen tog några initiativ i den riktningen. Juristkommissionen bedömde det vidare som ett ”grundfel” att ”polisens arbete organiserades och fick sin ledningsstruktur utan något som helst inflytande för åklagarsidan”.<sup>38</sup> Skulden för att det blev så lade Juristkommissionen på bägge parter: ”Spaningsarbetet synes på båda håll ha betraktats som en uppgift enbart för polisen.”<sup>39</sup> Att polisen inte var särskilt angelägen om att åklagarna medverkade i ledningsgruppens arbete är rikligt belagt.<sup>40</sup> Men Juristkommissionen synes ha lutat åt att

<sup>37</sup> JK-Beslut 1986 s. 146.

<sup>38</sup> SOU 1987:72 s. 104.

<sup>39</sup> A.st.

<sup>40</sup> Hans Holmér uttalade i och för sig inför Juristkommissionen att Svensson borde ha ingått i ledningsgruppen. Juristkommissionen ansåg dock att det uttalandet i inte ringa mån tedde sig ”som resultat av senare eftertanke, när

det i första hand ålegat åklagarsidan att se till att en åklagare deltog i ledningsgruppens arbete.<sup>41</sup> Även om man från åklagarhåll hade ifrågasatt det meningsfulla i ett sådant arrangemang, skulle det enligt Juristkommissionen ha varit till nytta för utredningen.<sup>42</sup>

Blotta närvaron skulle --- ha inneburit en markering av åklagarens roll och ansvar under förundersökningen, oavsett om åklagaren hade inträtt som förundersökningsledare eller inte men i all synnerhet sedan detta väl hade skett.<sup>43</sup>

En annan effekt av organisationens sammansättning som Juristkommissionen ställde sig kritisk till gällde säkerhetspolisens roll. Förundersökningsledaren Hans Holmér hade inget inflytande över säkerhetspolisen (dåvarande säkerhetsavdelningens) verksamhet i fråga om terrorismbekämpning. Samtidigt hade huvuddelen av denna personal ställts till Hans Holmérs förfogande. Detta var enligt Juristkommissionen en ovanlig situation som kunde skapa oklarhet. Den aktualiserades i samband med att misstankar riktades mot medlemmar i PKK.

### **Hans Holmérs ställning**

Hans Holmér intog inledningsvis ställning som såväl polischef, förundersökningsledare och som spaningschef. Dessa tre funktioner intas som framgått normalt av tre personer. Sedan Claes Zeime inträtt som förundersökningsledare den 1 maj hade Hans Holmér formellt sett inte denna funktion. Av Juristkommissionens redogörelse framgår emellertid att han reellt sett behöll den i flera hänseenden.

Juristkommissionen konstaterade att de aktuella funktionerna ibland kan fullgöras av en och samma person, t.ex. kan det förekomma att en polischef också är förundersökningsledare. Det kunde dock ifrågasättas

---

Holmér såvitt vi har kunnat finna inte kom med något sådant önskemål eller förslag när saken var aktuell" (a.a.s. 118). Däremot konstaterade Juristkommissionen att Hans Holmér föreslog att Claes Zeime skulle ingå, sedan denne senare hade inträtt som förundersökningsledare; Claes Zeime skulle dock inte ha funnit skäl till detta.

<sup>41</sup> A.a.s. 105.

<sup>42</sup> A.st.

<sup>43</sup> Uttalandet går inte helt ihop med vad som sägs på s. 126, där det slås fast att åklagarna ytterst "haft rätt att vägra att samarbeta med en på visst sätt sammansatt spaningsledning som åklagarna efter gjorda erfarenheter inte fann lämplig från förundersökningsresultatets synpunkt".

”om det var lyckligt att på detta sätt samla alla de viktigare ledningsfunktionerna på samma ställe, i sista hand hos Holmér personligen”.<sup>44</sup>

Juristkommissionen fäste till en början uppmärksamhet på att modellen innebar att den normala kontroll- och tillsynsfunktionen föll bort; när chefen själv deltog i spaningsarbetet fanns det ingen ”högre instans” dit eventuella konflikter och intressemotsättningar kunde ”hissas” för ett auktoritativt avgörande. Detta hade betydelse när konflikter uppstod mellan polisledningen och åklagarna. ”Varje god organisation måste ha en möjlighet att snabbt och auktoritativt lösa tvister”, uttalade Juristkommissionen och kritiserade därmed maktansamlingen hos Hans Holmér, som innebar att åklagarna saknade en polisledning att vända sig till med sina klagomål.<sup>45</sup>

Att Hans Holmér tog på sig rollen som spaningschef innebar enligt Juristkommissionen att denna uppgift hamnade för högt upp i organisationen.<sup>46</sup> Det hade varit bättre för åklagarna, om spaningschefen hade funnits längre ned i organisationen. Det operativa arbetet vid Stockholmspolisens våldshotel skulle vidare ha fungerat bättre om spaningen hade letts på den nivån. Juristkommissionen återgav i det sammanhanget uttalanden om att ”utredningsarbetet bedrevs över huvudet på dem som hade verklig erfarenhet av kvalificerat spanings- och utredningsarbete”.<sup>47</sup>

Enligt Juristkommissionen ledde arrangemanget också till att det uppstod oklarheter i ansvarsfördelningen.<sup>48</sup> Den oklarhet som uppstod kring konfrontationerna i Viktor G-avsnittet var enligt Juristkommissionen en följd av att det saknades en spaningschef med samordningsansvar längre ned i organisationen.

Som redan nämnts ansåg Juristkommissionen att Hans Holmér i realiteten uppträdde som förundersökningsledare inte bara när han formellt hade den ställningen utan även sedan Claes Zeime i maj 1986 hade beslutat att själv ta över ledningen. Detta underbyggs utförligt i rapporten.<sup>49</sup> Hans Holmérs agerande fördöms som oförenligt med gällande rätts fördelning av ansvar och befogenheter mellan åklagare och polis. Även hans försvar underkändes.<sup>50</sup>

<sup>44</sup> SOU 1987:72 s. 87.

<sup>45</sup> A.a.s. 88.

<sup>46</sup> A.a.s. 91, 156 och 161.

<sup>47</sup> A.a.s. 91.

<sup>48</sup> A.a.s. 156.

<sup>49</sup> A.a.s. 121.

<sup>50</sup> A.st. Se även s. 122 f där kritiken upprepas och utvecklas i samma skarpa ordalag.

Den logiska konsekvensen av hans resonemang är ju att en polischef eller spaningsledare har rätt att ta över förundersökningsledningen och sätta åklagaren åt sidan, bara han är tillräckligt övertygad om att han själv gör de rätta bedömningarna.

Juristkommissionen återgav uppgifter om att Hans Holmér's styre var så enväldigt att "det mer eller mindre kvävde självständighet och egna initiativ hos polisbefäl på lägre nivåer och hos personalen i övrigt". Om Hans Holmér sades: "Det var hans vilja som dominerade, det var han som bestämde och någon egentlig diskussion förekom inte, ingen ville eller vågade opponera sig".<sup>51</sup> Juristkommissionen distanserade sig något från dessa utsagor, men sammanfattade i en central passus ett eget omdöme om Hans Holmér, ett omdöme som med dagens kunskapsläge har en djupare innebörd än när det skrevs.<sup>52</sup>

Att Holmér utövade sin ledning av verksamheten på ett mycket viljestarkt och dominerande sätt och att utredningsarbetet i hög grad fick sin inriktning som en följd av hans personliga övertygelser kan enligt vår mening inte gärna bestridas. Därtill är de redogörelser som har lämnats oss till sin innebörd, om än inte i ton och nyanser, alltför samstämmiga och vittnesbörden i övrigt alltför entydiga. Det är inte rimligt att tro att alla inom polisledningen eller inom polisorganisationen i övrigt i alla enskildheter eller ens i de stora dragen hade samma uppfattning som Holmér. Därifrån är dock steget ganska långt till att påstå att ledningen utövades så att brottsutredningen på något allvarligt sätt blev lidande på det. Den som inte har facit i sin hand, sedan brottet klarats upp, kan inte heller ge något alldeles säkert svar på denna fråga.

*Parlamentariska kommissionen* instämde i Juristkommissionens bedömningar.<sup>53</sup> Emellertid tycks man ha hyst viss förståelse för att det krävdes "en organisation utöver den vanliga" för att administrera denna utredning. Till det som kunde kritiseras hörde att så stor del av det egentliga polisarbetet leddes av ledningsgruppen.<sup>54</sup>

Det innebar att de erfarenheter och kunskaper som fanns hos de professionella mordutredarna på våldshoteln inte kom att utnyttjas fullt ut. Att polisen i den största mordutredning som har förekommit organiserade sig på ett sådant sätt var enligt vår mening inte försvarligt. Det var inte heller försvarligt att arbetet organiserades så att polismyndighetens chef under lång tid helt engagerades i mordutredningen. Chefens ordinarie

<sup>51</sup> A.a.s. 91.

<sup>52</sup> A.a.s. 92.

<sup>53</sup> SOU 1988:18 s. 62 ff.

<sup>54</sup> A.a.s. 64.

funktioner – till vilka spanings- och utredningsarbete inte hör – är allt för viktiga för att han skall tillåtas bli uppbunden på det sätt som nu skedde.

### **Hanteringen av polisärenden**

Juristkommissionen behandlar anmälningar mot polismän på två ställen i sin rapport.<sup>55</sup> Juristkommissionen noterade att det redan de första dagarna efter mordet kom in tips om polismän och att utredningen av sådana tips i den senare diskussionen i massmedia fått den sammanfattande benämningen ”polisspåret”. Utredningen omfattade vid tidpunkten trettioalet polismän. Åtskilliga av tipsen tog sikte på att den utpekade polisen var lik någon av ”fantombilderna”, eller pusselbilderna, som de kallades av Juristkommissionen.

Enligt Juristkommissionen hade det av ledningsgruppen beslutats att dessa tips skulle handläggas vid dåvarande säkerhetsavdelningen, med byråchefen Per-Göran Näss som huvudansvarig. Per-Göran Näss redovisade utredningsresultaten till Hans Holmér, som gjorde den slutliga bedömningen. Utredningen låg inte under åklagare innan Claes Zeime den 1 maj tog över förundersökningsledarskapet. Samtliga tips föredrogs för Claes Zeime i september 1986; de flesta var då redan avförda från fortsatt handläggning.

Juristkommissionen godtog den valda ordningen där utredningen i denna del lagts på säkerhetsavdelningen under en erfaren byråchef som Per-Göran Näss. Man konstaterade vidare att tipsen rörande polismän inte behövde ha gett grund för någon egentlig misstanke och anförde allmänt:<sup>56</sup>

De tips som kommer in vid ett spaningsmord har en delvis annan karaktär än en anmälan om brott. Det rör sig som regel om uppgifter om iakttagelser vilkas samband med brottet kan vara ganska oklara. Sådana tips ger som regel inte grund för någon egentlig misstanke. Inom ramen för förundersökningen bearbetas de olika tipsen. De läggs så småningom till handlingarna när utredningen i den delen inte kan föras längre. Även om ett tips anses som färdigbearbetat vid en viss tidpunkt kan det tas upp på nytt så snart det finns anledning till det, t.ex. därför att det har kommit fram nya uppgifter. Att ett tips läggs åt sidan kan inte jämföras med t.ex. att en förundersökning som baserar sig på en brottsanmälan läggs ned.

Att enskilda tips av detta slag läggs åt sidan är inte detsamma som att en faktisk brottsmisstanke utretts och avskrivits. Det finns alltså inte

<sup>55</sup> SOU 1987:72, kort på s. 73 och något mer fylligt på s. 158 ff.

<sup>56</sup> A.a.s. 160.

något krav på att åklagare skall kopplas in för ett ställningstagande. Enligt Juristkommissionen kunde man emellertid ändå ställa sig frågan om det inte hade varit lämpligt att successivt låta tips om polismäns eventuella inblandning i mordet komma till åklagarens kännedom. Juristkommissionen ansåg att så borde ha skett.<sup>57</sup>

Förundersökningen leddes av en åklagare, först delvis och från början av maj 1986 i sin helhet. Med hänsyn till de syften som ligger bakom särregleringen av utredningar om brottspåståenden som riktas mot polismän skulle det enligt vår mening ha varit en fördel om dessa utredningar hade särbehandlats på det sättet att åklagaren hade tagit direkt ledning över utredningsarbetet i denna del.<sup>58</sup>

### **Effekter på brottsbekämpningen**

Mordutredningen efter mordet på Olof Palme är den största polisutredningen som förekommit i Sverige. Under det första utredningsåret arbetade i genomsnitt ungefär 150 polismän med mordet. Vid vissa tidpunkter var styrkan betydligt större. Siffran omfattar dem som direkt arbetade med utredningen, inte dem som tillfälligt engagerades för enskilda operationer (exempelvis dörrknackningar och s.k. tillslag). Den omfattar inte heller de poliser som indirekt drogs in t.ex. i anledning av utökad livvaktverksamhet. Mordutredningen föranledde av naturliga skäl omprioriteringar av framför allt Stockholmspolisens resurser. Övriga kostnader (dvs. annat än löner) som direkt kunde hänföras till mordutredningens första år uppgick till drygt 20 miljoner kronor. Utredningen föranledde ett mycket kraftigt övertidsuttag.

Det var enligt Juristkommissionen naturligt att den koncentration av resurserna som ärendet krävde fick återverkningar för annan polisverksamhet. Eftersom huvuddelen av våldshotelns personal togs i anspråk fick mordet konsekvenser för utredandet och uppklarandet av våldsbrott i Stockholm; balanserna växte och fler ärenden än vad som annars skulle ha varit fallet lades ned utan åtgärd.<sup>59</sup> Juristkommissionen fann dock att dessa störningar låg inom ramen för vad som fick accepteras under omständigheterna. Samma bedömning gjordes beträffande användningen av rikskriminalens resurser, en användning som bl a gick ut över bekämpningen av vissa grövre förmögenhetsbrott (eko-brott).

<sup>57</sup> A.a.s. 160 f.

<sup>58</sup> Det är oklart hur kommissionen menar. Den har ju på annat ställe slagit fast att förundersökningen inte lagligen kan delas upp. Men här föreslås att "utredningsarbetet i denna del" särbehandlas.

<sup>59</sup> A.a.s. 240.

Störst konsekvenser fick mordutredningen för narkotikabrottsbekämpningen. Samtliga polismän, ca 50, från de s.k. gatulangningsgrupperna fördes redan första veckan efter mordet över till kriminalavdelningen (nio av dem återgick i juni -86, resten kvarstod till juni -87). Juristkommissionen fann inte anledning att kritisera det förhållandet att personal från gatulangningsgrupperna togs i anspråk i mordutredningen och inte heller det faktum att verksamheten mot gatulangning en kortare tid kom att ligga helt nere. Däremot riktades kritik mot att verksamheten inte så småningom ersattes med någon annan organiserad narkotikabrottsbekämpning. Juristkommissionen konstaterade att de samlade polisresurserna därvid under ett års tid minskade med ca 30 procent och ifrågasatte om detta var förenligt med de regeringsdirektiv som förelåg angående narkotikabrottsbekämpningen. Juristkommissionen avslutade:<sup>60</sup>

För oss ter det sig svårförklarligt att det inom Stockholmspolisen under så lång tid inte vidtogs mera kraftfulla åtgärder för att inom ramen för distriktets samlade resurser – ca 3 000 polismän – bibehålla den tidigare nivån på narkotikabekämpningen.

Juristkommissionen uppmärksammade också det stora övertidsuttaget, vilket hade flera aspekter, både arbetsrättsliga och ekonomiska. Det fanns inga siffror som redovisade det ”normala” övertidsuttaget, men detta torde ha varit mycket stort. Nödfallsövertiden, som alltså kommer därutöver, fanns däremot preciserad.<sup>61</sup> Den utgjorde under perioden mars -86 - juli -87 86 636 timmar, vilket enligt Juristkommissionen motsvarade ungefär 43 årsarbetskrafter. Juristkommissionen ställde sig allmänt kritiskt frågande till den stora och i tiden utsträckta användningen av nödfallsövertid.

### **Informationsfrågor**

Information om en brottsutredning av det här slaget skall gå åt två håll, dels inåt, in i den egna organisationen, dels utåt, till allmänheten via massmedia. Det är givetvis inte fråga om alltigenom samma information i de bägge fallen.

<sup>60</sup> A.a.s. 241.

<sup>61</sup> Enligt arbetstidslagen fick allmän övertid tas ut inom en ram om 200 timmar under ett kalenderår. Utöver detta fanns en regel om nödfallsövertid. Den förutsatte bl.a. att en natur- eller olyckshändelse eller annan liknande omständighet inträffat som inte kunnat förutses av arbetsgivaren.



Juristkommissionen uppmärksammade att den *interna informationen* bitvis fungerade illa. Bl.a. konstaterades att modellen med en ad hoc-organisation skapar särskilda informationsproblem. I en förberedd organisation som fungerar enligt en beredskapsplan vet folk på förhand hur strukturen ser ut, vem som förutsätts göra vad etc, medan en ad hoc-organisation måste börja med att ”presentera sig” och sedan sjunka in, vilket från informationssynpunkt är en belastning, när det finns så mycket annat som också skall nå ut till medarbetarna.<sup>62</sup>

Juristkommissionen ansåg vidare att det var en klar brist att personalen vid Stockholmspolisens våldshotel inte nåddes av fullgod information om utredningsläget. De som mottog tips från allmänheten hade i vissa fall inte ens blivit informerade om vad som sagts till massmedia från ledningsgruppens sida. Detta var en stor brist, eftersom det gav dem sämre underlag för att bedöma tips från allmänheten och försvårade deras möjlighet att på ett adekvat sätt sortera den inkommande informationen utifrån vad som var intressant från spanings-synpunkt.

Viss information stannade hos Hans Holmér och dennes närmaste medarbetare. Detta klargjordes uttryckligen inför organisationen i övrigt. Juristkommissionen noterade att ett sådant förfarande, oavsett skälen för det, kan bidra till att de som är engagerade i brottsutredningen tror sig sämre informerade än vad de faktiskt är, dvs. det skapar osäkerhet.<sup>63</sup>

Beträffande *informationen till massmedia* hade åklagare och polis olika synsätt. K.G. Svensson hade en restriktiv syn och föredrog skriftliga pressmeddelanden när något av vikt förekommit samt i princip tystnad i övrigt. Hans Holmér var utomordentligt utåtriktad i den meningen att han ofta ställde sig till massmediernas förfogande via presskonferenser, intervjuer osv.

Det kan i detta sammanhang påpekas att den svenska regleringen kring meddelarfrihet gör det till en delvis känslig fråga att bedöma hur befattningshavare inom det allmänna väljer att agera gentemot massmedia. Det finns dock i lagen krav på öppenhet från myndigheters sida; krav som också kommer till uttryck i den omfattande regleringen kring offentlighetsprincipen. I Rikspolisstyrelsens allmänna råd angavs vidare att det i polisens samarbete med massmedia på brotts- eller

<sup>62</sup> Juristkommissionen anförde inte detta uttryckligen i samband med att informationsfrågorna behandlades. Det uttalades i stället i anslutning till diskussionen om behovet av att arbeta enligt en beredskapsplan. (Se SOU 1987:72 s. 93, där Juristkommissionen kritiserar det förhållandet att någon samlad information om organisationen aldrig lämnades.)

<sup>63</sup> SOU 1987:72 s. 148.

olycksplatser är ett väsentligt samhällsintresse att polisens verksamhet präglas av öppenhet och insyn samt att massmedias arbete därför så långt möjligt bör underlättas.

Juristkommissionen gjorde för sin del ingen egentlig bedömning av hur de inblandade personerna agerat; det hade antagligen bl.a. att göra med de hinder meddelarfriheten reser mot uttalandet av en eventuell kommissionskritik i det hänseendet. När det gällde polisens allmänna sätt att sköta informationen till massmedia hade kommissionen inga principiella invändningar. Däremot var Juristkommissionen mycket kritisk till hur polis och åklagare tillsammans skött informationen till massmedia.<sup>64</sup>

En åklagarledd förundersökning bedrivs av åklagare och polis i samarbete med den arbetsfördelning dem emellan som rättegångsbalken föreskriver och som i övrigt har utvecklats i praxis. Att två fristående myndigheter på detta sätt har ett gemensamt ansvar för en verksamhet har sin särskilda betydelse när det gäller kontakterna med massmedierna. Medierna har ett berättigat intresse av att få klara och entydiga besked i fråga om verksamheten. Myndigheterna har ett gemensamt intresse att kontakten med massmedierna samordnas och att inte olika besked lämnas. I vanliga fall utgör inte detta något problem.

Den utveckling som utredningen av mordet på Olof Palme fick, med en stark ledningsgrupp hos polisen som kom i motsatsställning till åklagarna, skapade emellertid problem också på informationssidan. Informationen kom nästan helt att skötas av polisen. Åklagarna höll sig i bakgrunden och hade inte grepp om vilken information polisen lämnade. Något samråd mellan myndigheterna förekom inte heller beträffande den information som lämnades. Denna bristande samordning kan inte ha gagnat intresset av entydiga och klara besked till allmänheten.

Juristkommissionen fortsatte med att slå fast att ”en samordning av informationsfrågorna skulle ha haft stor betydelse från förundersökningens synpunkt” och fortsatte:<sup>65</sup>

När motsättningarna mellan åklagarna och polisen fick ett nyhetsvärde i sig lade vardera myndigheten ned tid och resurser för att föra ut sina synpunkter till massmedierna. Vi har exempelvis noterat att Hallberg (polisens officiella talesman, vår anm) under senare delen av januari 1987 i sin information till massmedierna mycket klart tog ställning för polisen och mot åklagarna. Ett annat exempel är Svenssons pressmeddelande i samband med att han lade ned förundersökningen mot 33-åringen. Det är enligt vår mening självklart att myndigheter som har till uppgift att samarbeta

<sup>64</sup> A.a.s. 227.

<sup>65</sup> A.a.s. 228.

inte skall använda tid och resurser till att strida mot varandra i massmedierna.

### 1.3.4 Förundersökningens ledning

#### **Bakgrund**

Åklagarinträdet i mordutredningen skedde successivt. K.G. Svensson inträdde som förundersökningsledare i Viktor G-delen den 6 mars. Claes Zeime tog som framgång över från Hans Holmér den 1 maj, varvid Svensson dock alltså behöll sin del beträffande Viktor G. Som redan beskrivits skall en förundersökning enligt reglerna i rättegångsbalken ledas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller då det "är påkallat av särskilda skäl". När Svensson tog över såvitt gällde Viktor G var det med stöd av huvudregeln (bortsett från att det torde ha saknats lagstöd för ett delvis övertagande av ledningsansvaret), medan Claes Zeimes inträde torde ha motiverats med "särskilda skäl".

I den formella frågan synes såväl åklagare som polis ha gjort samma bedömning om åklagarinträdet: det krävdes inte i det inledande skedet och uppdelningen beträffande Viktor G var ändamålsenlig. Åklagarna stod helst vid sidan av, samtidigt som ledningsgruppen föredrog att inte ha dem inblandade i spanings- och utredningsarbetet. Även om bägge parter gjorde felaktiga bedömningar innebar deras respektive ställningstagande att den latent konflikten inte aktualiserades i detta skede.

Sedan förundersökningsledarskapet formellt övertagits av Claes Zeime, varigenom en av de tre huvudfunktioner som tidigare alla var samlade hos Hans Holmér alltså togs från polisen, kom konflikten tydligt i dagen. Tiden därefter och fram till sammanbrottet den 20 januari 1987 präglades av "maktkamp" mellan åklagarna och ledningsgruppen. Ledningsgruppens och Hans Holmérs roll och anspråk gentemot åklagaren som förundersökningsledare har redan behandlats. I detta sammanhang hör det dock till bakgrunden att frågan om ett delat förundersökningsledarskap återkom i "förhandlingarna" efter den 20 januari. Som nämnts förhöll det sig vidare så att Hans Holmér enligt Juristkommissionen de facto agerade som förundersökningsledare även efter åklagarinträdet, vilket innebär att förundersökningsledarskapet kan sägas i praktiken ha varit splittrat även efter den 1 maj.

Händelseförloppet aktualiserade tre frågeställningar:

- ◇ När borde åklagarinträdet ha skett?
- ◇ Kan förundersökningsledarskapet delas?

- ◇ Hur avgränsas förundersökningsledarens befogenheter efter åklagarinträde gentemot polisens spaningsledning och polisorganisationen i övrigt?

### När borde åklagare ha inträtt som förundersökningsledare?

Juristkommissionens ställningstagande till frågan om när åklagare borde ha inträtt som förundersökningsledare är inte entydigt. Dess principiella åsikt framkom i följande slutsatsvis anförda uttalande:<sup>66</sup>

Vi anser för vår del att det naturliga arbetssättet hade varit att en åklagare omedelbart inträdde som ledare av förundersökningen i dess helhet och att man med den utgångspunkten i samråd fastställde hur det gemensamma arbetet skulle bedrivas.

Betydelsen av detta ställningstagande tonades dock ned med ett påpekande om att åklagarinträdet i sig inte var det viktigaste, det viktigaste var att få till stånd ett nära samarbete i någon lämplig form redan från början. Tidigare hade Juristkommissionen uttalat att det inte kunde sägas vara fel att åklagare inte inträtt från början. ”Därtill ger lagen, förarbetena och praxis inte tillräckligt klar ledning. Frågan är i grunden en lämplighetsfråga och det finns skäl både för och emot.”<sup>67</sup> Att den egentliga bedömningen var att en åklagare borde gått in från början framskymtar emellertid senare i rapporten: ”Såvitt vi kan se hade det varit en naturlig lösning att en åklagare redan från början hade trätt in som ledare av hela förundersökningen.”<sup>68</sup> Till detta kan fogas Juristkommissionens bedömning att åklagarinsatsen över huvud taget borde ha varit mer aktiv.

Ställningstagandet kan tolkas så, att Juristkommissionen satte ett fungerande samarbete som det primära målet för organisationen. Detta hade kunnat åstadkommas om en åklagare gått in som förundersökningsledare och ”tagit tag” i ärendet, nu blev åklagarna stående lite vid sidan av och hade svårt att göra sig gällande. Skälet till att Juristkommissionen ändå inte ansåg att det var direkt fel att göra som myndigheterna nu gjorde synes ha varit dels att regelverket inte tydligt krävde detta, dels att ett fungerande samarbete i och för sig borde ha kunnat åstadkommas även på annat sätt.

En utgångspunkt för Juristkommissionens bedömning i denna del var vidare att det till syvende og sidst är åklagaren som avgör vem som

<sup>66</sup> A.a.s. 97.

<sup>67</sup> A.a.s. 96.

<sup>68</sup> A.a.s. 106.

skall leda en förundersökning. Den allmänna utgångspunkten är, skrev Juristkommissionen:<sup>69</sup>

att en åklagare alltid anses ha en *rätt* att överta förundersökningsledningen, när åklagaren finner skäl till det, liksom att det har lagts i åklagarens hand att avgöra om ett övertagande "finnes påkallat av särskilda skäl".

På annat ställe i rapporten förs ett ändamålsresonemang, som utmynnar i att eftersom det är åklagaren som har uppgiften att föra talan i domstolen måste åklagaren också ha det avgörande inflytandet över det underlag som tas fram för utförandet av den uppgiften.<sup>70</sup> På ännu ett ställe slås fast att det helt ligger i åklagarens hand om och på vilket sätt han vill ta över förundersökningsledningen.<sup>71</sup>

*Parlamentariska kommissionen* ansåg att förundersökningen från början borde ha letts av åklagare, i vart fall talade starka skäl för detta.<sup>72</sup>

Åklagarväsendet har ett övergripande ansvar för förundersökningsverksamheten. Ett statsministermord är ett så speciellt och allvarligt brott att det är uppenbart att ledningen av förundersökningen från början bör bli så kvalificerad som möjligt. Det var nödvändigt inte minst med hänsyn till den exempellösa mobilisering av polisens resurser i utredningen som ägde rum och som utan större fantasi kunde förutses. Det stod vidare tidigt klart att brottsutredningen skulle innebära undersökningar av ett mycket stort antal spår och uppslag. Om åklagaren skulle ha någon möjlighet att på sikt leda förundersökningen krävdes det att han från början hade insyn i och kunde påverka uppläggningsarbetet. Detta kunde inte åstadkommas annat än genom en formell och faktisk ledning av förundersökningen. Även med det bästa samarbete mellan polis och åklagare skulle man förlora i effektivitet om åklagaren ställde sig vid sidan om den faktiska ledningen av förundersökningen.

Det sagda innebar inte att åklagaren borde detaljstyra utredningen, men väl att han eller hon borde ha skaffat sig en position som möjliggjorde att åklagarinsatsen kunde anpassas till hur utredningen utvecklade sig. Nu hamnade åklagaren i stället vid sidan om. Parlamentariska kommissionen tillfogade att dess bedömning inte innebar att åklagaren handlat i strid med gällande bestämmelser genom att inte ta över förundersökningsledningen. Lagstiftningen lämnade vida ramar och saken var en lämplighetsfråga.

<sup>69</sup> A.a.s. 95.

<sup>70</sup> A.a.s. 112.

<sup>71</sup> A.a.s. 101.

<sup>72</sup> SOU 1988:18 s. 80 f.

*Justitiekanslern* uttalade inte någon bestämd uppfattning i frågan om förundersökningen borde ha varit åklagarledd från början, men kritiserade K.G. Svensson för passivitet i det denne enligt JK inte utnyttjat de befogenheter han hade, bl.a. möjligheten att ta det övergripande ansvaret för förundersökningsledningen.<sup>73</sup>

### **Kan en förundersökning lagligen delas upp?**

Juristkommissionens bedömning beträffande frågan om en förundersökning kan delas upp var tydlig. En delning av förundersökningsledarskapet är inte möjlig i en mordutredning av detta slag.<sup>74</sup> Kommissionen lutade åt att det inte heller generellt sett bör vara möjligt med en uppdelning när förundersökningen gäller ett enda brott, men avstod från att binda sig för en sådan ståndpunkt, eftersom det enligt kommissionen skulle kräva en allsidig genomgång av olika tänkbara fall. I den mån det överhuvudtaget skall var möjligt med någon form av uppdelning var det helt en sak för åklagaren att avgöra hur det skall ske.<sup>75</sup> Beträffande den uppdelning som ägde rum mellan K.G. Svensson och Hans Holmér, där den förre tog över ledningen i Viktor G-delen, fann Juristkommissionen det ”i hög grad tvivelaktigt” om det var rättsligt möjligt att förfara på det sättet.<sup>76</sup>

Juristkommissionens reservationer får ses mot bakgrund av att JK redan hade yttrat sig i frågan, i granskningsärendet från 1986, och då funnit att en uppdelning av det slag som tillämpats i Viktor G-delen fick betraktas som tillåten (se vidare nedan). Det är dock tydligt att Juristkommissionen inte delade JK:s bedömning. I själva verket argumenterade Juristkommissionen uttryckligen emot denna:<sup>77</sup>

Att en möjlighet att dela förundersökningsledningen inte direkt har förutsetts av lagstiftaren är enligt vår mening obestridligt och det är vidare tydligt att ett sådant förfarande för med sig allvarliga risker. Det belyses inte minst av händelseförloppet i detta fall. JK har följaktligen också ställt upp vissa för tillämpningen i praktiken stränga villkor. En förutsättning är nämligen enligt honom att klara ansvarsgränser dras upp och att erforderlig information utbyts mellan åklagare och polis, i synnerhet att åklagaren hålls informerad även om de delar av förundersökningen som han inte har det omedelbara ledningsansvaret för.

<sup>73</sup> JK-Beslut 1986 s. 165.

<sup>74</sup> SOU 1987:72 s. 102.

<sup>75</sup> A.a.s. 101.

<sup>76</sup> A.a.s. 126.

<sup>77</sup> A.a.s. 100 f.

Argumentationen i anslutning till detta uttalande är så pass entydig att man sammanfattningsvis måste förstå saken så att Juristkommissionen inte ansåg att en delning av förundersökningsledarskapet under de former som förekommit var rättsenlig. Det framgår också av den sammanfattande slutsatsen:<sup>78</sup>

Vi anser sammanfattningsvis att det kan sättas i fråga om det över huvud finns fall i vilka det är riktigt och lämpligt att dela ledningsansvaret för en förundersökning på det sätt som skedde i detta fall. Det torde i alla händelser höra till undantagen att de sakliga fördelarna med ett sådant förfarande på något sätt är avgörande eller ens särskilt stora. Däremot synes en delning av ansvaret åtminstone typiskt sett dra med sig risken att åklagaren förlorar i överblick och att den av honom ledda utredningen blir mindre allsidig och därmed från rättssäkerhetssynpunkt sämre än om ansvaret är odelat. Vidare riskerar man oklarhet och missförstånd i förhållandet mellan åklagare och polis.

K.G. Svensson hade som skäl för sitt beslut att dela förundersökningsledningsansvaret angett att han inte ville ta det formella ansvaret för ett utredningsarbete som han i realiteten inte kunde påverka. Juristkommissionen kommenterade detta så här:<sup>79</sup>

Om man skall se detta motiv som ett uttryck för att Svensson redan på detta mycket tidiga stadium räknade med att få svårigheter att hävda sig mot polisens ledningsorganisation, kan vi för vår del inte finna beslutet försvarbart.

Inte heller *Parlamentariska kommissionen* ansåg att en förundersökning, i vart fall inte om den rörde ett brott, kunde delas upp. Övervägande skäl talade enligt kommissionen emot detta.<sup>80</sup>

*Justitiekanslern*, vars granskning alltså föregick de två kommissionerna, ansåg som framgått att lagen tillät en uppdelning av förundersökningen. Enligt JK var det inte ovanligt med en uppdelning vid större brottsutredningar och erfarenheten visade inte att det skulle medföra några olägenheter. JK ansåg även att en uppdelning väl kunde gagna en effektiv och rättssäker brottsutredning. En förutsättning för detta var i och för sig att "klara ansvarsgränser dras upp och erforderlig information utbyts".<sup>81</sup> Något generellt problem utgjorde "ett delat ledar-

<sup>78</sup> A.a.s. 103.

<sup>79</sup> A.a.s. 102.

<sup>80</sup> SOU 1988:18 s. 86.

<sup>81</sup> JK-Beslut 1986 s. 161.

skap” inte enligt JK. De problem som hade uppkommit i detta fall hade helt andra orsaker.<sup>82</sup>

Enligt min mening har --- de konfliktsituationer som uppstått vid utredningen av mordet på Olof Palme sin grund mera i personliga motsättningar mellan företrädare för ledningsgruppen och Svensson än i principiellt olika uppfattningar om ansvaret för förundersökningens ledning.

JK återkom till denna förklaring i sin sammanfattande bedömning och uttalade på annat ställe att han haft ”anledning att antaga att det har förelegat motsättningar mellan Svensson och Holmér av personlig art. Motsättningarna synes ligga flera år tillbaka i tiden”.<sup>83</sup>

JK:s bedömning var med andra ord att om man genom ett gott samarbete kan dra upp klara gränser och utbyta erforderlig information, föreligger inget hinder mot att dela ledarskapet i en förundersökning; att det i detta fall inte fungerat var inte regelverkets fel utan de inblandade parterna, eftersom de inte kunde samarbeta.

### **Förundersökningsledarens respektive polisens befogenheter**

Såväl K.G. Svensson som senare förundersökningsledare hade enligt egna uppfattningar svårigheter att utöva sitt ledarskap gentemot polisen. Att det faktiskt förhöll sig så bekräftades av Juristkommissionens granskning. Det reser frågan om vilka befogenheter en åklagare som förundersökningsledare hade i förhållande till den operativa utredningspersonalen.

Juristkommissionen slog på flera ställen och i flera sammanhang fast att en åklagare som förundersökningsledare helt bestämmer över hur förundersökningen skall bedrivas, bl.a. i följande uttalande.<sup>84</sup>

Rättsligt sett har polisen vid meningsskiljaktigheter att finna sig i åklagarens beslut och kan för egen del förfoga enbart över sådant som har att göra med tilldelning av resurser och sådana beslut som polismyndigheten fattar i egenskap av polispersonalens arbetsgivare.

Juristkommissionen tog bl.a. upp följande fall där polisen inte efterkommit eller på annat sätt sökt hindra åklagarens förundersökning.

<sup>82</sup> A.st.

<sup>83</sup> A.a.s. 177 resp. 164.

<sup>84</sup> SOU 1987:72 s. 126 f.



*Under K.G. Svenssons tid*

- ◇ Vägran att medverka till av Svensson begärda provskjutningar vid FOA. – ”Vi finner det emellertid mycket svårförklarligt att polisen motsatte sig en undersökning hos FOA”, skrev kommissionen.<sup>85</sup>
- ◇ ”Framställningar av Svensson om information rörande vissa delar av brottsutredningen (t.ex. rörande Olof Palmes person) och om kompletterande utredning på brottsplatsen föranledde dröjsmål och invändningar från polisens sida på den grunden, såvitt vi har kunnat uppfatta, att det som Svensson efterfrågade låg utanför hans del av förundersökningen.” – ”Detta är som tidigare har framgått i sig självt ett ovidkommande skäl”, kommenterade Juristkommissionen.<sup>86</sup>
- ◇ Svensson begärde den 1 april att den utredningsman, som enligt Svensson brustit i objektivitet som huvudansvarig för förhören med Viktor G, skulle skiljas från utredningen. Svensson fick inte gehör för detta.<sup>87</sup>
- ◇ Svensson fick ibland endast slumpvis och ibland inte alls information om planerade rekonstruktioner, trots att han framfört att åklagare skulle närvara vid sådana tillfällen.<sup>88</sup>
- ◇ Svenssons krav den 1 april 1986 på utredning av de av Viktor G återopade alibivittnena från café Mon Chéri ignorerades först. Sedan Svensson 12 maj givit order om en omedelbar efterlysning i massmedia och angett den text som skulle användas vägrade ledningsgruppen utföra uppdraget.<sup>89</sup>
- ◇ Svensson begärde vid ett telefonsamtal med Hans Holmér den 4 april att få del av ett förhørsprotokoll avseende ett förhör med Lisbeth Palme som han fått kännedom om under ett sammanträde dagen innan; förhöret hade hållits av Hans Holmér. Den 21 april upprepade han sig begäran skriftligen och erhöll då protokollet en dag senare.<sup>90</sup>
- ◇ Annat material som Svensson i egenskap av förundersökningsledare borde fått del av genom polisens försorg fick han del av först sedan

<sup>85</sup> A.a.s. 153.

<sup>86</sup> A.a.s. 103.

<sup>87</sup> A.a.s. 57.

<sup>88</sup> A.a.s. 56.

<sup>89</sup> A.a.s. 57 resp. 61.

<sup>90</sup> A.a.s. 57.

han uttryckligen begärt det. Det gäller obduktionsprotokollet, vittnesuppgifter från brottsplatsen m.m.<sup>91</sup> Juristkommissionen utvecklade i sammanhanget polisens skyldighet enligt förundersökningskungörelsen att hålla åklagaren underrättad och fann att ledningsgruppen upprepade gånger bröt mot denna reglering.

- ◇ Den 4 april begärde Svensson att Hans Holmér skulle söka förmå Lisbeth Palme att medverka vid en rekonstruktion. Hans Holmér förklarade inför ledningsgruppen senare samma dag att han inte avsåg att ta upp frågan med Lisbeth Palme; Svenssons önskemål fördes således aldrig vidare.<sup>92</sup>
- ◇ Den 21 april rapporterade Svensson resultaten från FOA:s provskjutningar till ledningsgruppen och begärde skriftligen att husfasaderna vid Sveavägen skulle undersökas för att spåra eventuella anslagsmärken. Hans Holmér beslöt att undersökningen fick vänta. Den kom aldrig till stånd.<sup>93</sup>
- ◇ Turerna kring de av ledningsgruppen begärda konfrontationerna med Viktor G, som alltså krävde åklagarens medgivande, är väl kända. Ett led i dem är att ledningsgruppen inte accepterade förundersökningsledarens beslut, utan tog ärendet till överåklagaren Claes Zeime. Via regeringens observatör fördes saken också till departementet och vidare till Riksåklagaren, som sedermera ändrade Svenssons beslut i den riktning ledningsgruppen önskade. Detta ägde rum de sista dagarna i april.<sup>94</sup>
- ◇ Ledningsgruppen ville i slutet av april att Viktor G skulle meddelas reseförbud. Ett sådant beslut krävde medverkan av åklagaren. Ledningsgruppen misstänkte att Svensson inte skulle gå med på ett reseförbud och tog därför aldrig upp saken med denne. Viktor G hade begärt att få ut ett nytt pass. Ledningsgruppen löste saken så att passmyndigheten kontaktades för ett fördröjande av utlämnande av passet.<sup>95</sup>
- ◇ Sedan reseförbudsfrågan aktualiserats av ledningsgruppen inför Claes Zeime och Svensson fått kännedom om ledningsgruppens önskemål, bad Svensson ledningsgruppen (Hans Wranghult) om en promemoria med de skäl som fanns för ett reseförbud. Hans Holmér

<sup>91</sup> A.a.s. 119.

<sup>92</sup> A.a.s. 57 f och 120; jfr även granskningen i JK-Beslut 1986 s. 144 ff.

<sup>93</sup> SOU 1987:72 s. 58.

<sup>94</sup> A.a.s. 59 f.

<sup>95</sup> A.a. s. 60.

vände sig i anledning därav till Claes Zeime med ett meddelande till Svensson. Meddelandets innebörd var att polisen inte avsåg att framställa den begärda promemorian utan att Svensson fick ta ställning till saken ändå.<sup>96</sup>

- ◇ I mitten av maj planerade ledningsgruppen ett förhör med Viktor G och bestämde tid för detta. Svensson inbegreps inte i denna planering. Förhöret kom aldrig till stånd eftersom Svensson avskrev ärendet den 16 maj.<sup>97</sup>

#### *Under Claes Zeimes tid*

- ◇ Åklagarnas upprepade krav under hösten 1986 på att utredningens allmänna inriktning skulle breddas med komplettering särskilt i Grandavsnittet och med inriktning på den s.k. Grandmannen efterkoms inte.<sup>98</sup> Kraven synes ha varit en följetong under hela hösten, med bl.a. promemorior från åklagarna Riberdahl och Josephson. Kraven förklingade dock inte helt ohörda. En del konfrontationer och förhör påbörjades i slutet av november. (Det förtjänar påpekas att när utredningen långt senare kom igång på allvar skulle den i slutändan resultera i att Svea hovrätt fann en ”betydande sannolikhet” för att en person som iakttagits utanför Grand var identisk med den åtalade i målet.)
- ◇ Begäran om fördjupad utredning beträffande ett par glasögon som upphittats på Snickarbacken, en för mördaren möjlig flyktväg, efterkoms inte.<sup>99</sup>
- ◇ Det finns exempel på att ledningsgruppen uttryckligen beslutade att viss information ur brottsutredningen inte skulle lämnas till åklagarna. Det exempel som anförs av Juristkommissionen gäller en promemoria angående de på Sveavägen upphittade kulorna.<sup>100</sup>
- ◇ I november/december förekom vid flera tillfällen att åklagarna, som de såg det, direkt undanhölls material av polisen.<sup>101</sup>
- ◇ I december gick Hans Holmér ut i TV och förklarade att han var till 95 procent säker på ”huvudspåret”. Inget samråd hade förekommit

<sup>96</sup> A.st.

<sup>97</sup> A.a.s. 61.

<sup>98</sup> A.a.s. 67 och 115.

<sup>99</sup> Se a.a.s. 116 om ledningsgruppens ”överprövningar”.

<sup>100</sup> A.a.s. 119.

<sup>101</sup> A.a.s. 68.

med förundersökningsledaren. Claes Zeime avfärdade Hans Holmérs uppgifter som desinformation.<sup>102</sup>

”Operation Alfa”, dvs. tillslaget den 20 januari 1987<sup>103</sup>

Operation Alfa var namnet på en inom polisledningen under hösten 1986 framväxande plan på ett omfattande, brett ”tillslag” mot personer, lokaler m.m. som hade anknytning till PKK-spåret. Operationen förutsatte en rad åklagarbeslut och när den slutligen skulle komma till stånd, den 20 januari 1987, fanns det beslut och skriftliga instruktioner från åklagarmyndigheten gällande anhållande, hämtning, husrannsakan, förhör, fotografering och planerade beslag. Det angavs vad som skulle eftersökas och framhölls att restriktivitet skulle iakttas; pengar fick t.ex. inte beslagtas. Åklagarna höll två genomgångar med de polismän som skulle delta. I Juristkommissionens granskning finns följande påpekanden rörande den polisiära ohörsamheten och direkta olydnaden.

- ◇ Den omfattande och långa grundplaneringen för operationen utfördes utan inblandning av åklagarna, trots att deras kommande beslut om tvångsmedel var centrala för operationen.<sup>104</sup>
- ◇ Polisledningen hade inte kallat den personal som i första hand skulle ansvara för husrannsakingarna till förundersökningsledningens (åklagarnas) genomgång.
- ◇ Förundersökningsledningens skriftliga instruktioner fördes inte direkt vidare till de poliser som skulle utföra arbetet. I stället utfärdade polisen egna instruktioner. I dessa ingick inte förundersökningsledningens särskilda instruktioner avseende husrannsakingarna.
- ◇ Chefen för tekniska roteln Vincent Lange satte upp en särskild promemoria för den personal som skulle utföra husrannsakingarna. Denna promemoria delgavs ledningsgruppen men inte förundersökningsledningen. Enligt Vincent Langes promemoria förelåg inga särskilda restriktioner för husrannsakingarna och den angav att omfattande beslag kunde bli aktuella, dvs. den beaktade inte de restriktioner åklagarna ställt upp.
- ◇ Vid de husrannsakingar som genomfördes gjordes omfattande beslag, bl.a. avseende pengar. (Beslagen hävdades i stor utsträckning

<sup>102</sup> A.a.s. 68.

<sup>103</sup> Om ej annat anges, se för det följande a.a.s. 70 ff.

<sup>104</sup> A.a.s. 119 och 121.

omgående av åklagarna sedan man fått kännedom om dem. Detta väckte närmast vrede hos ledningsgruppen.)

Juristkommissionen riktade stark kritik mot polisen för att den inte hade accepterat den rollfördelning lagen angav och uttalade sammanfattningsvis:<sup>105</sup>

Åklagarnas mening har --- varit att Holmér och ledningsgruppen inte inrättade sig efter att förundersökningsledningen låg hos åklagaren (Zeime) och inte lojalt fullgjorde vad som under den förutsättningen ålåg polisen. --- Vi delar i viktiga avseenden åklagarnas uppfattning på denna punkt.

*Parlamentariska kommissionen* fann med hänvisning till ändamålet med sin granskning inte skäl att ta upp de olika enskildheterna i "tillslaget" till närmare prövning. Det diskuterades i och för sig i rapporten, dock i något nedtonad form. Bl.a. uttalas apropå de omfattande beslag som enligt Juristkommissionen gjordes i strid med åklagarnas instruktioner att detta skedde "på grund av bristande samordning i fråga om direktiven för åtgärderna".<sup>106</sup>

Juristkommissionens bedömningar i övrigt framkommer i följande citat:<sup>107</sup>

Vi menar emellertid för vår del att dessa brister (angående informationen till åklagarna, vår anm) är uttryck för något mer än blott och bart underlåtenhet i vissa fall att informera i rätt tid och med tillräckligt noggrannhet och fullständighet. I själva verket måste man, om man ser till hur verksamheten i sin helhet bedrevs och till hur samarbetssvårigheterna utvecklades säga sig att den bristfälliga informationen till åklagarna var ett av flera tecken på att polisledningen inte tillämpade den rollfördelning mellan åklagare och polis som skall tillämpas när en åklagare är förundersökningsledare. Holmér har enligt vår mening i realiteten uppträtt som förundersökningsledare inte bara när han formellt hade den ställningen utan även sedan Zeime i maj 1986 hade beslutat att själv ta över ledningen.

Vi är medvetna om att detta sätt att beskriva saken kan tyckas svepande och överdrivet. Vad vi konkret menar är emellertid följande.

Att Holmér och ledningsgruppen genomför en synnerligen omfattande planering inför ett stort tillslag, som förutsätter att straffprocessuella tvångsmedel anlitas i mycket stor utsträckning (operation Alfa), utan att informera åklagarna förrän grundplaneringen är klar och utan att därefter i förväg begära anvisningar eller samråda om uppläggning och inriktning, kan enligt vår mening inte ses som något annat än ett åsidosättande av den

<sup>105</sup> A.a.s. 114 f.

<sup>106</sup> SOU 1988:18 s. 121 ff.

<sup>107</sup> SOU 1987:72 s. 120 ff.

ansvarige åklagaren. På samma sätt måste man se den omständigheten att spaningarna inom ramen för huvudspåret utan åklagarens godkännande bedrevs på ett sätt som begränsade utredningsmaterialet för att inte störa det av polisen planerade stora tillslaget. Vi kan inte finna annat än att Holmér och ledningsgruppen bedrev spanings- och utredningsarbetet rörande huvudspåret mer eller mindre helt efter egna linjer och med mycket bestämda och kompromisslösa anspråk på åklagarna att de skulle medverka med de beslut om tvångsmedel som behövdes och i övrigt godta polisens bedömningar rörande underlaget för åtgärderna och syftena med hela den planerade aktionen. När åklagarnas godkännande inte kunde utverkas vägrade polisen på sin sida att godta de bedömningar som åklagarna gjorde och att finna sig i att man gjorde ett mindre tillslag. Vidare riktade Holmér internt och småningom också offentligt kritik mot åklagarna för otillräckliga kunskaper och bristande förmåga att på ett riktigt sätt bedöma huvudspåret.

Vi sätter inte på något sätt i fråga att polisedningens handlande grundade sig på en stark och ärlig övertygelse om det riktiga i de bedömningar om huvudspåret som man gjorde. Som vi förut markerat är det inte heller vår sak att ta ställning i den sakfrågan i sig. Men vi kan inte se att ett handlande av Holmér och ledningsgruppen som låter sig beskriva såsom vi nu har gjort är förenligt med gällande rätts fördelning av ansvar och befogenheter mellan åklagare och polis, när åklagaren är förundersökningsledare. Inte heller kan polisedningens sätt att driva sin linje försvaras med de argument som Holmér i övrigt har åberopat. Den logiska konsekvensen av hans resonemang är ju att en polischef eller spaningsledare har rätt att ta över förundersökningsledningen och sätta åklagaren åt sidan, bara han är tillräckligt övertygad om att han själv gör de rätta bedömningarna.

(---)

Enligt vår mening är den slutsatsen ofrånkomlig att polisedningen även i flera frågor rörande andra utredningsavsnitt än huvudspåret drev sina åsikter i fullt medvetande om att man på åklagarsidan hade en annan uppfattning och inte såg några sakliga skäl att fränfalla den. Att polisedningen för sin del var övertygad om det riktiga i sin ståndpunkt kan lika litet som när det gäller huvudspåret försvara detta handlingsätt. Som saken utvecklade sig var det inte fråga om ett samarbete vid vilket man från polisens sida lojalt bidrog med synpunkter i sak utan om en efterhand växande konflikt mellan skilda synsätt, i vilken polisen underkände åklagarnas bedömningar och vägrade att finna sig i att förundersökningsledningen låg hos åklagarna.

Det står enligt vår mening klart att detta sätt att förfara är oförenligt med reglerna i 23 kap. RB om åklagarens och polisens uppgifter och ansvar när en förundersökning leds av åklagaren. Ledningsgruppen och Holmér kom enligt vår uppfattning i verkligheten att utgöra ett slags konkurrerande förundersökningsledning och detta fortfarande under hela hösten fram till de förändringar som tvingades fram efter tillslaget den 20 januari 1987.

Enligt vår mening kan detta inte försvaras vare sig med en aldrig så stark övertygelse om att polisens bedömning av huvudspåret och av utredningsläget i övrigt var den riktiga eller med att det var enbart i ledningsgruppen som man hade den fullständiga kunskapen och överblicken över spaningarna. De argumenten kan vara naturliga för en stark ledarpersonlighet som Holmér men de är sakligt sett omöjliga när lagen föreskriver den ordningen, att förundersökningen skall bedrivas i samarbete mellan åklagare och polis men under åklagarens ledning och med polisen som biträde.

Även om det principiellt är ovidkommande kan det vara värt att tillägga, att det inte på något sätt är visat att åklagarna efter inläsningsskedet i början av hösten 1986 skulle ha varit sämre rustade än polisens ledningsgrupp att göra de bedömningar och fälla de avgöranden som konflikten mellan dem och polisen kom att röra sig om. Åklagarna har också ställt sig kritiska till polisledningens anspråk på att besitta i princip tillräcklig sakkunskap för att göra de rättsliga bedömningar som ankommer på åklagaren som förundersökningsledare.

*Parlamentariska kommissionen* instämde i de överväganden Juristkommissionen gjorde vad gäller fördelningen av befogenheter mellan åklagare och polis, men uttryckte saken mer enkelt och koncist. Juristkommissionens tolkningar i det hänseendet ”svarar enligt vår mening väl mot den rollfördelning som framgår av lagen: att åklagaren leder förundersökningen med polisen som biträde” heter det i rapporten från Parlamentariska kommissionen.<sup>108</sup>

Parlamentariska kommissionens dom över polisledningens och i synnerhet Hans Holmér's förhållningssätt var hård. Polisledningen hade antingen inte förstått eller inte velat förstå polisens roll i en åklagarledd förundersökning utan handlat som om åklagaren ”bara var en resurs till förfogande”. Skälet till detta var visserligen att man ville göra sitt yttersta för att lösa mordgåtan, men ”även --- en uttalad uppfattning att polisledningen var bäst skickad att leda detta arbete”:<sup>109</sup>

Att i egenskap av länspolismästare omsätta ett sådant tänkesätt som det sistnämnda i handling genom att i stor utsträckning nonchalera det föreskrivna organisationsmönstret innebär ett missbruk av den ställning och det förtroende som följer med den befattningen.

*Justitiekanslerns* granskning från december 1986 innehåller bedömningar som är relevanta för frågan om polisens respektive åklagarens befogenheter. De framgår i redogörelsen för hur JK såg på åklagarens

<sup>108</sup> SOU 1988:18 s. 78.

<sup>109</sup> A.a.s. 94.

(K.G. Svenssons) agerande, se nedan under rubriken *Åklagarväsendets roll och insatser*.

### Behovet av regelförändringar

Den viktigaste frågan i Juristkommissionens uppdrag när det gäller förhållandet mellan polis och åklagare var enligt kommissionen om gällande regelsystem behövde förändras. Juristkommissionen ansåg emellertid inte att det som inträffat visade på ett behov av förändringar i de regler som gäller för förundersökning.<sup>110</sup>

Denna brottsutredning har till omfattning och betydelse skilt sig från snart sagt allt som tidigare har förekommit och det är redan av detta skäl på sin plats att vara försiktig med allmänna slutsatser. De svårigheter och konflikter som uppkom hade enligt vår uppfattning mera sin rot i att man inte tog tillvara de möjligheter till ett gott och effektivt samarbete som gällande regler ger än i brister och otydligheter i regelsystemet som sådant.

### 1.3.5 Sjelva brottsutredningen

Ett mord som inte klaras upp omgående kallas spaningsmord. Det kräver systematiska spanings- och utredningsåtgärder. Det slag av åtgärder som aktualiseras återkommer vid de flesta spaningsmord och är alltså av rutinkaraktär. Sådana vid varje spaningsmord återkommande åtgärder är:

- ◇ Säkrande av bevisning från brottsplatsen (brottsplatsundersökning)
- ◇ Upptagande av vittnesuppgifter från brottsplatsen
- ◇ Kartläggning av omständigheterna kring brottet
- ◇ Förberedelse för tipsmottagning
- ◇ Systematisk hopsamling av data om offrets person, personliga förhållanden samt dennes kontakter och förhållanden vid tiden för brottet
- ◇ Kartläggning av tänkbara motiv
- ◇ Uppföljande eftersökning av vittnen; dörrknackning
- ◇ Systematisk registrering av utredningsmaterialet

Juristkommissionen riktade som framgått kritik mot den bristande beredskapen vid Stockholmspolisens våldsrotel. Vidare bedömdes bristerna vid roteln i mångt och mycket som hänförliga till att spanings-

<sup>110</sup> SOU 1987:72 s. 130.



chefsfunktionen lagts på en för hög nivå, dvs. hos ledningsgruppen och Hans Holmér i stället för vid roteln. Kommissionens kritik gick dock längre i detalj och omfattade de flesta delarna av utredningen.<sup>111</sup> Juristkommissionen tog bl.a. upp följande saker.

- ◇ Det är ett oeftergivligt krav att *tipsmottagningen* fungerar vid en händelse av detta slag. Vikten härav måste omgående ha stått klar för polisledningen. Tipsmottagningen fick dock inte en särskild organisation förrän den 3 mars, dvs. på måndagen efter mordet, som begicks på fredagskvällen. Det borde enligt Juristkommissionen ha kunnat ske tidigare, om man följt för våldshoteln gällande beredskapsplan eller haft någon annan planläggning för hur arbetet skulle organiseras. Antalet tipsmottagare var vidare för litet (som mest tio personer). Många som ringde hade svårt att komma fram.<sup>112</sup>
- ◇ Den normala rutinen är att *spaningschefen läser alla tips*; uppgiften anses inte böra delas av flera eftersom möjligheten till överblick över och samordning av spaningsarbetet då kan bli lidande. I detta fall sattes en erfaren kommissarie att läsa alla tips. Uppgiften var utomordentligt krävande och trots en arbetsinsats långt utöver det normala kom tipsläsningen att bli en i viss mån fördröjande faktor. Juristkommissionen ifrågasatte ordningen; den innebar en stor sårbarhet för organisationen. Någon uttrycklig kritik föranledde detta dock inte, men frågan borde uppmärksammas inför framtiden, ansåg kommissionen.<sup>113</sup>
- ◇ *Registreringen* av inkommande tips blev, på grund av det stora inflödet, en flaskhals. Det fanns ingen beredskap för att utöka den befintliga registerfunktionens kapacitet. En förenklad registrering borde ha övervägts, men det skedde inte. Juristkommissionen konstaterade att när dess arbete avslutades fanns det fortfarande åtskilligt oregistrerat material (i februari 1987, ett år efter mordet, fanns det ca 2000 allmänna tips som var oregistrerade). Detta gällde visserligen sådant som vid en inledande bedömning åsatts låg prioritet, men Juristkommissionen framhöll att ett ofullständigt register har ett mindre värde än ett fullständigt. Att registreringen var en flaskhals fick konsekvenser så till vida att ledningen blev tvungen att dela ut kopior av oregistrerade tips till utrednings-

<sup>111</sup> Man bör dock komma ihåg att Juristkommissionen inte direkt granskade brottsutredningen, dvs kommissionen tog inte annat än undantagsvis del av förundersökningsmaterialet.

<sup>112</sup> A.a.s. 146.

<sup>113</sup> A.a.s. 147.

personalen. Det ledde till att spaningsledningen förlorade överblick över arbetsläget. Det ledde också till oordning; det förekom att samma uppgift delades ut till flera polismän, vilket förutom att det brände resurser försvårade arbetet och orsakade irritation, t.ex. hos uppgiftslämnare som blev hörda flera gånger om samma sak. Det synes hos utomstående ha gett intryck av att den ena handen inte visste vad den andra gjorde, vilket den således inte heller alltid gjorde.<sup>114</sup>

- ◇ Undersökningen kring *Olof Palmes person* kom igång sent och utfördes inte enligt normal rutin. Någon egentlig undersökning av arbetsplatsen och bostaden i syfte att söka efter spår genomfördes aldrig enligt Juristkommissionen, även om vissa begränsade åtgärder vidtogs i det syftet. Någon systematisk undersökning av Olof Palmes personliga förhållanden och hans kontakter under den vecka som föregått mordet kom inte igång omedelbart. Juristkommissionen:<sup>115</sup>

En systematisk utredning om Olof Palmes person borde satts igång utan dröjsmål. Vi har svårt att se någon förklaring till att det inte skedde.

- ◇ De särskilda problem som en sådan undersökning kunde resa i detta fall borde föranlett polisen att *samråda med åklagaren*. Någon kontakt av det slaget tog polisen aldrig.<sup>116</sup>

- ◇ *Lisbeth Palmes skador undersöktes aldrig*. Juristkommissionen:<sup>117</sup>

Detta är en grundläggande utredningsåtgärd som inte har genomförts. Förutsättningarna för att utreda det brott som Lisbeth Palme utsattes för har därigenom försämrats. I en framtida process saknas viktig bevisning. Det kan heller inte uteslutas att en sådan undersökning skulle ha gett underlag för ytterligare slutsatser om händelseförloppet vid skottlossningen och därmed också om mordet på Olof Palme.

- ◇ Juristkommissionen ifrågasatte om *kartläggningen av omständigheterna kring själva brottet* i alla delar präglades av den snabbhet, grundlighet och noggrannhet som situationen krävde. Enligt kommissionen hade en mer fullständig utredning kunnat ske snabbare i vissa avsnitt. Som exempel nämndes förhållandena vid biografen Grand. Alla som besökt biografen samtidigt med makarna Palme

<sup>114</sup> A.a.s. 147 f.

<sup>115</sup> A.a.s. 150 f.

<sup>116</sup> A.a.s. 151.

<sup>117</sup> A.a.s. 151.

eftersöktes inte. Juristkommissionen hade ”svårt att se något godtagbart skäl till detta”. De som hördes tillfrågades inte om hur de var klädda. Det är en elementär åtgärd, av betydelse för sammanställningen av olika vittnesuppgifter, som nu kom att utföras först efter omorganisationen i februari 1987. Förseningen innebar förstås att den inhämtade informationen är betydligt osäkrare än om den tagits upp omgående. Ytterligare ett exempel gällde undersökningen av de upphittade kulorna och anslutande provskjutningar.<sup>118</sup> – Till detta kommer naturligtvis de inledande försummelserna, med en otillräcklig avspärring av brottsplatsen och det oorganiserade eftersöket på mornatten.

- ◇ Vissa expertkunskaper är centrala vid kartläggningen av omständigheterna kring ett mord.

Enligt Juristkommissionens utredning hade *samarbetet med rättsläkarna stora brister*. Dessa hävdade bl.a. att de anvisat ytterligare utredningsåtgärder i samband med att obduktionsfynden redovisades för polisen, t.ex. hade de framhållit vikten av att undersöka Lisbeth Palmes skador. Polisen säger sig inte ha uppfattat detta. När Per-Göran Näss besökte rättsläkarstationen i november 1986 fick han klart för sig att rättsläkarna inte hade träffat ledningsgruppen och att de hade saker de ville diskutera. Ett möte arrangerades omgående. Vid detta påpekade de bl.a. att det var viktigt att Lisbeth Palmes skador undersöktes. Någon sådan undersökning kom dock ändå inte till stånd.<sup>119</sup>

- ◇ Juristkommissionen konstaterade i anslutning till detta att polisen genomfört flera ovanliga åtgärder, som kanske kunde ifrågasättas men som likväl återspeglade en strävan att göra allt som kunde föra utredningen framåt. Mot den bakgrunden framstod det som så mycket mera svårförklarligt att en så grundläggande sak som samarbetet med rättsläkarna inte fungerat normalt. Samma mönster återkom vidare i polisens förhållande till Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL), en kunskapskälla som enligt Juristkommissionen därmed inte utnyttjades aktivt.<sup>120</sup> Juristkommissionen tog i det sammanhanget också upp den provskjutning hos Försvarets forskningsanstalt (FOA) som K.G. Svensson begärde under sin tid som förundersökningsledare, en åtgärd som Hans Holmér direkt motsatte sig och vägrade medverka till. Det var i och för sig svårt att

<sup>118</sup> A.a.s. 149 f.

<sup>119</sup> A.a.s. 151 f.

<sup>120</sup> A.a.s. 153.

bedöma värdet av en sådan åtgärd. Juristkommissionen fann det likväl ”mycket svårförklarligt att polisen motsatte sig en undersökning hos FOA”.<sup>121</sup>

- ◇ Eftersökningen av vittnen fungerade som nämnts mindre väl beträffande dem som befunnit sig på Grand. Likartade brister förekom vid ”*operation dörrknackning*”. Juristkommissionen avgav följande omdöme om de dörrknackningar som utförts i detta fall:<sup>122</sup>

Det ligger i sakens natur att värdet för brottsutredningen begränsas om en dörrknackning inte genomförs på ett fullödigt sätt. De dörrknackningar som i detta fall skedde vid mordplatsen och i området närmast omkring den hade flera brister. De var inte fullständiga och gjordes inte på ett enhetligt sätt. Någon komplett uppföljning gjordes inte och dokumentationen hade brister i olika avseenden.

- ◇ Samtidigt som Juristkommissionen var kritisk mot att mer rutinemässiga åtgärder inte utförts snabbt, korrekt och fullständigt ställde man sig frågande till det meningsfulla i *vissa mer spektakulära åtgärder*. T.ex. gjordes en registerkontroll av sammanlagt 17 000 personer som bodde i två aktuella områden i Stockholm. Ett annat exempel var ett uppdrag till en extern konsult att dataregistrera samtliga hotellkort (53 000 st) från Stockholmstrakten under en fyraveckorsperiod; arbetet tog nästan två månader att utföra. Ännu ett exempel som Juristkommissionen nämnde i sammanhanget var den omfattande ”dörrknackningsoperation” som med hjälp av en ”massiv personalinsats” genomfördes under tre timmar den 19 mars 1986. Den omfattade 35 kvarter och bedömdes ha berört 10 000 personer. Juristkommissionen ansåg åtgärderna ovanliga men ville ändå inte kritisera dem, eftersom alla möjligheter att klara upp brottet givetvis skulle tas tillvara. – Den som läser bakgrundsredogörelsen betvivlar dock knappast att Juristkommissionen ifrågasatte meningen med åtgärderna.<sup>123</sup> Redogörelsen omfattar även andra åtgärder än de nämnda. Den förstärker intrycket av improvisation och bristande konsekvens i utredningsarbetet.<sup>124</sup>

<sup>121</sup> A.st.

<sup>122</sup> A.a.s. 150.

<sup>123</sup> Jfr a.a.s.141 f.

<sup>124</sup> Se t.ex. redogörelsen för efterlysningarna av vittnen från Grand. De besökande till nioföreställningen efterlystes, men inte de som besökt den föregående föreställningen. När det senare påpekades att långt ifrån alla från nioföreställningen var hörda gjordes ingen uppföljande efterlysning.

Förutom dessa anmärkningar, som Juristkommissionen redovisar under "Iakttagelser och analys",<sup>125</sup> återfinns en del anmärkningsvärt i den föregående faktaredogörelsen, t.ex. följande.

- ◇ När tipsflödet var som intensivast tvingades tipsmottagarna tidvis stänga av telefonerna för att hinna med att skriva ned de tips de redan fått. De satt vidare inte samlade. Vissa av dem fick byta tjänsterum varje dag. Först i mitten av mars samlades tipsmottagningen till ett ställe.<sup>126</sup>
- ◇ I det inledande skedet påbörjade rikskriminalen en egen ärende-registrering eftersom huvudregistreringen inte fungerade. Registreringen dubblerades på så sätt. Efter det att en samordning skett går det numera inte att avgöra när dessa handlingar registrerades, om det skedde före den 10 mars 1986.<sup>127</sup>
- ◇ Utredningen kring Olof Palmes person, som enligt Juristkommissionen kom igång för sent, synes till en början ha utförts av Hans Holmér personligen. Han tog den 2 och 3 mars kontakter med Lisbeth Palme, statsministerns sekreterare och annan personal i Statsrådsberedningen, regeringsmedlemmar samt med ledningen för det socialdemokratiska partiet. Någon dokumentation av vad som förekom vid dessa kontakter finns inte. Enligt Hans Holmér var syftet med kontakterna att skapa underlag för och samråda om utredningen rörande Olof Palmes personliga förhållanden.<sup>128</sup>
- ◇ När utredningen om Olof Palmes person så småningom kom i gång i mer ordnad form leddes den av polisöverintendenten Tommy Lindström. Vissa delar av utredningsmaterialet framställdes bara i två exemplar, ett till Tommy Lindström och ett till Hans Holmér. Det registrerades inte. "Åklagarna fick inte del av allt material rörande den avlidne förrän efter lång tid", skriver Juristkommissionen.<sup>129</sup>
- ◇ Behovet av utrikespolitisk sakkunskap löstes av Hans Holmér genom att han vände sig till den pensionerade diplomaten Sverker Åström och träffade "en personlig överenskommelse" med denne. Det ledde till att Åström skrev några promemorior. Åström fick

<sup>125</sup> A.a.s. 145 ff.

<sup>126</sup> A.a.s. 137.

<sup>127</sup> A.a.s. 138.

<sup>128</sup> A.a.s. 139.

<sup>129</sup> A.a.s. 140.

också viss hjälp från UD, som utsåg en tjänsteman att vara departementets representant i brottsutredningen.<sup>130</sup>

### 1.3.6 Åklagarväsendets roll och insatser

”Åklagarna” kallas ofta den något oklart avgränsade grupp åklagare, som vid olika tillfällen förekommit som mer eller mindre aktiva parter i brottsutredningen. Även Juristkommissionen använder genomgående denna beteckning. Den får anses innefatta riksåklagaren Magnus Sjöberg, biträdande riksåklagaren Axel Morath, överåklagaren i Stockholm Claes Zeime, chefsåklagaren K.G. Svensson, kammaråklagaren Lage Carlström, chefsåklagaren Solveig Riberdahl, chefsåklagaren Anders Helin, kammaråklagaren Bo Josephson, byråcheferna Jörgen Almblad och Uno Hagelberg samt kanske ytterligare någon. Sedermera tillkom Sjöbergs efterträdare Torsten Jonsson. Talesättet är oklart, eftersom det inte tydligt svarar mot någon myndighet eller reglerad funktion; åklagarväsendet synes under Juristkommissionens granskningsperiod aldrig ha satt upp en formell organisation att svara för mordutredningen. Begreppet ”åklagarna” innebär följaktligen den grupp av personer med åklagaranknytning som från delvis olika tjänsteställen på ett eller annat sätt var engagerade i utredningen. Talesättet tenderar också att anonymisera ansvaret för de beslut som ”åklagarna” fattade och det de i övrigt gjorde, i och med att det inte anknyter till någon myndighet eller formell funktion.

Juristkommissionen omtalade kort att K.G. Svensson den 1 mars ”utsågs att svara för åklagaruppgiften i målet”. I sin första rapport beskriver kommissionen detta något mer utförligt.<sup>131</sup> K.G. Svensson kontaktades redan på förmiddagen av beredskapsåklagaren, som uppfattade att K.G. Svensson därmed tog över ärendet, något Svensson å sin sida inte säger sig ha gjort. K.G. Svensson kontaktades emellertid senare på dagen av Uno Hagelberg, som tjänstgjorde på Riksåklagarens kansli. Hagelberg hade samrått med riksåklagaren Magnus Sjöberg och ”frågade om Svensson var villig att åta sig uppgiften att bevaka polisens spanings- och utredningsarbete”. Avsikten var, skriver Juristkommissionen vidare, att K.G. Svensson skulle hålla sig informerad för att i ett senare skede kunna inträda som förundersökningsledare. Uno Hagelberg bad också Svensson kontakta sin chef, Claes Zeime, för att få dennes godkännande till arrangemanget. Claes Zeime visade sig inte ha några invändningar. Det framstår inte som helt klart om det därmed

<sup>130</sup> A.st.

<sup>131</sup> SOU 1987:14 s. 54 f.

var Riksåklagaren eller åklagarmyndigheten i Stockholm som ytterst ansvarade för åklagaruppgiften. Inte heller tycks det klart vari denna egentligen bestod.

Som redan framgått inträdde sedan K.G. Svensson som förundersökningsledare i Viktor G-delen från den 6 mars till den 16 maj 1986. Överåklagaren Claes Zeime tog över den övriga förundersökningsledningen från polisen den 1 maj 1986. Claes Zeime fortsatte samtidigt att fungera som chef för åklagarmyndigheten och hade i den meningen således flera roller. Från försommaren 1986 biträdde han på heltid av först Solveig Riberdahl och senare Bo Josephson och Anders Helin. Därmed var fyra åklagare engagerade i förundersökningsledningen. Någon egentlig uppdelning av arbetsuppgifterna gjordes inte, annat än att Claes Zeime var förundersökningsledare och hade en samordnande roll. När Claes Zeime var frånvarande övertog Solveig Riberdahl själva förundersökningsledningen.

Juristkommissionen riktade viss kritik mot "åklagarnas" sätt att organisera arbetet. Det gällde t.ex. att Claes Zeime "tog på sig dubbla uppgifter",<sup>132</sup> något Juristkommissionen tycks ha ansett försvagade förundersökningsledarskapet. Dessutom innebar det i princip samma nackdel som när Hans Holmér som länspolismästare tog på sig uppgiften som spaningschef, dvs. tillsyns- och kontrollfunktionen föll bort. Claes Zeime borde ha lagt förundersökningsledningsuppgiften på någon annan inom myndigheten eller begärt att Riksåklagaren skulle utse en förundersökningsledare. Ett annat alternativ som Juristkommissionen anvisade var att Claes Zeime kunde ha befriats från chefsuppgifterna för att helt kunna ägna sig åt förundersökningen.<sup>133</sup>

Det "kollektiva förundersökningsledarskap" (vårt ordval) som förekom ifrågasattes av Juristkommissionen, som konstaterade att rättegångsbalken föreskriver att uppgiften att leda en förundersökning ligger på en person. "Något system för att dela upp arbetsuppgifterna i ett och samma ärende mellan flera åklagare finns egentligen inte".<sup>134</sup> Från polisen hade framförts kritik mot att olika åklagare fattade de beslut som ankom på förundersökningsledaren och att detta skapade osäkerhet om vem man egentligen hade att vända sig till. Juristkommissionen lämnade ämnet med konstaterandet att det kunde finnas behov av en utarbetad ordning för flera åklagares gemensamma arbete med en åklagaruppgift, en fråga som enligt kommissionen hade räckvidd utanför detta särskilda ärende.

<sup>132</sup> SOU 1987:72 s. 106.

<sup>133</sup> A.st.

<sup>134</sup> A.a.s. 107.

*Parlamentariska kommissionen* instämde i Juristkommissionens uttalanden och efterlyste en utarbetad ordning för flera åklagares arbete med en åklagaruppgift, men tillade att ordningen inte fick bli stelbent och att frågan borde ”kunna lösas internt inom åklagarväsendet i samråd med polisen”.<sup>135</sup>

Den allvarligaste kritiken från Juristkommissionen mot ”åklagarna” gällde dock den passivitet dessa visat under utredningen. Detta tema återkommer på många ställen.<sup>136</sup> Kritiken avsåg såväl det inledande skedet, där man från åklagarsidan enligt Juristkommissionen borde ha övervägt organisations-, resurs- och informationsfrågorna på ett mer aktivt sätt, som tiden sedan Claes Zeime tagit över. I det sistnämnda hänseendet hade Juristkommissionen ”svårt att finna en godtagbar förklaring till att åklagarinsatsen inte blev mer aktiv än den faktiskt blev”.<sup>137</sup> Sammanfattningsvis synes Juristkommissionen ha ansett att

- ◇ K.G. Svensson borde – på ett eller annat sätt – ha tagit plats i ledningsgruppen och följt dess arbete,
- ◇ en åklagare borde ha inträtt som ledare för (hela) förundersökningen på ett tidigt stadium, och att
- ◇ åklagarsidan under alla omständigheter borde ha följt spaningsarbetet mer aktivt från början (dvs. även om man godtar det sena åklagarinträdet och att ingen åklagare tog plats i ledningsgruppen).

Från åklagarhåll restes under Juristkommissionens granskning flera invändningar mot den kritik som synes ha legat i luften. En invändning var att åklagarna i praktiken hade svårt att hävda sig mot en polisledning som inte följde gällande regler; de hade att välja mellan att foga sig eller orsaka en öppen konflikt. Juristkommissionen, som i sak gav åklagarna rätt gentemot polisen när det gällde regelverkets innebörd, ansåg likväl inte att detta räckte ”som förklaring till att insatserna på åklagarnas sida blev så förhållandevis begränsade som de faktiskt blev i det tidiga skedet av brottsutredningen”.<sup>138</sup> På samma sätt tillbakavisades som tidigare beskrivits K.G. Svenssons försvar för den återhållsamma roll han valde att inta.

Från åklagarhåll hävdades vidare att man inte hade några rättsliga möjligheter att agera mot en trilskande polisledning. Inte heller detta var en godtagbar förklaring, enligt Juristkommissionen, som för övrigt ansåg att det fanns möjligheter för åklagarna att hantera polisen. Därvid

<sup>135</sup> SOU 1988:18 s. 87.

<sup>136</sup> SOU 1987:72, t.ex. s. 94, 97, 105 och 128.

<sup>137</sup> A.a.s. 105.

<sup>138</sup> A.a. s. 107.



syftade Juristkommissionen såvitt vi förstår på att åklagarna förfogade över tvångsmedelsbesluten, bl.a. beträffande avlyssning och ”tillslag”.<sup>139</sup>

En tredje, och anslutande, invändning gällde det ”underläge” som åklagarsidan ansåg sig ha hamnat i i förhållande till polisen. Underläget hade sin grund i två omständigheter: dels det stöd som polisledningen hade hos överordnade myndigheter (dvs. regeringen), dels det stöd som polisen ansågs ha i den allmänna opinionen.<sup>140</sup>

Juristkommissionen kommenterade de samlade invändningarna med<sup>141</sup>

den enda, men nödvändiga, anmärkningen att åklagarna principiellt inte kan försvara undfallenhet i sak – mot egen övertygelse – med sådana förhållanden som de här har pekat på. Det synes de för övrigt inte heller själva vilja göra gällande. Med all förståelse för att situationen var svår, och att de praktiska realiteterna kunde tyckas kräva något annat, måste man alltså säga sig att åklagarna på ett klart och entydigt sätt borde ha genomdrivit sin vilja när det uppkom motsättningar i sakfrågor mellan dem och polisen. Uppenbart är att det i och för sig fanns medel för detta.

Kritiken mot åklagarna avsåg enligt Juristkommissionen inte de enskilda åklagarna: ”Våra synpunkter är mer principiella och tar sikte på åklagarväsendets insats som helhet”.<sup>142</sup> (Från detta får kritiken mot K.G. Svensson för att denne inte tog plats i ledningsgruppen och för att han lät dela upp förundersökningen undantas.) Det bör noteras att Juristkommissionen följde upp bedömningen om åklagarnas ansvar för samarbetssvårigheterna med konstaterandet: ”Vi kan emellertid inte finna annat än att ansvaret i än högre grad ligger hos polisledningen och länspolismästaren Holmér personligen”.<sup>143</sup>

Kritiken för passivitet återkom i *Parlamentariska kommissionen*. Som framgått tidigare ansåg den kommissionen att en åklagare borde ha inträtt som förundersökningledare från början. Parlamentariska kommissionen trodde att ett kraftfullt och tveklöst åklagaringripande från början skulle ha förbättrat förutsättningarna för ett effektivt samarbete mellan polis och åklagare.<sup>144</sup> I en sammanfattande bedömning skrev Parlamentariska kommissionen att det föreföll som om man från Riksåklagaren och överåklagarens sida från början tagit allt för lätt på de särskilda behov av åklagarinsatser som utredningen kunde komma

<sup>139</sup> Jfr a.a.s. 124.

<sup>140</sup> A.a.s. 123.

<sup>141</sup> A.a.s. 124.

<sup>142</sup> A.a.s. 128.

<sup>143</sup> A.st.

<sup>144</sup> SOU 1988:18 s. 81.

att kräva.<sup>145</sup> Något riktigt försök att bedriva en aktiv förundersökningsledning tycktes inte ha gjorts förrän hösten 1986. Claes Zeimes agerande kunde enligt Parlamentariska kommissionen tolkas så att han förordade en passiv åklagarinsats, en bedömning kommissionen inte kunde godta.<sup>146</sup>

I anslutning till de invändningar som gjorts från åklagarhåll angående svårigheten att hävda den egna ställningen gentemot en polisledning som man uppfattade som egenmäktig och uppbackad uppifrån skrev Parlamentariska kommissionen:<sup>147</sup>

Allmänt sett är det helt oacceptabelt att en tjänsteman mot bättre vetande accepterar ett missförhållande under påståendet att han visserligen har ansvaret men att han inte tror att han kan påverka situationen. (---) Mot den bakgrunden kan vi bl a inte acceptera Svenssons synsätt när han säger att han bara ville vara förundersökningsledare när det gällde 33-åringen därför att han inte ville ta ansvar för den övriga delen av förundersökningen som han ansåg att han inte skulle kunna påverka.

*Justitiekanslern* riktade i sitt granskningsbeslut från december 1986 stark kritik mot K.G. Svensson för dennes åklagarinsatser. JK får anses ha lagt huvudansvaret för de konflikter som förekom mellan polis och åklagare under våren 1986 på Svensson, även om det också förekom kritik mot Hans Holmér för ”bristande vilja till samarbete med Svensson”.<sup>148</sup> K.G. Svensson borde enligt JK ha tagit plats i ledningsgruppen. Det enda skäl JK kunde finna till att K.G. Svensson inte gjorde det var personliga motsättningar mellan denne och Hans Holmér. Det kunde inte accepteras att sådana motsättningar tilläts spela roll för åklagarens information och kontakter med brottsutredningen. ”Passivitet i ledningsfunktionen leder lätt till att initiativet i förundersökningen går över till polismyndigheten och att åklagaren tappar greppet om undersökningen, trots att hans formella ansvar kvarstår”, fortsatte JK, som även påpekade att polisens skyldighet att hålla åklagaren underrättad inte innebar att åklagaren passivt kan nöja sig med att vänta på att bli informerad.<sup>149</sup>

JK noterade att K.G. Svensson hänvisat till att han via sina överordnade, dvs. överåklagaren och Riksåklagaren, sökt få bättre kontakt med polisens ledningsgrupp. K.G. Svensson hade enligt JK inte haft rätt att på det sättet skjuta över ansvaret på överordnad; han var

<sup>145</sup> A.a.s. 82.

<sup>146</sup> A.a.s. 84.

<sup>147</sup> A.a.s. 95.

<sup>148</sup> JK-Beslut 1986 s. 163.

<sup>149</sup> A.a.s. 162.

skyldig att själv agera. Detta är ett synsätt som återkommer i JK:s bedömningar och skiljer dem något från de synsätt kommissionerna anlade. Beträffande flera av de frågor och propåer K.G. Svensson utan framgång framställde till Hans Holmér och ledningsgruppen (jfr ovan), där det ter sig som om hans initiativ obstruerades av polisen, uttalade JK att han i sin granskning inte funnit att ledningsgruppen skulle ha vägrat att gå K.G. Svensson tillhanda:<sup>150</sup>

I detta sammanhang finner jag anledning att särskilt framhålla att en polismyndighet i enlighet med de tidigare angivna bestämmelserna i rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen visserligen är skyldig att vidta de åtgärder som en åklagare beslutar om. Det måste emellertid var fråga om uttryckliga beslut och inte enbart om diskussionsvis framförda propåer om eventuella åtgärder.

För att man skulle kunna tala om en vägran från polisens sida krävdes det således enligt JK att saken först formaliserades i termer av uttryckliga beslut. Så länge så inte sker förelåg enligt JK:s synsätt ingen skyldighet för polisen att underordna sig åklagaren.

JK hänvisade vidare till departementspromemorian Ds Ju 1979:15, där vikten av att samarbetet mellan polis och åklagare har sådana former att båda parter upplever sig stå till varandras förfogande; ett naturligt samspel bör eftersträvas under hela utredningsförfarandet. ”I promemorian har emellertid särskilt påpekats att det i första hand är åklagaren som bör se till att förbindelserna utvecklas i den utsträckning som behövs”,<sup>151</sup> fortsatte JK, som alltså ansåg att Svensson varit för passiv i sin roll. Denne hade inte begagnat sig av de möjligheter lagen gav honom och därför hade han förlorat initiativet i förundersökningen.

### 1.3.7 Tvångsmedelsanvändning

Under den tidsperiod som var föremål för Juristkommissionens granskning förekom det en omfattande användning av telefonavlyssning. Juristkommissionen ansåg sig inte kunna redovisa den avlyssning som förekommit mer i detalj, men lämnade viss allmän information. Tillstånd till avlyssning hade meddelats beträffande ett tiotal misstänkta. I några fall förekom avlyssning under lång tid; i ett fall nära sju månader. Varje tillstånd kunde omfatta ett varierande antal telefonlinjer; från en upp till 80. Huvuddelen av avlyssningen synes ha gällt det s.k. huvudspåret, dvs. PKK. Det var enligt Juristkommissionen en allmän

<sup>150</sup> A.a.s. 163 f.

<sup>151</sup> A.a.s. 164.

bedömning från såväl domstol som åklagare och polis att det under avlyssningen inte framkom något material som på ett avgörande sätt förändrade bevisläget. Enligt vad Hans Holmér hade uppgivit drog polisen så småningom slutsatsen att de misstänkta under telefonsamtalen inte skulle komma att säga något som kunde föra utredningen framåt. Däremot ansåg sig polisen ha stor nytta av att genom avlyssningen hålla kontroll på var de misstänkta befann sig och vilka de hade kontakt med.

Juristkommissionen konstaterade att ju längre tid en avlyssning har pågått utan att några uppgifter av intresse framkommit, desto starkare blir de skäl som talar mot att avlyssningen kommer att ge något. Vidare fann man det mycket tveksamt om den motivering polisen angav för att fortsätta avlyssningen var juridiskt hållbar. Enligt kommissionens mening talade övervägande skäl för ”att det endast är möjligheten att under avlyssningen få fram uppgifter om brottet som kan motivera ett beslut om telefonavlyssning”.<sup>152</sup> Det synes i klartext innebära att kommissionen ansåg att avlyssningen saknade lagstöd. Emellertid uttalade Juristkommissionen också att åklagare och domstol hade prövat frågorna om avlyssning från den utgångspunkt kommissionen angivit som den korrekta. Det skulle alltså innebära att det skäl polisen angav inte kunde läggas till grund för beslut om avlyssning, men att åklagare och domstol fann att den lagliga grund som skall föreligga, dvs. möjligheten att få information om brottet, lika fullt var för handen.

*Parlamentariska kommissionen* hade på denna punkt en avvikande mening. Enligt dess bedömning är det som framkommer vid en telefonavlyssning sällan användbart som bevisning i en rättegång, utan mer ägnat att främja spaningen genom den inblick det ger i den misstänktes miljö, omgivning, levnadsvanor, umgänge och planer.<sup>153</sup> Även helt triviala ting kan vara av stor betydelse, ansåg Parlamentariska kommissionen och exemplifierade med utredningen mot spionen Stig Wennerström, där ett samtal mellan den misstänktes dotter och en väninna avlyssnats, varvid en underlig radioapparat omnämns. Upplysningen ledde till att polisen kom att anlita den misstänktes städerska som informatör, vilket i sin tur kom att medföra ett genombrott i utredningen. Den bevismässiga betydelsen av förväntade informationer bör därför inte sättas särskilt högt. Metodens användning begränsas på annat sätt.<sup>154</sup>

Den begränsning som är påkallad av integritetsskäl sker i huvudsak genom kravet på att brottet skall vara av viss angiven svårighetsgrad. Mordet på

<sup>152</sup> SOU 1987:72 s. 175.

<sup>153</sup> SOU 1988:18 s. 126 ff.

<sup>154</sup> A.a.s. 126 f.

Olof Palme är uppenbarligen ett så grovt brott att det – även bortsett från det särskilt starka samhällsintresse som föreligger av att just det mordet klaras upp – motiverar att utredningen bedrivs med utnyttjande av alla lagliga medel som kan främja dess effektivitet.

Parlamentariska kommissionen synes med andra ord ha menat att det är övervakningen som sådan som har ett värde och att den inte behöver motiveras med att bevisning med en viss grad av sannolikhet kan åtkommas den vägen.

Den sammanslagning i tiden av användande av olika slags tvångsmedel som går under namnet ”tillslag” förekom i stor omfattning i den s.k. operation Alfa. Att förundersökningsledningen fördes bakom ljuset av polisen vid planeringen av detta tillslag har framgått, liksom att förundersökningsledningens instruktioner inte följdes. Det innebar i sig lagbrott från polisens sida. Av Juristkommissionens utredning framgår dessutom att polisen ville använda tillslaget i utredningssyfte, för att sätta press på de misstänkta och förmå dem att tala. Juristkommissionen ställde sig tveksam till ”om polisens synsätt – så som det har beskrivits för oss – står i överensstämmelse med de nuvarande bestämmelserna om tvångsmedel och de principer som bär upp lagstiftningen”.<sup>155</sup> Juristkommissionen beskrev på annat ställe polisens synsätt så här:<sup>156</sup>

Enligt polisen borde man, med hänsyn till de speciella förhållandena i fallet, använda sig av ett tillslag i ett allmänt syfte att föra utredningen vidare. Det viktiga var, med polisens synsätt, att kunna höra alla berörda i ett sammanhang så att uppgifter kunde tas in utan att de som förhördes fick möjlighet att rådgöra med andra. Enligt polisen var en sådan uppläggning av utredningen, med hänsyn till den speciella form av brottslighet som man antog att det var fråga om, den i praktiken enda framkomliga vägen för att komma vidare i utredningsarbetet.

I inledningen till sitt avsnitt om tvångsmedelsanvändningen påpekade Juristkommissionen att under utredningen av mycket allvarliga brott som väcker starka känslor hos allmänheten ”ställs beslutsfattarnas integritet och förmåga att bevaka rättssäkerheten på särskilt hårda prov”.<sup>157</sup> Juristkommissionens redovisade inte någon bedömning av huruvida aktuella beslutsfattare bestod dessa prov i det här fallet.

<sup>155</sup> A.a.s. 176.

<sup>156</sup> A.a.s. 78.

<sup>157</sup> A.a. s. 163.

### 1.3.8 Regeringens roll i brottsutredningen

Regeringen hade en tjänsteman från Justitiedepartementet (dåvarande departementsrådet, numera riksåklagaren Klas Bergenstrand) som ”observatör” i ledningsgruppen. Lämpligheten häri har varit föremål för mycket diskussion och även granskning. Som tidigare beskrivits tillkom arrangemanget redan på utredningens första dag. Förutom denna kanal hade Hans Holmér i princip löpande kontakter med departementet. Han sammanträffade under sin tid vidare ett antal gånger med statsministern och andra delar av regeringen. Syftet med dessa senare kontakter synes dock ha varit att Hans Holmér skulle informera om utredningsläget m.m. I den mån man kan tala om att regeringen spelade en roll i brottsutredningen synes den ha bestått i observatörsfunktionen samt de åtgärder som vidtogs från Justitiedepartementets sida.

Observatörens roll var som framgått inte formaliserad. Avsikten var att det för såväl ledningsgruppen som för Justitiedepartementet bedömdes som en fördel att det fanns en ”kanal” dem emellan.<sup>158</sup> På det sättet hölls departementet fortlöpande informerat om utredningsläget samtidigt som arrangemanget erbjöd en smidig möjlighet för ledningsgruppen att få eventuella önskemål och synpunkter framförda till departementet, som ju var polisens yttersta huvudman och överordnade.

Som observatör fungerade alltså Klas Bergenstrand, men han ersattes ibland av en honom underlydande sakkunnig vid departementet (polisintendent Kurt Malmström). Klas Bergenstrand informerade Sten Wickbom, statssekreteraren Harald Fälth eller rättschefen Johan Munck fortlöpande. Informationen kunde ibland leda till att departementet vidtog åtgärder och alltså ”reagerade” på det man fick veta. Det hände också att observatören av ledningsgruppen fick utredningsuppgifter.

<sup>158</sup> Enligt vad som uppgavs var syftet med systemet i första hand att tillgodose regeringskansliets behov av information i säkerhetsfrågor, se a.a. s. 186. Se även a.a. s. 205; regeringen motiverade uppgiftsinhämtandet från polisen med att säkerhetsfrågorna stod i centrum för dess intresse. Vi vill för vår del inskjuta, att även om detta var en viktig sak och kan ha varit ett huvudsyfte, framgår det att arrangemanget hade ett mer generellt syfte än så. Sten Wickbom uppgav i sammanhanget att han medvetet avstod från motsvarande kontakter med åklagarna eftersom dessa i högre grad än polisen fattar sådana rättsliga beslut som regeringen inte äger rätt att blanda sig i. Justitiedepartementets kontakter med åklagarväsendet när det gällde frågan om utbyte av K.G. Svensson och överprövningen av konfrontationsbeslutet visade emellertid inte på någon så långtgående försiktighet från departementets sida i förhållande till åklagarnas beslutsfattande.

Juristkommissionen nämner t.ex. att Kurt Malmström fick i uppdrag att utreda en fråga om när Olof Palme senast hade varit på bio.<sup>159</sup> Observatören och dennes ersättare fungerade som en länk mellan polisen och departementet. Ingen av dem skaffade information via åklagarna, med undantag för ett enstaka tillfälle då Bergenstrand förde vidare en begäran från riksåklagaren Magnus Sjöberg om hjälp med att förbättra kontakterna mellan polis och åklagare; det ledde bl.a. till att K.G. Svensson fick tillgång till ett arbetsrum hos polisen.<sup>160</sup>

I några sammanhang spelade departementet en aktiv roll i brottsutredningen. Det gäller bl.a. följande tillfällen.

- ◇ Mellan den 22 och den 26 mars förekom kontakter från departementet (Sten Wickbom och Harald Fälth) med riksåklagaren Magnus Sjöberg. De utgick från polisledningens missnöje med K.G. Svenssons beslut att försätta Viktor G på fri fot. Syftet med kontakterna var att Sjöberg skulle överväga att byta ut K.G. Svensson som förundersökningsledare. Harald Fälth skall även ha föreslagit att chefsåklagaren Lars Ringberg borde ta K.G. Svenssons plats; uppgifterna om hur Ringbergs namn aktualiserades går något i sär.<sup>161</sup> Helt klart är att departementet agerade å polisens vägnar och förde fram ledningsgruppens synpunkter till Riksåklagaren i syfte att förmå denne att agera.
- ◇ I slutet av april ville ledningsgruppen genomföra 74 konfrontationer med Viktor G, som då sedan länge var på fri fot. Beslutet kunde endast fattas av åklagaren, dvs. K.G. Svensson. Denne medgav dock endast 11 konfrontationer (men uteslöt inte att det kunde bli fler, beroende på hur utredningen framskred). Observatören underrättade omgående departementet om den föreliggande oenigheten. Fälth tog kontakt med Hans Holmér och därefter med Riksåklagaren (detta inträffade en lördag, den 26 april). Dagen därpå kallades Riksåklagaren att tillsammans med Svensson informera Wickbom. Detta sammanträde ägde rum den påföljande måndagskvällen. Enligt riksåklagaren Magnus Sjöberg och K.G. Svensson kom det som en överraskning för dem att Hans Holmér skulle närvara vid mötet, vilket han gjorde. Enligt Harald Fälth hade Magnus Sjöberg och K.G. Svensson fel: han hade informerat Sjöberg om att Hans Holmér skulle vara med. Vid mötet tog Hans Holmér upp både frisläppandet av Viktor G och de aktuella konfrontationerna. Mötet

<sup>159</sup> A.a.s. 186.

<sup>160</sup> A.a.s. 187.

<sup>161</sup> A.a.s. 187 f.

synes ha utvecklats till ett meningsutbyte mellan Hans Holmér och K.G. Svensson där den förre kritiserade K.G. Svensson, som försvarade sig och i sin tur kritiserade polisen. – Efter mötet bad Sten Wickbom Magnus Sjöberg att stanna kvar. Under eftersittningen aktualiserade den vid sammanträdet ävenledes närvarande rättschefen Johan Munck möjligheten för Riksåklagaren att överpröva förundersökningsledarens, dvs. Svenssons, beslut i konfrontationsfrågan. ”Sjöberg sade omedelbart att det var precis vad han hade tänkt”, skriver Juristkommissionen.<sup>162</sup> Två dagar senare beslöt Riksåklagaren att ytterligare 28 (dvs. sammanlagt 39) konfrontationer skulle genomföras.<sup>163</sup>

- ◇ Den 11 december ägde det s.k. försoningsmötet rum. Det kom till efter ett meningsutbyte i massmedierna mellan polisen och åklagarna. Meningsutbytet hade inletts av att Hans Holmér i TV förklarade att han var till 95 procent säker på att huvudspåret var det rätta, vilket föranledde förundersökningsledaren Claes Zeime att i andra medier anklaga polisen för att ägna sig åt desinformation. Massmedieuppgifterna fick Sten Wickbom att kalla ”parterna” till ett möte, där Magnus Sjöberg, rikspolischefen Holger Romander, Hans Holmér, Claes Zeime, statssekreteraren Kjell Larsson och Klas Bergenstrand samt Sten Wickbom själv deltog. Syftet var att få de stridande att ”försonas”, vilket de också tillfälligtvis gjorde. – Redan några dagar senare, den 15 december, ringde Hans Holmér till Klas Bergenstrand och anmälde att ett nytt problem i samarbetet uppstått. Klas Bergenstrand rapporterade saken till Sten Wickbom, som uppdrog åt Johan Munck att ta kontakt med förundersökningsledaren Claes Zeime. Därvid fick Johan Munck dock veta att saken var överspelad. Apropå detta uttalades från åklagarhåll inför Juristkommissionen<sup>164</sup>

att man fann det obehagligt att polisen, när det uppstod en inflammerad situation i förhållande till åklagarna, tog en underhandskontakt med justitiedepartementet för att informera om detta. Åklagarna har också sagt att man hade en känsla av att departementet önskade att åklagarna skulle anpassa sig till Holmér och att departementet fick en partisk information. Man har också gett uttryck för uppfattningen att Holmér ”styrde” regeringen.

<sup>162</sup> A.a.s. 189.

<sup>163</sup> JK skriver i sin utredning av händelseförloppet att Riksåklagarens överprövning skedde ”utan varje medverkan” från Justitiedepartementet (JK beslut 1986 s. 174). Det synes alltså vara en felaktig beskrivning från JK:s sida.

<sup>164</sup> SOU 1987:72 s. 190.



- ◇ Situationen efter det s.k. tillslaget – operation Alfa – innebar ett sammanbrott i relationen mellan polisen och åklagarna. Tillslaget ägde rum den 20 januari 1987. I vart fall den 25 januari diskuterades saken på regeringsnivå. Från Sten Wickboms och departementets sida gjordes under den följande veckan flera försök att lösa konflikten inom ramen för den rådande organisationen. Riksåklagaren Magnus Sjöberg synes ha upplevt sig vara utsatt för påtryckningar från justitieministern Sten Wickboms sida av innebörd att åklagarna borde vika sig för polisens krav på hur det fortsatta utredningsarbetet skulle utföras.<sup>165</sup> De åklagare som svarade för förundersökningsledningsuppgiften hårdnade dock successivt i sin attityd. De förklarade sig sakna förtroende för hela ledningsgruppen och ville i stället samarbeta direkt med utredningspersonalen. De avgav skriftliga direktiv för det fortsatta arbetet. Holmér svarade med att föreslå att polisen skulle få fortsätta med huvudspåret medan åklagarna skulle ta hand om resten. Enligt Hans Holmérs förslag skulle förundersökningsledningen delas i enlighet med detta. Harald Fälth förde diskussioner med Riksåklagaren om möjligheten att förfara på det sätt Hans Holmér föreslagit. Vid Magnus Sjöbergs diskussioner med förundersökningsledningen tillkännagav Claes Zeime att han avsåg att avgå som förundersökningsledare. Magnus Sjöberg väddjade till honom att inte offentliggöra detta. Under det fortsatta samtalet meddelade Claes Zeime att han övervägde att helt lämna sin tjänst. Rikspolischefen föreslog senare att en överordnad samordningsgrupp skulle bildas, bestående av Riksåklagaren, förundersökningsledaren Claes Zeime, rikspolischefen och Hans Holmér. När Hans Holmér fick kännedom om detta tog han kontakt med statsministern och förklarade att han skulle avgå om förslaget genomfördes. Utvecklingen gick dock inte längre Hans Holmérs väg. Magnus Sjöberg och Claes Zeime vägrade att ha med Hans Holmér i en operativ funktion, dvs. i spaningsledningen. Rikspolischefens förslag genomfördes i modifierad form den 5 februari genom beslut av regeringen. Det innebar att förundersökningsledningen lades på Riksåklagaren och ledningen av polisens brottsutredning på Rikspolisstyrelsen. Samtidigt skapades en stabsgrupp bestående av Hans Holmér, Tommy Lindström och Per-Göran Näss. Hans Holmér förväntade sig att denna skulle ha operativa funktioner, vilket inte torde ha varit avsikten. Rikspolischefen kallade vid den presskonferens där den nya organisationen presenterades

<sup>165</sup> A.a.s. 191.

stabsgruppen för ”referensgrupp”, vilket enligt Hans Holmér ”förstörde bilden”.<sup>166</sup>

(Det finns fler exempel på mer aktiva insatser i brottsutredningen från regeringens sida. Ett är då telefonavlyssning av Miro Baresic beviljades, efter det att K.G. Svensson avslagit en ”vanlig” begäran därom från polisens sida, se kapitel 5, *Avsnitt Å – ”Miro Baresic (HDP)”*. Det som tagits upp här ovan är det som behandlas av Juristkommissionen.)

I sin bedömning av nu relaterade händelser resonerade Juristkommissionen inledningsvis en del kring huruvida det var dess uppgift att granska regeringens göranden och låtanden samt kom fram till att så i princip inte kunde vara fallet. I mångt och mycket utgick regeringens åtgärder från ställningstaganden som vilade på allmänna lämplighets- överväganden. Det kunde inte vara Juristkommissionens uppgift att ha synpunkter i de hänseendena. Däremot var det enligt Juristkommissionen inte möjligt att få en helhetsbild av brottsutredningen utan att ta hänsyn till den roll som regeringen och dess företrädare spelade i händelseförloppet.<sup>167</sup>

Vad vi --- har funnit anledning att söka klarlägga är vilken faktisk inverkan som de olika åtgärderna hade på brottsutredningen.

Juristkommissionen konstaterade att fallet var unikt: ”I vart fall i modern tid finns det knappast något motsvarande exempel på att regeringen under så lång tid och så nära följt andra myndigheters handläggning av ett enskilt ärende.”<sup>168</sup> Juristkommissionens sammanfattande bedömning synes ha varit att regeringens allmänna strävan att hålla sig informerad för att kunna tillgodose säkerhets- och resursaspekter var förenliga med regeringsformen.<sup>169</sup> Observatörens roll utreddes av Juristkommissionen förutom genom utfrågningar av berörda personer också genom att protokoll och annan dokumentation från ledningsgruppen studerades. Slutsatsen var att observatören inte arbetat på ett sätt som innebar inblandning i myndighetens självständiga verksamhet.<sup>170</sup>

På ett övergripande plan godtog Juristkommissionen således regeringens förhållningssätt. Men Juristkommissionen pekade på tre

<sup>166</sup> A.a.s. 195.

<sup>167</sup> A.a.s. 202.

<sup>168</sup> A.st.

<sup>169</sup> A.st.

<sup>170</sup> A.a.s. 203.

tillfällen, utöver omorganisationen i februari 1987, då regeringen gjorde mer aktiva insatser. Juristkommissionen syftade då på:<sup>171</sup>

- ◇ ”Fälths samtal med Sjöberg under våren 1986 om ett eventuellt byte av åklagare”
- ◇ ”det möte hos Wickbom efter vilket Sjöberg överprövade beslutet om hur många konfrontationer som 33-åringen skulle delta i”
- ◇ ”det s.k. försoningsmötet hos Wickbom i december 1986”

Det rör sig alltså om de tre händelser som redovisats ovan. Juristkommissionen bedömde regeringens agerande i de enskilda fallen på sätt som framgår av följande citat:<sup>172</sup>

Bakgrunden var vid det första av dessa tillfällen att man i justitiedepartementet fick kännedom om att det förelåg allvarliga motsättningar mellan ledningsgruppen och Svensson. Fälth informerade då Sjöberg om motsättningarna och förde i vart fall i något skede på tal ett eventuellt byte av åklagare. Det kan inte innebära någon otillbörlig påverkan i ärendet att Fälth informerade Sjöberg. Vidare framgår inte något annat av vår utredning än att Fälth när han förde möjligheten av ett åklagarbyte på tal enbart pekade på en nära till hands liggande lösning för det fall att Sjöberg skulle dela de bedömningar som hade gjorts från polisens sida. Sjöberg prövade också självständigt frågan och fann inte anledning att göra något byte. Vi kan för vår del inte finna att Fälth förfor felaktigt när han på det sätt som skedde tog upp frågan med Sjöberg.

Nästa initiativ från regeringskansliets sida kom i samband med konflikten om hur många konfrontationer som 33-åringen skulle delta i. När man i justitiedepartementet fick kännedom om motsättningarna tog Fälth kontakt med Sjöberg och på Wickboms initiativ anordnades senare ett möte i departementet i vilket Sjöberg och Svensson deltog från åklagarsidan. Holmér var också närvarande. (---) Wickbom har uppgett att han inte hade någon egen uppfattning i konfrontationsfrågan. Hans initiativ hade i stället sin bakgrund i att han var orolig för samarbetsproblemen. I de uppgifter som vi har inhämtat finns inte någonting som tyder på att Wickbom eller någon annan företrädare för departementet sökte påverka beslutet i sak. Det kan tilläggas att JK i sitt beslut i december 1986 uttalade att hans granskning inte gav vid handen att det fanns grund för påstående om att det skulle ha förekommit någon otillbörlig påtryckning från departementets sida på

<sup>171</sup> A.st.

<sup>172</sup> A.a.s. 203 f.

Svensson för att förmå honom att ändra sitt beslut i konfrontationsfrågan.

Det bör särskilt framhållas att det med hänsyn till mötets förlopp och de motsättningar mellan Svensson och Holmér i konfrontationsfrågan som kom i dagen enligt vår mening var naturligt att Sjöberg för sin del efter mötet beslöt att överpröva Svenssons beslut. Sjöbergs beslut fattades några dagar efter mötet.

Bakgrunden till det s.k. försoningsmötet var i första hand att det genom olika uttalanden i massmedierna hade framkommit att åklagarna och polisen hade olika uppfattningar om värdet av huvudspåret och om förundersökningens fortsatta bedrivande. Meningsskiljaktigheterna var av den karaktären att justitieministern bedömde att det förelåg risk för att myndigheternas samarbete inte skulle kunna fortsätta. Inom regeringskansliet övervägdes också vilka åtgärder som borde vidtas om så inte skulle kunna ske. Till mötet kallades förutom Zeime och Holmér även Sjöberg och Romander.

Zeime och Holmér förklarade att det fanns förutsättningar för fortsatt samarbete och lovade att anmäla för justitieministern om situationen skulle förändras. Någon otillbörlig påverkan från regeringskansliets sida förekom såvitt vi har kunnat finna inte.

Juristkommissionen fann alltså inte skäl att ifrågasätta regeringens förhållningssätt eller att den i något hänseende otillbörligen försökt påverka brottsutredningen. Men samtidigt konstaterades att ”regeringens och justitiedepartementets åtgärder likväl i viss mening inverkade på hur de ansvariga myndigheterna uppfattade sin situation och sitt förhållande till varandra”.<sup>173</sup> På annat ställe talades om ”regeringens intensiva engagemang”:<sup>174</sup>

Det kan --- inte bortses från att regeringens intensiva engagemang i detta fall rent faktiskt kan ha fått betydelse för hur aktivt och självständigt tillsynen (från andra myndigheter, vår anm) utövades.

Vad Juristkommissionen avsåg med detta kom tydligast till uttryck i dess bedömning beträffande Länsstyrelsens i Stockholm roll. Länsstyrelsen var högsta polismyndighet i länet och var i den meningen överordnad Hans Holmér och ledningsgruppen. Juristkommissionen konstaterade att styrelsen kommit i en underlig roll i och med att dess sakkunnige i polisfrågor, länspolismästaren, själv var operativt engagerad i utredningen. Därmed var man, skriver Juristkommissionen, i praktiken hänvisad till att begära biträde utifrån, närmast från

<sup>173</sup> A.a.s. 204.

<sup>174</sup> A.a.s. 208.

Rikspolisstyrelsen, om man ville utöva någon kontroll eller tillsyn över den egna polismyndigheten. Men till detta<sup>175</sup>

kom att det var bekant för länsstyrelsen att dess närmast överordnade, regeringen, nära följde utredningen. Landshövdingen Sandgren har för oss förklarat att länsstyrelsen mot den bakgrunden inte tog några särskilda initiativ i syfte att fullgöra sin tillsyns- och kontrollfunktion. Man räknade med att regeringen om behov uppkom skulle kontakta länsstyrelsen.

Den kritik som ligger i det sagda synes gå ut på att regeringen genom sitt förhållningssätt, oavsett syfte och direkta effekter på myndigheternas agerande, indirekt påverkade hur inblandade myndigheter och befattningshavare agerade. Exemplet med länsstyrelsen i Stockholm illustrerar detta: regeringens agerande satte i praktiken denna kontroll- och tillsynsfunktion ur spel.

På likartat sätt resonerade Juristkommissionen när det gällde "åklagarna". Dessa ansåg sig utsatta för påtryckningar från regeringens sida och att regeringskansliet var partiskt till förmån för polisen i de konflikter som förekom mellan polis och åklagare. De grundade detta särskilt på omfattningen av och formerna för regeringens informationsinhämtande, dvs. att det skedde ensidigt från polisen, med förbigående av förundersökningsledningen. Likaså ansåg de att de konkreta initiativ som regeringen tog under våren 1986 visade sympati för polisens ståndpunkter, eftersom initiativen i bägge fallen utgick från att polisen var missnöjd med åklagarbeslut.

Juristkommissionen höll fast vid att inget annat framkommit än att departementet inte tagit ställning i sakfrågor rörande brottsutredningen, men konstaterade att åklagarna likväl kunde fått intrycket av att departementet höll nära kontakt med polisen och agerade utifrån "information eller hänvändelser från polisens sida".<sup>176</sup> Det fanns därför anledning att fråga sig om departementet borde ha agerat för att upplysa åklagarna om varför departementet agerade som det gjorde och klargöra att det inte var fråga om att ta ställning i de sakfrågor där polis och åklagare hade skilda meningar. Svaret på den frågan var i sin tur beroende av om "åklagarnas sätt att uppfatta situationen var känt för justitieministern och departementet".<sup>177</sup> Någon entydig slutsats i det hänseendet redovisade inte Juristkommissionen, som dock framhöll att riksåklagaren Magnus Sjöbergs åsikt var att det under hösten 1986 måste ha stått klart för departementet att åklagarna ansåg att regeringen hade en ensidig inställning, till förmån för polisen. Detta bestyrktes

<sup>175</sup> A.a.s. 207.

<sup>176</sup> A.a.s. 206.

<sup>177</sup> A.st.

enligt Juristkommissionen i viss mån av vad som uppgivits av Harald Fälth. Resonemanget slutar med följande konstaterande:<sup>178</sup>

I den mån man inom justitiedepartementet tidigare faktiskt hade vetskap om att åklagarna uppfattade situationen på det sätt som de här har beskrivit borde saken ha tagits upp och klarats ut med åklagarna.

Men, tillade Juristkommissionen i ett uppföljande resonemang, även om departementet inte haft sådan vetskap måste blotta risken för att missförstånd om regeringens roll kan uppkomma föranleda försiktighet. Sådana risker föreligger om regeringen följer ett ärende så noga som man gjorde i detta fall ”och gör det på ett sätt som inte från alla synpunkter är det helt givna”.<sup>179</sup> Det var enligt Juristkommissionen en bedömningsfråga om vederbörlig försiktighet i tillbörlig omfattning iakttagits i detta fall. Resonemanget fortsätter i ett allt försiktigare balanserande mellan vad som talade för respektive emot att regeringen bort ta upp ”informationsfrågan” med åklagarna och det slutar:<sup>180</sup>

Som förhållandena faktiskt utvecklade sig på hösten 1986 kan dock åtminstone i efterhand sägas att en sådan åtgärd skulle ha varit av värde.

På en punkt riktade Juristkommissionen indirekt men ändå tydlig kritik mot regeringen eller dess företrädare. Det gäller de diskussioner som fördes efter sammanbrottet i januari som föregick den nya organisationen. Regeringen var där mycket engagerad i att söka lösa upp de föreliggande motsättningarna inom ramen för den rådande organisationen. Under regeringens medverkan fördes något slags ”förhandlingar” – det var Juristkommissionen som använde ordet, inklusive citationstecken – om den fortsatta förundersökningens inriktning och uppläggning. Juristkommissionen konstaterade emellertid att gällande lag inte gav utrymme för några ”förhandlingar” om detta, eftersom det var förundersökningsledarens, dvs. åklagarens, sak att bestämma över förundersökningen.<sup>181</sup> I förlängningen av detta ligger rimligen bedömningen, att regeringen gjorde fel när den aktivt medverkade till förhandlingar om något som enligt rättegångsbalken inte är förhandlingsbart. Den organisation som polisen förordade, med polisen som förundersökningsledare beträffande huvudspåret och åklagarna som förundersökningsledare i övrigt, var för övrigt inte heller den förenlig med rättegångsbalken. I klara verba förekom dock inte heller på denna

<sup>178</sup> A.st.

<sup>179</sup> A.st.

<sup>180</sup> A.a.s. 207.

<sup>181</sup> A.a.s. 209, jfr även s. 126 f.

punkt någon kritik från Juristkommissionen, som i stället återknöt till sina inledande reservationer och sade sig inte ha några synpunkter på den nyordning regeringen slutligen valde.

*Parlamentariska kommissionen* ansåg inte att placeringen av en observatör i ledningsgruppen eller observatörens verksamhet innefattade någon otillbörlig påverkan av polismyndighetens arbete, men framhöll att det var fråga om en ovanlig och inte helt okomplicerad åtgärd.<sup>182</sup>

Vi vill dock tillägga att även om placeringen av en observatör från regeringskansliet hos en myndighet för att i en viss situation följa dess dagliga verksamhet inte innebär en inblandning från regeringens sida i myndighetens verksamhet måste stor restriktivitet iakttas och metoden endast användas för mycket speciella situationer. Informationen bör som regel i stället gå tjänstevägen. Man kan nämligen inte bortse från risken att redan närvaron av en företrädare för regeringskansliet påverkar tjänstemännen att handla mindre självständigt än annars. Vidare kan det ge de inblandade en felaktig bild av regeringens roll i sammanhanget.

I det sistnämnda hänseendet exemplifierade *Parlamentariska kommissionen* med Länsstyrelsens i Stockholm underlåtenhet att utöva sin kontrollfunktion, en underlåtenhet som Länsstyrelsen alltså motiverade med att regeringen syntes ha övertagit ansvaret. Till saken hör att *Parlamentariska kommissionen* var kritisk till hur Länsstyrelsen därvid förhållit sig och resonerat.<sup>183</sup>

De tre särskilda initiativen från regeringens sida utgjorde enligt *Parlamentariska kommissionen* inte några ingrepp i myndigheternas självständiga ställning. När det gäller det intryck och den eventuella oklarhet regeringens agerande allmänt sett kan ha skapat instämde *Parlamentariska kommissionen* ”i huvudsak” med vad *Juristkommissionen* kommit fram till. Därutöver gjordes vissa påpekanden som innebar mer klart uttalad kritik mot regeringen. Redan när samarbetssvårigheterna kom i dagen borde polisledningen ha erinrats om reglerna i rättegångsbalken, med vilket torde ha åsyftats den rollfördelning som enligt *Parlamentariska kommissionen* framgick ”av lagen: att åklagaren leder förundersökningen med polisen som biträde” (jfr ovan). Det hade sålunda varit lämpligt om justitieministern vid mötet hos honom i april 1986 erinrat åklagarna och polisen om deras självständiga ansvar.<sup>184</sup> Den kritik som låg i det sagda framfördes också

<sup>182</sup> SOU 1988:18 s. 101.

<sup>183</sup> A.a.s. 113.

<sup>184</sup> A.a.s. 107 f.

och med större skärpa beträffande det senare händelseförloppet, vars bakgrund Parlamentariska kommissionen beskrev på detta sätt:<sup>185</sup>

Efter tillslaget den 20 januari 1987 fördjupades motsättningarna mellan åklagarna och polisen och tog sig uttryck bl. a. i delvis häftiga angrepp på den andra myndigheten i massmedierna. De öppna motsättningarna ledde till att justitieministern kontaktade såväl åklagarna som polisen i syfte att klarlägga bakgrunden till motsättningarna och utröna förutsättningarna för ett fortsatt samarbete. Efter dessa kontakter med myndigheterna följde ett skede under vilket företrädare för polisen och åklagarna diskuterade den fortsatta förundersökningens inriktning och uppläggning. Företrädare för regeringen följde dessa "förhandlingar" nära. Först sedan det både från åklagarnas och polisens sida hade förklarats att det saknades förutsättningar för fortsatt samarbete ingrep regeringen.

Parlamentariska kommissionen var kritisk till hur regeringen fortsättningsvis agerade.<sup>186</sup>

Att företrädarna för polisedningen och åklagarna diskuterade sina meningsskiljaktigheter och uppläggningsen av det fortsatta arbetet är i och för sig inget att anmärka mot. Felet var att företrädarna för polisen framställde krav på hur förundersökningen skulle bedrivas, bl. a. att ledningen av den skulle delas på visst sätt mellan åklagarna och polisen. I dessa frågor var det åklagarna som bestämde och polisen som hade att rätta sig efter åklagarnas beslut. De besked som Holmér vid "förhandlingarnas" slut lämnade regeringen om att åklagarna och polisen inte kunde komma överens kan därför inte tolkas på annat sätt än som en förklaring från Holmér att han vägrade underställa sig åklagarna.

(---) När Holmér därför lämnade beskedet om att polisedningen inte kunde komma överens med åklagarna borde man från justitiedepartementets sida ha förklarat för Holmér att han enligt gällande regler var skyldig att följa förundersökningsledarens beslut och anvisningar. I stället fortsatte man att försöka finna en lösning på samarbetssvårigheterna som kunde accepteras även av polisedningen i Stockholm. Ser man på problemen med utgångspunkten att det var fråga om samarbetssvårigheter kanske det var naturligt. Det var emellertid inte det som var frågan. I stället gällde det polisedningens bristande respekt för rättegångsbalkens regler om ledning av förundersökning.

Även *Justitiekanslern* berörde i sitt granskningsbeslut från december 1986 regeringens roll. Det s.k. försoningsmötet och det slutliga

<sup>185</sup> A.a.s. 108.

<sup>186</sup> A.a.s. 109.



sammanbrottet låg utanför den tidsperiod JK bedömde. Av granskningen framgår, utöver vad som redan redovisats, bl a följande.

Den 25 mars 1986 kallade riksåklagaren Magnus Sjöberg överåklagaren Claes Zeime samt åklagarna K.G. Svensson och Lage Carlström till ett informationsmöte. Även biträdande riksåklagaren Axel Morath och byråchefen Uno Hagelberg deltog. Mötet synes ha varit föranlett av att Magnus Sjöberg från Justitiedepartementet fått uppgifter om att samarbetet i brottsutredningen inte fungerade väl. Vid mötet påpekade K.G. Svensson att han inte erhöll tillräcklig information om utredningen från polisen. Magnus Sjöberg tog därefter upp den saken med Justitiedepartementets företrädare statssekreteraren Harald Fälth och departementsrådet tillika observatören i ledningsgruppen Klas Bergenstrand. Enligt JK "väddjade" Magnus Sjöberg vid flera tillfällen till Klas Bergenstrand att denne skulle verka för att informationen till åklagarsidan förbättrades. Några dagar efter åklagarnas informationsmöte hölls ett möte på Justitiedepartementet med Magnus Sjöberg och Uno Hagelberg från Riksåklagaren samt Harald Fälth, Klas Bergenstrand och Johan Munck från departementet. Handläggningen beträffande Viktor G diskuterades liksom informationsfrågan. Vid mötet förvånades Uno Hagelberg enligt JK "över att företrädarna för justitiedepartementet så helt godtog polisledningens version av vad som förevarit".<sup>187</sup>

JK koncentrerade sin granskning av regeringens åtgärder till turerna kring de vittneskonfrontationer som polisen ville att Viktor G skulle genomgå; i bedömningen hette det bl.a.:<sup>188</sup>

För mig framstår det inte som anmärkningsvärt att justitieministern har låtit informera sig om utredningsarbetet genom att träffa samman med Svensson och Holmér även om sammanträffandet hade aktualiserats av de uppgifter som ministern hade erhållit om de motsatta uppfattningarna i konfrontationsfrågan. Syftet med mötet var informativt och inte att utreda frågan om behovet av konfrontationer. (---) Det kan för övrigt påpekas att Svensson inte heller har haft något att erinra mot mötet med ministern.

I det sistnämnda hänseendet kan påpekas att det av JK:s utredning framgår att varken K.G. Svensson eller riksåklagaren Magnus Sjöberg hade informerats om att Hans Holmér skulle närvara vid informationsmötet.<sup>189</sup>

<sup>187</sup> JK-Beslut 1986 s. 151.

<sup>188</sup> A.a. s. 174.

<sup>189</sup> A.a.s. 155. Harald Fälth, som var den som vidarebefordrade justitieministerns inbjudan till Magnus Sjöberg, har i ett senare sammanhang hävdad att Sjöberg informerades om att Hans Holmér skulle närvara, se ovan vid

JK ansåg inte att justitieministern eller departementets tjänstemän kränkt åklagarens integritet. Syftet med vidtagna åtgärder hade varit att informera sig. Beträffande det beslut om utvidgade konfrontationer i Viktor G-ärendet som Riksåklagaren fattade efter det möte som Justitieministern initierat uttalade JK att de åtgärder Riksåklagaren vidtagit ”enligt vad utredningen utvisar, vidtagits efter sammanträdet och utan varje påtryckning eller medverkan från ministerns eller departementets tjänstemäns sida”.<sup>190</sup>

## 1.4 Våra slutsatser av de tidigare granskningarna

I detta avsnitt försöker vi sammanfatta och dra vissa slutsatser utifrån framför allt Juristkommissionens granskning, i de hänseenden som är av betydelse för vårt uppdrag.

### 1.4.1 Själva brottsutredningen

Juristkommissionen kritiserade bl.a. följande delar av själva brottsutredningen:

- ◇ tipsmottagningens bristande resurser
- ◇ den långsamma och oordnade registreringen av tips och andra handlingar
- ◇ den fördröjda och delvis uteblivna undersökningen kring Olof Palmes person
- ◇ den aldrig utförda undersökningen av Lisbeth Palmes skada
- ◇ fördröjningen av undersökningen av omständigheterna kring själva brottet
- ◇ de bristfälliga kontakterna med experter som rättsläkarna och SKL
- ◇ oprofessionellt utförda dörrknackningar

Till detta skall läggas den närmast förödande kritik som Juristkommissionen i sin första rapport riktade mot arbetet under mord-

---

redovisningen av turerna kring överprövningen av K.G. Svenssons beslut om det antal konfrontationer Viktor G skulle medverka i. Helt klart synes dock vara att Svensson, som kallades av Sjöberg, fick uppgiften att mötet enbart skulle beröra departementet och åklagarsidan.

<sup>190</sup> A.a.s. 174; som anmärkts i en tidigare not synes detta vara en felaktig beskrivning.

natten, då ytterst litet i den polisiära organisationen fungerade som det hade bort göra. Juristkommissionen pekade bl.a. på följande (se även den mer utförliga beskrivningen ovan, *Mordnatten. Juristkommissionens första rapport i kort sammanfattning*).

- ◇ Mördarjakten var oorganiserad.
- ◇ Alla polisresurser sattes inte in.
- ◇ Poliser i tjänst fick inte reda på vad som hänt.
- ◇ Ingen allmän avspärning genomfördes.
- ◇ Andra polisdistrikt underrättades inte.
- ◇ Avspärningen och bevakningen av brottsplatsen var otillräcklig.
- ◇ Befälsförhållandena var oklara.
- ◇ Dokumentationen i sambandscentralen var bristfällig.
- ◇ Rikslarm gick inte ut – när det gick ut var det fel.

Kritiken i dessa och ovan nämnda delar är så mångomtalad att den kommit att bli en trivialitet, vars betydelse kanske kan tyckas krympa med tilltagande tidsperspektiv. I dag, mer än tretton år senare, finns det därför skäl att påminna om de inledande förhållandena och de många grova misstag som då begicks. Generellt sett har ett misstag i en mordutredning större betydelse ju närmare inpå själva brottet det begåtts, vilket innebär att betydelsen av de missgrepp och underlåtenhetssynder som förekom den första tiden knappast kan överskattas. Många av de inledande misstagen var irreparabla. Detta måste också beaktas då senare insatser i PU bedöms.

#### 1.4.2 Organisationen av brottsutredning och förundersökning

Polisledningen hade *ingen beredskapsplan* för särskilda händelser; planeringen bestod i stället av att verksamheten vid särskilda händelser skulle organiseras utifrån det som inträffat. Polisledningen satte därför upp en spaningsorganisation specifikt för detta tillfälle, en ”ad hoc-organisation”. Juristkommissionen var mycket kritisk till detta och synes ha menat att det var en självklarhet att polisarbetet, i synnerhet vid särskilda händelser, måste följa en beredskapsplan. Det är för oss uppenbart att avsaknaden av en fungerande beredskapsplan hade en avgörande betydelse för framför allt mordnattens men också hela det första årets tillkortakommanden. Ingen synes idag heller hävda något annat än att polisens agerande vid s.k. särskilda händelser måste styras utifrån en inövad beredskapsplan.

Brotsutredningen var av sådan dignitet att den efter det inledande skedet borde ha *lagts under Rikspolisstyrelsens ledning*. Detta skall ha varit rikspolischefens uppfattning och även Juristkommissionen synes ha lutat åt att detta hade varit lämpligast. Andra brister som Juristkommissionen lyfte fram hade som vi ser det då inte behövt uppkomma, t.ex. hade ansvaret naturligt fördelats på skilda nivåer i stället för att samlas hos Hans Holmér och rikskriminalens våldsrotel – som nu inte alls engagerades på grund av ”rivalitet” och samarbetshänsyn – hade på ett likaledes naturligt sätt kunnat komma in i bilden.

*Förundersökningen borde från början ha letts av åklagare*. Detta synes ha varit Juristkommissionens uppfattning, även om kommissionen, mot bakgrund av att regelverket inte entydigt reglerar när åklagarinträde skall ske, inte direkt ville säga att den valda ordningen var felaktig. Utvecklingen visade enligt vår mening tydligt att det valda dubbel-kommandot, där den ena parten, polisen, var mycket aktiv och den andra, åklagaren, var passiv ledde till oklarhet och bristande rätts-säkerhet.

Som Juristkommissionen konstaterade är det åklagaren som bestämmer om och när han skall inträda som förundersökningsledare. En konsekvens av detta är enligt vår bedömning att en kritik som går ut på att åklagarinträdet borde ha skett tidigare träffar åklagaren och inte polisen. Regleringen innebär att det överläts på åklagaren att bestämma när hans övergripande ansvar kräver att han träder in operativt. En sådan reglering kan till sin natur aldrig vara precis; då överläts inte det ansvar som är avsett att överlätas. Detta betyder i sin tur, att det för den åklagare som bort träda in men inte gjort så, inte är ett gångbart försvar att hänvisa till att regelverket inte uttryckligen krävt hans inträde. Eftersom reglerna ger åklagaren makt att inträda när han så finner lämpligt, innebär de att han står risken för eventuella negativa konsekvenser av ett för sent inträde.

Som regelverket är konstruerat synes det med andra ord inte ge åklagaren någon möjlighet att stå vid sidan av för att på så sätt undgå ansvar för hur utredningen bedrivs. – Det betyder att chefsåklagare K.G. Svenssons anförda skäl till att han inte ville ta över hela förundersökningen – ”Svensson ville inte ta över det formella ansvaret för en förundersökning som han i verkligheten inte kunde påverka”<sup>191</sup> – måste underkännas. Det är en bedömning som genomgående har gjorts vid de olika granskningarna.

Frågan *huruvida förundersökningsledarskapet kan delas upp* på det sätt som skedde mellan Hans Holmér och K.G. Svensson var föremål för utförliga överväganden av Juristkommissionen, som ansåg att

<sup>191</sup> SOU 1987:72 s. 97.

uppdelningen var i hög grad tvivelaktig. Efter det att Claes Zeime övertog hela ansvaret låg det kvar, formellt odelat, på åklagarsidan och ingen tycks därefter heller ha hävdats att uppdelning är en lämplig lösning. Frågan har därmed mist en del av sin betydelse. Den uppdelning som förekom bör ses som ett uttryck dels för den obalans som kom att råda i förhållandet polis-åklagare (se vidare nedan), dels för den benägenhet för improvisation och informella, kortsiktiga lösningar som präglade utredningsarbetet under den aktuella tiden.

Vi delar därmed inte den uppfattning som framfördes av JK, att det kan vara lämpligt att i utredningar av detta slag dela upp ledningsansvaret. Vi anser att det resonemang JK förde är motsägelsefullt. Enligt detta bör en delning å ena sidan vara tillåten, å andra sidan förutsätter den enligt JK att de som delar ansvaret "drar upp klara gränser" och utbyter information i erforderlig utsträckning. Ett formlöst samarbete där de inblandade drar upp klara gränser för sina roller är naturligtvis bra; då minskar behovet av bindande regler.

Med tanke på att en stor förundersökning är en komplicerad organisation, på de rättssäkerhetsfrågor som alltid aktualiseras och på att den måste förutsättas kunna fungera oavsett om ledande befattningshavare samarbetar väl eller mindre väl är det emellertid för oss uppenbart att lednings- och ansvarsförhållandena skall vara klart reglerade i lag. Det vore därvid direkt olämpligt om lagen delegerade till inblandade parter att sinsemellan dela upp detta ansvar och dra upp gränser för uppdelningen. Även om detta skulle kunna fungera mellan ansvarskännande och samarbetsvilliga personer kan det bli svårt att i efterhand avgöra vem som ansvarat för vad om det skulle behövas, t.ex. vid en rättslig prövning.<sup>192</sup>

Slutligen är en uppdelning olämplig från effektivitetssynpunkt. Det får anses tillhöra beredskapsfrågorna att lagen anger klara former för hur en förundersökning skall bedrivas, vem som bär ansvar för vad under vilka formella betingelser etc. Det bör inte avgöras ad hoc under ett operativt intensivt inledande skede av en utredning. Att göra det till en öppen fråga vem som skall leda förundersökningen i vilka delar vore

<sup>192</sup> Saken illustreras i JK:s granskningsbeslut. Där prövas K.G. Svenssons klagomål mot polisen för att denna inte utfört hans order. Att Svensson uttryckte önskemål som polisen inte tillgodosåg är ostridigt och har i de bägge kommissionernas granskningar lett till kritik mot polisen. Men JK ansåg att polisen inte kunde lastas, eftersom Svensson enligt JK inte hade framfört sina önskemål i form av sådana uttryckliga beslut som måste till för att polisen skulle vara skyldig att agera. Oavsett om man delar den bedömningen eller ej, visar den att klara regler är en förutsättning för utredandet av ansvarsförhållandena när förundersökningen inte fungerat.

detsamma som att försena tillskapandet av en effektiv ledningsorganisation.

Under Claes Zeimes tid som förundersökningsledare arbetade en åklagargrupp mer eller mindre *kollektivt med förundersökningsledarskapet*. Det skedde formlöst i grupp. För den arbetsfördelning som tillämpades fanns enligt Juristkommissionen inget egentligt lagstöd. Arbetssättet hade enligt polisen skapat oklarhet med avseende på vem av åklagarna som ansvarade för och beslutade om vad.

Arbetssättet tycks oss vara en aning typiskt för hur de engagerade åklagarna verkar ha sett på sin roll. Om de hade sett förundersökningsledarskapet som ett verkligt ledningsansvar, skulle den ansvarige åklagaren antagligen inte på det sätt som skedde ha låtit det flyta inom en grupp. Av lagen framgår klart att förundersökningen skall ledas av en befattningshavare, inte av en myndighet som sådan. Det kan naturligtvis finnas praktiska problem förknippade med detta, särskilt vid en så stor förundersökning som denna. I brist på klargörande regler torde det då åvila den som är förundersökningsledare att genom tydliga beslut delegera arbetsuppgifter i erforderlig utsträckning. Som vi antytt var Juristkommissionens språkbruk en aning diffust när det gäller åklagarsidan. Det talades nästan genomgående om "åklagarna". Detta språkbruk motsvarar enligt vår mening en oklarhet i den rättsliga regleringen och i uppfattningen om åklagarens roll som förundersökningsledare.

Juristkommissionen ansåg att det här kunde finnas behov av en utarbetad ordning. Parlamentariska kommissionen instämde i detta men varnade för att en sådan skulle kunna bli stelbent och rekommenderade att frågan löstes internt i samarbete med polisen. Juristkommissionens granskning visar enligt vår mening att behovet av en utarbetad ordning – dvs. klara regler – är påtagligt. Skälen härför sammanfaller i mångt och mycket med dem vi just redovisat apropå frågan om ett delat förundersökningsledarskap.

Beträffande *fördelningen av befogenheter mellan åklagarsidan och polisen* uttryckte Parlamentariska kommissionen koncist lagens innehåll: åklagaren leder förundersökningen med polisen som biträde. Vi delar uppfattningen att lagen bör tolkas på det sättet, men ifrågasätter om den praktiska verkligheten återspeglar det tydligt hierarkiska ansvarsförhållande som lagen uttrycker. Granskningarna visar att Claes Zeime som förundersökningsledare inte intog en aktivt ledande roll samt att detta var medvetet och därmed säkerligen i enlighet med hans uppfattning om vad praxis krävde. Det finns all anledning att anta att även K.G. Svenssons förhållningssätt var i överensstämmelse med hans uppfattning om vad som gällde för förundersökningsledarskapet. Samtidigt agerade polisledningen genomgående som om lagen gav polisen

större befogenheter än vad granskande kommissioner kom att anse att den gör. Detta talar för att praxis på sina håll uppfattats på ett annat sätt än den ordning lagen ger uttryck för. Trots att denna iakttagelse är lätt att göra har ingen av de granskande kommissionerna ansett att lagen behöver ses över eller reglerna förtydligas.

### 1.4.3 Ansvar

Att det inledande arbetet med själva brottsutredningen fungerade illa berodde enligt Juristkommissionen främst på brister vid Stockholmspolisens våldsrotel. För dessa bar Hans Holmér ansvaret. Dels var han ytterst ansvarig för den bristande beredskapen, dels medförde hans beslut att själv vara spaningschef att arbetet vid våldsroteln inte fungerade som det skulle ha gjort om den funktionen legat på ordinarie nivå. Juristkommissionen gjorde med detta resonemang också Holmér ansvarig för hur konfrontationerna i Viktor G-delen utfördes.<sup>193</sup>

I den mån man anser att Rikspolisstyrelsen borde övertagit ansvaret för utredningen bär dåvarande rikspolischefen ansvaret för att så inte skedde. Denne sade sig själv anse att Rikspolisstyrelsen borde ha tagit över, men han tog inte själv något initiativ i den riktningen.

Den fortsatta brottsutredningen drabbades av ett antal delvisa sammanbrott och sedan en slutlig kollaps i januari 1987. Skulden för detta synes Juristkommissionen ha fördelat på följande sätt.

Polisens ledningsgrupp vägrade acceptera den roll- och ansvarsfördelning som lagen stadgar. Detta förhållningssätt ledde till konflikter och var en orsak till det slutliga sammanbrottet. Polisens ansvar måste i hög grad bäras av Hans Holmér personligen. Han agerade enväldigt, självsvåldigt och satte sig på oförsvarbara grunder över lagens regler.

Vi vill för vår del tillägga att Hans Holmér trots allt inte var helt ensam i ledningsgruppen. I någon mån måste denna mycket tungt vägande skuldbörda bäras även av de andra befattningshavarna, som själva ledde stora organisationer inom polisen och därmed hade egna ansvarsområden.<sup>194</sup> I skuggan av det intresse Hans Holmérs agerande tilldragit sig har detta ansvar dock förblivit konturlöst.

<sup>193</sup> SOU 1987:72 s. 157.

<sup>194</sup> I den mån man anser att de övriga inte kunde göra sig gällande mot Holmér gäller väl i princip detsamma som sagts om K.G. Svensson och de övriga engagerade åklagarna, nämligen att man måste ta sitt ansvar även när situationen är svår. Att detta resonemang inte förts beträffande de övriga i ledningsgruppen visar måhända att kritiken mot åklagarna inte varit tillräckligt nyanserad. Vid en jämförelse bör det dock beaktas att åklagarna hade formella befogenheter att

Det påverkar emellertid inte bedömningen av Hans Holmérs gärning. Domen över honom kom alltså att bli hård. Parlamentariska kommissionen ansåg att han som länspolismästare missbrukat ”den ställning och det förtroende som följer med den befattningen.”<sup>195</sup> Juristkommissionen, vars sakliga kritik gentemot Hans Holmérs agerande och förhållningssätt framgick i utförliga citat ovan, ansåg i ett försonligt ögonblick att det inte kunde bestridas att Hans Holmér utövade ledningen på ett viljestarkt och dominerande sätt, men att steget ändå var ganska långt till att påstå att ledningen utövats så att brottsutredningen blivit lidande på det. ”Den som inte har facit i sin hand, sedan brottet klarats upp, kan inte heller ge något alldeles säkert svar på denna fråga”.<sup>196</sup> Men eftersom facit numera synes ge vid handen att brottet i vart fall inte kommer att klaras upp på det sätt som arbetet under Hans Holmér förutsatte eller främjade, finns det i dagsläget utrymme för konstaterandet att brottsutredningen faktiskt skadades. (Se vidare nedan, apropå åklagarnas ansvar.)

Åklagarväsendet i stort agerade passivt. För detta kunde Juristkommissionen inte finna någon godtagbar förklaring. En åklagare borde ha tagit plats i ledningsgruppen – mycket hade varit vunnet med blotta närvaron av en åklagare. När polisen obstruerade använde ansvariga åklagare inte de medel de enligt Juristkommissionen hade till sitt förfogande. Åklagarna borde i stället på ett klart och entydigt sätt ha genomdrivit sin vilja när det uppkom motsättningar i sakfrågor mellan dem och polisen. K.G. Svensson borde ha tagit ett större ansvar, t.ex. genom att ta plats i ledningsgruppen. Det var fel av honom att acceptera en delad förundersökning. Hans motiv för att ställa sig vid sidan av – att han ändå inte ansåg att han kunde utöva något inflytande – var inte försvarligt.

Sammantaget synes Juristkommissionens bedömning leda till en gradering av skulden, där polisledningen står för de direkta obstruktionerna och för de uppenbara regelbrotten, medan åklagarsidans förmyndelser var av underlåtenhetskaraktär: de borde ha varit mer aktiva och sökt utöva den befälsrätt lagen tillhandahåller. Vår slutsats är att bäggedera utgjorde nödvändiga förutsättningar för sammanbrottet. Det är emellertid, anser vi, en klar skillnad mellan att aktivt sabotera den föreskrivna ordningen för ett samarbete, som polisledningen gjorde, och att i försök att ändå nå ett samarbete gå för långt i eftergifter, som åklagarsidan gjorde. Även om det moraliska fördömandet måste bli

---

använda, vilket inte gäller för befattningshavarna i ledningsgruppen, av vilka flertalet i praktiken var underordnade Holmér.

<sup>195</sup> SOU 1988:18 s. 94.

<sup>196</sup> SOU 1987:72 s. 92.



hårdare av det förra än det senare, har man skäl att fråga sig om inte den principiellt mer skadebringande försyndelsen är den "åklagarna" gjorde sig skyldiga till.

Beträffande åklagaransvaret finns det dock vissa tillägg att göra. Ett gäller den ovan berörda frågan om lagens tydlighet i förhållande till tillämpad praxis beträffande åklagarens befogenheter gentemot polisen.

Ett annat tillägg gäller regeringens roll. Regeringens förhållningssätt och åtgärder föranledde som framgick ingen egentlig kritik från Juristkommissionen. Regeringen borde dock, ansåg Juristkommissionen, ha beaktat att dess "intensiva engagemang" kunde leda till missuppfattningar. Berörda myndigheter – åklagare och Länsstyrelsen i Stockholm – borde ha informerats tydligare om regeringens roll och åtgärder. Mot den bakgrunden kan förhållandet mellan polisen och åklagarväsendet enligt vår mening inte ses isolerat från frågan om regeringens roll. Vi tolkar Juristkommissionens beskrivning så att åklagarväsendets förhållningssätt i under våren 1986 successivt ökande grad påverkades av vad man på relativt goda grunder uppfattade som att regeringen stod bakom polisledningens agerande och överväganden. Alldeles oavsett om regeringen därvid i formell mening agerade felaktigt eller ej, var dess roll tillräckligt aktiv för att rubba den känsliga rollfördelningen mellan polis och åklagare/förundersökningsledning. Det krävs, vilket exemplet med Länsstyrelsen i Stockholm visar, inte särskilt mycket för att en regering underställd myndighet i ett ärende som detta skall uppfatta att ansvaret helt eller delvis lyfts upp till regeringsnivå.

Granskningen av regeringens roll i förundersökning och brottsutredning kan delas upp i fem punkter:

1. Observatören samt de löpande kontakterna mellan Hans Holmér och Justitiedepartementet
2. Diskussionen om byte av åklagare efter frisläppandet av Viktor G
3. Diskussionen efter K.G. Svenssons beslut om antalet vittneskonfrontationer
4. Det s.k. försoningsmötet
5. "Förhandlingarna" inför sammanbrottet i februari 1987

Kommissionernas bedömningar var i princip att inget av det regeringen företog sig i de fyra första enskilda hänseendena kunde föranleda kritik. (Även JK redovisade bedömningar i denna del, avseende framför allt p. 1 och 3, samt fann, som framgick, ingen anledning till kritik mot regeringen.) Båge kommissionerna ansåg däremot att regeringen gjorde fel när den medverkade i "förhandlingar" om något som enligt lagen inte var förhandlingsbart. Parlamentariska kommissionen uttalade uttrycklig och, som vi tolkar det, kraftig kritik på den här punkten: departementet

borde ha förklarat för Hans Holmér att han var skyldig att följa förundersökningsledarens beslut. Enligt Parlamentariska kommissionen borde ett påpekande av den innebörden ha gjorts av justitieministern redan vid det första tillfället då samarbetssvårigheterna kom i dagen, t.ex. vid det möte som hölls i april där företrädare för bägge sidor närvarade. Parlamentariska kommissionens kritik hade således en viss allmän räckvidd. Beträffande den s.k. observatören uttalades, vilket redan återgivits:<sup>197</sup>

Vi vill dock tillägga att även om placeringen av en observatör från regeringskansliet hos en myndighet för att i en viss situation följa dess dagliga verksamhet inte innebär en inblandning från regeringens sida i myndighetens verksamhet måste stor restriktivitet iakttas och metoden endast användas för mycket speciella situationer. Informationen bör som regel i stället gå tjänstevägen. Man kan nämligen inte bortse från risken att redan närvaron av en företrädare för regeringskansliet påverkar tjänstemännen att handla mindre självständigt än annars. Vidare kan det ge de inblandade en felaktig bild av regeringens roll i sammanhanget.

Det är också vår mening att information av detta slag bör ”gå tjänstevägen”, ett ordval som understryker att det hade funnits bättre och mer naturliga sätt att lösa informationsfrågan på.

Betydelsen av *den bild* de inblandade kunde få av regeringens roll behandlades som framgått utförligt av Juristkommissionen. I sammanfattning innebar resonemanget att regeringen, även om den inte insett hur åklagarsidan uppfattade situationen – dvs. att regeringen i förekommande konflikter inte var opartisk – borde ha beaktat risken för att dess agerande kunde missförstås på det angivna sättet. I detta låg en viss kritik, men den gällde knappast annat än att regeringen agerat en aning oförsiktigt.

När vi idag tar del av Juristkommissionens resonemang i denna del gör vi följande reflektioner. Juristkommissionens försiktighet är begriplig, inte minst mot bakgrund av den tvekan Juristkommissionen kände inför sin konstitutionella rätt att över huvud taget bedöma regeringens agerande. Med det perspektiv som numera föreligger tolkar vi emellertid redogörelsen så, att det är osannolikt att regeringen inte hade åklagarnas inställning klar för sig på ett relativt tidigt stadium.<sup>198</sup>

<sup>197</sup> SOU 1988:18 s. 101.

<sup>198</sup> Den första indikationen på samarbetssvårigheter kom redan dagarna efter mordet. Då gav regeringen tillstånd till avlyssning av en intern, efter det att K.G. Svensson avslagit polisens begäran. Regeringens tillstånd och Svenssons avslag grundade sig på skilda författningar och får därför bägge antas ha varit korrekta beslut, men ljudet av gnissel i maskineriet kan ha uppstått redan i detta

Det framstår som närmast självklart att de ingripanden som förekom och som innebar att enskilda åklagare ifrågasattes samt ledde till att åklagarbeslut överprövades, måste ha gett de ”drabbade” åklagarna intrycket att de personer som agerade på departementets vägnar i sak lystrade till Hans Holmér. Det är också uppenbart att den som ingriper på det sätt regeringen gjorde, måste inse att ingripandena kan uppfattas som ett stöd för polisen; rent faktiskt agerade den ju öppet på Hans Holmérs initiativ och gav honom dessutom rätt.

Ett moment som saknas i Juristkommissionens analys av vad regeringen kan ha känt till om åklagarnas inställning är observatörens roll. Med tanke på vad Juristkommissionen fann utrett om ledningsgruppens obstruktion gentemot åklagarna är det enligt vår mening osannolikt att departementets observatör i ledningsgruppen inte skulle ha registrerat och förmedlat något av den attityd som ledningsgruppen och Hans Holmér intog i förhållande till ”åklagarna”. Av granskningen framgår bl.a. att Hans Holmér vid ledningsgruppsmöten föredrog K.G. Svenssons önskemål och meddelade att han inte avsåg att tillgodose dem. I JK:s utredning uppges vidare att riksåklagaren Magnus Sjöberg ”väddjade” till observatören Bergenstrand att verka för att åklagarsidan fick bättre information. Av bl.a. detta måste man från departementets sida ha kunnat dra slutsatser om hur åklagarna uppfattade de initiativ som togs från departementets sida.

Det måste vidare förhålla sig så att det ”informationslämnande” till åklagarna, som Juristkommissionen försiktigt efterlyste, i realiteten innebar ett krav på att regeringen på ett tydligare sätt borde ha placerat sig neutral mellan polis och åklagare, dvs. det handlade inte bara om att formellt lämna vissa upplysningar utan också om att i sak positionera sig på ett annat sätt än regeringen gjorde.

I rättsliga sammanhang är det av vikt inte bara hur saker och ting verkligen förhåller sig utan också hur de ter sig, dvs. hur förhållandena gestaltar sig för utomstående. Det gäller t.ex. jävsregler. Den som är oväldig måste träda tillbaka då han kan uppfattas som partisk, även om han själv inte alls uppfattar sig så. Redan det förhållandet att han kan framstå som partisk skadar nämligen tilltron till rätten. Juristkommissionens resonemang i denna del anknyter till sådana synsätt. Vi vill ansluta till det. Även om regeringen agerade med gott uppsåt, borde den ha beaktat hur åtgärderna tedde sig för myndigheterna och för allmänheten. Framför allt måste situationen många gånger ha tett sig mycket frustrerande för de inblandade åklagarna. Även om det naturligtvis i princip är riktigt att som Juristkommissionen säga ”att

---

tidiga skede. Denna händelse tycks inte ha varit känd av kommissionerna. – Om händelsen, se kapitel 5, *Avsnitt Å* – ”*Miro Baresic (HDP)*”.

åklagarna på ett klart och entydigt sätt borde ha genomdrivit sin vilja när det uppkom motsättningar i sakfrågor mellan dem och polisen” och att ”det i och för sig fanns medel för detta”<sup>199</sup>, måste det tvångs- och underläge de inte utan skäl uppfattade sig ha hamnat i beaktas när deras ansvar bedöms.

Till det sagda hör något vi vet idag, men som kommissionerna inte kunde bedöma, nämligen att polisen till stor del drev utredningen åt fel håll, medan åklagarsidans strävanden tog sikte på att utreda förhållanden vid biografen Grand och den s.k. Grandmannen. Hade de kunnat göra sig gällande alternativt hade de fått gehör tidigare, skulle de frågor som sedermera kom att bedömas i det åtal, som långt senare skulle komma att väckas, med all sannolikhet blivit bättre belysta. Med facit i hand kan vi konstatera att polisen, tvärtemot det intryck den särskilt beträffande det s.k. huvudspåret (PKK) ville förmedla, inte var på rätt spår, medan det fanns viktigt utredningsstoff i den riktning åklagarna ville gå. Ansvar för detta måste mot den bakgrund vi redovisat också bäras av regeringen, vars agerande starkt bidrog till den olyckliga utvecklingen.

#### 1.4.4 Övriga frågor

Av den tidigare granskningen i övrigt har användandet av *tvångsmedel*, hanteringen av *informationsfrågorna* och handläggningen av de s.k. *polisärendena* betydelse för vårt arbete. Till slutsatserna i de delarna återkommer vi i de respektive avsnitt där dessa saker tas upp.

<sup>199</sup> SOU 1987:72 s. 124.



## 2 Brottsutredningen i översikt

### ***Kapitlets innehåll***

I detta kapitel beskrivs hur arbetet med brottsutredningen i stora drag varit organiserat och fungerat efter den 5 februari 1987. En central plats i detta skeende upptas av den organisation som kriminalkommissarien Hans Ölvebro satte upp under 1988 och som ansvarade för det polisiära arbete som ledde till åtal mot en misstänkt person. Vi har i det hänseendet även sett det som befogat att något beröra hur Hans Ölvebros arbetsinsats för utredningen kom att avslutas och redovisar därför den utredning denne själv utsattes för.

Säkerhetspolisen synes aldrig ha haft någon självständig roll i utredningen. Vi försöker beskriva på vilka sätt den deltagit. I det sammanhanget redovisar vi också hur vi sett på våra egna möjligheter att granska säkerhetspolisens roll.

Som en del i denna inledande översikt behandlas Palmeutredningens skriftliga material, varvid vi även med ett exempel beskriver granskningen av ett visst utredningsuppdrag. Syftet med detta är att ge läsaren en mer konkret bild av hur materialet ser ut, vilken typ av källor som finns och även en inblick i det rätt mödosamma tolkningsarbete, som varje nytillkommande utredningsman eller granskare står inför. Det är vår förhoppning att den som tagit del av exemplet lättare kan tillgodogöra sig den följande redovisningen i betänkandet.

Kapitlets senare del innefattar en översikt av utredningsarbetet i den centrala delen kring vad som är känt beträffande själva mordgärningen. Syftet är att återge sådant som numera kan anses okontroversiellt, tillsammans med en del vanliga hypoteser om skeendet. Det är inte kommissionens uppgift att uttala någon mening om vad som är bevisat eller inte. Men vi har i uppdrag att redovisa och att bedöma. Därvid måste vissa grundförutsättningar beaktas. Därför innehåller betänkandet en inledande redogörelse av detta slag. Framställningen grundas på vad vi uppfattat som utrett. Det som redovisas har underställts Palmeutredningen för synpunkter vid det "remissförfarande" som omnämns i kapitel 1 under rubriken *Källkontroll och kvalitetssäkring av vårt material*.

## 2.1 Översikt över utredningsarbetet och dess organisation från den 5 februari 1987

### 2.1.1 Palmeutredningen

#### Vissa påpekanden

En översiktlig redovisning av arbetet med brottsutredningen kan innefatta dels det sätt på vilket arbetet organiserats, dels arbetets inriktning i sak. Organisation m.m. låter sig beskrivas utifrån fattade beslut, upprättade organisationsplaner osv. Arbetet i sak är mera svårbeskrivet. Det finns flera skäl till det. Ett är att det inte finns någon dokumentation över hur utredningsarbetet varit inriktat vid olika tidpunkter. Ett annat är att det rör sig om en lång tidsperiod från vilken inblandade personer kan ha svårt att erinra sig vad som gjorts när, i synnerhet som åtskilliga utredningsåtgärder löpt under lång tid och enskilda uppslag ofta aktualiserats i flera omgångar. Utredningen har heller inte inriktats på att ”beta av” ärenden, som sedan kan läggas åt sidan, utan så gott som alla uppslag i materialet har kontinuerligt betraktats som levande delar av brottsutredningen; man har i den meningen arbetat med allt hela tiden.<sup>1</sup>

Det material som kommissionen haft tillgång till och gått igenom utgörs av det förundersökningsregistrerade materialet. Vi kallar detta *själva brottsutredningen*. Det kan karakteriseras som ett underlag för presumtiva förundersökningsprotokoll, dvs om ett åtal skulle väckas får de delar som är relevanta för utredningen avseende den som åtalas avskiljas för att utgöra underlag för stämningansökan. Det är detta material vi syftar på när vi beskriver vad som dokumenterats, vad som gjorts vid vilken tidpunkt etc.

Därutöver finns polisiärt arbetsmaterial av annat slag, t.ex. spaningsledningens noteringar om hur olika uppslag hanterats (när det varit uppe till bedömning, vem det utretts av, om och när det lagts ad acta etc.). I spaningsledningens material kan undantagsvis också förekomma handlingar av intresse för granskningen av brottsutredningen. Vi har fått detta material presenterat för oss och då funnit att det inte

<sup>1</sup> Ad acta-läggning av ärenden (uppslag) förekommer i arbetet, men då i betydelsen att ärendet för tillfället inte kan eller förtjänar bearbetas mer. Det innefattar inte ett ställningstagande till ärendets sakliga status i mordutredningen.

finns anledning att granska det särskilt.<sup>2</sup> För vår redovisning kan detta ha betydelse i ett hänseende. När vi i det förundersökningsregisterade materialet – själva brottsutredningen – funnit att ett uppslag inte för-  
anlett någon åtgärd (eller inte föranlett någon åtgärd under en viss  
angiven tid) avses ingen i själva brottsutredningen dokumenterad åtgärd. Det kan emellertid förhålla sig så, att uppslaget i fråga varit uppe till bedömning, men att denna bedömning inte lett till någon åtgärd som avsatt spår i själva brottsutredningen. Det betyder att det i själva brottsutredningen kan se ut som att ”inget hänt” medan det faktiska förhållandet är att uppslaget i och för sig diskuterats, men utan att någon dokumenterad åtgärd vidtagits. Från vår synpunkt gör detta ingen skillnad, eftersom kontentan i vilket fall är att uppslaget inte bearbetats i sak, men spaningsledningen har gjort detta påpekande, som därför bör redovisas.

Av själva brottsutredningen framgår vilka faktiska åtgärder som vidtagits och när de utförts; indirekt kan även bedömningar uttolkas. Den redovisning av utredningen beträffande enskilda uppslag och generella utredningsåtgärder, som följer i senare kapitel, kompletterar därför den av ovan angivna skäl översiktliga beskrivning av utredningsarbetet som följer nedan.

<sup>2</sup> I samband med att PU i januari 1999 tillställdes en av oss upprättad materialgenomgång för yttrande påtalades från rikskriminalchefen Lars Nyléns sida att vår genomgång enligt hans mening främst behandlade ”material som producerats i utredningen. Vid sidan av detta finns mycket material som redovisar arbetets bedrivande, bedömningar och beslut” (citerat från en skrivelse från Lars Nylén till rikspolischefen, en skrivelse som tillställts oss i kopia). – Vi har vid följande genomgångar med spaningsledningen följt upp detta och då fått beskedet att Lars Nylén åsyftat spaningsledningens här nämnda noteringar. Något annat material vid sidan av det förundersökningsregistrerade (själva brottsutredningen) finns inte. Det åsyftade materialet tillför som framgått inte annat än möjligen undantagsvis själva brottsutredningen något i sak. Det innehåller inte några dokumenterade bedömningar. Från spaningsledningens sida har tydligt deklarerats att det vi tagit del av, dvs. det förundersökningsregistrerade materialet, ger en fullständig bild av själva brottsutredningen. Däremot kan övriga handlingar vara av betydelse vid bedömandet av hur uppslag handläggningmässigt hanterats, något som emellertid sällan stått i fokus för vår granskning.



**5 februari 1987 – 1 mars 1988**

Utredningsarbetets organisation fram till ledningsssammanbrottet i början av 1987 har framgått och belysts ovan i avsnittet om tidigare granskningar.

Ledningssammanbrottet ledde till att regeringen den 5 februari 1987 beslöt att Riksåklagaren skulle leda förundersökningen och att Rikspolisstyrelsen skulle leda den polisverksamhet som erfordrades för spaning och utredning av mordet. Dessa beslut gäller fortfarande.

Rikspolisstyrelsen utsåg avdelningschefen Ulf Karlsson att leda spaningsarbetet. Med undantag för de genomförda förändringarna på den översta ledningsnivån lät Ulf Karlsson den tidigare organisationen arbeta vidare. Den bestod av våldshoteln, spaningssektionen och tekniska roteln vid Stockholmspolisen samt rikskriminalen och säkerhetsavdelningen vid Rikspolisstyrelsen. Cheferna för dessa enheter, med undantag för chefen för tekniska roteln, bildade tillsammans med Ulf Karlsson och en presstalesman en ny ledningsgrupp. Det operativa polisarbetet fortsatte således utan större organisatoriska förändringar. Det synes dock ha förelegat en insikt om behovet av en genomgripande omorganisation; planerna på en sådan tog successivt form.

Utredningen engagerade under våren 1987 70-80 polismän. Bemanningen reducerades under hösten 1987.

Från Riksåklagarens sida beslöts att biträdande riksåklagaren Axel Morath skulle överta förundersökningsledarskapet med biträde av chefsåklagarna Solveig Riberdahl och Anders Helin. Axel Morath hade det fulla förundersökningsledarskapet medan Solveig Riberdahl och Anders Helin skötte det löpande arbetet och fattade beslut i frågor som ankom på allmän åklagare.

En eller flera åklagare närvarade alltid vid sammanträdena med polisens nya ledningsgrupp. Sammanträden ägde rum minst två gånger i veckan. Samarbetet mellan polis och förundersökningsledning har, enligt vad som uppgivits från ömse sidor, fungerat friktionsfritt.

Brottsutredningsarbetets inriktning under denna tid måste ses mot bakgrund av det första årets händelser. Som framgått fanns det stora brister i hur det arbetet hade bedrivits. PU inriktade sig nu på ett mer traditionellt polisiärt mordspaningsarbete. Utredningen beträffande förhållandena på mordplatsen, kring Olof Palmes bostad och biografen Grand samt vapnet intensifierades. Det tidigare "huvudspåret" (PKK-spåret) miste sin karaktär av huvudspår och blev ett uppslag bland andra, engagerande ett mindre antal utredare vid säkerhetsavdelningen. Utredningen avseende Viktor G tog ny fart och synes ha varit det enskilda ärende som tog mest resurser i anspråk under 1987 och början av 1988. Utredningen i den delen bedrevs i viss avskildhet av en särskild

grupp. I övrigt förekom under denna tid inget uppslag som i fråga om resurstilldelning eller misstankegrad höjde sig påtagligt över mängden.

### **Hans Ölvebros organisation**

I oktober 1987 tillfrågades kriminalkommissarien Hans Ölvebro om uppdraget som spaningsledare. Han accepterade och började omgående arbetet med inläsning m.m. Han fick samtidigt i uppgift att ta fram en plan för en ny organisation. Planen lades fram i januari 1988. Den utgick från "skolboken", dvs. Rikspolisstyrelsens handbok för utredning av grövre våldsbrott,<sup>3</sup> och innebar att sammanlagt 35 poliser skulle vara engagerade i utredningen.

Förslaget antogs; den 5 februari 1988 meddelade rikspolischefen Nils-Erik Åhmansson att brottsutredningen skulle ledas av rikskriminalen. Rikspolisstyrelsen hade därmed flyttat ned det operativa ansvaret för brottsutredningen och rikspolischefen var inte engagerad i ärendet. Högste ansvarig för utredningsarbetet var formellt avdelningschefen Ulf Karlsson, men Hans Ölvebro var spaningschef och operativt ansvarig. Den av Hans Ölvebro sålunda ledda utredningsgruppen om 35 kriminalpoliser kom att gå under namnet Palmegruppen. Någon ledningsgrupp av det tidigare slaget förekom inte.

Organisationen innebar att allt arbete med brottsutredningen – med ett undantag – samlades under ett tak, att jämföra med den tidigare organisationen, som alltså inkluderat fem enheter från såväl Stockholmspolisen som Rikspolisstyrelsen. Man kan säga att mordutredningen därmed fick en "normal" organisation, låt vara mer bemanningsstark. Den del av utredningen som inte ingick i den nya organisationen var resterna av det tidigare huvudspåret, dvs. PKK-avsnittet. Det låg kvar hos säkerhetspolisen, vilket kom att få viss betydelse för den s.k. Ebbe Carlsson-affärens utveckling.

I den nya spaningsorganisationen stramades samarbetet med förundersökningsledningen upp. Det hade under den tidigare utredningen varit vanligt att enskilda utredningsmän haft samarbete med åklagar sidan. Av Juristkommissionens material framgår att chefsåklagaren K.G. Svensson i sin något oklara roll hade åtskilliga direktkontakter med poliser inom utredningen, kontakter som alltså gick vid sidan av ledningsgruppen, där ju K.G. Svensson inte ingick. Det förefaller som om den typen av utbyte förekom under hela det första året. Det har för oss beskrivits som just "vid sidan av-kontakter", vilket preciserats som

<sup>3</sup> Kriminalpolistjänst Utredning Spaning, del 3 (KPUS 3), 1977 bilaga 3 s. 441 f.

ett av ledningsgruppen icke sanktionerat utbyte mellan utredningsmän eller chefer på mellannivå och förundersökningsledningen. Detta synes ha tilltagit under senare delen av 1986. Vad som skedde efter sammanbrottet 1987 tycks i viss mån kunna beskrivas så, att ledningsgruppens huvudspår ersattes av den tidigare "vid sidan av-verksamheten". I den nya organisationen ordnades kontakterna mellan Palmegruppen och förundersökningsledningen på ett från polisens synpunkt mer traditionellt sätt, vilket innebar att alla kontakter skulle gå via spaningsledningen och att enskilda utredningsmän alltså inte skulle rapportera till eller ta direktiv från åklagar sidan. Enligt vad som uppgetts från åklagarhåll har det dock även fortsättningsvis förekommit fortlöpande informella kontakter mellan förundersökningsledningen och enskilda utredningsmän.

Palmegruppen började formellt sitt arbete den 1 mars 1988. Rekryteringen av personal avslutades den 8 mars.<sup>4</sup> Med vissa i sammanhanget mindre betydelsefulla förändringar består den organisation Hans Ölvebro satte upp fortfarande. En formell omorganisation genomfördes den 1 juli 1990.<sup>5</sup> De yttre förändringar som inträffat sedan den 1 mars 1988 är framför allt att bemanningen successivt reducerats sedan 1990 och att Hans Ölvebro numera slutat som spaningsledare och sedermera ersatts av kriminalkommissarien Stig Edqvist. En viss omsättning bland personalen har givetvis förekommit, men det kan noteras att en handfull utredare finns kvar sedan mordutredningens start 1986.

1990 aktualiserade spaningsledningen de tankar på en särskild "analysenhet", som man diskuterat redan från omstarten 1988. En sådan enhet inrättades nu på så sätt att en av de två förhörsenheterna delades upp i en specialenhet och en analysenhet, med kriminalkommissarien Jerker Söderblom som chef. Söderblom försvann dock från Palmegruppen en kort tid därefter, varför enheten aldrig kom igång med sitt arbete. Den slogs så småningom ihop med specialenheten och någon särskild arbetsgrupp för analysarbete kom därför inte till stånd heller denna gång. Något ytterligare försök i den vägen har inte gjorts inom PU.

<sup>4</sup> Som en följd av omorganisationen hade regeringen fattat beslut om att Rikspolisstyrelsen skulle få inrätta tjänster (göromålsförordnanden) för Palmegruppen.

<sup>5</sup> Den innebar att bemanningen minskade från 35 till 25 och att vissa enheter utgick. I praktiken var det fråga om en kvantitativ anpassning till den nya situationen efter det att Christer P i domstol friats från brottsmisstankarna. Det ledde till ett nytt, mindre resurskrävande arbetsläge. I det sammanhanget sökte sig flera utredare ifrån Palmegruppen.

I mars 1992 beslöt Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren gemensamt att personal från Palmegruppen under vissa förutsättningar fick tas i anspråk för andra uppgifter. Därefter har utredningsmän från Palmegruppen vid återkommande tillfällen tagits i anspråk för andra brottsutredningsuppgifter. Det har företrädesvis rört sig om mordutredningar, där utredare från Palmegruppen biträtt, men även andra uppdrag har förekommit, t.ex. i samband med Estonias förlisning. Under oktober 1994 var således hela Palmegruppen, med undantag för tipsmottagningen, sysselsatt med fartygskatastrofens efterdyningar. Någon åderlåtning, av betydelse för arbetet med mordutredningen, har dessa "bisysslor" enligt PU inte utgjort. Syftet har från spaningsledningens sida beskrivits som "psykosocialt", dvs. att tillgodose personalens behov av byte av såväl miljö som arbetsuppgifter, och det har i den meningen antagits vara till nytta för mordutredningen.

### **Åklagarorganisationen från den 1 mars 1988**

Åklagarinträdet i mordutredningen skedde som framgått i och med att K.G. Svensson gick in som förundersökningsledare avseende Viktor G den 6 mars 1986. I maj övertog överåklagaren Claes Zeime först förundersökningsledaransvaret i resterande delar och därefter även i Viktor G-delen. Det löpande arbetet var dock fördelat på flera åklagare (jfr kapitel 1). Genom regeringsbeslutet i februari 1987 lades alltså förundersökningsledarskapet på Riksåklagaren, som i sin tur beslöt att biträdande riksåklagaren Axel Morath skulle ikläda sig det ansvaret. Han biträdades som framgått av Solveig Riberdahl och Anders Helin, vilka bägge arbetade på heltid med mordutredningen.

Solveig Riberdahl blev den 1 september 1987 tillsynsbyråchef hos Riksåklagaren och ägnade därefter mindre tid åt mordutredningen. Den 25 maj 1988 utsåg Riksåklagaren byråchefen Jörgen Almblad som biträde åt förundersökningsledaren Axel Morath. Solveig Riberdahl fungerade därefter som ersättare för Anders Helin eller Jörgen Almblad vid förfall för någon av dem; hon behöll dock hela tiden ansvaret för kontakterna med målsäganden Lisbeth Palme.

Efter den friande domen mot Christer P beslöt Riksåklagaren att åklagarinsatsen skulle dras ned; det diskuterades till och med om förundersökningsledarskapet borde återgå till polisen, eftersom det då inte längre fanns någon misstänkt, detta förhindrades dock av regeringsbeslutet från 1987, som placerade förundersökningsledarskapet hos Riksåklagaren. Anders Helin återgick i alla händelser till sin vanliga åklagartjänst, dock utan att överge sitt arbete med mordutredningen. Jörgen Almblad slutade däremot helt som åklagare och övergick till en

befattning inom polisen. Solveig Riberdahl blev den 1 januari 1990 överåklagare i Stockholms län. Det löpande arbetet under Axel Morath sköttes därmed av Anders Helin, som till sin hjälp fick kammaråklagaren Per-Erik Larsson. Vid förfall för Helin skulle han ersättas av Solveig Riberdahl, som i övrigt inte hade någon formell roll i den fortsatta utredningen.

Den 20 november 1994 efterträdde Solveig Riberdahl Axel Morath som biträdande riksåklagare. Hon inträdde då även som förundersökningsledare. Hon biträdades av Anders Helin.

Tankar om att flytta ned förundersökningsledarskapet till en lägre nivå inom åklagarväsendet har förekommit från och till. Detta förverkligades dock först 1996. Inför Anders Helins förestående pensionering började chefsåklagaren Jan Danielsson att arbeta med utredningen under våren 1996. Den 6 december 1996 beslöt Riksåklagaren att Danielsson skulle överta ansvaret som förundersökningsledare samt fortlöpande hålla Solveig Riberdahl informerad om arbetet. Det innebar att förundersökningsledarskapet delegerades till en åklagare som inte arbetade hos Riksåklagaren; formellt låg det dock kvar hos Riksåklagaren i enlighet med regeringsbeslutet från 1987. Den 8 september 1997 uppdrog Riksåklagaren åt biträdande chefsåklagaren Kerstin Skarp att biträda Danielsson.

### **Arbetet med brottsutredningen under Hans Ölvebros ledning**

Hans Ölvebro började som spaningsledare två år efter mordet. Hans tillträde hade föregåtts av ett första års illa organiserat utredningsarbete, som slutat i ett nära nog fullständigt sammanbrott, samt ett andra år, som åtminstone delvis kan betraktas som en restaurations- och omställningsperiod.

Denna faktiska utgångspunkt har betydelse för det utredningsarbete som Palmegruppen kom att bedriva. Det material som fanns var delvis illa organiserat, åtskilligt var inte ens registrerat. Kvaliteten på det som gjorts var ojämn. Många viktiga utredningsåtgärder som borde ha vidtagits var inte utförda och en del av dessa var det nu för sent att genomföra, andra skulle aldrig kunna få det värde de skulle ha fått om de hade utförts i tid. De grundläggande fakta om mordet som förelåg i säkerställt skick var få.

Palmegruppen var hänvisad till att kvalitetssäkra den befintliga utredningen och att så långt möjligt komplettera den beträffande basfakta om mordet. Det utredningsarbete som bedrivits har därmed till övervägande del haft en grundläggande, förutsättningslös karaktär. Det är delvis naturligt men beror också på att det inte funnits så mycket att

välja på. En stor del av utredningsarbetet har utgjorts av generella utredningsåtgärder, dvs. åtgärder som inte motiverats av någon specifik brottsmisstanke eller teori om hur mordet gått till. En kanske ännu större del har tagit sikte på det tidigare befintliga materialet. Inkomna tips har gått igenom och bedömts på nytt, ofta i flera omgångar. Förhör har kompletterats med nya förhör med samma person om samma sak. Oregistrerat material har registrerats, registrerat material har omregistrerats i nya avsnitt för att göra materialet mer överskådligt och därmed tillgängligt. Över huvud taget har arbetet med registrering, inklusive hänvisningssystem, varit omfattande. Denna genomgång av allt utredningsmaterial har för oss beskrivits som att materialet skulle "processas". Strävan synes ha varit att arbeta fram ett så komplett och lätt tillgängligt utredningsmaterial som möjligt. Utredningsarbetet i det hänseendet har varit lätt för oss att följa; det är likaledes lätt att konstatera att ett mycket omfattande arbete har nedlagts.

Till dessa utredningsuppgifter kommer de nya tips som inlöst efter den 1 mars 1988. Den 1 mars 1988 fanns ca 9500 uppslag. Idag finns ungefär dubbelt så många, ca 18500.

Det sammantagna intrycket är att utredningen under Hans Ölvebro i betydande mån var ett rekonstruktionsarbete. Det innebär att det på ett övergripande plan inte låter sig beskrivas så att man följt först spåret x, sedan spåret y osv. Den som i utredningsmaterialet söker efter olika "spår", som mer intensivt engagerat PU, finner inte så mycket. De större uppslag eller projekt som sysselsatt utredarna under tidsperioden är misstankarna mot Christer P och arbetet utifrån den s.k. gärningsmannaprofilen.<sup>6</sup>

Intresset för Christer P uppkom som ett resultat av dels förnyade genomgångar av det material som redan fanns, dels kompletteringen av utredningen avseende framför allt det s.k. Grandavsnittet och den s.k. Grandmannen (eller -männen). Det var ett "spår" som den nya organisationen fick upp förhållandevis snart, efter sommaren 1988. Från oktober 1988 betraktades Christer P såsom i lagens mening "skäligen misstänkt" för brottet, dvs. en svag men ändå konstaterbar misstanke. Uppslaget hade då fått en sådan omfattning att det avskildes som ett särskilt avsnitt i utredningen (KD-avsnittet, som tillkom den 24 oktober

<sup>6</sup> Gärningsmannaprofilens betydelse för arbetet är föremål för olika uppfattningar inom PU. Enligt en uppfattning förändrade den inte huvudinriktningen och hade ringa betydelse. Enligt en annan uppfattning föranledde den intensifierade arbetsinsatser mot personer som på något sätt passade in på profilen. Vi kan för vår del konstatera att det finns en hel del utredningsmaterial och åtgärder som mer eller mindre klart har påverkats av GMP-arbetet, se vidare kapitel 7.

1988; beträffande PU:s avsnittsindelning, se nedan). Under hösten 1988 förekom telefonavlyssning mot Christer P.

Misstankegraden förhöjdes dramatiskt sedan Christer P i december samma år hämtats till förhör och därefter i en videofilmad persongrupp utpekats som gärningsmannen av målsäganden Lisbeth Palme. Från den tidpunkten arbetade alla delar av Palmegruppen med Christer P, vilket dock inte nödvändigtvis betyder att alla arbetade enbart med det uppslaget. I princip torde det dock vara korrekt att säga att Palmegruppens resurser från senhösten 1988 fram till och med rättegången i hovrätten ett år senare var helt koncentrerade på Christer P.

Den period som följde efter den friande domen tycks ha likheter med tiden efter sammanbrottet 1987, dvs. den präglades av förberedelser för en omstart, en omstart som i praktiken naturligtvis också hade likheter med den omstart som gjordes 1988. Det gällde att åter arbeta förutsättningslöst med hela materialet och att inventera sådant som inte var bearbetat eller som kunde bearbetas och analyseras på nytt. Denna gång försvårades omstarten av att den också krävde att utredarna distanserade sig från den tidigare inriktningen på Christer P. Till skillnad från 1987 valde PU denna gång att fortsätta med samma organisation och samma bemanning; spaningsledningen förblev intakt. Vid diskussioner inom Palmegruppen under tiden efter den friande domen framkom det emellertid att ungefär en tredjedel av utredarna hade svårt att tänka sig en annan inriktning av arbetet än att den numera frikände Christer P var gärningsmannen, medan övriga kunde tänka sig att arbeta med vilka delar som helst av utredningen. Den tredjedel som på detta sätt var mentalt bundna till en viss lösning försvann enligt vad som uppgivits från spaningsledningen successivt från Palmegruppen.

Spaningsledningen har vidare uppgivit att den friande domen i sig inte medförde några problem i utredningsarbetet – ”det saknades inte arbetsuppgifter”. Man fortsatte det arbete med att ”processa” materialet, som hade påbörjats i mars 1988. Endast en tredjedel av då befintliga spaningsuppslag var genomgångna – ”processade” – vid slutet av 1989. (Det innebar i och för sig inte att de var helt orörda; en genomgång med inriktning på material som kunde ha relevans för misstankarna mot Christer P hade enligt uppgift gjorts.)

PU genomgick dock utan tvekan en besvärlig fas under tiden efter den friande domen, som trots allt innebar att det arbete som nedlagts i förundersökningen mot Christer P – den största kriminalpolisiära utredningsinsats som förekommit i Sverige – inte hade lett fram till målet, dvs. en fällande dom. Direkt efter domen ordnade PU därför en konferensresa med hela Palmegruppen, även förundersökningsledningen deltog i vissa delar. Förutom analys av domen mot Christer P, överblick över arbetsläget, diskussion kring organisationen m.m. upptogs tiden av

frågor om krishantering och utbrändhet. – Någon diskussion om att byta delar av Palmegruppen eller dess ledning förekom enligt uppgift inte vid denna tid.

Beträffande Christer P konstaterades att det fanns stora luckor i bevisningen. Detta var man, enligt vad som uppgivits för kommissionen, inom PU medveten om sedan tidigare. PU hade förlorat kontrollen över utredningen i samband med att det i december 1988 läckte ut till massmedia att intresset riktade sig mot Christer P. Hämtningen av den misstänkte samt konfrontationerna med målsäganden och vittnen fick genomföras i hast. Det följande utpekandet från Lisbeth Palmes sida innebar att Christer P anhölls och sedermera häktades varvid utredningen hamnade under den tidspress som alltid följer av att den misstänkte är frihetsberövad. Om inte uppgifterna läckt ut skulle PU ha föredragit att fortsätta utredningen mot Christer P en god tid ytterligare innan det skulle ha varit dags att ingripa mot Christer P själv. De brister som Svea hovrätt hade pekat på var med andra ord i mångt och mycket kända för PU och det fanns nu möjlighet att komplettera utredningen via en förnyad genomgång av materialet.

En av de första uppgifter PU gav sig i kast med var således att följa upp och komplettera utredningen avseende Christer P. Men även andra avsnitt aktualiserades, bl.a. startades genomgångar avseende PKK och det s.k. polisspåret. Jämsides med detta fortsatte ”processandet” av icke tidigare genomgångna uppslag. Från spaningsledningen har vidare uppgivits att arbetet efter rättegångarna delvis styrts av massmediereporteringen på så sätt att PU kommit att utreda uppgifter och påståenden i massmedia.

Något nytt ”huvudspår” följdes inte under de närmast följande åren. Men det förekom intressanta uppslag, som utreddes efter rättegångarna.

Tanken på att utföra en s.k. gärningsmannaprofil synes ha väckts ganska lång tid innan projektet slutligen kom till stånd. Skälet till att det var trögt i portföret var de tveksamheter PU kände inför nyttan av en profil i denna utredning. En gärningsmannaprofil förutsätter en relativt god tillgång till basfakta om brottet (eller brotten; metoden anses ofta mest lämpad för upprepade brott av samma gärningsman, s.k. seriebrottslighet) och att den som utför profilen inte har kännedom om de eventuella misstänkta gärningsmän som kan ha aktualiserats tidigare i utredningen. I detta fall är kända basfakta få och ingen svensk hade kunnat undgå att bilda sig någon form av uppfattning om Christer P. Även Viktor G – ”33-åringen” – hade blivit mycket omskriven och omständigheterna kring misstankarna mot honom var väl kända.

Som läget var bedömdes det emellertid så småningom som värt att försöka en tillämpning av metoden. Den hade under mellantiden kommit till användning i spaningarna efter den s.k. laser-mannen, som



för övrigt var just en seriebrottsling. Arbetet inleddes sensommaren 1993 och avslutades försommaren därefter. Det utfördes av naturliga skäl inte inom Palmegruppen, men torde ändå ha tagit en del av utredningspersonalens tid, när det gällde att ta fram material, svara på frågor osv. Resultatet av arbetet bedömdes av spaningsledningen som mycket intressant och användbart. Med ledning av gärningsmannaprofilen, eller GMP som den kommit att kallas, inriktade Palmegruppen en stor del av sitt arbete på att i och utanför utredningsmaterialet eftersöka personer som överensstämde med "profilen". Det synes som en god del av resurserna under 1994 och första delen av 1995 användes för att följa upp GMP. Det ledde också till flera utredningsinsatser.

Tiden efter 1995 har PU visat ett återkommande intresse för Christer P, dock mer som led i det ständiga vändande och vridande på det tillgängliga utredningsmaterialet, som hela tiden sysselsatt gruppen, än som resultat av helt ny information. Under 1996 och under 1997, i samband med att förundersökningsledningen övertogs av Jan Danielsson, koncentrerades emellertid utredningsinsatserna åter kring misstankarna mot Christer P och möjligheten att åstadkomma en förnyad rättslig prövning av dessa. En särskild handlingsplan upprättades av Jan Danielsson under våren 1996. Enligt denna skulle ett arbete med utgångspunkt från att Christer P var gärningsmannen inledas. Syftet var att inventera och värdera allt material i denna del. Under 1996 och 1997 inkom dessutom nya uppgifter angående Christer P. Det ledde sedermera till att Jan Danielsson beslöt att be Riksåklagaren ansöka om resning. Den 5 december 1997 ingav Riksåklagaren en resningsansökan till Högsta domstolen. Den avslogs den 28 maj 1998.

Under 1996 aktualiserades det s.k. Sydafrika-spåret. Från polisiär synpunkt var det dock knappast fråga om ett spår, utan om uppföljning och kontroll av inkomna eller publicerade uppgifter, även om uppslaget från spaningssynpunkt bedömts som intressant. Uppslaget hör vidare till de mer resurskrävande, eftersom det rör utländska och svårtillgängliga förhållanden.

Våren 1997 lämnade Hans Ölvebro sin befattning som spaningsledare. Bakgrunden berörs under följande rubrik.

### **Förundersökningen mot Hans Ölvebro**

I juni 1995 inkom en anonym polisanmälan mot spaningsledaren Hans Ölvebro, med påståendet att denne använde en av polisens bilar "som vore den hans egen". Det uppgavs även att polisen höll Hans Ölvebro med bostad. Enligt anmälaren förelåg skattebrott om Hans Ölvebro inte hade tagit upp dessa saker i sin deklaration. Anmälan överlämnades till

enheten för internutredningar, CU. Frågan om förundersökning skulle inledas underställdes åklagarmyndigheten. I början av juli 1995 beslöt kammaråklagaren Alice Stenholm att inte inleda förundersökning. Beslutet motiverades med att det inte fanns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal hade förövats. I januari 1996 inkom en ny anmälan, ställd till överåklagaren i Stockholm. Även denna anmälan var anonym, men den hade undertecknats "Palmegruppen" och det uppgavs att "majoriteten av personalen på Rikskriminalpolisen" låg bakom anmälan – "ingen vill framträda med namn men de flesta är beredda att lämna full upplysning om sakförhållandena till berörd utredare", hette det i skrivelsen. Sakförhållandena var desamma som i den första anmälan, dock berördes inte bostaden i denna skrivelse. Chefsåklagaren Tomas Lindstrand beslöt enligt vad som antecknats på skrivelsen att inleda "för-förundersökning", vilket kort senare ändrades till ett beslut om förundersökning. Ytterligare en tid senare, i slutet av februari 1996, inkom ännu en anonym anmälan, undertecknad "Sven Svensson".

Därefter vidtog en grundlig utredning. CU bedrev under februari och mars 1996 spaning mot Hans Ölvebro. Av upprättade spaningspromemorior framgår att syftet med spaningen var att utröna huruvida Hans Ölvebro använde en av polisens bilar för privat bruk. Resultatet, så som det framgår av spaningspromemoriorna, talade för att Hans Ölvebro använde det aktuella fordonet privat. Efter att ha misslyckats med att på informell väg hos Palmegruppen inhämta körjournaler vände sig CU till chefsåklagaren Tomas Lindstrand, som beslöt att husrannsakan skulle genomföras hos Palmegruppen. Husrannsakan genomfördes i april 1996, varvid körjournaler och andra handlingar beslagtogs. Under samma månad hölls förhör, bl.a. med flera av utredningsmännen i Palmegruppen.

Av utredningen framgick följande. Hans Ölvebro hade i sin deklARATION för 1993 yrkat avdrag för s.k. dubbel bosättning. Hans familj hade flyttat till Åtvidaberg, på grund av att hot riktats mot honom och familjen. Skattemyndigheten avsåg yrkandet och hänvisade i beslutet till att arbetsgivaren i detta sammanhang torde "ha ett visst ansvar och eventuellt kunna skydda Er familj eller bekosta ett sådant skydd". Skattemyndighetens beslut finns intaget i förundersökningsprotokollet. På detta finns en anteckning, daterad 1994-08-12 och undertecknad av rikskriminalens dåvarande chef Jörgen Almblad. Den är inte helt lättläst, men torde uttydas: "Ö. får använda tjänstebil till och från bostaden i Åtvidaberg. RKP betalar hyran för lägenhet i Abrahamsberg. Ö. står själv för skattemässiga konsekvenser i samråd med sekretariatet." Arbetsgivaren stod därefter för hyran av den lägenhet i Abrahamsberg där Hans Ölvebro bodde under veckorna. Hans Ölvebro

använde kontinuerligt en av de bilar Palmegruppen förfogade över. Hans Ölvebro hade inte för skattemyndigheten deklarerat för vare sig bilen eller bostaden.

Av förhören med tjänstemän vid Palmegruppen framgick dels att Hans Ölvebro hade uppfattats som en kärv och fordrande chef, dels att hans sätt att förfoga över en av gruppens bilar hade väckt stor irritation.

Av förhöret med Jörgen Alnblad framgick att denne uppfattat att Hans Ölvebro var påverkad av hoten och hade upplevt dem som mycket besvärande, i synnerhet som han hade småbarn. Det påverkade hans arbetsituation; han ville ha saken ordnad eller lämna sin post. Jörgen Alnblad uppgav att han själv från sin tid som palmeutredare – han hade som byråchef hos Riksåklagaren tjänstgjort i förundersökningsledningen, bl.a. som åklagare i målet mot Christer P – var bekant med att ”man fick väldigt otäcka brev”. Han fattade ”det beslutet att för att kompensera (Hans Ölvebro) för det faktum att han inte fick göra det här avdraget så skulle rikskriminalen hjälpa honom ekonomiskt på det sättet att han skulle få ta en tjänstebil till och från Åtvidaberg och att vi skulle stå för hyran för lägenheten i Abrahamsberg”. Beslutet innefattade inte någon rätt för Hans Ölvebro att fritt använda bilen privat. Någon mer ingående utredning beträffande det hot Hans Ölvebro upplevt företogs inte. Ombedd att kommentera ett påstående från personer i Palmegruppen, att hoten mer eller mindre var nonsens, svarade Alnblad: ”Jag tror jag törs garantera att Ölvebro inte upplever dem som nonsens, och det är vad som betyder någonting för mig.”

I november 1996 uppdrog Lars Nylén, som då efterträtt Jörgen Alnblad som chef för rikskriminalen, åt en psykiater att göra en bedömning av de hot som riktats mot Hans Ölvebro. I ett utlåtande uttalade Peter Nordström, psykiatrisk konsultöverläkare vid polismyndigheten i Stockholm, att det enligt hans bedömning ”sedan flera år och alltjämt, genom det mycket stora intresse SR (den person som framställt hoten, vår anmärkning) visar Ölvebro genom sina många skrivelser och de indirekta och fördolda hot hon uttryckt, föreligger en hotbild mot Ölvebro personligen och hans familj”. Med anförande av vissa ytterligare omständigheter bedömde läkaren att det förelåg en allvarlig hotbild mot Ölvebro och dennes familj.

Den 15 januari 1997 hölls förhör med Hans Ölvebro. Han fick bl.a. frågan om det inte slagit honom att hans tillgång till bil skulle kunna få skattemässiga konsekvenser: ”Aldrig slagit mig ... att det här är en förmån. Jag har ställt upp för arbetsgivaren och jobbar dygnet runt. Så fort någon ringer så åker jag till jobbet. Jag sitter kvar på kvällarna. Jag har jobbat kanske för tre personer under ett antal år. Det har aldrig slagit mig att det här är en förmån. Det är en hjälp för att jag skall kunna göra jobbet.”

Den 28 januari fattade chefsåklagaren Tomas Lindstrand, efter att ha redogjort för utredningen, följande beslut.

Ölvebro har ansett att förmånerna inte är skattepliktiga på grund av hotet mot honom och hans familj. Han har fått stöd för sin uppfattning genom en formulering i skatteförvaltningens beslut 1994-06-13 samt genom att arbetsgivaren inte lämnat någon kontrolluppgift. Ölvebros uppgift att han talat med Ståhl om beslutet och att han inte tänkte deklarerera förmånerna motsägs visserligen av den sistnämnde men eftersom uppgift här står mot uppgift och bådadas berättelser är trovärdiga får Ölvebros uppgift tas för god. På grund av det anförda kan inte styrkas att Ölvebro insett att förmånerna varit eller kunnat vara skattepliktiga och därför skulle deklareraras. Inte heller kan det visas att Ölvebro förfarit grovt oaktsamt genom att inte deklarerat dessa.

Det kan inte heller visas att någon annan person uppsåtligen eller av grov oaktsamhet begått brott som har samband med Ölvebros förmåner.

Förundersökningen läggs ner.

Hans Ölvebro fick i samband med förundersökningen lämna sin post under former som utåt torde ha tolkats så att han "fick sparken". Av utredningen i detta ärende, liksom av uppgifter som lämnats till kommissionen från personer inom PU, framgår att Hans Ölvebro under flera år dessförinnan sökte andra tjänster och alltså ville lämna sitt uppdrag. I det ovan nämnda förhøret angav Hans Ölvebro själv att han både sökt och erhållit andra befattningar, men att han av sin uppdragsgivare nekats lämna befattningen som spaningsledare.

### **Arbetet med brottsutredningen efter det att Hans Ölvebro slutat som spaningsledare**

Efter det att Hans Ölvebro lämnade sin befattning övertog tidigare biträdande spaningschefen Lars Jonsson under en övergångsperiod spaningsledarskapet inom ramen för den befintliga organisationen. Våren 1997 utsågs Stig Edqvist till spaningsledare, dock med tillträde först den 1 november.

Arbetet under Lars Jonsson fortsatte på samma sätt som under Hans Ölvebros ledning. I oktober 1997 förutsåg Lars Jonsson att det pensum han och Hans Ölvebro åtog sig 1988 skulle vara avklarat i början av 1998. Vid den tidpunkten skulle enligt Jonssons bedömning samtliga uppslag vara "processade", dvs. färdiga och genomgångna, på det sätt som man hade föresatt sig 1988. Vid den tidpunkt då denna bedömning gjordes, dvs. i oktober 1997, återstod enligt Lars Jonsson 300-500 upp-

slag att "processa", vilket alltså är en relativt liten del av de totalt cirka 18 500 uppslagen.

Under 1997 ledde, som framgått av redovisningen av förundersökningsledningens arbete, koncentrationen kring uppslaget Christer P så småningom till en kraftsamling, som kulminerade med resningsansökan i december 1997.

Efter resningsansökan har arbetet fortsatt i samma former som tidigare. Högsta domstolens avslag på resningsansökan den 28 maj 1998 föranledde ingen omorganisation av verksamheten eller förändring av dess grundläggande inriktning. Palmegruppen består alltför av ett knappt femtontal kriminalpolisier jämte administrativ personal.

### **Anmärkningar om samarbetet mellan polis och förundersökningsledning samt om möjligheten att i efterhand beskriva hur utredningsarbetet bedrivits**

Samarbetet mellan förundersökningsledningen och spaningsledningen har enligt vad som alltså uppgivits från ömse håll fungerat väl.

Förundersökningsledningen har under hela perioden legat på åklagarsidan. Formellt innebär det att Riksåklagaren haft ansvaret för mordutredningen. Enligt Solveig Riberdahl, som varit mer eller mindre knuten till förundersökningsledningen sedan det fulla åklagarinträdet i maj 1986 och varit förundersökningsledare från november 1994 – december 1996, innebär detta att åklagaren ansvarar för att polisen "gör rätt saker", däremot inte för hur polisen utför de enskilda uppgifterna och inte heller för hur polisledningen avdelar och prioriterar sina resurser.

Det är emellertid uppenbart att åklagarens insats som förundersökningsledare de facto har förändrats beroende på utredningsläget. När det finns en misstänkt gärningsman har åklagaren fler uppgifter och får en aktivare roll. Skillnaden synes dock inte bara vara kvantitativ utan också kvalitativ. När det finns en misstänkt styr åklagaren och dennes perspektiv, inriktat på kommande rättslig prövning, utredningsinsatserna i den delen. När det inte finns en misstänkt tycks polisen kunna arbeta närmast helt självständigt och synes då också själv styra spanings- och utredningsinsatsernas inriktning, allt i jakt på en brottsmisstanke stark nog att föra vidare till åklagaren. I praktiken betyder det att åklagarens inflytande över utredningen när den befinner sig i dessa skeden är uttunnat. Det formella ansvaret synes därvid bli just formellt. Det kan ifrågasättas om åklagaren i dessa skeden tar ansvar för att polisen "gör rätt saker".

Att det faktiska ansvaret för brottsutredningens inriktning således "vandrat" fram och åter beroende på utredningsläget bekräftas av flera ikttagelser. Redan i Parlamentariska kommissionens utfrågning beskrev K.G. Svensson åklagarinsatsen i utredningar av detta slag som en "berg och dalbana": "När man har en misstänkt är arbetet på topp, och när det åter blir ett spaningsmord faller åklagarinsatserna tillbaka, sedan kommer nästa misstänkt, och då blir det samma sak."<sup>7</sup> Detta synsätt synes i och för sig inte vara oomstritt bland de åklagare som varit engagerade i förundersökningsledningen. Icke desto mindre finns det alltså enligt vår mening tecken på att förundersökningsledningen i mordutredningen fungerat på detta vis. Från spaningsledningens sida har det sålunda uppgivits att de direktiv man under tiden efter rättegångarna fick från dåvarande förundersökningsledaren Axel Morath innebar att polisen skulle informera förundersökningsledningen när det dök upp misstankar av intresse – "kom när ni har något". Och efter rättegångarna diskuterades det alltså på åklagarsidan om inte förundersökningsledningen borde återgå till polisen, eftersom det inte längre fanns någon brottsmisstänkt, något som skulle ha förhindrats av regeringsbeslutet från 1987, som förankrade förundersökningsledningen hos Riksåklagaren. Den tankegången visar hur man i förundersökningsledningen såg på sin roll i ett skede där det inte fanns någon misstänkt person i utredningen.

I praktiken har samarbetet mellan förundersökningsledningen enligt vad vi kunnat iaktta alltså fungerat så att åklagarinsatsen varierat beroende på utredningsläget. I det skede då det inte funnits någon misstänkt gärningsman och utredningen varit att rubricera som "spaningsmord", dvs. från den friande domen mot Christer P och framåt, har Palmegruppen arbetat mycket självständigt. Polisen har på egen hand bedömt när ett uppslag är färdigutrett. Systemet med "ad acta-läggning", som är en central del i Palmegruppens rutiner, har förundersökningsledningen i samtal med oss distanserat sig från.

Dessa frågeställningar, om rollfördelningen mellan förundersökningsledningen och det övergripande ansvaret för arbetet med mordutredningen, återknyter vi till i kapitel 8.

Förutom informella kontakter mellan personer i spaningsledning och förundersökningsledning, som i efterhand synes svåra att redovisa närmare, har samarbetet och förundersökningsledarens ansvar fungerat respektive utövats så, att man haft återkommande sammanträden mellan spanings- och förundersökningsledning. Det synes ha förekommit två till tre sådana sammanträden årligen. Sammanträdena har

<sup>7</sup> Parlamentariska kommissionens utfrågning med K.G. Svensson den 25 januari 1988. Se även det mer utförliga citatet i kapitel 8.

varit av informell karaktär. De har följt en viss dagordning, med utgångspunkt från spaningsledningens rapporter från utredningsarbetet, och de har innefattat beslut och direktiv till polisen från förundersökningsledaren. Några protokoll har dock inte förts, i vart fall inte före januari 1995. Hos Riksåklagaren finns ingen dokumentation från sammanträdena, medan Palmegruppen förfogar över enskilda befattningshavares personliga minnesanteckningar och sedermera även protokoll, som emellertid betraktas som arbetsmaterial. Beträffande protokollen har det från spaningsledningens sida uppgivits att sådana först inte förts, men att man började med detta ”när det blev uppenbart att vi skulle bli granskade”, vilket det blev under slutet av 1994.

Vi har vid flera tillfällen bett PU att för oss redogöra för hur arbetet löpt under åren – hur resurserna varit inriktade, vilka uppslag och åtgärder som varit prioriterade under vilka tidsperioder osv. De redogörelser vi därvid fått har emellertid varit fragmentariska – när vi nedtecknat dem och underställt PU dem för eventuella kompletteringar har PU ansett dem alltför ofullständiga för att kunna användas – och ungefärligt översiktliga. Den återstående möjlighet som anvisats oss har varit en genomgång av biträdande spaningschefens s.k. nummerliggare, där åtgärder avseende varje enskilt uppslag finns antecknade. Bortsett från att detta vore en alltför stor arbetsuppgift, skulle det inte vara möjligt att på detta sätt, via ett närsynt betraktande ”träd för träd”, nå fram till en användbar helhetsbild. Vår slutsats är att eftersom ledningssamarbetet inte dokumenterats är det omöjligt att i efterhand rekonstruera ett underlag för en redovisning av det slag vi gärna hade velat göra. – Att återkommande, successivt uppdaterade analyser av utredningsläget från denna dokumentationssynpunkt skulle ha varit en tillgång behöver knappast tilläggas (jfr våra synpunkter i kapitel 8).

## 2.1.2 Säkerhetspolisens roll i brottsutredningen

### **Arbetet i mordutredningen**

Säkerhetspolisen har aldrig haft någon formellt självständig roll i mordutredningen. I ett mycket tidigt skede, redan dagarna efter mordet, underställdes personal vid säkerhetspolisen (Rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning) spaningsledningen. Detta skedde informellt, efter ett samtal mellan Hans Holmér och rikspolischefen Holger Romander den 3 mars. Den personal från säkerhetspolisen som kom att medverka i

mordutredningen fick sina uppgifter direkt från ledningsgruppen.<sup>8</sup> Säkerhetspolisen representerades i ledningsgruppen, till att börja med av byråchefen Per-Göran Näss och sedan på lägre nivå.

I denna roll kom säkerhetspolisen att utföra mycket arbete inom mordutredningen. Eftersom det emellertid inte var säkerhetspolisen som självständig myndighet som utförde arbetet, utan dess personal som ställdes till spaningsledningens förfogande, förekom ingen diarieföring av handlagda ärenden och veterligen inte heller någon annan egen dokumentering av vidtagna åtgärder från säkerhetspolisens sida (jfr dock angående polisärendena nedan). I det hänseendet kom säkerhetspolisen såvitt mordutredningen angick att fungera som en avdelning inom Stockholmspolisen.

Den kanske mest omtalade av säkerhetspolisens arbetsuppgifter inom mordutredningen gäller de s.k. polisärendena. Hanteringen av dessa behandlas i kapitel 4. Även andra uppslagstyper lades dock regelmässigt på säkerhetspolisen, t.ex. undersökningar rörande palestinier, kurder och kroater. Skälet torde ha varit att dessa uppslag hade med terrorism att göra och att säkerhetspolisen bedömdes lämpad att hantera dessa, eftersom man där hade personal som sysslade med frågor kring terrorism. Vid vår genomgång av PU-materialet har vi också kunnat konstatera att uppslag med utländsk anknytning under det första utredningsåret i många fall har utretts av säkerhetspolisen. Någon möjlighet att distinkt peka ut vad säkerhetspolisen i dessa hänseenden ”ansvarade för” finns emellertid inte, eftersom säkerhetspolisen, som

<sup>8</sup> Det hittills sagda framgår av Juristkommissionens rapport, del 2, SOU 1987:72 s. 34, 50 f och 133 f. – I likhet med vad som gäller andra förhållanden från den inledande tiden är den formella bilden oklar. Juristkommissionen beskriver oftast förhållandet så att det var personal från säkerhetspolisen som underställdes spaningsledningen, dvs. det var inte säkerhetspolisen som sådan. Ibland talas dock om uppdrag till ”säkerhetsavdelningen” (a.a.s. 134). I praktiken torde det dock ha fungerat så att Hans Holmér såvitt mordutredningen angick förfogade över säkerhetspolisens resurser, som vore han dess chef. Av Juristkommissionens utfrågningar med Per-Göran Näss och av vad denne uppgivit för den tidigare Palmekommissionen framgår att han såg det på det sättet. Det motsägs inte heller av Hans Holmér i motsvarande utfrågningar. Hans Holmér skildrade visserligen inte förhållandena på samma sätt, men han förklarade att samarbetet med säkerhetspolisen, efter en del inledande trassel, kom att fungera väl sedan han haft överläggningar med rikspolischefen och dåvarande chefen för säkerhetspolisen, Sven-Åke Hjälmsroth. – Saken behandlades av Svea hovrätt i det s.k. buggningsmålet. Hovrätten fann det utrett att säkerhetspolisens personal fick anses ha stått under Hans Holmérs befäl och lydnad i den mån personalen under tiden den 6 mars 1986 – 5 februari 1987 hade medverkat i mordutredningen.



alltså ha haft att göra med att säkerhetspolisen faktiskt inte ansvarade för en eller flera specifika delar av mordutredningen, utan endast fungerade som en resurs för spanings- och förundersökningsledningen. Det slutliga ansvaret och ansvaret för hela mordutredningen låg centralt (jämför framställningen angående polisärendena i kapitel 4).

Ett sätt att beskriva säkerhetspolisens roll under denna tid är att den fungerade som en förhørs- eller utredningsgrupp inom mordutredningen. Den var avskild från andra delar av utredningen, men hade inget självständigt utredningsansvar utan arbetade på preciserade uppdrag.

Resurserna för utredningen av det s.k. huvudspår, som utvecklades under 1986 – dvs. PKK-spåret – kom i hög grad att tas från säkerhetspolisen. Enligt Juristkommissionen var ca 150 polismän sysselsatta med detta spår i december 1986, varav huvuddelen kom från säkerhetspolisen.<sup>9</sup>

Sammanfattningsvis spelade alltså säkerhetspolisen en betydande roll under mordutredningens första år, men ansvaret låter sig inte tydligt avgränsas, eftersom arbetsinsatsen var sammanvävd med utredningen i övrigt.

Därutöver torde säkerhetspolisen ha utbytt information om mordet med utländska säkerhetstjänster. Från detta synes dock inte föreligga någon dokumentation. Per-Göran Näss har uppgivit att säkerhetspolisen fick all den hjälp man kunde önska i detta hänseende, men att inget av intresse för mordutredningen kom fram.<sup>10</sup>

Genom regeringsbeslutet i februari 1987 övertog Rikspolisstyrelsen ansvaret för polisarbetet. Avdelningschefen Ulf Karlsson blev operativt ansvarig, dvs. spaningschef. Under sig hade han ett antal avdelningar, varav en var säkerhetspolisen. I och med detta blev säkerhetspolisen en del av mordutredningen. Per-Göran Näss var chef för denna del. Därmed kom PKK-spåret att formellt flyttas till säkerhetspolisen, vars personal alltså redan tidigare varit i hög grad engagerad i den delen av mordutredningen. Samtidigt hade emellertid ansvaret för polisarbetet i mordutredningen flyttats från Stockholms polisdistrikt till Rikspolisstyrelsen, där säkerhetspolisen var en underordnad avdelning. Något självständigt ansvar avseende mordutredningen fick säkerhetspolisen därmed inte nu heller.

I och med att Hans Ölvebro våren 1988 tillträdde som spaningsledare tillskapades som framgått en egen organisation, Palmegruppen,

<sup>9</sup> SOU 1987:72 s. 134.

<sup>10</sup> PK-minnesanteckningar nr 20. Samma uppgift lämnades av byråchefen Christer Ekberg vid säkerhetspolisen, PK-minnesanteckningar nr 22.

vid rikskriminalpolisen. Säkerhetspolisen hade ingen roll i denna nya organisation, som fick ansvaret för hela mordutredningen, med ett undantag. Undantaget gällde PKK-spåret som inte flyttades över till den nya utredningsgruppen, utan fick ligga kvar hos säkerhetspolisen. I samband med denna omorganisation ordnades informationsutbytet mellan PU och säkerhetspolisen på följande sätt, enligt vad som uppgivits för kommissionen från företrädare för säkerhetspolisen. Säkerhetspolisen överlämnade allt material rörande mordutredningen till PU. Alla tips som därefter kommit till säkerhetspolisen har vidarebefordrats till PU. Ingen utredning rörande mordet förekommer vid säkerhetspolisen. Då PU har behov av information eller annat bistånd från säkerhetspolisen skall en formaliserad förfrågan riktas till en för ändamålet utsedd kontaktman, som ser till att frågan besvaras, se vidare nedan. Enligt uppgift från ömse håll har denna ordning fungerat väl.

PKK-utredningen låg således kvar hos säkerhetspolisen, även efter tillskapandet av PU. Se vidare kapitel 5, *Avsnitt Y – "Turkiet" (PKK)*.

### **Material hos säkerhetspolisen med anknytning till mordutredningen**

Säkerhetspolisens material med anknytning till utredningen av mordet på Olof Palme finns inte samlat på sådant sätt att den som är satt att granska materialet enkelt kan beställa fram detta. Enligt vad som uppgivits inför kommissionen av säkerhetspolisens generaldirektör Anders Eriksson skulle säkerhetspolisen inte förfoga över någon särskild akt rörande Palmeärendet utan material som berör mordutredningen skulle vara insorterat i personakter respektive sakakter, till vilka det i de flesta fall saknas hänvisning om att de innehåller uppgifter rörande utredningen av mordet på Olof Palme.<sup>11</sup> Det har emellertid därefter uppgivits att det hos säkerhetspolisen finns två akter rörande mordutredningen, "Mordet på statsminister Olof Palme" och "Ej kurd". I samband med vår materialgranskning hos säkerhetspolisen har slutligen uppgivits att detta inte är två skilda akter.

Om dokumentation som rör mordutredningen har från säkerhetspolisens sida uppgetts, att när en förfrågan från PU inkommer till säkerhetspolisen registreras denna i det särskilda diariet för RKP-förfrågningar (RKP = rikskriminalpolisen) i Palmeärendet. Diariet, som förts från våren-sommaren 1986, borde enligt den ansvarige handläggaren åtminstone från 1988 innehålla samtliga förfrågningar från PU. Möjligt kunde det finnas någon muntlig förfrågning som inte diarieförts.

<sup>11</sup> Kommissionens sammanträffande med Anders Eriksson den 24 juni 1998.

När säkerhetspolisen upprättat svar på en förfrågan skickas detta i original till PU tillsammans med förfrågningen och såvitt handläggaren visste behåller säkerhetspolisen inte några kopior av handlingarna.<sup>12</sup> Ibland händer det att tips rörande mordet på Olof Palme kommer in direkt till säkerhetspolisen. Tipsen behålls då av säkerhetspolisen i original medan kopior vidarebefordras till PU. Säkerhetspolisen gör inga egna utredningar i anledning av sådana tips, eftersom det är bestämt att säkerhetspolisen endast skall vidta utredning i Palmeärendet på förfrågan av PU.

I samband med att kommissionen framställde önskemål att få del av säkerhetspolisens material rörande mordutredningen åtog sig säkerhetspolisen att upprätta en sammanställning över de person- och sakter som på något sätt rör utredningen av mordet på Olof Palme. Enligt senare besked har en sådan sammanställning i och för sig upprättats, men det uppgavs att den var mycket översiktlig och inte innehöll något av värde, varför den inte inkluderades i det material som ställdes till kommissionens förfogande.

Det material den tidigare Palmekommissionens ordförande och sekretariat fick ta del av har enligt säkerhetspolisen dokumenterats. Detta material har ställts till vårt förfogande. Det består huvudsakligen av akten ”Mordet på statsminister Olof Palme”, men även av en del andra handlingar, som vi bedömt vara av mer perifer betydelse.

*Akten ”Mordet på statsminister Olof Palme”.* Akten innehåller totalt ca 2 500 sidor. I huvudsak rör det sig om ett från granskningssynpunkt ointressant material. Delar av innehållet i materialet är sådant som även återfinns hos PU. Till stor del är det emellertid fråga om till synes lösryckta handlingar, som förefallit oss vara av mindre värde. Åtskilligt är uppenbart ointressant från utredningssynpunkt, t.ex. innehåller materia-

<sup>12</sup> Vi har inte kunnat få en klar bild av detta. Samme handläggare har, enligt vad som antecknats i minnesanteckningar från den tidigare Palmekommissionens arbete, vid ett sammanträffande den 6 februari 1996, uppgett att alla handlingar rörande kommunikationen med PU kopierats och sparats hos säkerhetspolisen, dvs. såväl PU:s förfrågan som säkerhetspolisens svar skulle finnas samlat arkiverat hos säkerhetspolisen (PK-minnesanteckningar nr 21). Enligt de besked vi fått är detta inte riktigt. Förfrågningar från PU har visserligen sparats, men ligger då i den person- eller saktakt ur vilken information för besvarande av den aktuella frågan hämtats. Någon dokumentation över vilka akter som på det sättet kommit till användning finns inte och det är således inte möjligt att granska denna hantering utan genomgång av alla hos säkerhetspolisen förekommande person- och sakter. Någon sådan genomgång har vi (av naturliga skäl) inte kunnat göra.

let inbjudningar till de av de s.k. privatspanarna arrangerade årliga mötena på årsdagen av mordet.

Kommissionen har gått igenom materialet, men eftersom innehållet bedömts sakna relevans för vårt uppdrag redovisas det inte här. Med tanke på att kommissionen skall fästa särskild vikt vid frågor som rör polisspåret finns det emellertid skäl att något beröra vad akten innehåller i det hänseendet. Den innehåller två "boxar" benämnda "Polisspåret". Volym 1 består enbart av kopior av artiklar ur tidningar och tidskrifter. Även volym 2 innehåller till övervägande del sådana kopior. Här återfinns också två tunna mappar innehållande utredning av "Buss 43" (se kapitel 4, *Polisman D*). Akten innehåller också 94 registerkort och en PM från juni 1994 upprättad av den utredningsman vid säkerhetspolisen, som handlade polisärendena under våren 1986. Om detta material, se kapitel 4, *Polisspårets hantering inom PU*.

Kommissionen har även gått igenom det material i övrigt som enligt säkerhetspolisen hade ställts till den tidigare Palmekommissionens ordförandes och sekretariats förfogande. Även detta material är, med några undantag, av begränsat intresse att redovisa. I de delar vi funnit det relevant för mordutredningen och vårt uppdrag har vi tagit upp det i de avsnitt av vår redovisning där det sakligt sett hör hemma.

#### **Anmärkningar om kommissionens möjlighet att granska säkerhetspolisens material**

Vid det sammanträde som kommissionen hade med säkerhetspolisens generaldirektör erhöll kommissionen i vart fall inledningsvis felaktiga uppgifter angående säkerhetspolisens material rörande mordutredningen. Det första beskedet var att det överhuvudtaget inte fanns något samlat material i ärendet. Det andra var att det skulle finnas två omfattande akter. När vi senare skulle granska dessa gavs beskedet att det i själva verket bara fanns en akt. Vissa uppgifter som säkerhetspolisen enligt minnesanteckningar från den tidigare Palmekommissionen lämnat angående hanteringen av materialet överensstämmer inte med de uppgifter som vi fått. Vi har vidare utlovats vissa sammanställningar och senare fått beskedet att sammanställningar visserligen gjorts, men att de är ointressanta och ingenting att se. Då vi begärt att få del av säkerhetspolisens material angående namngivna polismän har vi i vissa fall fått beskedet att dessa inte förekommer, annat än via dokumentation av den säkerhetsklassning som görs av alla polismän. Samtidigt har vi fått del av annat material, som innehållit sakuppgifter – i flera fall omfattande utredning – rörande samma polismän.

Vi har erbjudits att granska omfattande registerutdrag. Dessa är emellertid i praktiken inte fullt uttydbara för en utomstående granskare. Som exempel kan nämnas att vi närmast händelsevis kom att erfara att tecknen ”%”, ”=” och ”+” i en textmassa betyder att det i ärendet finns en hängmapp, tunnare akt respektive ”box” med material. Utan kunskap om dessa och andra teckens innebörd kan läsaren inte se att det finns ett material att studera. Vi anser att registerutdrag, som i likhet med dessa är kryptiskt utformade, är problematiska från gransknings-synpunkt. Det kan hävdas att den som tagit del av dem fått tillfälle att granska det material registerutdraget avser, trots att utdragets sakliga innehåll mycket väl kan ha undgått den som tagit del av det.

Vi har inför vårt uppdrag i denna del studerat vad dåvarande ambassadören Carl Lidbom anfört om granskningen av säkerhetspolisen i det delvis hemliga betänkande angående säkerhetspolisens arbetsmetoder som han avgav i april 1989 (SOU 1989:18). Ett återkommande tema i betänkandet är att säkerhetspolisens verksamhet i många känsliga fall inte dokumenteras och att den därför är svår att granska. Utredaren redovisade – trots att han biträdades av en byråchef hos säkerhetspolisen – stora svårigheter när det gällde att få en bild av de arbetsmetoder som användes. I den inledande sammanfattningen anfördes bl.a.:<sup>13</sup>

Till bilden av den gråzon där SÄPO arbetar hör en beslutsordning som gör det svårt att i efterhand veta vilka beslut som har fattats inom säkerhetspolisen. Beslut i känsliga, tveksamma eller kontroversiella frågor fattas ofta utan någon som helst dokumentation. I efterhand finns ingen annan möjlighet att rekonstruera beslutet än genom vad de inblandade befattningshavarna minns eller vill minnas. Enligt vad som sagts mig kan det också förekomma att beslut fattas genom ett tyst samtycke från en chef som får ett ärende föredraget för sig.

Bland de exempel utredaren nämnde ”på diffust beslutsfattande” var den olagliga avlyssning som förekom och sedermera lagfördes i utredningen av mordet på Olof Palme. Den hade ”skett utan att lämna några spår i form av beslutdokumentation”.<sup>14</sup> Ett annat exempel var användandet av ”källa A”, som avslöjades i samband med den s.k. Ebbe Carlsson-affären; utredaren hade inte funnit ett enda papper hos säkerhetspolisen rörande denna operation.

Det skulle kunna hävdas att utredarens granskning ligger flera år tillbaka i tiden och att de skildrade förhållanden numera har mindre relevans. Uppdraget utfördes emellertid under den period som vi

<sup>13</sup> SOU 1989:18 s. 8.

<sup>14</sup> A.st.

granskar, varför vi anser att de erfarenheter som redovisas bör beaktas av oss, när vi bedömer förutsättningarna för vårt granskningsuppdrag i denna del.

Slutligen har vi studerat förundersöknings- och domsmaterialet i det s.k. buggningsmålet, där tjänstemän vid säkerhetspolisen dömdes för olovlig avlyssning. Av materialet framgår att tjänstemän vid säkerhetspolisen inte alltid anser det förenligt med sitt tjänsteansvar att för granskningsorgan av skilda slag – i det aktuella fallet den åklagare som utredde ärendet – korrekt redovisa verksamheten.

Mot den angivna bakgrunden har vi utfört vårt granskningsarbete i denna del så, att vi presenterat de frågeställningar vi är intresserade av för säkerhetspolisen och bett att få del av det material i saken som säkerhetspolisen förfogar över. Vi har därutöver ställt vissa specifika frågor – t.ex. har vi bett att få ta del av det eventuella material som kan finnas beträffande vissa polismän. De svar vi därvid fått redovisar vi, när de varit av intresse, liksom vi redovisar innehållet i de handlingar vi på detta sätt stött på, när vi bedömt detta vara av intresse. Några efterforskningar därutöver har vi inte gjort.

Vi är fullt medvetna om att vi därmed inte kan vara säkra på att vi har granskat säkerhetspolisens material rörande mordutredningen. Vi har endast granskat det material som på beskrivet sätt ställts till vårt förfogande. Vi anser emellertid inte att våra resurser och de rättsliga befogenheter<sup>15</sup> en kommission av vårt slag förfogar över är tillräckliga för en mer förutsättningslös genomlysning av säkerhetspolisens roll i mordutredningen. Det har uppenbarligen inte heller varit vår uppdragsgivares, dvs. regeringens, tanke att vårt uppdrag skulle inkludera en mer ingående granskning av säkerhetspolisens sätt att arbeta och registrera material. Ett sådant uppdrag kräver andra överväganden än de som gjorts inför tillsättandet av denna kommission.

Vi vill också tillägga, att om det skulle förhålla sig så att ett visst material hos säkerhetspolisen rörande mordet inte kommit att företes för oss, behöver detta inte bero på en önskan från säkerhetspolisen att undgå granskning. Det kan även förhålla sig så, att organisationen inte själv har full kontroll över vilka handlingar den har och var de finns. Vår erfarenhet rörande de polismän, om vilka det dels sagts att ingen information finns, dels företetts omfattande information, pekar på att den ena handen inte alltid vetat vad den andra gjort.<sup>16</sup>

<sup>15</sup> Vi syftar här främst på att kommissionen inte haft möjlighet att höra uppgiftslämnare under ed.

<sup>16</sup> Vi har stött på fler exempel på detta. I ett ärende med vag anknytning till mordet, där säkerhetspolisen bedrev utredning och långtgående övervakning mot en statstjänsteman, visade sig den övervakade samtidigt vara informatör åt

### 2.1.3 Kontakter mellan förundersökningsledningen och regeringen

Regeringens förhållningssätt till brottsutredningen under det första utredningsåret framgår av redogörelsen i kapitel 1. I kapitel 5 relateras vissa delar av den s.k. Ebbe Carlsson-affären, som inbegrep kontakter av olika slag mellan regeringen och brottsutredningen. Ämnet behandlas slutligen i kapitel 8.

### 2.1.4 Palmeutredningens material

#### **Materialets omfattning**

Utredningsmaterialet är oerhört stort. Det finns dock ingen statistik över hur många handlingar, sidor eller pärmar det omfattar. En överslagsberäkning visar att ett exemplar av utredningen mellan tummen och pekfingeret består av ungefär 600 pärmar. RRV-experterna har vid sin genomgång uppskattat att materialet innehåller 300 000 till 500 000 A4-sidor.

Utifrån den uppgiften kan man göra ett tankeexperiment. Materialet kan jämföras med vanliga förundersökningshandlingar, dvs. det är blandat av lättillgängligt material, typ registeruppgifter, och tyngre läsning, t.ex. dialogförhör. En erfaren jurist kan vid inläsning översiktligt tillgodogöra sig kanske 300 sidor sådant material på en arbetsdag. Det skulle med andra ord ta 1000 arbetsdagar att läsa in 300 000 sidor och bortåt 700 dagar att ta sig igenom ytterligare 200 000 sidor. Räknat på 200 arbetsdagar per år innebär det att det skulle gå åt fem till drygt åtta månader att översiktligt läsa in materialet. Tankeexperimentet kan utvecklas och problematiseras, t.ex. utifrån kommissionens uppdrag, men även från PU:s synpunkt – vilka möjligheter har nytillkommande utredningsmän att skaffa sig inblick i och överblick över materialet?

Palmeutredningen består av ca 18 500 uppslag. Ett uppslag (späningsuppslag) kan vara allt från en enstaka notering om en viss företeelse till en omfattande utredning med ett stort antal underuppslag, det är alltså kvantitativt sett ett mycket grovt mått.

---

säkerhetspolisen, varvid de åtgärder som tilldragit sig säkerhetspolisens uppmärksamhet visade sig ha skett på säkerhetspolisens egen tillskyndan. Även andra förhållanden i det ärendet inger betänkligheter, t.ex. att den övervakade benämndes ”objekt Adolf” (jfr det i kapitel 4 berörda ”Projekt Adolf”).

**Materialets registrering, indelning etc.**

Registrering av materialet i Palmeutredningen har under hela utredningstiden skett enligt ett visst system som byggts ut efter hand som utredningen vuxit. Det har i den meningen en organisk struktur. Registersystemet är databaserat. Själva registreringssystemet är det samma som under lång tid använts och fortfarande används i brottsutredningar vid grövre våldsbrott. Registreringens ändamål är att främja spaningsarbetet och göra det möjligt för spaningsledningen att överblicka materialet samt att kombinera och sammanställa olika delar. Registreringen skall utgöra en garanti för att visst spaningsmaterial inte förblir obeaktat eller försvinner i mängden av annat material.

Vid utredningar av grövre våldsbrott görs normalt en avsnittsindelning för att sammanföra uppslag av i huvudsak samma sakinnehåll. En sådan avsnittsindelning har även gjorts i Palmeutredningen. Varje avsnitt är döpt med en bokstav från A till Ö (se vidare nedan). Många av avsnitten är uppdelade i ett flertal underavsnitt.

Redan morgonen efter mordet gjorde registerföraren vid Stockholmspolisens våldsrötel avsnittsindelningen från A till L. Men delar av utredningen lades som bekant på Rikspolisstyrelsen, som gjorde en egen arbetsregistrering och egen avsnittsindelning. Den började på bokstaven S. Samma uppslag kunde vid denna tidpunkt därför vara registrerat under olika avsnitt, hos Stockholmspolisen respektive Rikspolisstyrelsen, vilket ledde till att olika utredningsmän kunde utreda samma uppslag ovetande om varandra. Denna ordning ledde efter en dryg vecka till insikten att de båda registren måste föras samman. Häri ligger t.ex. förklaringen till att avsnittet C idag är vakant. Där låg från början utredning av offrets person. Det materialet hade Rikspolisstyrelsen registrerat under bokstaven T. När registren fördes samman fick avsnittet behålla bokstaven T från Rikspolisstyrelsens registrering. Från den 10 mars 1986 har endast nuvarande register förts. Man kan dock än idag hitta spår från den tidigare ordningen, dvs. dokument som är dubbelregistrerade.

PU-materialet förs numera i fyra exemplar, vilket är det normala för brottsutredningar angående grövre våldsbrottslighet. Under det första året efter mordet fördes utredningen i tolv exemplar vilket gjorde att det var svårt att hålla ihop den.



Utredningsmaterialet innehåller numera följande huvudavsnitt.

- A** Anmälan, polisiära åtgärder, larm etc
- B** Tekniskt avsnitt, rättsmedicin
- C** Vakant
- D** Allmänna tips
- E** Iakttagelser av brottet
- F** Omhändertaget gods
- G** Farliga personer
- H** Politiska motiv
- I** Vapentips
- J** Vakant
- K** Klubben Oxen, personer med anknytning
- L** Biografen Grand, besökare, närområde
- M** Tips i samband med publicerade fantom-bilder
- N** (N-avsnittet avser Viktor G och bär dennes namn)
- O** Inledande dörrknackningar
- P** Vapenärende Täbyanstalten, inledning av PKK-spåret
- Q** Vapenhandel Bofors
- R** Press-informationstjänst, radio-tv, foton, valturné
- S** Rymlingar – psykfall – självmord – försvunna
- T** Kartläggning av offrets personliga förhållanden
- U** Tysk terrorism, RAF
- V** Jugoslavien, se även avsnitt Å
- X** Vapenlicenser – vapenhandlare
- Y** Turkiet
- Z** Gamla stan
- Å** Miro Baresic/HDP
- Ä** Arkiverade brev, ej registrerade i förundersökningen, sorterade länsvis
- Ö** Viss utredning om leasingbilar

### **Exempel på sökning i materialet och hur resultatet tolkas**

Ett exempel kan illustrera hur det går till att söka i materialet. Antag att vi vill kontrollera om ett tips, som en person uppger sig ha lämnat, har blivit utrett. Personen heter i detta fall Gitte W och hon sägs ha gjort iakttagelser rörande ett galleri på Västerlånggatan i Gamla stan, dvs. i närheten av makarna Palmes bostad.

Vi börjar då söka på Gitte W. Hennes namn visade sig finnas registrerat under uppslaget Z 8123. Bokstaven Z står för Gamla stan. Under huvuduppslaget framgår att Gitte W per telefon den 2 mars kl. 15.22 tipsat polisen om att hon varit inne i en högst ett år gammal

konstaffär mittemot makarna Palmes bostad. Innehavarna var, enligt Gitte W, utlänningar som verkade ”slipade” men dåliga på konst.

Under underuppslaget Z 8123-A framgår att polisen drygt två år senare, den 9 maj 1988, hållit ett förhör med Gitte W. Hon lämnade då mer utförliga uppgifter. Hon berättade att galleriet på Västerlånggatan 28 hade öppnats under hösten 1985 och att hon när hon vid ett tillfälle besökte det träffade tre mellaneuropeiska män i 35-40-årsåldern. Männerna pratade svenska med lätt brytning. Ingen av dem var intresserad av att visa konsten eller att sälja den. Hon fick ett intryck av att de inte var ”konstkännare” och att det de visade bara var ”skräp”. Hon berättade vidare att konsthandeln var i två plan och att man från det övre planet kunde se in i makarna Palmes bostad. Dagen efter mordet hade hon gått förbi galleriet. Hon såg då att det var grå papper klistrade för fönstren och att galleriet var stängt.

Under Z 8123-1 finns ett brev från Per W, från den 21 november 1996, registrerat. På brevet finns anteckningar med hänvisningar till en rad andra uppslag: N 3070-A, N 3397, Z 8048, Z 8027, Z 6426-A och HB 11303. Dessa uppslag innehåller följande ytterligare uppgifter.

Avsnitt N är utredningen om Viktor G. I N 3070-A, som är ett underuppslag, återges ett telefonförhör den 16 mars 1986 med Jerzy P, ägaren till galleriet. Jerzy P berättade att han köpt lokalen i juli 1985. Han uppgav vidare att han inte kände någon Viktor G. Den enda fotograf han kände var Viktor L-B.

I huvuduppslaget N 3070 framgår att Jerzy P, ägare till Galleri Art Atrium, hördes av polisen den 13 mars 1986 med anledning av att ägaren till Café Mon Cheri uppgett att Jerzy P förmedlat kontakt med en fotograf som Viktor G kände. Café Mon Chéris ägare hade fått uppfattningen att Viktor G kände Jerzy P. Jerzy P förevisades ett fotografi på Viktor G men kände inte igen honom. Den enda fotograf Jerzy P uppgav sig känna var Viktor L-B.

Uppslaget N 3397 innehåller en anteckning från den 21 januari 1988 om ett telefonsamtal från en anonym svensk man, som uppgav sig ha sett ”33-åringen” tillsammans med de polacker som innehade galleriet på Västerlånggatan 28. Han hade sett dem på gatan ca två månader före mordet. Enligt mannen var polackerna på minnesgudstjänst i Johannes kyrka på mordkvällen. I detta uppslag finns hänvisningar till N 3070, Z 8048 och Z 8027.

Uppslaget Z 8027 innehåller dokumentation av en dörrknackning runt Västerlånggatan 31, påbörjad den 4 mars 1986. I Z 8027:2 finns namn på tre personer som fanns på det aktuella galleriet: Tomasz L, som renoverat galleriet, samt Anil B och Per E, vilka båda hade knytning till galleriet. I Z 8027-6 finns en uppgift om att PU pratat med

galleriets ägarinna Rashmi K. Enligt henne pågick renoveringar i galleriet varför hantverkare vistades där under aktuell tid.

I uppslaget Z 6426 finns uppgifter som den 4 mars 1986 lämnats per telefon av Ann M. Hon hade tillsammans med en väninna, Berit A, besökt en konsthandel på Västerlånggatan kort före mordet. Det var glest med tavlor och innehavarna verkade inte intresserade av att sälja eller visa tavlorna. I samband med mordet var det brunt papper för fönstren. Ann M och Berit A kompletteringshördes den 1 februari 1993. I uppslaget finns en hänvisning till Z 8048.

Uppslaget Z 8048 består av ett av borgarrådet Mats Hulth i början av mars 1986 skrivet brev, där han vidarebefordrar uppgifter från Brit R. Brit R hade uppgivit att Jerzy P bl.a. innehade galleriet Art Atrium mitt emot Palmes bostad och att han även drev annan verksamhet, som skulle vara av tvivelaktigt slag, m.m. Uppslaget innehåller också tips om att galleriet bara hade "kludd" på väggarna och att det varit "spring" på vinden, varifrån man såg in i Palmes bostad, under sista månaden före mordet. Den 25 mars förhöordes Andrej P. Han berättade bl.a. att han studerade data och att han ibland hjälpte sin bror Jerzy P i dennes galleri. Galleriet flyttades från Bryggargatan till Västerlånggatan i juli 1985. Den 4 april 1986 förhöordes Jerzy P. Han berättade vilka rörelser han drev, hur och varför han förvärvat ifrågasvarande lokal, att han förhandlat med värden om att få hyra enbart övervåningen eftersom hyran var för hög, att lokalen därefter delats och undervåningen hyrts ut till en annan person, som drev damklädesaffär, samt att lokalerna därför renoverats under februari och en tid framåt. Jerzy P uppgav att den som utfört renoveringsarbetet var Tomasz L. Polisen hörde därefter Bengt F, företrädare för fastighetsägaren, den 9 april 1986. Denne bekräftade Jerzy P:s uppgifter. Tillsammans med Bengt F besökte polisen vinden. Bengt F berättade att Jerzy P inte hade nyckel till vindskontoret, vilket var det utrymme som hade utsikt mot Palmes bostad. Inte heller hade det rapporterats något "spring" på vinden. Polisen hörde även Tomasz L som berättade att han påbörjat renoveringen den 9 februari 1986, att hans bror och en annan person som han namngav brukat göra honom sällskap under renoveringsarbetet och att dessa personer ibland stått och väntat på honom i en smyg vid Harres Damkläder. Polisen hörde även en av dessa personer, Mauriusz W, som bekräftade uppgifterna. Uppslaget innehåller också fotografier av såväl Tomasz L som Mauriusz W.

Av dessa handlingar kan man dra vissa slutsatser, framför allt att det sakliga innehållet i Gitte W:s tips utreddes våren 1986. Det framgår att galleriägaren är relativt utförligt hörd och att polisen gått vidare och kontrollerat hans uppgifter om de män som skulle ha uppehållit sig i kvarteren. Som framgår av redovisningen tar det ett tag att leta sig fram

till det uppslag där den mest centrala informationen finns, det var i detta fall i det sista uppslaget, Z 8048.

Den samlade informationen är inte alltid lättolkad. Ofta förekommer enskilda uppgifter som inte ”stämmer”. Här uppges t.ex. galleriets ägare i uppslaget Z 8027-6 heta Rashmi K, vilket inte stämmer med andra uppgifter i uppslaget, enligt vilka Jerzy P var ägaren.

Det torde också framgå att allt material måste läsas och analyseras från början. Det finns ingenstans någon sammanfattning av vilka misstankar som föranlett utredning och vilket resultat man kommit fram till. En sådan sammanfattning skulle lätt ha kunnat upprättas av den som utrett förhållandena och som vet vad utredningen syftade till att klarlägga. Sammanfattningar och analyser av det slaget förekommer emellertid inte i materialet, eftersom de anses låsa tänkandet och styra senare utredare, som bör göra sin egen bedömning. De gör emellertid också det samlade materialet mer svårtillgängligt, vilket haft sin betydelse för vår granskningsuppgift. (Jfr diskussionen i kapitel 8.)

Det kan tilläggas att detta är ett litet och jämförelsevis enkelt uppslag. De flesta av de uppslag vi granskat innehåller betydligt mer information, förgrenar sig i nya ämnesområden och innefattar, med tilltagande omfång, fler uppgifter som inte ”stämmer”.

## 2.2 Utredningsläget

### 2.2.1 Inledning

Att Sveriges statsminister Olof Palme mördades på Sveavägen i centrala Stockholm den 28 februari 1986 är vida känt, liksom att ingen lagförts för brottet. Men den bedömning av brottsutredningen som vi är satta att utföra förutsätter en mer fyllig referensram än bara dessa basfakta. Visserligen är det kanske än idag mer vi saknar visshet om än vi med säkerhet vet kring mordet, men utredningen har likväl lett fram till en del kunskap, som man måste ta till sig och bära med sig för att kunna värdera det som hänt och det som gjorts. I det här avsnittet skall vi försöka belysa vad som idag är känt om mordet samt till viss del också diskutera somliga grundläggande antaganden om skeendet.

### 2.2.2 Händelseförloppet i översikt

Fredagen den 28 februari 1986, efter en såvitt känt normal arbetsdag, anlände Olof Palme till sitt hem på Västerlånggatan 31 i Gamla stan ungefär klockan halv sju, eller strax dessförinnan. Hans livvakter hade

inte varit i tjänst sedan förmiddagen, då han förklarat att han inte skulle behöva dem mer under dagen. Under de närmaste timmarna efter hemkomsten talade han i telefon med sonen Mårten, partisekreteraren Bo Toresson och före detta statsrådet Sven Aspling samt åt middag med sin fru. Strax efter halv nio lämnade paret Palme bostaden. De gick till fots till tunnelbanestationen Gamla stan. Därifrån tog de ett tåg mot city. De steg av vid station Rådmansgatan, gick upp på Sveavägen och promenerade den korta vägen till biografen Grand. Där mötte de sonen Mårten och dennes fästmö. Klockan var då strax före nio. Olof Palme köpte åt sin hustru och sig själv biljetter till föreställningen Bröderna Mozart, som började kl 21.15.

Efter filmens slut strax efter kl 23 (23.05-23.10), dröjde sig Lisbeth och Olof Palme samt sonen och dennes fästmö kvar något utanför biografen. Ungefär 23.15 gick de bägge paren åt varsitt håll. Olof och Lisbeth Palme gick Sveavägen mot centrum (söderut), utan att korsa gatan. De passerade en öppen korvkiosk mellan Kammakargatan och Adolf Fredriks kyrkogata. Vid Adolf Fredriks kyrkogata korsade de Sveavägen och fortsatte på gatans andra sida. De stannade för att titta i ett skyltfönster och gick sedan vidare i samma riktning som de gått tidigare, dvs. söderut mot Kungsgatan. När de passerade Tunnelgatan kom en man upp bakom Olof Palme och sköt denne från nära håll i ryggen. Olof Palme föll till marken; skottet var omedelbart dödande. Den som skjutit avlossade ännu ett skott, som gick in och ut genom ryggen på Lisbeth Palmes kappa och orsakade en långsgående skråma på hennes rygg. Gärningsmannen avvek in på Tunnelgatan, förbi de baracker som stod uppställda där och vidare uppför trappan mot Malmkillnadsgatan.

### 2.2.3 Gärningen och gärningsmannen

#### **Skotten, dödsorsak m.m.**

##### *Utredningen*

Det skott som dödade Olof Palme avlossades på 10-30 cm avstånd. Kulan gick in genom rockens ryggsöm, ungefär i skulderbladshöjd, krossade ryggraden, slet sönder kroppspulsådern och luftstrupen samt gick ut genom bröstet. Skador av denna typ är inte förenliga med livets fortbestånd. De medför att benen omedelbart viker sig och kroppen rasar till marken. Olof Palme dog alltså ögonblickligen.

Lisbeth Palme träffades av det andra skottet. Det avlossades på 70-100 cm avstånd. Det gick in genom hennes mockakappa, på vänstra delen av ryggsidan, ungefär i skulderbladshöjd, slet upp de kläder hon

bar under och orsakade en skråma längs med hennes rygg samt gick åter ut genom mockakappans högra ryggsida.

Av det rättsmedicinska utlåtandet avseende Olof Palme framgår att det inte rört sig om ett s.k. påsittande skott; i övrigt tillät obduktionsfynden inte ett helt precist fastställande av det avstånd på vilket skottet avfyrats. Att skotten avlossats 10-30 cm från Olof Palmes kropp resp 70-100 cm från Lisbeth Palme har fastslagits av Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL). Att kulan gått in genom ryggsömmen kan konstateras genom besiktning av Olof Palmes kläder, som finns på SKL. Skadorna på Lisbeth Palmes kläder kan konstateras på samma sätt.

Vittnesuppgifter tyder på att skotten avlossats med 1-3 sekunders mellanrum.

Det har förekommit uppgift om att paret Palme gick arm i arm när det första skottet träffade och att Lisbeth Palme då drogs med i fallet, vilket i sin tur skulle ha påverkat resultatet av det andra skottet. Det har inte gjorts några rekonstruktioner där Lisbeth Palme medverkat.

Det har likaledes förekommit uppgift om att mördaren lagt sin hand på Olof Palmes axel innan han sköt. Det finns inga klara belägg för det, men det kan inte uteslutas att det var så.

Olof Palmes kropp obducerades den 1 mars, varvid de angivna skadorna konstaterades. Som dödsorsak anges i det rättsmedicinska utlåtandet från den 5 mars 1986 ”yttre och inre blödning efter sönderslitning av stora kroppspulsådern och luftstrupen med massiv inandning av blod i båda lungorna”. Att skadorna var för sig är dödliga, att Olof Palme dog ögonblickligen och att kroppen rasat till marken har uppgivits av rättsläkaren Kari Ormstad, som var en av de läkare som utförde obduktionen.<sup>17</sup> Olof Palme hade ett mindre krossår i pannan, som visar att han föll handläst. Kari Ormstad har uppgivit att kroppen först fallit ned på knäna och sedan framåt mot marken.

Lisbeth Palmes skador har aldrig konstaterats rättsmedicinskt. Uppgiften om hennes skador kommer från en rättsläkare, som i sin tur fått dem vid ett samtal med ett sjukvårdsbiträde ca 10 månader efter mordet. Sjukvårdsbiträdet, som mordkvällen arbetade på Sabbatsbergs sjukhus, skall ha hjälpt Lisbeth Palme av med kläderna och då konstaterat en skada mellan skulderbladen som ”påminde om en brännskada, piskrapp”.<sup>18</sup>

<sup>17</sup> Den tidigare Palmekommissionens utfrågning med Kari Ormstad den 24 april 1995.

<sup>18</sup> Uppgiften hämtad från GMP (brottsanalysen, se kapitel 7) s. 69. Det är oklart vem som lämnat den.

*Övrigt*

Skottet mot Olof Palme var enligt vad som uttalats av rättsmedicinsk expertis närmast optimalt om syftet var att döda.<sup>19</sup> Ett skott som skjuts genom kroppen med denna riktning är säkert dödande. Det rör sig om en tio centimeter bred och 20 centimeter hög träffyta i skulderblads-trakten.

Angivna fakta har använts för spekulationer om huruvida gärningsmannens bestämda mål varit att döda och om gärningsmannen varit ”professionell” eller inte.

Om det för gärningsmannen varit avgörande att döda Olof Palme eller om det i och för sig varit tillräckligt om denne skadats allvarligt är av betydelse vid en diskussion kring tänkbara motiv. Fakta i denna del ger emellertid inget underlag för något ställningstagande till om gärningsmannen varit bestämd i sitt syfte att döda eller mer obestämd och då skjutit ”mitt på kroppen”, vilket han kan sägas ha gjort. Enligt vår bedömning ger fakta i denna del inte heller något entydigt underlag för bedömning av om gärningsmannen varit ”professionell”, dvs. särskilt skickad för att döda, eller inte; att han valde att skjuta som han gjorde kan ha berott på kunskap och beräkning men också på slump.

Den andra kulan träffade Lisbeth Palme i samma kroppsregion som den första träffade Olof Palme. Om skottet riktats två centimeter längre till vänster skulle det med all sannolikhet ha varit dödande; kulan hade då krossat ryggraden på ungefär samma sätt som den första kulan krossade Olof Palmes ryggrad. Om man utgår från att skytten avsåg att döda innebär det att revolvermynningen var riktad ca 5 millimeter fel i förhållande till kolven.

Det har spekulerats om huruvida det andra skottet var avsett för Olof eller Lisbeth Palme liksom om huruvida var skickligt eller oskickligt. En rekonstruktion som gjorts av PU 1995, med användande av makarna Palmes kläder och kända fakta, kunde inte med säkerhet visa mördarens avsikt med det andra skottet, men fakta talade för att det var avsett för Lisbeth Palme. Enligt åtalspåståendet i målet åklagaren /. Christer P var det andra skottet riktat mot Lisbeth Palme i avsikt att döda (påståendet prövades aldrig av Svea hovrätt, eftersom åtalet ogillades redan på den grunden att det inte bevisats att det var den åtalade som skjutit).

Om skottet var avsett för Olof Palme rör det sig om en grov miss som utvisar att skottet var oskickligt. Om skottet var avsett för Lisbeth Palme är det inte möjligt att avgöra i vad mån det var oskickligt. Om

<sup>19</sup> Den tidigare Palmekommissionens utfrågning med Kari Ormstad den 24 april 1995.

det hade varit avsett att döda var det visserligen en miss, men om det träffat något längre till vänster och varit dödande skulle slutsatsen antagligen ha blivit att skytten varit skicklig. Eftersom missen därvidlag, givet omständigheterna i övrigt, får anses ligga inom slumpens marginaler är det i praktiken inte möjligt att av det andra skottet dra någon slutsats om skyttens kompetens. Sammantaget föreligger osäkerhet om vilka slutsatser som skall dras av det andra skottet; det ger inget entydigt underlag för bedömning av skyttens skicklighet eller ”professionalism”.

### **Spår. Upphittade kulor**

#### *Utredningen*

Med några få undantag har inga spår säkrats efter gärningsmannen. Undantagen består dels av två kulor, som är av samma typ, dels av de spår som gärningsmannens ammunition lämnat i makarna Palmes kläder. Brottplatsen undersöktes inte omgående. Den egentliga brottplatsundersökningen gjordes dagen efter mordet mellan klockan 10 och 16. Avspärningen var till en början begränsad; många personer rörde sig under mörkvällen, natten och morgonen i området, det gick t.ex. att kasta in blommor på mordplatsen. De senare undersökningarna har varit utförliga. Inga andra spår efter gärningsmannen än de nämnda har emellertid kunnat säkras.

#### *De upphittade kulorna*

Den ena kulan upphittades på morgonen dagen efter mordet på Sveavägens västra sida, dvs. på den motsatta sidan i förhållande till mordplatsen. Den andra upphittades ytterligare en dag senare vid lunchtid, på samma sida som mordplatsen. Fyndplatserna var belägna cirka fyrtio respektive cirka fem meter från mordplatsen. Ingen av kulorna upphittades av polisen. Uppgifterna om hur och var de upphittades har lämnats av de personer som överlämnat dem till polisen.

Kulorna har kunnat härledas till tillverkaren. De är av fabrikatet Winchester-Western .357 Magnum. De är av s.k. Metal Piercing-typ, vilket innebär att de har en kopparmantel kring blykärnans främre del. Ammunitionen kallas därför ibland ”metallbrytande”. Kulorna har tillverkats ur samma blysats (”batch” eller göt). Satsen kan ha omfattat flera hundratusen patroner, som sålts i många länder.

De upphittade kulorna har med hjälp av en blyisotopisk undersökning med hög grad av sannolikhet kunnat bindas till de blyfragment



de avskjutna kulorna avsatte i Olof och Lisbeth Palmes kläder. Resonemanget bygger bl.a. på att de blyrester som återfunnits i makarna Palmes kläder jämförts med de upphittade kulornas blyammansättning. Kulor som hör till samma tillverkningsplats har en nästan identisk isotopsammansättning. Blyresterna i kläderna och de upphittade kulorna visar stor överensstämmelse, men avviker med jämförelseprov från andra kulor. Slutsatsen av detta är att de avskjutna kulorna kommer från samma tillverkningsplats som de upphittade.

Inom brottsutredningen har man beräknat att leverantören via den svenske generalagenten levererat knappt 6000 patroner av det aktuella slaget och ur den tillverkningsplats som de upphittade kulorna härrör från. Leveranserna har skett under 1979 och 1980.

Kulorna är i för undersökningsändamål ganska dåligt skick. De har kunnat användas för jämförande undersökningar av vilken vapentyp de utskjutits ur. De kan vidare användas för att vid jämförelse efter provskjutning utesluta många vapen som mordvapnet. Men de skulle antagligen inte med säkerhet kunna bindas till ett mordvapen. Med andra ord är det möjligt att "rätt" vapen inte kan bindas till mordet med hjälp av kulorna.

Se vidare under nästa rubrik.

## **Vapnet**

### *Utredningen*

De upphittade kulorna härrör från ammunition avsedd för revolverar av kaliber .357. Kulorna har därtill spår, s.k. bomdata, som kunnat uppmätas och hänföras till revolverar av denna kaliber. Mordet begicks sannolikt med en revolver av denna typ.

Av denna revolvertyp finns det en handfull kända fabriker som avsätter de bomdata som uppmätts. Det överlägset vanligaste är Smith & Wesson. PU har därför dragit slutsatsen att den använda vapnet sannolikt var en Smith & Wesson .357.

Revolverar av detta slag förekommer med olika pipplängder. Vid provskjutningar med olika pipplängder har det kunnat konstateras att pipplängder kortare än 4 tum avsätter en särskild typ av spår i form av uppsvampning av kulans bakre del. Det kan även förekomma beträffande 4 tums-pipor, men förekommer inte då pipan är 6 tum eller längre. De upphittade kulorna har inte detta slags spår. PU har därför dragit slutsatsen att det använda vapnet haft en pipa av minst 4 tums längd.

En revolver av angivet slag väger drygt ett kilo och är, med 6 tums pipa, ca 30 cm lång.

Det finns andra revolvertyper som avsätter samma spår, bomdata, som kaliber .357. Smith & Wesson kaliber .38 har samma bomdata som kaliber .357, men de upphittade kulorna härrör från en ammunition som inte kan utskjutas ur en kaliber .38-revolver, om inte någon form av manipulation sker. Inte heller andra former av manipulation kan uteslutas.

Det saknas säkra uppgifter om hur många legala vapen av typen Smith & Wesson kaliber .357 som fanns vid denna tid.<sup>20</sup> Det är däremot känt att 13 revolverar av den aktuella typen vid tiden för mordet var anmälda som stulna eller förkomna. Fyra av dessa har ännu inte anträffats (därutöver finns ytterligare en legal Smith & Wesson .357 från denna tid som inte kunnat spåras).

### Övrigt

Ammunitionstypen Metal Piercing har namn om sig att vara kraftfull. Den har dock inte så stor genomslagskraft, bl.a. beroende på att den inte är välbalanserad och därför "tumlar" eller ställer sig på tvären när den möter motstånd (träffar sitt mål). Detta leder till att den dels kan orsaka stora skador, dels snabbt förlorar sin rörelseenergi. Valet av ammunition har betydelse för bedömandet av gärningsmannens syfte och "professionalism". Att Metal Piercing-ammunition använts kan tyda på att gärningsmannen velat gardera sig för att Olof Palme bar skyddsväst, något som skulle tyda på "professionalism". Samtidigt föreligger vissa tvivel på att den valda ammunitionen skulle vara särskilt tjänlig från den synpunkten. Ammunitionsvalet i sig ger alltså ingen tydlig ledning för bedömandet av syfte och "professionalism".

Motsvarande resonemang kan föras beträffande vapnet. En revolver av kaliber .357 är ett kraftfullt vapen och från den synpunkten tjänligt. Det är samtidigt stort och klumpigt att använda – jämfört med en pistol – och från den synpunkten inte ett självklart val för en "professionell" gärningsman. En pistol efterlämnar dock patronhylsor, vilka typiskt sett kan vara lätta att binda till ett vapen. Smith & Wesson .357 är vidare ett vanligt vapen. Det gäller även i kriminella kretsar där det av vissa bedöms lätt att komma över. Vanligheten kan i sin tur vara ett skäl för den "professionelle" att välja just det vapnet, som därmed lämnar mindre information till brottsutredarna. Valet av vapen leder sammantaget inte till några entydiga slutsatser rörande gärningsmannens person, syfte eller motiv.

<sup>20</sup> I GMP uppges att det 1986 i Sverige totalt fanns 2160 registrerade revolverar, varav 650 i Stockholms län och ytterligare 120 i Uppsala och Södermanlands län. Det inkluderar alltså alla fabrikat och kalibrar.

Det har spekulerats kring om vapnet var försett med ljuddämpare. En sådan omständighet skulle peka på en noga förberedd och i den meningen ”professionell” gärningsman. Det kan inte uteslutas att ljuddämpare använts, men det finns inget som talar för det annat än Lisbeth Palmes uppgift att hon då det första skottet avlossades trodde att det rörde sig om ungdomar som lekte med smällare, även efter händelsen trodde hon att skotten skjutits från längre avstånd. Det använda vapnet med den använda ammunitionen ger ovanligt kraftigt ljud, så kraftigt att ammunitionen i fråga enligt vad som uppges i GMP är förbjuden vid många skjutbanor. Att använda ljuddämpare på revolver är inte lika effektivt som på en pistol. Det beror på att revolverns trumma är öppen. Typiskt sett är det mindre logiskt att välja en revolver och samtidigt söka dämpa ljudet med ljuddämpare. Tillgänglig information ger inte heller i denna del någon ledning för att bedöma gärningsmannens person, syfte eller motiv.

### **Förhållandena på mordplatsen**

De som var ute på stan torde ha uppfattat mordkvällen som råkall. Det var alltså i slutet av februari, sportlovsveckan. Vädret i Stockholm var mulet, det blåste 3,5 meter per sekund och termometern visade minus 5,4 grader, enligt SMHI:s mätningar vid Östra station i Stockholm kl 23. Gångbanorna på Sveavägen och Tunnelgatan kring mordplatsen var täckta av ett tunt lager packad, sandblandad is och snö. Trappan upp mot Malmskillnadsgatan skall enligt vad som uppges i GMP ha varit i det närmaste snö- och isfri.

Mordplatsen är belägen i Stockholms innerstads centrala del, något hundratal meter norr om Kungsgatan där Sveavägen korsas av Tunnelgatan, vars västra del efter mordet döpts om till Olof Palmes gata. Den östra delen av Tunnelgatan var och är en drygt sju meter bred s.k. gågata. Längs Sveavägens östra sida löper en ca sju meter bred trottoar. Gångbanan bildar med andra ord ett ”T” vid denna punkt. Olof Palme befann sig då han besköts ungefär mitt på Sveavägens trottoar och mitt för Tunnelgatans mynning eller mitt i ”T:ts” överliggande del.

I hörnet Sveavägen Tunnelgatan låg en affär som då hette ”Dekorima” (numera ”Kreatima”). Bottenvåningens hörn är ”avfasat” så att det bildar en cirka tre meter lång vägg i 90 graders vinkel mot korsningens mitt. Över avfasningen skjuter andra våningen av huset ut som ett tak över den avfasade hörnan. I det andra hörnet på samma sida av Sveavägen ligger en tunnelbanenedgång.

Belysningen på mordplatsen utgjordes av gatubelysningen på Sveavägen samt två mitt över Tunnelgatan hängande lampor, den ena

nästan framme vid korsningen mot Sveavägen den andra ett tiotal meter österut. Dessa lampor hängde på sju meters höjd. Därutöver fanns belysning dels från skyltfönstren i Dekorima-butiken, dels från en samma butik tillhörande ljusramp, som löpte längs hela butiken, även på ”avfasningen” i gathörnet och en bit in på Tunnelgatan. Även över tunnelbanenedgången fanns belysning.

35 meter in på Tunnelgatan fanns ett antal baracker, avsedda för byggnadsarbetare, tillfälligt uppställda. De upptog en sträcka på något tjugotal meter av gatan och lämnade ett normalt trottoarutrymme på varje sida fritt för passage. Barackerna tog slut vid den plats där Luntmakargatan, en parallellgata till Sveavägen, korsar Tunnelgatan. Det fanns ingen belysning vid barackerna.

Ett hundratal meter in på Tunnelgatan, efter korsningen med Luntmakargatan, ligger mynningen till den s.k. Brunkebergstunneln, en gångtunnel till Birger Jarlsgatan. Gatans högra (södra) sida på sträckan från Luntmakargatan och fram till tunneln var blockerad av byggnadsställningar m.m. Tunneln var stängd vid den tidpunkt då mordet begicks. På tunnelns bägge sidor löper trappor upp mot Malmskillnadsgatan. Den högra trappan var vid tillfället blockerad av byggnadsställningar m.m. Trappan är i fyra sektioner med sammanlagt ett nittiototal trappsteg. Till vänster om trappan (på den norra sidan) finns dels hiss, dels rulltrappa upp mot Malmskillnadsgatan. Såvitt känt fungerade både hissen och rulltrappan på mordkvällen (det finns ingen utredning som pekar i annan riktning).

Mordplatsen var alltså relativt väl, men ojämnt upplyst. Tunnelgatan utgjordes från och med de uppställda barackerna vid mordtillfället av en mörk och i långa stycken jämförelsevis trång passage.

## Vittnen till själva händelsen

### *Ögonvittnen som framträtt*

I tingsrättens dom i målet mot Christer P finns antecknat ett drygt tiotal vittnen som uppgett att de sett gärningsmannen i anslutning till gärningen. Av dessa personer har två – Anders B och Inge M – uppgett att de sett hela händelseförloppet; övriga har uppgett att de riktat sin uppmärksamhet mot händelsen efter det första skottet.

I förundersökningsprotokollet i samma mål finns förhör med ytterligare ett tiotal personer som uppgett att de sett gärningsmannen i anslutning till händelsen. Ytterligare drygt tio personer har varit på platsen eller passerat den vid mordtillfället och gjort iakttagelser som redovisas i förundersökningen. Även vittnena Lars J och Yvonne N har sett gärningsmannen, men då under dennes flykt. Efter rättegångarna

mot Christer P har ytterligare fem vittnen, som färdades i bil förbi platsen, trätt fram.

Sammanlagt finns det över 25 personer som har uppgett sig vara åsyna vittnen till själva händelsen eller delar av den. Flera av dem satt i bilar; trafiken på Sveavägen stod still för rött ljus i den aktuella korsningen. Inget av dessa vittnen hade fram till och med rättegången mot Christer P kunnat lämna några uppgifter om hur gärningsmannens ansikte såg ut. Däremot finns en del uppgifter om kön, längd, ålder och klädsel, se vidare om signalement nedan.

Efter rättegångarna mot Christer P har vittnet Leif L uppgett att han känner igen Christer P från mordplatsen. Dessutom har nya vittnen trätt fram; en som uppger sig ha sett Christer P bl.a. på mordplatsen och tre som uppger sig ha sett honom ovanför trappan från Tunnelgatan.

Några vittnen har genomgått hypnos för att om möjligt frammana minnesbilder av gärningsmannens utseende m.m. Detta har varit resultatlöst.

### *Övrigt*

Svea hovrätt, som höll syn på mordplatsen (dvs. rättens ledamöter studerade förhållandena på plats), konstaterade att belysningsförhållandena och då särskilt motljuset från Dekorimas skyltfönster varit sådana att "det inte varit möjligt att göra några säkra iakttagelser av detaljerna i ett ansikte". Den reflektionen gällde Lisbeth Palmes möjlighet att göra iakttagelser och den måste i än högre grad gälla de övriga vittnen som gjorde sina iakttagelser i motljus och dessutom från längre håll. Var och en som besöker mordplatsen en mörk vinterkväll kan lätt göra samma iakttagelse som hovrätten. Motljuset och ljusförhållandena i övrigt kan vara förklaringen till att ingen av de många vittnena kunnat återge uppgifter om gärningsmannens ansikte. Anders B kan inte ha påverkats av motljuset men väl av ljusförhållandena i övrigt och av att han var berusad. Det finns vittnen som liksom Anders B sett händelsen norrifrån, men då i en annan vinkel. Ingen av dessa personer har kunnat lämna upplysningar om hur gärningsmannens ansikte såg ut.

Det finns vittnesmål från personer som passerat mordplatsen strax innan mordet begicks. Bl.a. har Anja L uppgett att hon och Inga Å – de hade varit på samma bioföreställning som makarna Palme – efter föreställningens slut promenerade Sveavägen söderut. De korsade Sveavägen vid Kammakargatan och gick därefter på den östra gångbanan. De hade tänkt gå in Tunnelgatan och passera genom Brunkebergstunneln till Birger Jarlsgatan. Framme vid Tunnelgatan tyckte de emellertid att det kändes tomt och ödsligt. Efter att ha stått där ett litet

tag och pratat beslöt de i stället att gå Kungsgatan. Väninnan Inga Å uppgav att de inte mött någon under promenaden på Sveavägens östra sida. I hörnet Tunnelgatan var de helt ensamma.<sup>21</sup>

### **Gärningsmannens signalement**

#### *Omständigheter som utretts*

Uppgifter från målsäganden och vittnen samt undersökningar som gjorts av SKL och PU gemensamt visar att mordet begicks av en man, som var över 175 cm lång men inte längre än ca 190 cm. Han bar en mörk jacka eller rock, dvs. längre jacka eller kortare rock.

Uppgifter från vittnen på mordplatsen ger i övrigt följande bidrag till signalementet.

*Längd:* De vittnesuppgifter som lämnats under rättegångarna mot Christer P gör det antagligt att gärningsmannen var ungefär 180-185 cm lång.

*Ålder:* Vittnena har inte beskrivit gärningsmannen som vare sig yngre eller äldre; det är troligt att han var mellan 30 och 50 år gammal.

*Huvudbonad:* Uppgifterna om gärningsmannen var barhuvad, hade keps eller någon form av mössa går isär.

*Ansikte, hår:* Inget av vittnena på mordplatsen har kunnat lämna upplysningar om gärningsmannens anletsdrag. Förutom från målsäganden saknas det därför uppgifter från brottsplatsen om hur gärningsmannens ansikte såg ut.

*Rörelsemönster:* Vittnen har beskrivit mannens rörelsemönster som lunkande, klumpigt, haltande, rullande, som en elefant, smidigt som en stor björn etc.

Beträffande den s.k. *fantombild* som publicerades den 6 mars 1986 gäller att den grundades på uppgifter från en person som troligen inte sett mördaren; hennes iakttagelser gjordes vid en alltför sen tidpunkt i mordområdet. Det är därför mer troligt att fantombilden inte föreställer mördaren, än att den skulle göra det.

<sup>21</sup> Observera i denna del även uppgifterna om den s.k. dekorimannen, se kapitel 4, *Utredning och utredningsresultat*.

*Övrigt*

Det har aldrig hållits något ingående signalementsförhör med Lisbeth Palme, i vart fall har uppgifter av det slaget inte dokumenterats. De uppgifter som hon lämnat om gärningsmannens utseende framkom successivt; den första tiden efter mordet hade hon ingen distinkt minnesbild av gärningsmannen. Lisbeth Palme har sedermera pekat ut den 1989 åtalade Christer P som gärningsmannen. Svea hovrätt ansåg inte att utpekandet räckte för slutsatsen att det bortom rimligt tvivel var styrkt att Christer P var gärningsman.

**Gärningsmannens tillvägagångssätt***Omständigheter som utretts*

Inget vittne har sett fler än tre personer vid mordplatsen: Olof och Lisbeth Palme samt gärningsmannen. Att det rört sig om en och samma man som skjutit och sedan avlägsnat sig Tunnelgatan österut får anses klarlagt.

Det får också anses klarlagt att gärningsmannen gick till väga på följande sätt. Han sköt Olof Palme i ryggen, mellan skulderbladen och genom ryggsömmen på Olof Palmes rock, på 10-30 cm avstånd. Han sköt därefter, inom några sekunder, ett andra skott som gick längsmed och träffade (tangerade) Lisbeth Palmes rygg från ett avstånd om 70-100 cm. Han avlägsnade sig sedan från mordplatsen och försvann vid sidan om de byggbaracker som var tillfälligt uppställda på Tunnelgatan.

Det är troligt att gärningsmannen avvaktade något på brottsplatsen efter det andra skottet. Fyra vittnen lämnade inför hovrätten uppgifter av den innebörden.

Två av dessa vittnen (Inge M och Anders B) uppgav vidare att gärningsmannen först tagit ett steg tillbaka efter skotten. Det är alltså möjligt att gärningsmannen agerade så, men det ter sig som en mer osäker uppgift.

Gärningsmannen flydde springande. Vittnesuppgifterna lämnar även utrymme för att han halvsprungit eller lunkat.

*Övrigt*

Gärningsmannens beteende efter skotten har av vittnena beskrivits så att han tog det lugnt och behärskat alternativt att han tvekade, som om han inte visste vad han skulle göra. Oavsett hur beteendet skall tolkas är det troligt att gärningsmannen stannat kvar några sekunder vid de beskjutna innan han gav sig iväg. Som framgår av det sätt på vilket

vittnena själva beskrivit vad de iakttagit, finns det till synes lika stort utrymme för tolkningen att gärningsmannen varit kylig och kontrollerad som upprörd eller förvirrad. Därutöver finns alltså utrymme för möjligheten att själva observationen är oriktig.

Beträffande gärningsmannens beteende före skotten finns inga säkra iakttagelser. Ett vittne har uppfattat makarna Palme och gärningsmannen som ett sällskap om tre personer (Anders B).<sup>22</sup> Ett annat vittne (Inge M) hade följande minnesbild. En man stod vid Dekorimas skyltfönster mellan affärens entré och den s.k. avfasningen. Vittnet sade sig ha iakttagit mannen ett par, tre minuter, men var osäker på tiden. Han såg fem-sex personer passera på väg norrut. Ungefär 20 sekunder därefter kom makarna Palme gående förbi Dekorima i motsatt riktning, dvs. mot Kungsgatan. Mannen vid Dekorima följde då efter. Han tog eventuellt tag i Olof Palmes vänstra axel eller gjorde någon rörelse av det slaget, varefter två skott smällde. Det är alltså bara två personer som redovisat iakttagelser före skotten (det gäller i vart fall för de utsagor som återgivits av domstolarna). En av dem var berusad (Anders B). Den andre (Inge M) hade goda möjligheter att göra iakttagelser; han satt tillsammans med några andra i sin bil på andra sidan Sveavägen och väntade på en person som höll på att göra ett bankomatuttag. De bägge utsagorna är inte oförenliga, men den senare innehåller mer detaljinformation.

Det ter sig ganska troligt att händelsen utspelat sig ungefär så som vittnet Inge M angett. Då beaktar vi inte bara Inge M:s uppgifter, utan också vad Anders B uppgett, liksom Nicola F:s utsaga (se nedan) om sitt möte med makarna Palme. Beträffande Inge M:s uppgift om att gärningsmannen skulle ha lagt sin hand på Olof Palmes axel har han själv sagt sig vara osäker. De tidsuppskattningar Inge M kommit att ange vinner inte heller stöd i annan utredning; uppgiften att han iakttog gärningsmannen flera minuter framstår tvärtom som svår att förena med vad som i övrigt framkommit.

## **Gärningsmannens flykt**

### *Omständigheter som utretts*

Gärningsmannen försvann springande, halvspringande eller lunkande vid sidan om de baracker som tillfälligtvis fanns uppställda på Tunnel-

<sup>22</sup> Även vittnet Anders D (den taxiförare som via sin växel larmade polisen) har i förundersökningen talat om att han uppfattade de tre personerna som ett sällskap.



gatan. Han tog sig sedan upp för trapporna mot Malmskillnadsgatan, fortsatte över denna och vidare nedför David Bagares gata (österut).

Att det gick till på detta sätt stöds av vittnesuppgifter. Ett flertal vittnen har sett gärningsmannen försvinna in på Tunnelgatan; ingen har lämnat uppgifter som pekar i annan riktning. Ett vittne (Lars J) har uppgett att han sett gärningsmannen springa uppför trapporna. Ett annat vittne (Yvonne N) har uppgett att hon sett en man springa nedför David Bagares gata, österut. Sedan det förstämnda vittnet förflyttat sig uppför trapporna i gärningsmannens spår mötte han Yvonne N och frågade vart den flyende försvunnit, varpå hon svarade att hon mött mannen. Det får anses klarlagt att de iakttagit samma man och att det alltså var gärningsmannen som sprang nedför David Bagares gata.

Beträffande hur gärningsmannen flydde, se om tillvägagångssättet ovan. Av de två vittnena längs flyktvägen har det första uppgett att mannen sprang tungt och det andra att mannen sprang samtidigt som han försökte stänga en ficka eller väska.

### *Övrigt*

Bortsett från mordplatsvittnena finns det alltså bara två säkra vittnesiakttagelser av gärningsmannen och ingen längre bort från mordplatsen än David Bagares gata. Det finns en del andra uppgifter som kan avse mördaren, dvs. det är möjligt att de avser denne, men ingen är säkerställd.

1996 och 1997 trädde ytterligare vittnen fram som uppgav sig ha sett en man, som de sedermera hade identifierat som Christer P, ovanför Tunnelgatstrapporna respektive på David Bagares gata. Det kan diskuteras om samtliga de uppgifter som därmed lämnats i denna del kan avse gärningsmannen (se vidare kapitel 6).

Det har spekulerats i att gärningsmannen fortsatt ned till Birger Jarlsgatan, försvunnit i flyktbil etc. Så kan det ha gått till men det finns inga egentliga indikationer som stöder detta. Ett av mordutredningens tydligaste kännetecken är tvärtom att det finns så litet kunskap om vart gärningsmannen tog vägen efter det att han iaktogs på David Bagares gata. (Iakttagelsen från David Bagares gata är för övrigt inte heller den säkerställd. Det vittne som gjorde den är inte hörd i domstol.)

## 2.2.4 Omständigheter kring makarna Palmes biobesök

### Bakgrunden till biobesöket

#### *Omständigheter som utretts*

Olof och Lisbeth Palmes biobesök hade inte föregåtts av någon längre planering. Det var privat och stod inte på Olof Palmes agenda. Beslutet att bege sig in till stadens centrum för att gå på bio fattades av makarna gemensamt efter det att Olof Palme kommit hem från sitt arbete. I ett telefonsamtal mellan Olof och Mårten Palme under kvällen berättade Mårten Palme att han och hans fästmö senare på kvällen skulle se "Bröderna Mozart" på Grand. Saken hade tidigare på dagen diskuterats mellan Lisbeth Palme och Mårten Palmes fästmö. Lisbeth Palme hade också på sin arbetsplats nämnt att hon och Olof Palme tänkte gå på bio på kvällen. Två filmer var då på tal, förutom den nämnda "Mitt liv som hund", som visades på Spegeln (som låg på Birger Jarlsgatan, i en annan del av innerstaden).

Uppgifterna om hur biobesöket kom till stånd härrör i första hand från Lisbeth Palme. De kompletteras av uppgifter från Mårten Palme, dennes fästmö och förhör med personer på Lisbeth Palmes arbetsplats. Att biobesöket för Olof och Lisbeth Palmes del var spontant bestyrks vidare av att Mårten Palme hade köpt biljetter till sig och fästmön redan då han talade med sin far om saken och av att det endast fanns ett fåtal biljetter kvar då Olof Palme kom fram till kassan, varvid kassören (Göran F) sålde två ännu icke avhämtade biljetter, som varit reserverade för en direktör vid Sandrewsbiograferna, eftersom det i övrigt bara fanns dåliga platser kvar och kassören enligt egen uppgift ansåg att paret Palme borde sitta bra.

Beslutet att gå på bio bör skiljas från beslutet att se just "Bröderna Mozart" på Grand. Biobesöket som sådant har enligt vad som framkommit från de inblandade diskuterats i vart fall under eftermiddagen, liksom på Lisbeth Palmes arbetsplats. Det finns också uppgift om att Olof Palme skall ha nämnt planen på ett biobesök då han under eftermiddagen intervjuades av en journalist, även en fotograf var närvarande. Enligt Mårten Palme överenskoms vid telefonsamtalet mellan honom och fadern tidigare på kvällen inget bestämt om att föräldrarna skulle komma till Grand. Sammantaget får det anses klarlagt att makarna Palme inte förrän tidigast timmarna före föreställningens start beslöt att de skulle bege sig till Grand för att se "Bröderna Mozart".

### *Övrigt*

När och hur beslutet om biobesöket på Grand fattades är av stor betydelse för utredningen. Skulle det ha rört sig om ett i förväg bestämt besök hade det kunnat vara känt för utomstående, som då hade kunnat planlägga ett attentat utifrån denna kunskap. I och med att det inte var planerat kan den möjligheten uteslutas. Det som kan ha varit känt för i vart fall en begränsad krets av utomstående var att makarna Palme funderade på att gå på bio och att Olof Palme alltså skulle kunna tänkas lämna hemmet under kvällen. Det innebär att man inte kan utesluta möjligheten att någon övervakade Olof Palmes bostad utifrån denna förutsättning. Se vidare om övervakning nedan.

### **Färdvägen till Grand**

#### *Omständigheter som utretts*

Makarna Palme lämnade sin bostad Västerlånggatan 31 strax efter halv nio. De gick Västerlånggatan mot Gamla stans tunnelbanestation, dit de anlände ungefär 20.40. De steg på ett tåg som anlände 20.42 och avgick mot city 20.43. 20.47 stannade tåget vid station Rådmansgatan där makarna Palme steg av. De gick upp på Sveavägen och fram till biografen Grand, dit de kom strax före kl 21.

### *Övrigt*

Det finns ett flertal vittnesobservationer från detta förlopp: från det tillfälle då makarna Palme kom ut från sin port, från promenaden till T-banan, från tunnelbanespärren, från perrongen, på tåget, från station Rådmansgatan och från det att de anlände till Grand. Tågtiderna kommer från Storstockholms Lokaltrafik, SL.

Bland de många vittnesmålen finns inga påtagliga tecken på att makarna Palme skulle ha varit förföljda eller övervakade ("skuggade") under resan. I den mån de varit "skuggade" har det alltså skett utan att detta noterats av de personer som sett makarna Palme under deras förflyttning från hemmet till Grand. Se vidare nedan.

### **"Mystiska" personer vid biografen Grand**

Det finns ett antal redovisade iakttagelser av "mystiska" personer som uppehållit sig kring eller på biografen Grand under mordkvällen. Utredningen i den delen har bl.a. klarlagt följande.

### 1. Vittnet Lars E hördes första gången omgående efter mordet.

Han väntade i bil utanför Grand på sina föräldrar, som befann sig på biografen. Strax före kl 23 iakttog han en man som uppehöll sig utanför biografen. Lars E fann mannen obehaglig och låste därför sina bildörrar. Lars E lyssnade på bilradion och hörde nyhetssändningen kl 23. Mannen var fortfarande kvar. Filmen "Bröderna Mozart" slutade och folk strömmade ut på gatan. När det åter blivit lugnt var mannen borta. Lars E gick in på biografen för att skaffa upplysning om när den film hans föräldrar var på slutade. Han frågade en kvinna i foajén. Hon bröt lätt på finska.

Lars E återopades som vittne i målet mot Christer P och uppgav då bl.a. följande. Mannens ögon och ögonhålor hade skrämt Lars E och givit honom olustkänslor. Blicken hade etsat sig fast i minnet. Mannen hade burit en midjelång blåaktig jacka och en svagt gul, stickad mössa av militärtyp. Vid ett konfrontationsförhör i december 1988 uppgav Lars E att Christer P:s utseende, framför allt blicken, var "otroligt likt Grandmannens". Han uppgav inför tingsrätten att han var mycket säker på att Christer P var den person han iakttagit utanför biografen på mordkvällen.

Hovrätten ansåg att det Lars E berättat talade starkt för att det var Christer P som denne sett utanför Grand. En viss tveksamhet kvarstod dock. Eftersom utpekandet skett avsevärd tid efter händelsen kunde han missta sig. Han kunde ha iakttagit en man som var mycket lik Christer P. Bl.a. på grund av Lars E:s vittnesmål drog hovrätten dock slutsatsen att det förelåg "en betydande sannolikhet för att Christer P befann sig utanför biografen Grand" när makarna Palme lämnade denna.

### 2. Vittnet Birgitta W hördes första gången tiden närmast efter mordet.

Hon hade sett en tidigare föreställning på Grand och var vid 21-tiden på väg ut från biografen. Hon iakttog då en man, som stod på gatan och tittade in i foajén. Han hade en otäck, sjuk blick som fick Birgitta W att reagera med obehag.

Birgitta W återopades som vittne i målet mot Christer P och uppgav då bl.a. följande. Hon såg mannen under några sekunder. Hon hade fäst sig vid mannens blick, som hon beskrev med ord som brinnande och sjukt stirrande. Han hade markerat ansikte med tydliga, markerade kinder och tunn mun. Han bar mörk jacka och hade mörkt hår eller mörk mössa. Birgitta W har gjort teckningar på mannen. Dessa finns intagna i förundersökningsprotokollet. I maj 1989 deltog hon i en valkonfrontation. Hon uppgav att hon inte sett något fotografi av den misstänkte före konfrontationen; däremot hade hon sett en bild i tidningen där de centrala delarna av den misstänktes ansikte var maskerat.

Vid konfrontationen fann hon bland de tolv figuranterna Christer P mest lik men något kraftigare än den man hon sett. När hon såg Christer P i rättsalen fann hon likheter mellan honom och den man hon sett.

Hovrätten ifrågasatte tillförlitligheten i Birgitta W:s minnesbild och konstaterade att hon vid konfrontationen inte ansett sig kunna utpeka någon utan endast säga att Christer P var mest lik den man hon sett. Någon säker slutsats om att Christer P befunnit sig utanför Grand vid 21-tiden kunde därför inte dras på grundval av hennes vittnesmål. (Hovrätten tillade i sammanhanget att ingen annan bevisning till stöd för att så skulle ha varit fallet hade förebragts.)

3. Vittnena Anneli K och Margareta S hördes första gången dagarna efter mordet.

Anneli K och Margareta S hade sett filmen "Gå och Se" på Grand. Den slutade strax efter kl 23, något före "Bröderna Mozart"; egentligen skulle den ha slutat senare, men filmernas start och faktiska speltid kan variera något (se nedan). Efter filmen gick Anneli K på toaletten. Margareta S har uppgett att hon medan hon väntade iakttog en man som stod på gatan omedelbart utanför dörrarna in till foajén. Mannen tittade in. Han hade en intensiv och mörk blick vilken Margareta S upplevde som spänd och ångestfylld. Det slog henne att det kunde vara "en ful gubbe" som tittade efter ensamma flickor. När hon tillsammans med Anneli K lämnade biografen stod mannen kvar utanför.

Enligt Margareta S hade mannen ett nordeuropeiskt utseende, var ca 175 cm lång, hade blå ögon, ej mörkt hår. Han bar glasögon, ljusbrun mössa med uppfällda öronlappar, ljusblå halvlång jacka och mörkblå byxor.

Anneli K lade märke till mannen när hon kom ut i foajén efter sitt toalettbesök. Hennes beskrivning av mannen liknade den Margareta S givit. Han hade stirrat konstigt genom dörren in i foajén; det mest iögonenfallande var hans stirrande blick och att han tycktes vänta på någon.

Varken Anneli K eller Margareta S har lämnat dokumenterade uppgifter om huruvida de iakttagit vittnet Lars E. Margareta S har tillfrågats om hon tilltalades av någon medan hon väntade på Anneli K. Frågan torde vara föranledd av att Lars E uppgett att han tilltalat en kvinna i foajén som brutit lätt på finska, vilket Margareta S gjorde. Margareta S uppgav som svar på frågan att hon inte hade tilltalats av någon.

Margareta S och Anneli K åberopades inte som vittnen i målet mot Christer P. De har inte deltagit i någon konfrontation avseende Christer P.

4. Vittnet Inga Å hördes första gången den 28 januari 1989, dvs. efter det att Christer P hade gripits.

Inga Å bevistade samma bioföreställning som makarna Palme. I kön in till salongen, innan föreställningen börjat, lade hon märke till en man som hon inte tyckte passade in i miljön. Den film hon skulle se var avsedd för intellektuella människor och mannen i fråga gav inte intryck av att vara sådan. Mannen stod längst fram i kön. När dörrarna till salongen öppnades lämnade han sin plats och gick såvitt Inga Å kunde se mot utgången.

Inga Å beskrev mannen som ca 185 cm lång, 35-40 år, kantiga anletsdrag, tre dagars skäggstubb och typiskt svensk utseende. På huvudet bar han en stickad mössa med någon text. Han hade en plastkasse i handen. Han gjorde ett nervöst intryck, som om han väntade på eller tittade efter någon.

Vid en valkonfrontation i februari 1989 visade Inga Å intresse för ett antal av figuranterna utan att säkert kunna identifiera någon av dem som den man hon sett i biokön. En av dem hon intresserade sig för var Christer P, vars rörelsemönster påminde om det slängiga sätt på vilket mannen på Grand lämnat sin plats i kön.

Inga Å, som även lämnade uppgifter om sin promenad efter föreställningen, då hon gick Sveavägen söderut och bl.a. stannade till vid korsningen Tunnelgatan, åberopades inte som vittne i målet mot Christer P.<sup>23</sup>

5. Mårten Palme lämnade på mordnatten uppgifter om en man som han iakttagit utanför Grand efter föreställningen.

Mårten Palme hördes i målet mot Christer P och uppgav då bl.a. följande. Efter filmen stod han, flickvännen och föräldrarna och pratade utanför en bokhandel strax bredvid biografen. Mellan bokhandeln och biografen låg en möbelaffär. Där stod en man och tittade in i skyltfönstret. När Mårten Palme och flickvännen skildes från föräldrarna och började gå norrut passerade de mannen. Denne vände sig mot föräldrarna med fast blick. Mårten Palme passerade på ungefär fem meters avstånd och iakttog mannen under någon sekund.

<sup>23</sup> Inga Å förekommer även i resningsmaterialet, eftersom hon efter det att Christer P:s bild publicerats uppgav att hon kände igen denne, se kapitel 6, *Genomgång av resningsmaterialet*.

Enligt Mårten Palme bar mannen en halvlång, blå jacka av nylon. Mannen hade fyrkantigt ansikte och smala läppar. Han trodde att mannen bar en mörk med knäppe på skärmen försedd keps. Han uppfattade vidare att mannen bar stålbågade glasögon.

Vid en konfrontation den 14 december 1989 fann Mårten Palme att två av figuranterna, varav en var Christer P, inte kunde uteslutas vara den man han sett. Han kunde inte med säkerhet peka ut någon som mannen från Grand. Vid domstolsförhandlingarna uppgav Mårten Palme att Christer P var lik den man han sett men att han var mycket osäker på om identitet förelåg.

Hovrätten ansåg att det av vittnesmålet inte kunde "dras någon slutsats att den man som Mårten Palme såg var Christer P".

Utöver dessa uppgifter har vittnet Pia E, som var på samma film som makarna Palme, uppgett att hon iakttog en man som betedde sig märkligt utanför Grand efter filmen. Denna person har säkert identifierats som Roger Ö, vilken sedermera åberopades som vittne mot Christer P. Även vittnet Lars E lämnade uppgifter som måste avse Roger Ö.

Ett antal vittnen har vidare rapporterat iakttagelser om personer som befunnit sig kring biografen Grand under mordkvällen. Ingen av dessa iakttagelser har dock sådan konkretion att de ger självständig kontur åt en "Grandman".

### *Övrigt*

Vittnet Lars E:s uppgifter talar med styrka för att en person som skulle kunna vara en väntande gärningsman uppehållit sig utanför biografen vid den angivna tidpunkten. Detsamma får anses gälla Margareta S:s och Anneli K:s iakttagelser, med den skillnaden att deras uppgifter inte prövats lika ingående som Lars E:s. Det är vidare oklart om de sett samma person som Lars E. De lämnade signalementen tyder inte direkt på det; däremot stämmer beskrivningen av beteendet väl med vad Lars E uppgett. Inga Å:s iakttagelse är isolerad; ingen annan har rapporterat något liknande och beskrivningen av den man hon sett i kön in till föreställningen stämmer inte in på andra möjliga "Grandmän". Mårten Palmes beskrivning stämmer inte på den person Lars E uppger sig ha sett. Den man Mårten Palme såg bar, enligt vad han sagt sig ha uppfattat, stålbågade glasögon, vilket inte gällde för Lars E:s iakttagelse. Den man Lars E såg hade vidare en gulaktig mössa, vilket Mårten Palme uteslöt beträffande den person han iakttagit. Beskrivningarna talar alltså närmast mot att Lars E och Mårten Palme sett samma person, även om det är möjligt de gjort det. Däremot synes det

signalement Margareta S och Anneli K lämnat ha överensstämmelser med Mårten Palmes beskrivning av den man han sett. Beträffande Birgitta W:s iakttagelse, slutligen, gäller att hon kan ha sett gärningsmannen, men att de uppgifter hon lämnat inte räcker för att bedöma huruvida det var samma person som Lars E, Mårten Palme eller Margareta S och Anneli K såg. – Birgitta W är även hörd i andra avsnitt av utredningen och har därvid känt igen drag även hos andra misstänkta än Christer P.

Med undantag för Inga Å:s uppgifter kan iakttagelserna emellertid också sammanfogas i ett mönster. Birgitta W ser gärningsmannen när denne nyligen upptäckt makarna Palme och intresserar sig för vilken film de skall gå på osv. Lars E ser gärningsmannen när denne i god tid återvänt för att invänta sitt offer. Margareta S och Anneli K ser gärningsmannen när denne, i samband med det att besökarna på den föreställning dessa besökt lämnat biografen, spanar efter makarna Palme. Mårten Palme, slutligen, ser gärningsmannen när denne avvaktar en bit från sällskapet för att sedan ta upp förföljandet när makarna Palme beger sig hemåt. Det finns vidare ett antal mindre pregnanta observationer i förundersökningsmaterialet som kan passa in i ett sådant mönster. Denna sammanfogade slutledning av ett antal iakttagelser innehåller dock stora osäkerheter och är alltför fragmentarisk för att ens kunna beskrivas som trolig. Däremot är den i och för sig möjlig.

## **Promenaden från Grand**

### *Omständigheter som utretts*

Den film makarna Palme såg slutade mellan 23.05 och 23.10. De dröjde sig kvar och lämnade salongen först när den i det närmaste var tom. Efter att ha samtalat en stund med sonen och dennes fästmö utanför biografen begav de sig hemåt till fots den ovan beskrivna färdvägen. De synes ha gått relativt långsamt och stannat till vid åtminstone ett skyltfönster, klädbutiken Sari på Sveavägens östra sida efter korsningen Adolf Fredriks kyrkogata. Mordplatsen är belägen tre kvarter söder om biografen Grand (en sträcka på drygt 300 meter<sup>24</sup>).

Filmens slut kan inte anges exakt. Den startade 21.15. Speltiden var 1 timme och 49 minuter, men den faktiska speltiden kan variera beroende på att hastigheten på olika projektorer skiljer sig åt. Redovisningen av förloppet efter filmen grundas på Lisbeth Palmes uppgifter. Det finns vidare ett antal i utredningen redovisade vittnesobservationer,

<sup>24</sup> Uppgiften hämtad från GMP (se kapitel 7), där sträckan anges till 330 meter.



som stöder de uppgifter Lisbeth Palme lämnat. De avser personer som varit på samma bioföreställning och promenerat Sveavägen söderut samt därvid gått bakom och i vissa fall passerat paret Palme. De inkluderar vidare Ljubisa N, som arbetade i den korvkiosk som var belägen på Sveavägen mellan Kammakargatan och Adolf Fredriks kyrkogata. Ljubisa N observerade paret Palme en bit efter klockan 23; han såg dem gå förbi söderut på samma sida som korvkiosken. Nästa säkra observation gjordes av Nicola F som uppgett att han mötte paret på Sveavägens andra sida vid det s.k. Bonnierhuset, eller ungefär vid Sveavägen 56. Det är också den sista rapporterade observationen före mordplatsen.

### *Övrigt*

Vissa vittnesuppgifter tyder på att någon följde efter makarna Palme. De personer som passerat paret medan de ännu gick på den västra sidan av Sveavägen har visserligen inte sett någon förföljare. Den nämnde Ljubisa N har dock uppgett att en man gick tre till fem meter efter paret Palme (se vidare nedan). En äldre dam, Kerstin N, som bodde på Sveavägen 39, 6 trappor, har i förundersökningen uppgett att hon från sitt lägenhetsfönster ungefär vid den aktuella tidpunkten sett ett par gå över Sveavägen vid korsningen Adolf Fredriks kyrkogata, varvid en ensam man kommit efter när de passerat över gatan. Kerstin N har dock av naturliga skäl inte kunnat identifiera makarna Palme från sin utsiktspunkt sex våningar upp. Den likaledes ovan nämnde Nicola F har i förundersökningen uppgett dels att han bara mötte ett ungt par på Sveavägen innan han mötte paret Palme, dels att han efter mötet med dem endast såg en person fram till det att han hörde två skott från Tunnelgatshållet. Den beskrivning Nicola F gett av den man som kom bakom paret Palme och det Nicola F uppgett om hur den personen betedde sig när Nicola F vände sig om efter skotten, leder till slutsatsen att den han såg med all sannolikhet var vittnet Anders B.

Det finns alltså två indikationer – Ljubisa N och Kerstin N – på att det kan ha gått någon efter paret Palme innan de kom över till Sveavägens östra sida och en indikation – Nicola F – på att ingen som kan vara identisk med gärningsmannen följde efter dem när de väl befann sig på den sidan.

De enskilda observationerna om en förföljande man från Ljubisa N och Kerstin N är inte tillräckliga ens för att man skall kunna slå fast att det är troligt att det fanns en förföljande man. I förening med Mårten Palmes iakttagelse vid Grand bildar dock observationerna ett fragmentariskt mönster som gör det klart möjligt att någon följde efter. Till

detta kan fogas Nicola F:s observationer, som alltså innebär att ingen annan än vittnet Anders B skulle ha funnits bakom paret Palme.

Anders B har i sin tur uppfattat att tre personer varav en var gärningsmannen befann sig framför honom just innan mordet begicks. I den mån en gärningsman följde efter från Grand måste denne alltså ha passerat paret Palme någonstans på vägen för att sedan invänta dem längre fram.

Vittnet Inge M:s iakttagelse att någon stod och väntade vid hörnet Tunnelgatan Sveavägen kan inpassas i den bilden, dock bara under förutsättning att den tidsangivelse han lämnade i domstolarna, dvs. att gärningsmannen stått flera minuter och väntat, är oriktig.

Sammantagna bildar även alla dessa iakttagelser ett fragmentariskt mönster, som inte kan sägas vara så tätt att det låter sig beskrivas som sannolikt, men det är uppenbarligen fullt möjligt att händelseförloppet utspelat sig på detta sätt. Att mönstret kan synas ge en klar bild kompenserar dock inte vagheten i flera av de ingående observationerna; flera vaga iakttagelser kan typiskt sett inte fogas samman till annat än en (minst) lika vag helhet. Svea hovrätt, som prövade hypotesen om en förföljande gärningsman som passerat och sedan inväntat Olof Palme, ansåg inte att Mårten Palmes uppgifter eller någon annan utredning utgjorde bevis för att någon följt efter från Grand. Hovrätten ansåg däremot att Ljubisa N:s iakttagelse visat att någon gått efter vid korvkiosken, men att det beträffande sträckan från denna till mordplatsen inte i utredningen fanns redovisat några iakttagelser om att någon gått efter makarna Palme (Kerstin N, som i förundersökningen redovisade iakttagelser från sitt lägenhetsfönster, åberopades inte i rättegången och hördes alltså inte som vittne).

### **Var makarna Palme övervakade?**

#### *Några påpekanden*

Frågan om Olof Palme varit övervakad tiden före mordet gäller dels fysisk övervakning, dels avlyssning. Frågan om avlyssning berörs vidare under nästa avsnitt.

För såväl frågan om fysisk övervakning som huruvida avlyssning ägt rum gäller att det är svårt och ofta omöjligt att avgöra att ett visst förhållande *inte* förelegat. Att övervakning inte ägt rum kan exempelvis svårigen bevisas genom en iakttagelse rörande detta icke-förhållande. I stället måste en sådan slutsats dras genom motsatsslut: någon övervakning har inte kunnat iakttagas, alltså har övervakning inte ägt rum. Det avgörande för bärigheten i en sådan slutsats är dels kvalitén i de iakttagelser som inte innefattat tecken på övervakning, dels sannolikheten

för att en eventuell övervakning skulle ha låtit sig iakttas. Är den senare sannolikheten låg spelar det mindre roll om kvalitén på iakttagelserna är hög; det går ändå inte att säga något bestämt om huruvida övervakning ägt rum.

#### *Omständigheter som utretts*

Före makarna Palmes ankomst till biografen Grand finns det under mordkvällen inga redovisade observationer som klart tyder på att Olof Palme skulle ha varit föremål för fysisk övervakning. Makarna Palme har under tiden från det att de lämnade bostaden fram till det att de anlände till Grand observerats av många personer som hörts under utredningen. De har av naturliga skäl tilldragit sig uppmärksamhet; för de flesta människor är det en särskild händelse att se en person som Olof Palme i levande livet. Flera av dem som hörts har uppgett att de tittat efter livvakter, men inte sett några.

#### *Övrigt*

Den sammantagna kvalitén av de redovisade iakttagelserna är från den ovan angivna utgångspunkten ganska god.

Beträffande sannolikheten för att en eventuell övervakning skulle ha upptäckts måste bedömningen skifta för olika delar av förloppet. Under promenaden i Gamla stans kvarter fram till det att makarna Palme befann sig på tunnelbaneperrongen bör sannolikheten för att en eventuell förföljare skulle upptäckas vara relativt god. På tunnelbaneperrongen måste det vara avsevärt svårare att upptäcka en förföljare, detsamma gäller under själva resan, bl.a. med tanke på att det var mycket folk med på tåget. Även under det att makarna Palme steg av och gick upp mot utgången och sedan till biografen Grand torde det ha funnits relativt goda möjligheter för en eventuell förföljare att smälta in i miljön. Det bör vidare noteras att det inte finns någon observation av makarna Palme under en längre tid av resan.

RRV-experterna ansåg sig efter en genomgång av materialet som huvudalternativ, men med ett antal angivna reservationer, dock kunna godta att inget efterföljande skett mellan bostaden och tunnelbanestationen Rådmsgatan/biografen Grand. Mängden iakttagelser av makarna Palme i förening med det faktum att ingen sett någon som tyckts följa efter talar enligt vår mening i huvudsak mot att de varit "skuggade". Att det samtidigt föreligger en klar möjlighet för att i synnerhet en för uppgiften tränad person kunnat följa efter utan att detta har uppdagats i utredningsmaterialet är emellertid också tydligt.

(Frågan om övervakning analyserades av säkerhetspolisen i en undersökning våren 1986. På grunder som i vart fall numera framstår som något oklara kom säkerhetspolisen fram till att analysen talade för att Olof Palme hade varit övervakad på eftermiddagen den 27 februari samt från det att han lämnade bostaden på kvällen den 28 februari fram till det att han mördades kl 23.21, se kapitel 3, *Kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden.*)

### **Var makarna Palme avlyssnade?**

#### *Omständigheter som utretts*

Säkerhetspolisen genomförde dagarna efter mordet en relativt ingående sökning efter avlyssningsutrustning på såväl Olof och Lisbeth Palmes arbetsplatser som i deras hem. (Undersökningsåtgärder är redovisade i kapitel 3, *Kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden.*) Inga tecken på avlyssning uppdagades. Fullständig säkerhet kring förhållanden av detta slag kan inte nås utan rivning av väggar, uppbrytning av golv etc. (åtgärder av det slaget vidtogs inte).

Säkerhetspolisen utförde likaledes en kontroll av teleledningarna och den telestation till vilken Olof Palmes telefon var ansluten. Inga tecken på avlyssning uppdagades. Det är i och för sig inte uteslutet att avlyssning hade ägt rum tidigare men att utrustningen hade avlägsnats efter mordet. Inte heller av sådana åtgärder uppdagades emellertid några spår (typ dammspår i teleskåp).

#### *Övrigt*

RRV-experterna ansåg, som huvudalternativ, det mycket osannolikt att buggning av bostaden förekommit och osannolikt att telefonavlyssning skett. Vi gör en motsvarande bedömning. Beträffande avlyssning under mordkvällen gäller att det är troligt att Olof Palmes privatbostad inte var vare sig ”buggad” eller telefonavlyssnad. Såväl bostaden som telefoner med ledningar och anslutande kopplingscentraler har alltså undersökts utan att man kunnat finna spår av avlyssningsutrustning. Det kan inte helt uteslutas att avlyssning i någon form likväl ägt rum under mordkvällen, men det saknas i utredningen tecken på att så skulle ha varit fallet. Sannolikheten för att en sådan avlyssning ägt rum, avslutats efter mordet men före undersökningen utan att detta efterlämnat några spår, får bedömas som mindre än sannolikheten för att någon följt efter makarna Palme till biografen Grand utan att detta upptäckts.

## 2.2.5 Tidpunkter för mordet, polisens larmanrop och polisens ankomst till brottsplatsen

### Vissa påpekanden

I diskussionen om tidpunkterna för mordet, polisens larmanrop, ankomst till brottsplatsen m.m. bör man beakta att den osäkerhet som föreligger om tidsangivelserna kring mordet gäller mycket korta tidsrymder. Sekundnära tidsuppgifter kan frammana ett rekonstruerat skeende som ser ut att förlöpa långsammare än vad det verkliga skeendet gjort. Allt synes då överskådligare och man frestas att bryta ned analysen i allt kortare tidssekvenser. Men det är då viktigt att hålla i minnet att det förlopp som studeras var över på fem till tio minuter, att skeendet av vittnesuppgifter att döma var kaotiskt och att de som var med om det inte alls hade den överblick som vi nu har; den uttryckningspersonal (poliser och ambulansmän) som kom till platsen visste t.ex. inte att statsministern var inblandad (ambulansen var inte ens larmad, utan råkade bara passera förbi).

En exakt tidsangivelse som dokumenterats via "Fröken Ur" eller liknande kan ge intryck just av att man fått exakt visshet. Men sekunderna tickar hela tiden och även exakta tidsangivelser kan vara ungefärliga i sak. Vad betyder t.ex. en uppgift om att polis anlät till platsen ett visst på sekunden angivet klockslag? Avses det ögonblick då polisbilen uppenbarade sig? Eller då den stannade på platsen? Eller då en polisman stigit ur bilen och börjat agera? Det kan skilja flera tiotals sekunder mellan dessa moment. Till den tidsangivelsen knyts kanske sedan en uppskattning av att ett följande förlopp bör ha tagit "omkring" en minut. Osäkerheten i det resultat man då når är så stor att sekundberäkningen närmar sig det meningslösa. Ändå är det lätt att fångas av sådana kalkyleringsförsök, som för den som inte gjort dem själv utan bara tar del av slutresultatet tenderar att te sig mer precisa och robusta än de i verkligheten är.

Vissa saker tar vidare längre tid än man skulle kunna tro. Flera av de nedan återgivna dokumenterade larmsamtalen över telefon innefattar innehållsmässigt inte många repliker. Men den uppmätta samtalstiden ligger likväl kring en halv minut (se samtalen till och från LAC nedan).

Det sagda leder till skepsis inför användandet av exakta tidsuppgifter om ett förlopp som är så fragmentariskt kronologiskt dokumenterat som de första minuterna efter mordet på Olof Palme. Det är viktigt att läsaren har klart för sig att det alltid finns en felmarginal, att den ökar när beräkning läggs till beräkning och att analyser där halvminuter ges avgörande betydelse måste tas med en nypa salt, i synnerhet i ett så komprimerat händelseförlopp som det som här studeras.

Tidsuppgifterna i materialet måste betraktas med viss skepsis också från en annan synpunkt. Intresset för tidsangivelserna kring mordet väcktes relativt sent. Polisen har aldrig gjort något samlat försök att fastställa alla relevanta tidpunkter. Förhören i förundersökningen har inte inriktats på tider. Det betyder att de uppgifter som finns i den vägen sällan har kontrollerats genom motfrågor och liknande. Detta förhållande, att utredarna i allmänhet inte varit inriktade på tidpunkter eller sådant som kan vara av kronologisk betydelse, innebär att tidsuppgifter ur tidiga förhör inte väger lika tungt som t.ex. signalementsuppgifter och annat vilket typiskt sett tillmätts större vikt av både förhållare och förhörda.

### Vissa tidsangivelser och kronologiska data

Det finns ingen exakt, säker tidsangivelse för mordet. Detsamma gäller för larmanropet över polisens radio och polisens ankomst till mordplatsen. Tidpunkterna kan dock i viss mån uppskattas med ledning av vad som är känt om det händelseförlopp som följde direkt efter mordet. Utgångspunkten är vissa i och för sig säkra tidsangivelser. (Tidpunkterna är avrundade till jämna tiotal sekunder, om ej annat framgår.)

**23.22.20** påbörjas registreringen av ett larmsamtal till larmcentralen 90 000 (LAC). Samtalet spelas in automatiskt av LAC. På bandet finns tidsangivelser från "Fröken Ur" inlagda.<sup>25</sup> Den som ringer är ögonvittnet Leif L, som för växeltelefonisten omtalar att "det är mord på Sveavägen" och får svaret att han kopplas till polisen. Leif L, som ringer från sin biltelefon, väntar i knappt en och en halv minut på svar, därefter avbryter han 23.23.40 sitt larmförsök. Även detta framgår av bandinspelningen; linjen bryts av ett brus, när Leif L "lägger på".

**23.23.40** ringer växeltelefonisten vid Järfälla Taxi till LAC. Samtalet spelas in med samma automatik som Leif L:s samtal. Växeltelefonisten har dessförinnan mottagit ett anrop från chauffören Anders D, i likhet med Leif L ögonvittnet på mordplatsen. Anders D bad växeltelefonisten larma polisen. Med anledning därav ringde växeltelefonisten till Stockholmspolisen direkt (ej via LAC). Radiooperatören Ulf H vid sambandscentralen (SBC) tog emot larmet. Ulf H bad växeltelefonisten att kontakta Anders D för att be denne stanna kvar på platsen tills polis

<sup>25</sup> Denna och de följande hänvisningarna angående tidsuppgifter från LAC-bandet grundar sig på kommissionens avlyssning av den kopia som finns hos PU.

anlände. Hon gjorde detta och ringde sedan det på bandet kl 23.23.40 noterade samtalet till LAC för att förvissa sig om att ambulans var larmad. Samtalet pågick till 23.24.20.

**23.24.40** ringer Kennet E, som är operatör på LAC, till SBC. Även detta samtal är automatiskt bandat av LAC. På SBC svarar radiooperatören Jan H. Kennet E frågar om man på SBC känner till ett larm om skottlossning på Sveavägen. Jan H uppger att man på SBC inte känner till ett sådant larm. Samtalet pågår till 23.25.10.

**23.26.00** ringer radiooperatören Jan H från SBC till LAC. Samtalet bandas på samma sätt som de tidigare samtalen. Jan H meddelar att SBC känner till larmet. Samtalet pågår till 23.26.20.

**23.28.00** rapporterar ambulanspersonal till LAC enligt LAC:s bandinspelning att ambulansen med Olof Palme lämnar mordplatsen och är på väg mot Sabbatsbergs sjukhus.

**23.31.40** rapporterar ambulanspersonal till LAC enligt LAC:s bandinspelning att ambulansen anlät till sjukhuset.

Därutöver kan följande händelser på eller kring mordplatsen relateras i kronologisk ordningsföljd:

1. **Anders D larmar sin taxiväxel.** Vittnet Anders D har i polisförhör uppgett följande. Han stod och väntade med sin taxi vid rött ljus i korsningen Sveavägen Tunnelgatan. Han stod i mittfilen på västra sidan på väg in mot stan, dvs. söderut. Han greppade handmikrofonen till sin taxiradio sedan han registrerat det första skottet. Just dessförinnan hade ljuset slagit om till grönt. Han fick omgående svar på sitt anrop och bad växeln ringa polisen. Han uppskattade att samtalet med taxiväxeln tog högst trettio sekunder.

2. **Leif L ringer 90 000 för att larma polis.** Vittnet Leif L har i polisförhör uppgett följande. Han for med sin bil Sveavägen in mot stan, dvs. söderut. Han hörde först en knall och sedan en till varvid han blev varse vad som skedde. En framförvarande taxi gjorde en U-sväng och stannade invid brottsplatsen. Leif L gjorde detsamma och stannade framför taxin. Under manövern började han slå 90 000 på sin biltelefon. Han avbröt dock försöket eftersom han trodde att han var tvungen att slå 08 före larmnumret och han slog därför numret på nytt. Han fick svar på LAC och kopplades till polisen. (Samtalet spelades in, se ovan.) Sedan han väntat en tid fick han klart för sig att en taxi-chaufför på platsen larmat polis. Han avbröt då sitt larmförsök. (Väntetiden uppgick som framgått till knappt en och en halv minut.) På polisens uppmaning företog Leif L en egen rekonstruktion av händelse-

förloppet. Han kom då fram till att det bör ha gått 43-45 sekunder från det första skottet till det att han fick svar på 90 000 och kopplades vidare till polisen (där han alltså aldrig fick svar).

(Att Anders D:s larmanrop i tiden satts före Leif L:s larmförsök är en slutsats av de uppgifter de bägge sammantaget lämnat. Slutsatsen kan inte betraktas som säker.)

**3. En taxichaufför larmar polis på Kungsgatan.** En taxichaufför vid Järfälla Taxi, som hört sin kollega Anders D:s larmanrop, befann sig på Kungsgatan några hundra meter öster om Sveavägen. Han såg en polisbil på platsen och gjorde poliserna, kommissarien Gösta Söderström och dennes chaufför Ingvar W, uppmärksamma på händelsen. Polisbilen körde direkt mot mordplatsen.

**4. Kommissarie Gösta Söderström kommer till mordplatsen.** Polisbilen med Gösta Söderström och Ingvar W anlände till mordplatsen som första polispatrull. De uppgav att de under färden hört ett larmrop från SBC på radion.

**5. En ambulansman på Kungsgatan iakttar en polispiket på väg mot mordplatsen.** En ambulans från Sollentuna, som sedermera skulle komma att vinkas in vid brottsplatsen ("Sollentuna-ambulansen"), färdades Kungsgatan västerut, för tillfället utan utryckningsuppdrag. En av ambulansmännen har uppgett följande. När ambulansen befann sig 50-100 meter från korsningen Sveavägen iakttog han en polispiket under utryckning. Den körde Sveavägen norrut förbi Kungsgatan i hög fart. När ambulansen kom fram till Sveavägen slog ljuset om till rött och den stannade för att invänta grönt ljus. Därefter svängde ambulansen till höger på Sveavägen och körde i lugn takt norrut.

(Händelserna under p. 4 och p. 5 kan ha inträffat ungefär samtidigt.)

**6. Den första polispiketen kommer till mordplatsen.** Polispiketen 3230 under befäl av Kjell Ö (Södermalmspiketen) anlände som andra polispatrull till mordplatsen. Den hade svarat på larmanrop från SBC och kom från Brunkebergstorg. (Det bör alltså vara den polisbil som den nyss omnämnda ambulanspersonalen iakttagit.)

**7.<sup>26</sup> "Sollentuna-ambulansen" vinkas in vid mordplatsen.** Den ambulans, som kommit från Kungsgatan passerade mordplatsen och vinkades in. Den var som framgått inte larmad och dess personal kände inte till händelsen.

<sup>26</sup> Det går inte att avgöra vilken av denna och den i texten nästföljande händelsen som inträffat först. De har därför samma nummer.



7.<sup>27</sup> **Den andra polispiketen kommer till mordplatsen.** Polispiketen 1230 under befäl av Christer P (Norrmalmspiketen) anlände som tredje polispatrull. Den hade också svarat på larmrop från SBC och kom från Norra Bantorget där den befann sig på en bensinmack och tankade när larmet gick ut.

8. **”Sabbatsbergs-ambulansen” kommer till mordplatsen.** Den larmade ambulansen, som kom från Sabbatsbergs sjukhus, anlände till mordplatsen.

9. **Ambulanserna far från mordplatsen.** ”Sollentuna-ambulansen” med Olof Palme körde mot Sabbatsbergs sjukhus. ”Sabbatsbergs-ambulansen” körde efter. Ambulanspersonalen rapporterade 23.28.00 till LAC (se ovan).<sup>28</sup>

## Övrigt

Vissa skeenden kan uppskattas tidsmässigt med ledning av vad som genom vittnesuppgifter eller på annat sätt är känt om dem:

1. Den ambulansman som gjorde iakttagelsen av polispiketen under färden Kungsgatan västerut, upp mot Sveavägen, uppskattade att det tog en halv till en minut från det att han såg polispiketen till det att ambulansen blev invinkad vid mordplatsen.

2. Ambulansmannen och hans kollega har uppgett följande om de åtgärder de företog på mordplatsen. De hade inget uttryckningsuppdrag vid tillfället utan ”patrullerade” i väntan på uppdrag. När de vinkades in vid Tunnelgatan gick ambulansmannen ur för att bilda sig en uppfattning om vad som skett. En kraftigt blödande man låg på trottoaren. Ambulansmannen talade med folk på platsen. Samtidigt tog hans kollega fram bår, syrgas och sug. De satte in svalgtub och försökte få in syrgas. Den skadade – ingen av dem visste att offret var statsminister Olof Palme – blödde då ännu mera. De öppnade rock och kavaj samt klippte upp skjortan för att inspektera skadan. De fann ett litet hål omedelbart till höger om bröstorgans mitt. De lyfte sedan upp den skadade på båren, rullade fram denna till ambulansen för att lasta in den. I det ögonblicket anlände den larmade ambulansen från Sabbatsberg och dess personal biträdde i arbetet. De försökte få Lisbeth Palme att åka i den andra ambulansen, vilket hon dock inte ville.

<sup>27</sup> Se föregående not.

<sup>28</sup> Texten innefattar en korrigerings av lydelsen i det avlämnade betänkandet, där det sades att ”Sabbatsbergs-ambulansen” rapporterade till LAC. En motsvarande korrigerings har gjorts på andra ställen där denna rapportering omnämns.

Ambulansmannen uppskattade den tid Sollentuna-ambulansen var på platsen till mellan två och fyra minuter.

Uppgifterna innebär således att det skulle ha tagit minst två och högst fyra minuter för Sollentuna-ambulansen och dess personal att

- ◇ gå ur bilen samt bilda sig en uppfattning om händelsen och skadornas art
- ◇ sätta in sug och syrgas
- ◇ öppna rock och kavaj samt klippa upp skjortan
- ◇ besiktiga skadan
- ◇ lyfta upp och spänna fast Olof Palmes kropp på båren
- ◇ rulla fram till ambulansen och lyfta in båren
- ◇ diskutera med Sabbatsbergs-ambulansens personal och Lisbeth Palme
- ◇ starta bilen och börja köra mot Sabbatsberg (den tidpunkt då rapporten att transporten var på väg registrerades hos LAC, se ovan)

Med tanke på de förhållanden som enligt vad som framgått av vittnesmål synes ha rått på platsen och på att personalen inte haft möjlighet att förbereda sig för de åtgärder som måst vidtas är det rimligt att utgå från att ambulansmannens tidsuppskattning stämmer, dvs. att det är möjligt att hela händelseförloppet kan ha passerat på två minuter, men att det kan ha tagit fyra minuter. Det förefaller troligt att det tagit i vart fall tre minuter.<sup>29</sup>

3. Den taxichaufför, som gjorde poliserna på Kungsgatan uppmärksamma på händelsen, Anders A, har uppgett följande i förundersökningen. Han stod och väntade på Kungsgatan vid restaurang ”King Creole”, när han hörde kollegan Anders D:s anrop till växeln om skottlossningen på Sveavägen. Efter det att taxiväxeln bekräftat att polisen var larmad, vilket Anders A uppskattade att det skedde en till en och en halv minut efter Anders D:s anrop, fick han syn på en polisbil på andra sidan Kungsgatan. Han steg ur sin bil, stoppade polisbilen och berättade vad som hänt. Han uppskattade att detta tog ca 20 sekunder, högst en halv minut. Polisbilen satte sedan full fart mot mordplatsen. – Innebörden av detta är att det skulle ha gått 1 minut och 20 sekunder till 2 minuter från Anders D:s anrop till taxiväxeln och polisbilens avfärd mot mordplatsen. I jämförelse med vad som gäller p 1 och 2 ovan, där tidsuppskattningarna kan jämföras med ett visst faktiskt skeende, vars tidsutdräkt kan bedömas i sig, är Anders A:s upp-

<sup>29</sup> Det har inte gjorts någon rekonstruktion av händelserna på brottsplatsen efter mordet och således inte heller av ambulanspersonalens åtgärder.

skattning i högre grad en subjektiv bedömning av hur lång tid han upplevt att det gått mellan de angivna händelserna. Emellertid kan den jämföras med vad växeltelefonisten har gjort, åtgärder som delvis finns dokumenterade.

Det är klarlagt att växeltelefonisten vid Järfälla Taxi ringde till LAC 23.23.40. Dessförinnan hade följande skett.

1. Anders D observerar mordet
2. Anders D anropar taxiväxeln och får svar
3. Anders D och växeltelefonisten kommunicerar om händelsen
4. Växeltelefonisten tar fram telefonnummer och ringer upp SBC
5. Växeltelefonisten rapporterar händelsen till SBC/Ulf H
6. Växeltelefonisten anropar Anders D och ger honom Ulf H:s instruktioner
- (7. Växeltelefonisten ringer 23.23.40 till LAC enligt ovan)

Taxichauffören Anders A:s uppskattning innebar således att det skulle ha gått en till en och en halv minut mellan Anders D:s larm till taxiväxeln och växelns bekräftelse till Anders D. Det kan med hänsyn till vad som alltså försiggick under den tidsrymden (p. 3-6) förefalla rimligt, bl.a. med hänsyn till larmsamtalet. Med tanke på den tid de enligt ovan uppmätta LAC-samtalen tog i anspråk – växeltelefonistens påföljande samtal till LAC pågick t.ex. 40 sekunder – synes det troligt att det tog åtminstone bortåt en minut från det att hon avslutat samtalet med Anders D till det att hon avslutat samtalet med operatören på sambandscentralen.

Om man till detta lägger Gösta Söderströms uppgift att han hörde larmet strax efter det att han gett sig av mot mordplatsen och antar att den är riktig, betyder det att larmet gick ut i runda sekundtal en och en halv till två minuter efter det att Anders D larmade sin växel. (Det talar också för att det dröjde ett tag från det att operatören på sambandscentralen avslutat larmsamtalet med växeltelefonisten vid Järfälla Taxi till det att larmanropet gick ut.)

4. Vittnet Leif L larmade polisen via 90 000 på sin biltelefon direkt efter mordet, samtidigt som han gjorde en manöver med sin bil och parkerade. Detta samtal är inregistrerat på LAC:s band som påbörjat sekunderna före 23.22.20. Leif L avslutade samtalet utan att ha kommit fram till sambandscentralen. Det larm som nådde sambandscentralen kom alltså i stället via den taxichaufför, Anders D, som också var vittne till händelsen. Taxichauffören torde ha agerat i samma skede som Leif L – kanske något tidigare än denne; han uppgav att han tog radiokontakt med växeln direkt efter skotten.

Taxichaufförens larm gick alltså till den egna taxiväxeln, där telefonisten sedan ringde till sambandscentralen (inte via 90 000/LAC). Växeltelefonisten kan inte rimligen ha kommit fram dit tidigare än när Leif L först fick svar hos LAC. Medan denne endast hade att slå 90 000 – låt vara att han fick slå numret två gånger och att han samtidigt manövrerade sin bil – passerade det larm som nådde fram till sambandscentralen först via taxiradion till taxiväxeln. Kontakten med sambandscentralen bör därför ha etablerats tidigast 23.22.20, troligen senare. Det är troligt att samtalet mellan växeltelefonisten och sambandscentralen pågick mer än en halv minut och att operatören därefter kunnat påbörja larmanropet på polisradion. Klockan bör då ha varit omkring 23.23.

### **Vissa oanvändbara tidsangivelser och ej i tiden fastställbara händelser**

Det finns ett antal enskilda händelser, som vore av intresse att placera in tidsmässigt, men som likväl inte kan bestämmas med tillräcklig noggrannhet i tiden. Det gäller framför allt händelser relaterade till verksamheten vid SBC och den förekommande radiotrafiken mellan poliser. Dessutom gäller det uttagstider för en s.k. bankomat i mordplatsens närhet.

*Tidsangivelser i SBC:s datorer.* Verksamheten i SBC var vid denna tidpunkt till stor del datoriserad. Varje radiooperatör hade tillgång till dataskärmar, där alla aktuella ärenden kunde följas. En operatör som beordrade ett ingripande av något slag skrev in åtgärden i datorn, varvid ett ”ingripandemeddelande”, ett s.k. IM, registrerades. När operatören bekräftade registreringen åsattes meddelandet automatiskt en tid av datorn. Den operatör som tog emot larmet från växeltelefonisten vid Järfälla taxi gjorde en sådan registrering. Det är oklart om han bekräftade den redan omedelbart efter det att han talat med Järfälla taxi eller först efter det att han fått svar på sitt eget larmanrop.<sup>30</sup> Ingripandemeddelandet åsattes i alla händelser tiden 23.23.

Denna tidsangivelse, liksom andra IM-tider från mordkvällen, är emellertid inte heller som tidsangivelse betraktad tillförlitlig. Skälet är dels att datorklockan inte utvisar sekunder, vilket betyder att den verkliga tiden kan ha varit från 23.23.00 till 23.23.59, dels att det inte finns några garantier för att den gick rätt. Klockan kontrollerades inte

<sup>30</sup> Operatören har i samtal med företrädare för den tidigare Palmekommissionens sekretariat uppgivit att han gjorde bekräftelsen i det första momentet, se kapitel 4, *Fördröjning i sambandscentralen m.m.*

efter händelsen. Kommissionen har vid sina besök kunnat konstatera att datorklockan gått bortåt en minut fel (systemet för tidsangivelser och ingripandemeddelanden har vid dessa besök enligt uppgift varit detsamma som under mordkvällen). Tillsammans med den inexakthet som följer av att sekunder inte visas innebär det att tiden 23.23 kan avse allt från 23.22.00 till 23.24.59, dvs. ett spann på tre minuter, om man antar att klockan kan gå en minut fel åt vardera hållet. Eftersom så ungefärliga tidsangivelser är ointressanta i det här sammanhanget måste man alltså bortse från IM-tiderna när det gäller att fastställa absoluta tidpunkter. Av dessa skäl har vi inte ansett att de tidsangivelser som registrerats via SBC:s dator är användbara som underlag för våra bedömningar i denna del.<sup>31</sup>

*Radiotrafiken.* Uppgifter om förekommande radiotrafik är svåra att belägga i allmänhet och i synnerhet omöjliga att anknyta till exakt tid. Radiotrafiken spelades inte in, oavsett om den ägde rum mellan enskilda enheter eller med SBC inblandad. Att helt eller delvis fastställa innehållet i och tidpunkter för den radiotrafik som förekom under mordkvällen och natten är därmed i princip lika svårt som att i efterhand fastställa vad som sagts och när det sagts mellan de poliser som fanns på och kring brottsplatsen. Vi har därför inte försökt oss på att rekonstruera kommunikation av det slaget.

En händelse som därför inte kan bestämmas tidsmässigt är när Gösta Söderström anropade SBC från brottsplatsen och uppgav vem offret var. Flera har omvitnat att de hört detta. Det torde ha skett någon gång kring 23.30.

*Bankomatuttag.* En person i brottsplatsens närhet gjorde ett bankomatuttag i nära anslutning till mordet. Det rör sig om Helena L, vars fästman Inge M var ögonvittne till händelsen. Inge M var den person som uppgav att han från andra sidan Sveavägen iakttog gärningsmannen när denne väntade vid Dekorimas hörn. Själv väntade Inge M alltså på Helena L, som i samma veva tog ut pengar i bankomaten på Tunnelgatans andra sida, sett från Inge M:s position. Bankomatuttaget är av bankens dator registrerat till 23.18.15 – 23.18.56. Av polisens utredning framgår att klockan hade ett larmsystem som skulle varna om den gick mer än två minuter fel. Redan denna tillåtna felmarginal gör tidsangivelserna mindre intressanta. Varningssystemet var dessutom urkopplat den aktuella helgen. Till yttermera visso ställdes klockan i själva datorsystemet – dvs. den klocka mot vilken en eventuell felvis-

<sup>31</sup> Det kan tilläggas att det i polisspårskussionen ifrågasatts om dessa tider kan ha varit manipulerade; åberopas de inte kan den diskussionen undvikas i det här sammanhanget.

ning skulle stämmas av – manuellt och utan anknytning till ”Fröken Ur” eller motsvarande. Tidsangivelsen är alltså otjänlig som underlag i detta sammanhang.

### Sammanfattande anmärkningar

*Tidpunkten för mordet.* Inspelningen av Leif L:s larmförsök, i förening med hans egna uppgifter att det tog drygt 40 sekunder från det första skottet till det att han kom fram till LAC:s växel, talar för att mordet begicks cirka 23.21.30. Det antagandet är förenligt med övriga uppgifter om skeendet. Tidpunkten för växeltelefonistens samtal med LAC, dvs. 23.23.40, bedömd i förening med de åtgärder hon i vart fall vidtagit – dvs. utan hänsynstagande till hur lång tid som kan ha förlöpt mellan de handlingsmoment hon utförde – talar således för att det bör ha gått ett par minuter från Anders D:s larm till det att hon ringde det kl 23.23.40 registrerade samtalet till LAC.

För *polisens ankomst till platsen* finns ingen tidsangivelse, den får beräknas eller uppskattas. En sådan beräkning eller uppskattning måste ta sin utgångspunkt i någon säker tidsangivelse, till vilken polisens ankomst kan relateras. En sådan tidsangivelse är ambulansernas avfärd från brottsplatsen. Den skedde (något före) 23.28.00, då ambulanspersonalen rapporterade att man börjat åka mot sjukhuset. Det får med tanke på de åtgärder som vidtogs på platsen m.m. betraktas som säkert att den första ambulansen då varit på plats minst två minuter.

Det är klarlagt att Gösta Söderströms bil anlände först, därefter Södermalmspiketen och att Sollentuna-ambulansen kommit efter dessa två. Det är vidare ostridigt att fordonen anlant med vissa mellanrum. Hur långt mellanrum det var mellan polisbilarna finns det inga exakta belägg för, men det saknas skäl att inte ta fasta på ambulansmannens uppgift om att ambulansen låg knappt en halv till en minut bakom piketbussen. Eftersom det alltså finns en någorlunda säker uppgift om när ambulansen anlant i förhållande till piketbussen tar den närmast följande framställningen sikte på när piketbussen kan beräknas ha kommit till mordplatsen. Piketbussen är även från larmsynpunkt mer intressant, eftersom den till skillnad från Gösta Söderströms bil anlände som en följd av anropet över polisradion.

Om ambulansen varit på mordplatsen åtminstone två minuter när den 23.28 for till sjukhuset, måste polispiketen ha varit på plats senast en halv minut dessförinnan, dvs. 23.25.30. Utgår man i stället från att ambulansen varit på mordplatsen fyra minuter och att den anlände en minut efter polispiketen, dvs. den andra änden av det möjliga

tidsintervallet, skulle det innebära att polispiketen anlönt redan 23.23 till mordplatsen.<sup>32</sup>

Som ovan redovisats förefaller det oss troligt att ambulansen varit på plats minst tre minuter. Det betyder att det också är troligt att polispiketen varit på plats senast 23.24.30.

*Tidpunkten för larmanropet.* Det är ostridigt att patrullen i Södermalmspiketen svarat på SBC:s larmanrop och att den då befunnit sig vid Brunkebergstorg samt att den omgående kört till mordplatsen. Det kan ha tagit bortåt 30 sekunder från det att larmanropet gick ut till det att piketbussen var på mordplatsen.<sup>33</sup> Tiden för larmanropet kan således beräknas till tidigast 23.22.30 och senast 23.25.00. Bedömer man, som vi gjort, det som troligt att polispiketen var på plats senast 23.24.30, innebär det sagda att larmanropet gått ut senast 23.24.

Ett sätt att komma något längre i precisering är att väga in omständigheterna kring taxichauffören Anders A:s uppgifter. Han påkallar Gösta Söderströms uppmärksamhet efter det att växeltelefonisten över taxiradion bekräftat kollegan Anders D:s larm. Växeltelefonisten lämnade denna bekräftelse innan hon ringde till LAC om ambulans. Det samtalet finns som framgått registrerat, det påbörjades 23.23.40. Om man vidare utgår från att hon ringde detta samtal direkt efter det att hon bekräftat Anders D:s larm, bör Anders A:s kontakt med Gösta Söderström och Ingvar W ha ägt rum *ungefär* samtidigt som växeltelefonisten får kontakt med LAC, dvs. 23.23.40. Det bör ha tagit Söderström högst 30 sekunder att komma till mordplatsen från den plats på Kungsgatan där han talat med Anders A.

Denna beräkning är oberoende av vad man antar om den tid ambulanspersonalen tillbringade på brottsplatsen. Den kan därför användas som en kontroll av de slutsatser som dragits utifrån dessa antaganden. Den bygger således dels på den säkra uppgiften om när växeltelefonisten vid Järfälla taxi ringde till LAC om ambulans, dels på att hon dessförinnan bekräftat polislarmet över taxiradion, dels på taxichauffören Anders A:s uppgift att han hört denna bekräftelse och

<sup>32</sup> Antagandet är teoretiskt. Att Södermalmspiketen skulle ha anlönt 23.23 är i praktiken uteslutet. Då pågick ännu vittnet Leif L:s larmförsök. På bandet hörs Leif L och hans passagerare tala. Det finns ingen anledning att tro att Leif L skulle ha hängt kvar på linjen för att larma polis, om polisen redan hade anlönt. Den första polispatrullen kan således ha anlönt tidigast då larmförsöket avslutades, vilket var cirka 23.23.40.

<sup>33</sup> Detta avser tiden från det att anropet påbörjades till det att patrullen var på plats. Kommunikationen mellan sambandscentralen och patrullen kan ha pågått under tiden. Det är alltså möjligt att radiokommunikationen avslutades kort innan patrullen kom fram.

därefter omgående påkallat Gösta Söderströms uppmärksamhet, dels på att Söderströms bil därefter åkt snabbt och direkt till mordplatsen. Beräkningen leder med vissa avrundningar till slutsatsen att Gösta Söderströms bil anlät till mordplatsen 23.24, eller strax därefter.

Om man till detta lägger antagandet att Södermalmspiketen anlät 10-20 sekunder efter Gösta Söderström och att det tagit den 30 sekunder att köra från det att larmanropet gick ut, kan tidpunkten för larmanropet bestämmas till kort före den tidpunkt då Söderström anlände till mordplatsen. Det stämmer med en uppgift som Söderström lämnat, nämligen att han hörde larmanropet över radion när han svängde in på Sveavägen på väg till mordplatsen, dvs. några sekunder innan han var framme. Det skulle med andra ord innebära att larmanropet gick ut omkring 23.24 eller strax dessförinnan. Det är i princip samma resultat som en beräkning utifrån antagandet att Sollentunaambulansen tillbringade tre minuter på mordplatsen leder till.

Beträffande larmanropet föreligger dock en dokumenterad uppgift som gör att tiden kring 23.24 kan sättas i fråga. På det s.k. LAC-bandet finns nämligen ett samtal registrerat 23.24.40, där operatören vid SBC Jan H på fråga från LAC uppger sig inte känna till något larm om skottlossning på Sveavägen. Samtalet pågick till 23.25.10. 23.26.00 ringde Jan H, fortfarande enligt LAC-bandet, tillbaka till LAC och uppgav att SBC fått in larmet. Det finns ingen tidigare utredning om dessa samtal; Jan H är inte hörd av vare sig polisen eller tidigare kommissioner. I detta sammanhang utgör emellertid uppgiften om detta samtal en kontraindikation, som inte stämmer med vad vi i övrigt bedömt som troligt, se vidare kapitel 4, *Fördröjning i sambandscentralen m.m.*

*Sammanfattning.* De exakta tiderna för när mordet inträffade och för händelser i det följande skeendet är fragmentariskt dokumenterade. Det är svårt att under de förutsättningarna i efterhand rekonstruera ett händelseförlopp som varat några minuter. Med reservation för att uppgifterna måste betraktas som ungefärliga och att även andra osäkerheter föreligger har vi kommit fram till följande.

Tidpunkten för mordet kan beräknas till cirka 23.21.30. Den första larmade polisbilen anlände till mordplatsen senast 23.25.30. Det grundas på att ambulansen, som lämnade mordplatsen 23.28, varit där minst två minuter och att den anlät minst en halv minut efter den larmade polisbilen. Eftersom det förefaller oss troligt att ambulansen var på plats minst tre minuter, beroende på de åtgärder som personalen ostridigt vidtog på platsen, förefaller det oss också troligt att den första larmade polispatrullen anlände senast 23.24.30.



Larmanropet gick ut när den larmade polisbilen befann sig vid Brunkebergstorg. Det är troligt att det gått bortåt trettio sekunder från den tidpunkten till polisbilens ankomst till brottsplatsen. Larmanropet har då gått ut senast 23.25, troligen senast 23.24. Beträffande den sistnämnda bedömningen finns dock en uppgift på det s.k. LAC-bandet om ett samtal där en operatör på SBC uppger sig inte känna till händelsen klockan 23.24.40. Detta understryker möjligheten av att larmet trots allt inte gått ut förrän 23.25.

### 3 Vissa generella utredningsåtgärder m.m.

#### ***Kapitlets innehåll***

I detta kapitel redovisas en del generella utredningsåtgärder. Med generella utredningsåtgärder avses här åtgärder som inte vidtagits i efterforskandet av viss gärningsman eller med bäring på något särskilt motiv eller någon särskild brottshypotes. Till åtgärder av det slaget hör flera av de saker som rutinemässigt görs i en brottsutredning med okänd gärningsman. Sådana åtgärder vidtogs tidigt i utredningen och de har då varit föremål för redovisning och granskning av de tidigare kommissionerna. Beträffande inledande spaningsinsatser, brottsplatsundersökning, tipsmottagning, kontakter med rättsläkare och andra experter, registrering, m.m. hänvisar vi därför till i första hand Juristkommissionens rapporter, där åtgärder och förhållanden av detta slag behandlas.

Vår redovisning inskränker sig till sådant som gjorts senare eller som av andra skäl behöver redovisas ytterligare. Det gäller tre huvudavsnitt, som vi granskat särskilt: Kartläggningen av Olof Palmes personliga förhållanden, Vapen- och ammunitionsundersökningarna samt Inhämtandet av utrikespolitisk sakkunskap via UD. Under rubriken Övrigt redovisar vi vissa andra generella utredningsåtgärder, som vi ansett oss böra uppmärksamma. Det gäller bl.a. utredningen av walkietalkie-observationer, utsändandet av de s.k. fantombilderna och utlysningen av en belöning för tips som kunde leda till att gärningsmannen grips. Vi har även låtit göra en specialstudie av de s.k. dörrknackningar som förekom efter mordet.

Till generella utredningsåtgärder hör också analyser av den typ som gjordes i arbetet med gärningsmannaprofilen, GMP. Detta arbete redovisas särskilt i kapitel 7.

Kapitlet avslutas med våra sammanfattande anmärkningar, där vi riktar särskild uppmärksamhet mot vissa förhållanden och redovisar vissa synpunkter.

### 3.1 Kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden

Den kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden som gjorts har i PU-materialet registrerats under avsnittet T *Kartläggning av offrets personliga förhållanden*.<sup>1</sup>

Huvudavsnittet består främst av förhör med personer som kunde tänkas ha kännedom om Olof Palmes personliga förhållanden, såsom anhöriga, vänner och medarbetare. Det finns vidare dokumentation av tekniska säkerhetsskyddsundersökningar, kontroll av vilka möjligheter som fanns till övervakning av bostaden etc. En del av materialet innehåller kopior av dokument som återfanns i det säkerhetsskåp som fanns på Olof Palmes tjänsterum.

I avsnittet finns också tips som rör Olof Palmes personliga förhållanden och utredningsåtgärder i anledning av dessa. Dessa uppslag redovisas bland övriga enskilda uppslag i kapitel 5.

#### 3.1.1 Förhör med närstående personer

Under två skilda uppslag i detta avsnitt återfinns samtliga förhørsprotokoll, konfrontationsprotokoll och de övriga utredningsanteckningar som avser Lisbeth Palme respektive Mårten Palme. En redogörelse för dessa återfinns på annan plats i kommissionens material (se kapitel 6, *Särskilt om förhørsåtgärder m.m. under medverkan av målsäganden Lisbeth Palme*). De har i mycket liten utsträckning berört Olof Palmes personliga förhållanden.

Beträffande formerna för förhören med Mårten Palme kan följande tilläggas. Vid det samtal som rikskriminalchefen Lars Nylén hade med f.d. rikskriminalchefen Tommy Lindström den 4 september 1997 (se kapitel 6, *Särskilt om förhørsåtgärder m.m. under medverkan av målsäganden Lisbeth Palme*) bekräftade Lindström en uppgift om att han och utredningsmannen Gunnar H vid ett tillfälle tagit med Mårten Palme i en spaningsbuss från rikskriminalen och åkt till biografen Grand. Lindström uppgav att det troligen inte upprättats några anteckningar över denna ”vallning”. Det finns inte någon känd dokumentation över denna utredningsåtgärd. Det är alltså oklart vad den innefattade.

Det har vidare hållits ett antal förhör med Olof Palmes son Joakim. Han hördes, såvitt framgår av dokumentationen i avsnittet, första gången den 23 maj 1986. Han förhördes vid detta tillfälle endast om en

<sup>1</sup> Detta avsnitt består av ett huvudavsnitt och två underavsnitt; TA ”Privat” och TB ”Dokument från Palmes tjänsterum”.

händelse – en demonstration av EAP – som ägt rum i New York i december 1984, då Joakim Palme tillsammans med fadern befunnit sig där. I juli 1989 förhöordes Joakim Palme om sina kontakter med Lisbeth Palme respektive Mårten Palme den 13-14 december 1988, då Christer P greps. I slutet av oktober 1993 hölls så ett relativt omfattande förhör med Joakim Palme. Det hölls på Joakim Palmes begäran och han berättade under förhöret allmänt om föräldrarnas vanor, om hot och hotbilder, om inträffade incidenter, om livvaktsskyddet, om förhållandena efter mordet, om "fantombilden", om "33-åringen", om hösten 1988 och om förhållandena inför rättegången.

Till förhören med närstående kan även räknas förhören med Ingrid K, Mårten Palmes dåvarande flickvän, som var med på biografen Grand under mordkvällen. Ingrid K hördes första gången den 2 mars 1986. Protokollet från detta tillfälle består av endast tre rader där det konstateras att hon inte gjort några iakttagelser. Ett nytt, betydligt utförligare, förhör med henne hölls den 24 april 1986. Ingrid K fick då berätta om händelserna under hela morddagen. Samma dag hölls också en rekonstruktion med henne. I mars 1990 kontaktades Ingrid K på nytt med en kompletterande fråga rörande hennes uppgift om att det ringt på hennes lägenhetsdörr under det telefonsamtal hon haft med Lisbeth Palme på eftermiddagen den 28 februari 1986.

### 3.1.2 Förhör med medarbetare m.m.

Omkring en vecka efter mordet kontaktades medarbetare till Olof Palme. Syftet var att kartlägga hans personliga förhållanden. De första som kontaktades var de närmaste medarbetarna i Statsrådsberedningen. Med hjälp av statssekreteraren i Finansdepartementet, Ulf Göransson, upprättades den 8 mars 1986 en förteckning över personer som i arbetslivet bedömdes stå Olof Palme nära. Förteckningen upptar namn på 16 personer. Personerna är följande: statssekreteraren Ulf Dahlsten, statsministern Ingvar Carlsson, pressekreteraren Kjell Lindström, f.d. pressekreteraren Sören Thunell, departementsrådet Hans Dahlgren, statssekreteraren Ulf Göransson, assistenten Ann-Marie Willsson, sakkunniga Inga-Lena Wallin, generaldirektören Odd Engström, ambassadören Anders Ferm, statssekreteraren Kjell Larsson, socialchefen Ulf Larsson, partisekreteraren Bo Toresson, Emma Rotschild, Harry Schein och departementssekreteraren Stefan Noréen. Förteckningen upptar också fyra namn under rubriken "pensionärgänget": Krister Wickman, Allan Larsson, Sten Johansson och Staffan Kellerborg.

Samtliga personer i förteckningen har hörts i utredningen under perioden mars till maj 1986. Utredningen sköttes huvudsakligen av den

s.k. privatgrupp, som bildades vid rikskriminalen under Tommy Lindströms ledning.

Utöver de totalt 20 personerna i förteckningen har ytterligare ett 40-tal personer förhörts i denna del, många vid upprepade tillfällen. Förhör har sålunda ägt rum med bl.a. statsråden samt med anställda vid socialdemokratiska partikansliet i Stockholm och förbundsskolan Bommersvik. Merparten av förhören ägde rum under våren 1986.

Vid förhören har de hörda personerna fått berätta hur och när de kommit i kontakt med Olof Palme, när de senast såg honom och vilket intryck han då gjorde, om Olof Palme nämnde något om hot, om eventuella händelser som möjligen kunde sättas i samband med mordet samt om de kände till några tänkbara motiv till mordet. Förhørsprotokollen är ofta kortfattade.

Under förhören har också andra uppgifter inhämtats. Genom Olof Palmes sekreterare, som förhörts vid upprepade tillfällen under utredningen, har PU t.ex. fått uppgifter om Olof Palmes engagemang veckorna före mordet, om brev- och posthanteringen, om telefonsamtal och om andra rutiner rörande Olof Palme. Via en person, som ansvarade för Olof Palmes skriftväxling, dvs. hade att ta del av inkommande post och utarbeta förslag till svarsskrivelser, har PU inhämtat uppgifter om "underliga" brevskrivare. Genom den personen har också framkommit att alla brev som bedömdes innehålla hot mot Olof Palme skickades direkt över till säkerhetspolisen utan föregående diarieföring i Statsrådsberedningen.

Uppgifter som framkommit genom förhören i denna del har på olika sätt följts upp av PU. Som exempel kan nämnas uppföljningen av Olof Palmes engagemang morddagen. Hans program fredagen den 28 februari 1986 såg enligt den dokumentation som finns i denna del av materialet ut på följande sätt:

- |                 |   |
|-----------------|---|
| Kl. 9.00-10.00  | Tennis med Harry Schein i Kungliga Tennishallen.  |
| Kl. 11.00       | Olof Palme anlände till Statsrådsberedningen. Han hade på vägen från tennishallen besökt Ströms Herr ekipering i hörnet Kungsgatan/Sveavägen. |
| Kl. 11.30       | Besök av Iraks ambassadör.  |
| Kl. 12.00-12.30 | Besök av personal från partiexpeditionen och sammanträde angående vissa fonder.   |
| Kl. 13.00       | Statsrådslunch.   |
| Kl. 14.15       | Intervju tidningen "Statsanställd".   |
| Kl. 15.00       | Norges ambassadör på besök.   |
| Kl. 16.00       | Besök av AIC (Margaretha G, Arbetarrörelsens Internationella Centrum).  |

PU har i denna del hållit förhör med Harry Schein, en anställd vid Kungliga Tennishallen, fyra andra i tennishallen närvarande tennis-spelare, fem anställda vid Ströms Herrekipering, sekreteraren vid Socialdemokraternas partiexpedition, som var föredragande vid sammanträdet angående vissa fonder, chefredaktören vid tidningen "Statsanställd" Ingvar Y och fotografen John W samt Margaretha G. Härtill kommer att PU inhämtat livvakternas rapportering över körningen till Kungliga Tennishallen och åter, anteckningar över besöket av Iraks ambassadör samt listor över de personer som sökt bidrag ur de fonder som sammanträdet kl. 12.00 rörde. Under förhören i denna del av utredningen har också diverse "tips" och annat kommit fram.

Bland de hörda förekom kritik mot utredningen i denna del. Parti-sekreteraren Bo Toresson har i ett förhör den 6 mars 1987 framhållit att han "inte varit helt nöjd med det sätt på vilket polisutredningen bedrivits". Det förhållande han pekade på som rör denna utredningsdel var att han själv inte förhörts förrän lång tid efter mordet. Han hade trott att han genom sin långa erfarenhet och sina kunskaper om partiet var en av de första som polisen skulle kontakta. Han framhöll också under förhöret att han ansåg att polisen nonchalerat Lisbeth Palmes uppfattning och att det redan första eller andra dagen efter mordet uppstått en blockering mellan Lisbeth Palme och polisen. Vidare berättade han om ett samtal som en av de anställda vid partiexpeditionen fått från en kvinna som sagt sig vilja lämna uppgifter. Detta hade meddelats polisen. Polisen hade emellertid ansett att den anställde skulle fortsätta kontakten med kvinnan. Detta var Bo Toresson emot. Han ansåg att det hela var "polisens sak".

### 3.1.3 Andra generella utredningsåtgärder

*Inhämtade uppgifter om Olof Palmes engagemang tiden före mordet, om rutinerna för Olof Palmes livvakter m.m.*

I en av säkerhetspolisen den 21 mars 1986 upprättad promemoria finns en sammanställning över Olof Palmes tider och engagemang under januari och februari 1986. Sammanställningen bygger på uppgifter av Olof Palmes sekreterare och livvakter. Som bilaga till promemorian finns en handling upprättad den 14 mars 1986 kallad "Modus operandi". I denna redogörs för de rutiner som gällde för Olof Palmes livvakter. Av handlingen framgår att livvakterna skulle vara åtta till antalet, med en reserv. De skulle tjänstgöra två åt gången under en vecka i taget. Det fanns två förutbestämda hämtnings- och lämningsplatser, den s.k. Apotekshörnan och Rosenbad. "Apotekshörnan" är

belägen i korsningen Storkyrkobrinken/Västerlånggatan, ca 100 meter från Västerlånggatan 31, där Olof Palme hade sin bostad. Hämtning respektive lämning vid Rosenbad skedde vanligen utanför entrén. Kvällar eller sena eftermiddagar skulle dock hämtning och lämning ske på sjunde våningen, där Olof Palme hade sitt tjänsterum. Av samma handling framgår också att avvikelser ibland skedde på Olof Palmes begäran. En ofta använd replik i detta sammanhang var ”Jag ringer om jag behöver er”.

I en annan av säkerhetspolisen den 26 mars 1986 upprättad promemoria konstateras att Olof Palmes aktivitet under ledig tid i stort sett var okänd för säkerhetspolisen trots att polisen efter mordet förutom livvakterna förhört personalen i Statsrådsberedningen.

Under ifrågavarande uppslag finns även livvakternas rapporter från de sista veckorna intagna.

#### *Tekniska säkerhetsskyddsundersökningar i samband med mordet*

I en av säkerhetspolisen den 25 mars 1986 upprättad promemoria med bilagor beskrivs de tekniska säkerhetsskyddsundersökningar som företagits i samband med mordet på Olof Palme. Handlingarna registrerades i PU i mars 1988 då Hans Ölvebro tillträtt som spaningschef.

Den 2 mars 1986 gjorde säkerhetspolisen tillsammans med representanter från televerket en undersökning av telefonlinjerna från Olof Palmes bostad på Västerlånggatan till telefonstation ”Jeriko”. Inget anmärkningsvärt iaktogs.

Den 4 mars 1986 begärdes en säkerhetsskyddsundersökning i Olof Palmes bostad. Kriminalinspektör Leif N har i en promemoria daterad den 6 mars 1986 redogjort för hur han och kollegan Leif M den 4 mars 1986 kl. 16.10-20.00 påbörjat säkerhetsskyddsundersökning av statsministervåningen på Västerlånggatan 31. De kontrollerade därvid telefonerna, snabbtelefonanläggningen och porttelefonen. Vidare gjordes en visuell undersökning av väggar och socklar i statsministerns arbetsrum, vissa elektriska apparater kontrollerades liksom viss ledningsdragning. Slutligen gjordes svepsökning med radio. Ingenting framkom som kunde tyda på obehörig avlyssning.

Samma dag, den 4 mars 1986, utfördes en teknisk säkerhetsskyddsundersökning i Olof Palmes tjänsterum. Inte heller här fanns det något som tydde på obehörig avlyssning.

Den 5 mars 1986 fortsattes säkerhetsskyddsundersökningen i Olof Palmes bostad. En del ytterligare kontroller gjordes och svepsökning företogs med hjälp av en svepsökningsbuss parkerad vid Storkyrkan. Inget anmärkningsvärt noterades.

Den 7 mars 1986 kontrollerades också Lisbeth Palmes tjänsterum i Södra Nämndhuset i anledning av misstanke om olovlig telefonavlyssning. Dessutom genomfördes en svepsökning. Inte heller här fanns något som tydde på att telefonen eller de aktuella rummen skulle vara föremål för avlyssning.

I anledning av mordet på Olof Palme kontrollerades även vissa andra personers bostadstelefoner. Detta gällde bl.a. utrikesministern Sten Andersson liksom kabinettssekreteraren i Utrikesdepartementet Pierre Schori. Kontrollen skedde i anledning av uppgifter de själva hade lämnat.

Den 10 mars 1986 företogs en undersökning av Olof Palmes säkerhetsskåp, placerat i hans tjänsterum. Eftersom ingen hade koden till skåpet öppnades detta med hjälp av låstekniker från säkerhetspolisen. Förutom personal från säkerhetspolisen närvarade departementsrådet Hans Dahlgren och Olof Palmes sekreterare. Beträffande innehållet, se under följande rubrik.

#### *Dokument från Olof Palmes tjänsterum*

Handlingarna som återfanns i Olof Palmes säkerhetsskåp innehöll så gott som uteslutande handlingar rörande Olof Palmes medlaruppdrag i kriget Iran-Irak, men även en del andra tjänstehandlingar. Vidare innehöll det kopior av skriftväxling med taxeringsmyndigheten i Stockholm i det s.k. Harvardärendet samt ett fåtal handlingar rörande privata ekonomiska förhållanden.

Det kan nämnas att det bland handlingarna finns en promemoria över det samtal som Olof Palme fört med Iraks ambassadör vid dennes besök hos Olof Palme den 28 februari 1986. Det framgår därvid att samtalet främst rört det rådande läget i Irak vid denna tid. I slutet av samtalet framförde ambassadören att man från irakiskt håll var bekymrad över uppgifterna om svensk vapenexport till Iran. Olof Palme hade instämt i denna oro.

I säkerhetsskåpet fanns också en anteckningslapp med ett personnamn och ett telefonnummer. Telefonnumret visade sig vid kontroll gå till en fondkommissionär. PU undersökte under sommaren 1988 vem personen var. Vid ett förhör med vederbörande framgick att Olof Palme under 1985 varit i kontakt med honom för att omvandla konvertibla skuldebrev till aktier. Vid förhöret framkom att personen i fråga redan något år tidigare hade förhörts om samma sak av polisen. Detta visade sig stämma; ett protokoll över det tidigare förhöret återfanns långt senare, troligen 1993.



*Undersökning av säkerhetspolisen av huruvida Olof Palme hade varit föremål för fysisk övervakning*

Den 11 mars 1986 fick en kriminalkommissarie vid säkerhetspolisen i uppdrag att organisera en utredningsgrupp, som skulle undersöka och analysera om Olof Palme hade varit föremål för övervakning.

Utredningsgruppen redovisade resultatet den 24 april 1986. Under arbetet hade gruppen bearbetat cirka 1200 tips, varav cirka 400 studerats mer ingående. Gruppen hade även tagit del av förhör med Olof Palmes medarbetare, livvakter och Lisbeth Palme. I redovisning skilde man mellan *kartläggning* (en övervakningsform där objektets vanor och rutiner studeras från en eller flera dolda positioner under längre tid) och *övervakning* (fasen efter kartläggningen där efterföljande är den primära arbetsmetoden).

Gruppen redovisade följande slutsatser beträffande kartläggning:

Det har inte kunnat konstateras om Olof Palme har utsatts för kartläggning i Gamla Stan eller vid Rosenbad.

Olika tips har angett fastigheter i Gamla Stan som tillhåll för övervakare eller som observationslokaler. Tipsen har studerats och gruppen har inte kunnat avfärda de misstankar som tipsen givit upphov till.

Vad som talar mot att en observationslokal använts är att det finns relativt få fastigheter som är lämpliga härför och att sikten är starkt begränsad var man än skulle sitta.

Att kartlägga Olof Palmes rutiner vid promenaden till och från statsrådsberedningen torde inte ha utgjort en alltför omfattande arbetsinsats för någon intresserad. Det bedöms dock som mindre sannolikt att spaning mot Olof Palme, för att kartlägga tider och rutiner till och från statsrådsberedningen, har utförts från position på Västerlånggatan.

Beträffande övervakning ansåg gruppen att en övervakning av bostaden i Gamla stan inte kunde uteslutas. Gruppen fortsatte:

Beträffande tunnelbanefärden finns endast en observation som möjligen skulle kunna tyda på att en övervakning ägt rum under färden. Det är för övrigt inte direkt förvånande att observationer som kan tyda på en övervakning under färden saknas, även om en sådan ägt rum. Det är naturligt att den på en sådan plats och under sådana omständigheter inte skulle kunna noteras. En övervakning kan dessutom ha skett genom transport i en annan vagn än den makarna Palme färdades i.

Slutsatsvis anförde gruppen följande:

Det som talar för att en övervakning kan ha ägt rum är:

- ◇ att iakttagelser gjorda på geografiskt helt skilda håll uppvisar signalementsmässig samstämmighet på flera punkter
- ◇ att iakttagelser den 28 februari kan länkas mellan Gamla Stan – Grand – Tunnelgatan

Gruppen bedömer att det under perioden fram till den 27 februari inte kan uteslutas att det förekommit övervakning av Olof PALME.

Analysen talar för att Olof PALME varit övervakad på eftermiddagen den 27 februari samt från det att han lämnade bostaden på kvällen den 28 februari fram till det att han mördades kl 23.21.

Det har ur analysmaterialet utkristalliserats två personer som kan ha deltagit i en övervakning. Därutöver kan ytterligare en person skönjas. Således bör operationen ha genomförts av minst tre personer förutom mördaren.

På grund av att det saknas väsentliga iakttagelser kring centrala moment kan det inte bedömas hur denna grupp har varit organiserad eller vilken grad av kompetens och erfarenhet den haft.

Undersökningen grundades på en värdering av de vittnesmål som vid tiden förelåg. Sedan dess har flera vittnesmål från denna tid omvärderats, se t.ex. om den s.k. Skuggan, under *Publicering av de s.k. fantombilderna* nedan. Någon direkt uppföljning av denna undersökning har såvitt framgår av PU-materialet inte gjorts. Bedömningen i GMP var närmast att det saknas tecken på såväl kartläggning som övervakning, se utdraget ur GMP i kapitel 7. Det torde också vara den gängse bedömningen inom PU numera.

#### *Inhämtande av uppgifter om anställda vid Socialdemokratiska partiexpeditionen*

I början av mars 1987 inhämtade PU en förteckning över de personer som under perioden 1 september 1985 – 31 mars 1986 hade varit anställda vid Socialdemokratiska partiexpeditionen. Förteckningen upptar även anställda vid Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund, som hade kontor i samma fastighet. På uppslaget finns följande anteckning: ”Slagningar i de vanliga polisregistren har inte visat något anmärkningsvärt.” Vid samma tidpunkt inhämtades också information om vid vilka tidpunkter Olof Palme besökt partiexpeditionen under tiden september 1985 – februari 1986.

Några dagar senare höll PU ett samtal med partisekreteraren Bo Toresson. Bo Toresson lämnade vid detta tillfälle särskilda uppgifter om ett antal anställda. Det kunde t.ex. röra personer som i sitt arbete haft vissa utländska kontakter. På handlingen finns följande anteckning: "Enligt SÄK finns inte något anmärkningsvärt om ovanstående i registren."

#### *Genomgång av post ställd till Olof Palme*

I slutet av september 1987 tog utredningen en ny kontakt med den politiskt sakkunnige assistent i Statsrådsberedningen som skött hanteringen av Olof Palmes post. Hon tillfrågades särskilt angående post till Olof Palme under 1985 och början av 1986. Det framkom att korrespondensen fanns arkiverad i Statsrådsberedningen och att den totala korrespondensen under 1985 utgjordes av cirka 8000 diarieförda skrivelser och under 1986 av cirka 1500 diarieförda skrivelser. Assistenten uppgav att hon läst igenom samtliga handlingar och bestämt handläggningen av dem. Hon påminde om att brev som bedömts innehålla hotelser mot Olof Palme skickats direkt till säkerhetspolisen utan föregående diarieföring.

I ett första skede gick PU därefter igenom till Olof Palme ställda brev och kort, som besvarats av denne och som bedömdes kunde vara intressanta i utredningen. Ett femtiotal avsändare sorterades ut och det företogs registerslagningar på dessa. Ett tiotal visade sig vara dömda för bl.a. misshandel, olaga intrång, ofredande eller vara registrerade som psykiskt sjuka. Dessutom bedömdes fem personer som intressanta trots att de inte förekom i polisregistren.

I ett andra skede gick PU igenom ca 150 handlingar där personer av skilda anledningar tillskrivit Olof Palme, sökt hjälp av honom eller uttryckt sin avsky för honom utan att direkt uttala något hot. Ett tiotal av dessa bedömdes som intressanta för vidare uppföljningsåtgärder.

I slutet av det i ärendet upprättade spaningsuppslaget har utredningsmannen noterat att "Några elaka s.k. rättshaverister har ej kunnat anträffas".

I januari 1992 har PU följt upp de tio personer som valts ut i det andra skedet genom att gå igenom aktuella brev, utföra registerslagningar, inhämta fotografier och upprätta en promemoria över materialet.

*Inhämtande av uppgifter i samtliga socialdemokratiska partidistrikt*

I slutet av oktober 1987 bestämdes att utredningsmän från PU skulle besöka samtliga socialdemokratiska partidistrikt i riket för att samla in uppgifter om extremister, rättshaverister, hatbrev, hotbrev, avhoppare från partiet och liknande. Genom Socialdemokratiska partistyrelsen fick PU fram adresser och telefoner till de 27 partidistrikten. Utredningen kom att genomföras under november 1987 av tre utredningsmän. Resultaten redovisas i två promemorior upprättade i november och december 1987. De innehåller en redogörelse för vissa incidenter och mer eller mindre "underliga" personer. Undersökningen har under 1992 följts upp genom registerslagningar på de personer som bedömts på något sätt kunna vara aktuella.

Utredningen synes inte ha lett till något uppslag av intresse.

*Kontroll av insyn i makarna Palmes lägenhet på Västerlånggatan*

I mars 1994 kontrollerade två utredningsmän från PU vilka möjligheter som fanns för en iakttagare att utifrån se in i makarna Palmes lägenhet på Västerlånggatan respektive fastighetens trapphus. De konstaterade därvid att man endast från Spektens gränd hade viss, mycket begränsad, insyn i lägenheten. Rörande trapphuset antecknades följande: "Slutsatsen blir att om makarna Palme tagit trapporna, har en observatör på Prästgatan – Spektens gränd kunnat se dem. Har de däremot tagit hissen, bör de ej ha kunnat observeras."

*Vissa åtgärder i anledning av GMP*

Efter det att den s.k. gärningsmannaprofilen, GMP (se kapitel 7), presenterats i februari 1994 bestämde sig PU för att på skilda sätt försöka få fram intressanta personer som möjligen skulle kunna överensstämma med profilen. Som ett led i detta arbete kontaktades i maj 1995 den politiskt sakkunnige assistent i Statsrådsberedningen som skött hanteringen av Olof Palmes post och den under 1986 biträdande säkerhetschefen i Statsrådsberedningen. Båda ombads att med GMP som bas försöka frammana minnesbilder av personer som de påträffat i sina arbeten och som kunde stämma in på profilen. På detta sätt fick PU fram namnet på en person som under lång tid skickat brev till Olof Palme. Vederbörande hade emellertid utretts redan 1990, varvid det inte kommit fram någonting som pekade på att vederbörande skulle vara inblandad i mordet.

I samma syfte beslöt PU att förhöra de personer som tjänstgjort som Olof Palmes livvakter den närmaste tiden före mordet. Dessa hade inte tidigare förhörts i utredningen, men de hade avgivit vissa skriftliga rapporter. Under februari-mars 1995 genomfördes sådana förhör med åtta personer. Inget nytt av betydelse för utredningen framkom under förhören.

#### *Övriga utredningsåtgärder i denna del*

PU har förutom de åtgärder som redovisats ovan även företagit vissa andra utredningsåtgärder med anknytning till Olof Palmes privata förhållanden. Så har PU t.ex. inskaffat uppgifter om Olof Palmes bilinnehav, valplaneringen för Olof Palme avseende veckorna 30-37 1985, protokoll över den säkerhetsskyddsundersökning av makarna Palmes våning på Västerlånggatan som genomfördes i samband med att de flyttade in 1983, en i september 1991 upprättad "Hotbilsbedömning angående Lisbeth Palme" etc.

### 3.1.4 Gärningsmannaprofilens sammanfattning av utredningsresultaten i denna del

I GMP (om GMP, se kapitel 7) förekommer vissa anmärkningar och reflektioner angående kartläggningen av offrets personliga förhållanden.

Beträffande utredningsmaterialets kvalitet sägs det i GMP att de privatekonomiska förhållandena inte är klarlagda:<sup>2</sup>

Paret Palmes ekonomiska situation är inte tillräckligt belyst. Det saknas helt en redovisning av de ekonomiska omständigheterna före och efter brottet. Ingenting i den övriga informationen tyder dock på att det finns något i de ekonomiska omständigheterna som skulle kunna förklara brottet.

Under offerkunskap redovisas i GMP den kunskap som finns i utredningen rörande offrets person:<sup>3</sup>

#### Privatpersonen

Olof Palme var gift sedan 1956 och hade tre söner med sin hustru. 1949 ingick han skenäktenskap med en tjeckisk kvinna för att hon skulle kunna lämna sitt land. Hon gifte sig senare med en annan svensk man. Under åren upprätthöll man vänskapliga förbindelser familjevis.

<sup>2</sup> GMP s. 24.

<sup>3</sup> A.a.s. 40.

Olof Palme hade en stor vän- och bekantskapskrets men det synes som om han ändå var en ensam person med få verkliga vänner och förtrogna. Detta förhållande synes vara tämligen vanligt bland personer i hans position och har sannolikt sin grund i de svåra beslut av personlig natur de måste fatta från tid till annan. Det beskrivs att Palme ibland kunde vara hård och oförsönlig och det fanns ett smärre antal personer kring honom som kan betecknas som fiender, i konventionell mening. Ingen av dem har dock agerat på ett sådant sätt att misstankar väckts om att de haft med hans död att göra.

Såvitt kunnat utrönas finns inget förklaringsvärde, vad gäller mordet, i Palmes relationer inom eller utom familjen. Makarna Palme levde ett stillsamt privatliv vid sidan av de offentliga plikterna. De umgicks med släkt och en begränsad vänskrets. De hade inte extravaganta vanor. Tvärtom anfördes deras anspråkslösa leverne som ett tecken på dubbelmoralism, av inbilska motståndare.

Ekonomi, hälsa m.m.

Tillgänglig information visar att Palme hade en ordnad ekonomi men det finns inga tecken på att den skulle ha varit exceptionellt god av ett eller annat skäl.

Olof Palme var vid god hälsa vid sitt frånfälle. Han medicinerade inte regelbundet. Han använde inte heller narkotika och var måttlig med alkohol. Han hade slutat röka sedan länge. Han var inte sexuellt avvikande.

Palme var 174 cm lång.

GMP innehåller vidare i avsnittet *Hypoteser* följande under rubriken *Privata motiv*:<sup>4</sup>

I alla mordutredningar ställer man sig vanligen först frågan på vilket sätt offrets liv förklarar mordet och man vidtar ett stort antal mått och steg för att kartlägga bakgrund och aktuella omständigheter. När offret är en prominent person försvåras dessa utredningsåtgärder.

Även om det är förenat med påtagligt ökad risk att bli mördad redan av det faktum att man är en prominent person brukar motiven sällan stå att finna i offrets privatliv och det ter sig därför naturligt att i första hand söka andra motiv, som har relation till det faktum att offret utgör en politisk eller ekonomisk kraft.

Svårigheterna att utreda prominenta offers privatliv beror bl.a. på att de under sina liv ofta skyddar den personliga sfären. Den påfrestning det innebär att nästan ständigt vara satt under medias lupp eller risken att mänskliga misstag får offentliga konsekvenser leder troligen till att sådana personer ägnar särskild omsorg åt att skydda sitt liv mot insyn. För många ledare är livet mycket ensamt, de har få förtrogna och omständigheterna tvingar dem

<sup>4</sup> A.a.s. 73.

ibland till beslut de helst inte skulle vilja fatta i den mån de drabbar andra människor hårt. Detta kan leda till isolering, misstänksamhet och överdriven vaksamhet.

Troligen sneglar såväl efterlevande anhöriga som yrkesvänner på risken för att den döde skall få ett snedvidet eftermäle om alltför privata detaljer ur hans liv delges polisen. Det kan antas att man har en viss återhållsamhet i sina kontakter med utredningsmän. Det är vidare högst troligt att många, som har relevant information, gör egna bedömningar av huruvida deras kunskaper kan förklara mordet. En ursprungligen välvillig önskan att skydda offret får som konsekvens att polisen inte får ett helhetsperspektiv på händelsen – vilket, i dessa fall, medför att man med säkerhet inte tidigt kan utesluta eventuella privata motiv.

### 3.1.5 Juristkommissionens granskning av de inledande utredningsåtgärderna i denna del

Av Juristkommissionens granskning framgår bl.a. följande beträffande *den inledande utredningen kring Olof Palmes privatliv*:<sup>5</sup>

Holmér tog den 2 och 3 mars 1986 själv kontakt med personer i Olof Palmes närmaste omgivning, bl.a. Lisbeth Palme, Olof Palmes sekreterare och annan personal i statsrådsberedningen. Dagarna efter mordet hade Holmér också kontakt med medlemmar i regeringen och med ledningen för det socialdemokratiska partiet. Någon dokumentation av vad som förekom vid dessa kontakter finns inte. Enligt vad Holmér själv har uppgett syftade kontakterna till att skapa underlag för och samråda om utredningen rörande Olof Palmes personliga förhållanden. (---)

En systematisk kartläggning av Olof Palmes personliga förhållanden och av hans förehavanden under dagarna närmast före mordet påbörjades efter närmare två veckor, då uppgiften fördes över från våldshoteln till rikskriminalsektionen. Förhör hölls med flertalet av de personer som hade haft kontakt med Olof Palme samma dag som han mördades. Från och med mitten av mars hördes bl.a. personer som var eller tidigare hade varit knutna till regeringskansliet eller som hade en ledande ställning i socialdemokratiska partiet. Flera av dem hade då själva hört av sig till polisen och bett att få bli hörda. Personalen i statsrådsberedningen hördes under senare delen av mars och statsråden i mitten eller under senare delen av april. Dessförinnan hölls enstaka förhör med anledning av olika tips som hade kommit in. (---)

<sup>5</sup> SOU 1987:72 s. 139 f.

Utredningen rörande Olof Palmes personliga förhållanden handlades i huvudsak av en liten grupp utredare på rikskriminalsektionen. Arbetet leddes av polisintendenten *Tommy Lindström*. Holmér svarade för riktlinjerna och höll även en del förhör själv. Vissa delar av materialet framställdes i bara två exemplar av vilka Holmér hade det ena och Lindström det andra. Detta material registrerades inte. Innehållet gjordes tillgängligt bara för en mycket begränsad krets. Åklagarna fick inte del av allt materialet rörande den avlidne förrän efter lång tid.

## 3.2 Vapen- och ammunitionsutredning

### 3.2.1 Allmänt

Redovisningen av brottsutredningen i denna del utgår från avsnitten I *Vapentips* och X *Vapenlicenser – Vapenhandlare* i PU-materialet. Det är ett mycket stort material, som samlat upptar över 60 pärmar (dvs. ungefär en tiondel av hela PU-materialet).

Avsnittet I består av ett huvudavsnitt och sju underavsnitt. Här återfinns skilda tips och utredningsåtgärder som rör vapen. Tips m.m. som lett till mera omfattande utredningsåtgärder har registrerats särskilt i underavsnitten. Av dessa är tre inriktade på identifierade vapen, tre på personer med anknytning till misstänkta vapen och ett innehåller material som allmänt gäller vapen- och ammunitionsundersökningarna. Även avsnittet X innehåller material som tillhör vapen- och ammunitionsundersökningarna.

Vår redovisning nedan berör de allmänna förutsättningarna för utredningsåtgärderna samt utredningen beträffande de vapen, som tilldragit sig särskilt intresse. Det material vi i övrigt gått igenom i dessa delar har vi inte bedömt vara av intresse att särskilt redovisa. Vi redovisar därvid inte heller de personuppslag som förekommer i dessa avsnitt.

### 3.2.2 Vapenundersökningar

#### *Beslut om uppvisande av vapen våren 1986*

I mars 1986 beslöt den dåvarande spaningsledningen att samtliga licensinnehavare i riket av revolverar av fabrikatet Smith & Wesson kaliber .357 skulle uppvisa sina vapen för polis. Målsättningen med denna aktion var att försöka utröna om det fanns något mörkertal av stulna eller illegalt utlånade vapen av ifrågavarande fabrikat och typ.



Alla polisdistrikt erhöll den 1 april 1986 direktiv om hur undersökningen och avrapporteringen skulle gå till.

Samtliga polisdistrikt avrapporterade uppdraget men någon utvärdering av de insamlade uppgifterna kom inte att ske.

Uppgifterna, som samlades i fyra pärmar, håller för närvarande (1999) på att datoriseras, vilket enligt den registeransvarige kommer att leda till ökad sökbarhet.

Aktionen ledde till att ett vapen anmäldes stulet; en revolver som hade tillgripits vid ett inbrott i Eskilstuna. Vid en genomgång av förundersökningen i anledning av brottet har det emellertid visat sig att inbrottet skedde efter mordet på Olof Palme.

#### *Beslut om provskjutning våren 1986*

I mars-april 1986 beslöt den dåvarande spaningsledningen att samtliga i Stockholms län registrerade revolverar av fabrikat och kaliber Smith & Wesson .357 Magnum skulle provskjutas. För detta ändamål fick juridiska sektionen i Stockholms polisdistrikt tillsammans med rikskriminalen i uppdrag att samla in aktuella licensuppgifter inom Stockholms län. Uppgifterna som inhämtades kom att avse licensinnehavare av vapen med kaliber .357. Licensinnehavarnas namn och adress liksom sökordet .357 registrerades därefter i PU:s vapenbas.

Som en förberedelse inför den planerade provskjutningsaktionen införskaffades också 10.000 patroner av fabrikat Winchester typ Metal Piercing kaliber .357 magnum.

Någon systematisk provskjutning genomfördes dock inte vid denna tid.

#### *Undersökning av stulna/förkomna vapen, förtullade vapen samt illegala vapeninnehav t.o.m. tidpunkten för mordet*

För att få fram uppgifter om aktuella vapen som vid tidpunkten för mordet var anmälda som stulna eller förkomna har undersökning i form av s.k. slagningar gjorts i den centrala vapenbasen IVF. I denna bas skall uppgifter om samtliga stulna eller förkomna vapen i Sverige finnas.<sup>6</sup>

<sup>6</sup> Enligt PU finns dock ingen garanti för att samtliga anmälda vapenstöldar eller förkomna vapen finns med, eftersom registreringarna i basen sköts lokalt av varje polismyndighet för sig och det förekommer en del slarv i den hanteringen.

Av handlingarna framgår inte när undersökningen genomförts eller om slagningar gjorts vid flera tillfällen. Det är emellertid troligt att denna typ av undersökning första gången ägde rum relativt tidigt efter mordet – mars-april 1986 – eftersom det i utredningen om Mockfjärdsvapnet, S-vapnet och Linköpingsvapnet finns uppgifter som tyder på detta.

Resultatet från undersökningen har redovisats i en odaterad promemoria – enligt PU upprättad under 1988 – som kom att utgöra underlag till det beslut som fattades någon gång under hösten 1989 om att då genomföra en provskjutningsaktion (se nedan). Enligt promemorian fanns det vid tiden för mordet tio vapen av ifrågasvarande typ upptagna i vapenbasen IVF.<sup>7</sup>

Förutom dessa tio vapen fanns i IVF-basen 15 anmälda Smith & Wesson-revolverar av okänd kaliber och 105 vapen av okänt fabrikat och okänd kaliber.

Beträffande förtullade vapen togs uppgifter in från tullmyndigheterna. Ett vapen som kunde vara aktuellt hittades. Detta vapen har enligt den nämnda promemorian varit föremål för teknisk undersökning.

Ett illegalt vapen hittades. Det har genomgått teknisk undersökning.

#### *Beslut om genomförande av en provskjutningsaktion*

Hösten 1989 beslöt dåvarande förundersökningsledaren, biträdande riksåklagaren Axel Morath, och spaningsledningen gemensamt att en ny provskjutningsaktion skulle genomföras. Beslutet finns inte i PU-materialet eller hos Riksåklagaren; det är troligen inte dokumenterat. Enligt uppgift skulle samtliga för mordutredningen aktuella vapen i Stockholms län tas i beslag och provskjutas. Från fall till fall skulle därefter avgöras huruvida kulorna från de provskjutna vapnen skulle sändas till SKL för jämförelse med de s.k. OP-kulorna. Samtliga kulor från provskjutna vapen skall idag ha genomgått sådan undersökning.

Beslutet föregicks av den promemoria som nämns ovan. I promemorian diskuteras bl.a. målsättningen för en utökad undersökning av vapen inom Stockholms län och ett förslag till hur provskjutningen skulle gå till presenteras. Provsjutningen kom sedan enligt uppgift från spaningsledningen att i allt väsentligt äga rum i enlighet med förslaget i promemorian.

<sup>7</sup> Egentligen var 13 vapen anmälda som stulna eller förkomna vid mordtidpunkten. Tre av dessa visade sig vid en kontroll emellertid vara anträffade före mordet.

Beträffande målsättningen för undersökningen sades att denna skulle syfta till att direkt eller indirekt försöka avslöja om ett legalt vapen använts vid mordet. Att åtgärden skulle omfatta Stockholms län motiverades av kända omständigheter kring makarna Palmes biobesök och att det mot bakgrund härav kunde antas:

- ◇ att gärningsmannen sett makarna Palme på väg till biografen Grand. Om han varit obevapnad hade han haft möjlighet att under bioföreställningen hämta vapnet och återvända till platsen.
- ◇ att gärningsmannen haft vapnet på sig och sett makarna Palme på Sveavägen när de var på väg hem.
- ◇ att gärningsmannen blivit kontaktad av annan person som informerat om makarna Palmes biobesök, varpå gärningsmannen med vapnet begett sig till biografen Grand.

Förslaget om provskjutningen borde enligt promemorian ses mot bakgrund av att det vid tiden för mordet fanns ca 500-600 legala innehav av aktuella revolverar i Stockholms län jämfört med tio stulna i hela riket. Redan åtgärden att låta licensinnehavarna uppsöka polisen och överlämna sitt vapen skulle kunna ge resultat, t.ex. att vapnet anmäldes som stulet eller t.o.m. att den eventuelle gärningsmannen erkände mordet. Ledde inte denna kontakt till resultat skulle förhoppningsvis en jämförelse av kulorna vid SKL göra det.

Provskjutningsaktionen skulle gå till på följande sätt. Samtliga licensinnehavare som det inhämtats uppgifter om redan 1986 skulle registreras om de varit innehavare av aktuell vapentyp vid tidpunkten för mordet. Vapenredogörarna i respektive polisdistrikt skulle kontaktas för ny och fullständig inventering. Därefter skulle nya uppgifter om t.ex. försäljningar registreras. Varje vapen och vapeninnehavare skulle erhålla ett specifikt nummer, ett s.k. OPV-nummer. Numret skulle sedan registreras i PU:s databas och påföras varje handling i ärendet. En fullständig lista över samtliga aktuella vapen och vapeninnehavare vid tiden för mordet skulle därefter färdigställas. PU skulle sedan kontakta ett polisdistrikt i taget för provskjutningar. I samband härmed skulle informationsskrivelse till licensinnehavarna, kallelse, kvitto/kontrollblankett och ett särskilt frågeformulär översändas till vapenredogörarna i distriktet. Vapenredogörarna skulle därefter sända kallelse och informationsskrivelse till licensinnehavarna. Dessa skulle anmodas att inställa sig med sitt vapen hos PU. I samband med överlämnandet av vapnet skulle en representant från PU ställa frågorna i det utarbetade frågeformuläret. Formuläret som bifogas promemorian upptar frågor bl.a. om hur vapnet förvarades vid tiden för mordet, om

det var utlånat, när det iakttagits före respektive efter mordet, hur många skott som skjutits med det, vilken ammunition som använts, om och i så fall när vapnet rengjorts, om vapnet ändrats etc. Vapnet skulle sedan förses med sitt OPV-nummer och överlämnas till KKT (Stockholmspolisens tekniska rotel) för provskjutning. Eventuellt skulle SKL därefter jämföra förekommande spår detaljer på kulor från de provskjutna vapnen med "OP-kulorna". Resultaten från KKT/SKL skulle redovisas skriftligen. Efter provskjutningen skulle licensinnehavarna kallas att hämta sina vapen.

I den informationsskrivelse som skulle tillsändas respektive licensinnehavare lämnades också information om vilken ammunition som använts vid mordet. Licensinnehavarna ombads för det fall de innehade rätt typ av ammunition att inlämna två patroner av denna och i förekommande fall asken där ammunitionen förvarades. Ammunitionen skulle sedan lämnas till KKT som skulle föra liggare över kodmärkning och OPV-nummer. Därefter skulle provet sändas till SKL för blyisotopanalys.

Resultaten av provskjutningarna är redovisade polisdistrikt för polisdistrikt i 13 promemorior, upprättade av PU under tiden den 27 mars 1990 – 26 juni 1991. Någon samlad redogörelse för resultaten har vi inte kunnat återfinna i materialet. Vi har själva sammanställt dem enligt följande.

Totalt var 620 vapen aktuella för provskjutning enligt upprättade listor. Av dessa hade då resultaten redovisades 429 vapen provskjutits. 75 vapen hade visat sig vara av fel vapentyp eller ha fel kaliber och hade därför uteslutits. 44 hade en pipplängd under tre tum varför även de uteslutits. Nio hade uteslutits på grund av att innehavarna hade diplomatisk immunitet. Fem hade uteslutits eftersom innehavarna flyttat från länet vid tiden för mordet. Tolv hade försålts vid tiden för mordet och ägarna var bosatta utanför länet eller hade inte gått att spåra. 18 hade felaktigt blivit dubbelregistrerade. Fyra var oanvända samlarvapen. Tre hade skrotats på grund av pipsprängning. Två hade anmälts stulna. Fyra vapen hade vid tiden för mordet förvarats av vapenhandlare eller av polismyndighet. Ett förvarades vid aktuell tidpunkt med förvaringslicens utanför länet. Ett hade inlösts av staten. Ett hade "pluggats" före tidpunkten för mordet. Ett avsåg endast en extrapipa. Ett hade förkommit i Sydafrika 1982. Ett hade bytts bort utomlands och hade inte kunnat spåras. Slutligen hade en vapenhandlare som köpt ett vapen inte kunnat redogöra för vem han sålt vapnet till. Totalt hade 183 vapen sorterats bort. Dessa utgjorde tillsammans med de provskjutna vapnen 612 st. När vapenundersökningen redovisades 1990-1991 återstod således endast åtta vapen att undersöka

och eventuellt provskjuta. Av dessa återstår i dagsläget endast ett vapen (se uppslaget angående GH i kapitel 7, *GMP-objekt m.m.*).

Om man därutöver inkluderar de vapen som PU på annat sätt kommit att intressera sig för återstår enligt spaningsledningen fem kända vapen att kontrollera. Förutom det nämnda, rör det sig om Mockfjärds/Haparandavapnet, S-vapnet, ett vapen som stals i Helsingborg 1983 och ett vapen som stals i Arvika 1976.

#### *Undersökning av stulna/förkomna vapen där det av dataregistreringen inte framgår fabrikat och kaliber*

1994 genomförde PU en undersökning av anmälningar av vid tiden för mordet stulna/förkomna revolverar där det av dataregistreringen inte framgick vare sig fabrikat eller kaliber. Som ovan nämnts uppgick dessa vapen vid en tidigare undersökning till 105 st. PU gjorde en förnyad slagning i IVF-basen och tog därefter in kopior av aktuella anmälningar. När det av dessa inte gick att konstatera om vapnen skulle kunna vara aktuella i mordutredningen ställdes kompletterande förfrågningar till respektive polisdistrikt. Totalt granskades 66 anmälningar, vari 87 vapen angivits eller beskrivits som revolverar. Av dessa kunde 86 vid en närmare granskning avföras som ointressanta. Ett vapen kvarstod där det inte någonstans framkom vad för slags vapen det var fråga om. Vapnet hade tillgripits vid ett inbrott 1982 hos en kvinna född 1916. Kvinnan som saknade licens för vapnet hade avlidit i januari 1986.

### 3.2.3 Ammunitionsundersökningar

1990 beslöt PU att spridningen av ammunitionstypen Winchester Western .357 Magnum Metal Piercing, som med största sannolikhet användes vid mordet på Olof Palme, skulle undersökas. Genom en blyisotopsundersökning dessförinnan, utförd av Naturhistoriska Riksmuseet, och genom frågor till Winchester Western-fabriken i USA, hade kunnat konstateras att de kulor som upphittats på mordplatsen var tillverkade av fabriken i november månad 1979. De askar som patroner från denna tid förpackats i hade i fabriken märkts "PM", vilket betydde just november 1979. Undersökningen utfördes under perioden 1990-1996. I samband med att den avslutades upprättade utredningsmännen en omfattande promemoria, rubricerad "Sammanställning över ammunitionsavsnittet". I promemorian beskrivs bl.a. målsättningen med undersökningen och tillvägagångssättet vid denna.

Målsättningen med undersökningen var att med utgångspunkt från de leveranser av aktuellt parti som skett från generalagenten till olika vapenhandlare försöka spåra enskilda köpare av ammunitionen ifråga.

Undersökningen genomfördes på så sätt att generalagentens fakturakopior från perioden den 25 oktober 1979 – 31 december 1980 gick igenom. Med ledning av dessa fick man fram vilka vapenhandlare i Sverige som köpt ammunitionstypen under den aktuella tidsperioden. Totalt rörde det sig om 19 vapenhandlare, spridda över hela landet. Dessa hade tillsammans erhållit 5 900 patroner (118 askar à 50 patroner). Av handlingar hos generalagenten framgick också att leveranser skett till Finland, Norge och Danmark av totalt 5 400 patroner. Således levererades till Sverige och dessa länder 11 300 patroner av aktuell typ under tidsperioden.

Utredningsmännen tillskrev i juni 1990 de 19 vapenhandlarna och bad dessa att spara sina bokföringshandlingar från 1979-1980 (skyldigheten att spara sådana handlingar upphör annars efter tio år). Därefter besöktes samtliga vapenhandlare och förhör hölls med innehavarna och andra anställda som hade kännedom om ammunitionsförsäljningen. I samtliga fall ställdes bokföringsmaterialet till PU:s förfogande och uppgifter lämnades om såväl tänkbara enskilda köpare av ammunitionen som pistolskytteklubbar, vilka bedrev s.k. grovpistolsskytte. Vid tiden för aktuella leveranser var ammunitionen licensbelagd och kunde köpas antingen på enskild licens eller på s.k. klubblicens. Vid förhör och genomgång av bokföringshandlingarna framgick att ammunitionsköpen så gott som uteslutande skett kontant, varför några fakturakopior eller liknande inte fanns.

För att komma i kontakt med grovpistolsskyttar – dvs. tänkbara köpare – och för att få uppgifter om huruvida klubbarna för tävlingar eller annat ändamål inköpt ammunitionen tillskrevs i februari 1992 87 pistolskytteklubbar, belägna över hela landet. Eftersom närmare hälften av klubbarna inte svarade skickades i januari 1994 – dvs. två år senare – en ny förfrågan ut till dessa.

Via uppgifter från pistolskytteklubbarna kunde tänkbara enskilda köpare förhöras. Dessa lämnade i sin tur uppgifter om andra tänkbara köpare. På detta sätt har enskilda köpare lokaliserats och förhörts. Antalet personer som förhörts i detta avseende uppgår till ca 350 st. Totalt har nästan 500 förhör hållits under undersökningens gång.

Genom undersökningen uppskattar PU att två tredjedelar av det aktuella partiet, dvs. runt 4 000 av de 5 900 patronerna, lokaliserats till slutkunden.

Under utredningen togs patroner av den typ, som låg i askar märkta med beteckningen ”PM”, i beslag. Vidare togs ammunition i beslag om

köparen angav att köpet skett under aktuell tidsperiod. Sammanlagt togs drygt 450 patroner fördelade på 31 olika poster i beslag.

Efter utredningens genomförande har PU låtit blyisotopsundersöka en patron från varje post. Av resultaten från undersökningarna framgår att mätvärdena för nio patroner tangerar eller överlappar varandra och har en med "OP-kulorna" överensstämmande blyisotopsammansättning. Av dessa nio kommer fyra från olika askar med beteckningen "3 PM 7" (vilket enligt Winchesters kodbeteckning står för att de är tillverkade den 7 november 1979). Till övriga fem saknades askar. Tre av patronerna är inköpta i Dorotea, troligen 1979/80. Övriga är inköpta i Floby, Vetlanda, Piteå, Tingsryd, Örskälljunga respektive på okänt ställe.

Ytterligare två patroner förvarades vid beslaget i askar märkta "3 PM 7". Dessa överensstämde blyisotopmässigt inte med "OP-kulorna" men de hade näraliggande värden.

### 3.2.4 Mockfjärdsvapnet/Haparandavapnet

Haparandavapnet är ett av de 13 vapen av "rätt typ" som var anmälda som stulna eller förkomna vid tidpunkten för mordet på Olof Palme (se ovan under *Vapenundersökningar*). Enligt PU kan man utgå från att Mockfjärdsvapnet är identiskt med det s.k. Haparandavapnet.

*Första utredningsomgången.* Mockfjärdsvapnet aktualiserades genom ett tips som kom in den 11 mars 1986. Då meddelade en kriminalinspektör som arbetade vid rikskriminalen att han tidigare deltagit i en rånutredning, där en revolver Smith & Wesson .357 Magnum varit aktuell. Revolvern hade aldrig återfunnits. Enligt uppgifter från en Veijo R skulle en person som hette Lasse A ha tagit med sig revolvern till en bror i Norge i slutet av september 1983. Lasse A hade under utredningen gripits i Finland och utlämnats till Sverige i april 1984. Han hade då förnekat all kännedom om vapnet. Vid ett av rånen, som ägt rum mot ett postkontor i Mockfjärd, hade en kula avlossats och återfunnits. Denna kula, som fortsättningsvis kallas "Mockfjärdskulan", skulle finnas hos Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL).

Dagen därpå, den 12 mars 1986, fick PU in uppgifter från en kriminalinspektör i Luleå. Enligt denne hade en revolver Smith & Wesson .357 Magnum stulits vid ett inbrott i Haparanda den 6 september 1983. Förundersökningsprotokollet rörande inbrottet bifogades. Av detta framgick att inbrottet begåtts av bland andra Veijo R. Denne hade förutom revolvern stulit bl.a. 100 patroner "Winchester Magnum". I förundersökningen fanns dessutom uppgifter om att

revolvern provskjutits på en viss plats utanför Elijärvi och att revolvern sålts till Lasse A.

Två dagar senare skickade Haparandapolisen till PU över ett brev som inkommit från Veijo R. I brevet berättade denne om det inbrott han gjort i en sommarbostad i Haparanda den 6 september 1983 och om sin inblandning i ett väpnat rån i Bruzaholm den 28 september 1983. Rånet hade han begått tillsammans med bland andra Lasse A. Vid rånet hade en Smith & Wesson-revolver, som Veijo R stulit vid inbrottet i Haparanda, använts. Vapnet hade därefter blivit kvar hos Lasse A. Veijo R uppgav sig dessutom vara hundra procentigt säker på att den ammunition som stulits vid samma tillfälle och sedan följt med vapnet var Winchestertillverkade Magnum Metal Piercing-patroner, dvs. ammunition av det slag som de på mordplatsen upphittade kulorna härrör från.

Det företogs en viss uppföljning av tipset. Bl.a. konstaterades det att Lasse A avtjänade straff vid Pelso Centralanstalt i Finland och att Veijo R avtjänade straff i Uleåborg i Finland. Vidare ombads SKL jämföra Mockfjärds-kulan med de s.k. OP-kulorna.

Den 5 maj 1986 meddelade SKL per telefon att kulan som anträffats vid rånet i Mockfjärd inte hade någon överensstämmelse med de kulor som anträffats på mordplatsen

Några dagar senare lades ärendet ad acta.

*Andra utredningsomgången.* Ett och ett halvt år senare – i oktober 1987 – gick en utredningsman vid PU igenom anmälningar av stulna Smith & Wesson .357 Magnum-revolverar. Han uppmärksammade då att en sådan revolver anmälts stulen inom Haparanda polisdistrikt, liksom 100 patroner av Winchester Magnum-modell. Han skaffade därför fram handlingarna från den utredningen. Av en promemoria, daterad den 15 oktober, framgår att han också varit i kontakt med SKL. Därifrån uppgavs vid telefonsamtal att Mockfjärdskulan inte hade någon överensstämmelse med OP-kulorna, men att Mockfjärdskulan var i så dåligt skick – splittrad och delad – att det inte gick att vara hundra procentigt säker. I promemorian föreslog utredningsmannen att förhör skulle hållas med inblandade och att de platser där provskjutning av vapnet skulle ha skett skulle undersökas.

PU höll därefter, också i oktober 1987, förhör med den bestulne vapenägaren i Haparanda – och med Veijo R, som alltså var den som stulit vapnet. Vapenägaren berättade bl.a. att två askar à 50 patroner av märket Winchester Metal Piercing mycket riktigt också stulits vid inbrottet. Veijo R uppgav vid förhör att Lasse A, som köpt vapnet av Veijo R, sålt det vidare till en argentinare i Göteborg kallad "Claudio". PU besökte även polisen i Kemi, bl.a. för att undersöka den kraftstation



i Elijärvi där Veijo R skulle ha provskjutit revolvern med Metal Piercing-ammunition. Det kunde emellertid konstateras att huset hade renoverats och att det därför var omöjligt att se eventuella kulhål.

Under första halvåret 1988 fortsatte PU att utreda ärendet. Förhör hölls med ett antal personer som kunde antas ha kännedom om vapnet, bl.a. med Lasse A.

Lasse A sade sig ha sonat sina brott, han kände varken till något vapen eller Claudio M. I slutet av förhöret sade han dock att han var säker på att vapnet ifråga inte använts vid mordet på Olof Palme. I en promemoria daterad den 23 april 1988 har utredningsmännen antecknat att de efter förhöret med Lasse A känt sig övertygade om att denne mycket väl visste vad som hänt med vapnet.

*Tredje utredningsomgången.* Våren 1989 påbörjade PU en intensiv utredning kring stölden av Haparandavapnet, rånet i Bruzaholm samt rånet i Mockfjärd. Det hade vid denna tid visat sig att Mockfjärdskulan och OP-kulorna hade samma blyisotopsammansättning och därför sannolikt måste komma från samma "batch" (tillverkningsbatch, jfr kapitel 2). Förundersökningsprotokoll och arbetsmaterial rörande rånet mot Sparbanken i Bruzaholm och arbetsmaterialet rörande rånet mot postkontoret i Mockfjärd gicks igenom. I mitten av mars upprättades flera promemorior och andra handlingar rörande händelserna, varefter slutsatser drogs och förslag till åtgärder framfördes. Dessa handlingar innefattar en sammanfattning av vad som framkommit. Bl.a. framgår följande.

Haparandavapnet och 91 patroner av "rätt" typ stals vid ett villa-inbrott i Haparanda den 6 september 1983. Ammunitionen hade inköpts 1979 i en sportaffär i Luleå. Inbrottet klarades upp och den av gärningsmännen som tog hand om vapnet var Veijo R. Veijo R har berättat att Lasse A, en av flera finska bröder med kriminell bakgrund, här efter köpt vapnet. Den 28 september 1983 rånades Sparbanken i Bruzaholm. Brottet klarades upp och Veijo R, Lasse A och Jorma K dömdes för det. Rånet gick till så att Veijo R och Lasse A var maskerade samt beväpnade med en yxa respektive den revolver som tillgripits i Haparanda. Jorma K, som körde flyktbilen, väntade i denna utanför lokalen. När rånet var utfört kördes flyktbilen till en grusgrop där man bytte bil. En månad senare, den 27 oktober, rånades postkontoret i Mockfjärd av två maskerade och beväpnade män, en med yxa och pistol och en med revolver. Under rånet uppstod visst tumult och en kund som befann sig i lokalen sköts i låret av mannen med revolvern. Efter rånet försvann männen i en flyktbil som stod uppställd utanför och som kördes av en medhjälpare. Flyktbilen återfanns vid en grusgrop och vittnen uppgav att rånarna bytt bil där.

– ”Modus operandi” vid de två rånen var alltså i stort sett detsamma och det finns därför skäl att tro att det begicks med inblandning av samma personer.

Efter en kriminalteknisk undersökning av kulan från rånet i Mockfjärd konstaterade SKL att denna var av metal piercing-typ, kaliber .357 och tillverkad i Winchesterfabriken i USA. Vidare konstaterades att kulan bar spår av att ha utskjutits ur en revolver Smith & Wesson alternativt Ruger kaliber .357 eller ur något vapen med samma ”bomdata” som dessa (jfr kapitel 2).

För att försöka få fram uppgifter om var Haparandavapnet och den tillhörande ammunitionen fanns bestämde PU sig för att försöka bistå polis och åklagare som handlade utredningen kring Mockfjärdsrånet, så att brottet kunde klaras upp.

Under denna tid inhämtades också ett skriftligt yttrande från SKL angående Mockfjärdskulan. SKL:s meddelande, som utfärdats den 18 april 1989, lyder på följande sätt:

I utredningen av mordet på statsminister Olof Palme anses en kula som tillvaratagits efter ett rån den 27 oktober 1983 i Mockfjärd, ha visst intresse. Kulan utgörs av en s.k. metal piercing kula och överensstämmer med den typ av kulor som anträffats efter mordet. Vid jämförande undersökningar med avseende på spårdata mellan morderkulan och kulan från rånet har inte påvisats några detaljer som skulle visa att kulorna utskjutits ur samma vapen. Fråga har uppstått om rånarkulan är i kalibern .38 eller kalibern .357.

I anledning härav får laboratoriet meddela att kulan anträffad i Mockfjärd är delad genom att manteln skilts från blykärnan och att manteln och blykärnan lidit materialförlust. Tillsammans väger delarna 8,75 g. Winchesterkulor av aktuellt utförande har tillverkats i kaliber .38 Spec. och .357 Magnum. Enligt uppgift från tillverkaren har kulorna i kaliber .357 Magnum endast tillverkats med kulvikten 158 grains (ca 10,2 g), medan kulorna i kaliber .38 Spec. tillverkats med kulvikten 150 grains (9,7 g). Det är således inte möjligt att avgöra om kulan från Mockfjärd hört till en patron i kaliber .38 Spec. eller till kaliber .357 Magnum.

Härefter höll PU förhör med ett 20-tal personer som kunde tänkas ha upplysningar att lämna. Flera av dessa hördes vid upprepade tillfällen.

I månadsskiftet maj-juni 1989 underrättades PU av chefsåklagaren i Borlänge Christel Anderberg om att hon beslutat begära Lasse A häktad som på sannolika skäl misstänkt för grovt rån i Mockfjärd den 27 oktober 1983. Den 5 juni 1989 häktades Lasse A av Leksands tingsrätt, varefter han begärdes utlämnad från Finland. I september 1989 beslöt myndigheterna i Finland att han skulle utlämnas och han kom att sitta häktad i Falun under ca en månads tid. Därefter bestämde

åklagaren att han i brist på bevis skulle friges. Under tiden då Lasse A väntade på ett beslut i utlämningsfrågan och då han satt häktad förhöordes han vid fem tillfällen av PU. Han vägrade att säga något om vapnet men vid det sista förhöret hänvisade han till en av sina bröder.

Brodern, Harri A, som hade häktats för ett annat brott i slutet av oktober 1989, förhöordes därefter vid flera – åtta – tillfällen under de drygt två månader han var frihetsberövad. Harri A, som tidigare dömts för brott och bl.a. suttit frihetsberövad på Sätters sjukhus (en psykiatrisk klinik) vid flera tillfällen, berättade att Haparandavapnet sålts vidare av en nu mördad man vid namn Veikko S. Han hade sålt det till en person som skulle vara narkoman. För att avslöja namnet på köparen begärde Harri A ersättning i skilda former. Från början krävde han straffrihet för de brott som han eventuellt gjort sig skyldig till genom att ta befattning med Haparandavapnet och för den stöld han vid det aktuella tillfället satt häktad för. Därefter krävde han 100 000 kr och namnbyte i ersättning. Härutöver ville han bli överflyttad från Haparandafängelset, där han vid tillfället var placerad, till häktet i Västerås. PU begärde i anledning härav hos Kriminalvårdsstyrelsen att Harri A skulle förflyttas till Västerås. Han flyttades till häktet i Västerås den 3 januari 1990, en dag innan han skulle frisläppas. Harri A förelades vid ankomsten till Västerås en skriftlig utfästelse daterad den 2 januari 1990 och under-tecknad av chefen för rikskriminalen Tommy Lindström samt spaningschefen Hans Ölvebro. Utfästelsen innehöll allmän information om den utfästa belöningen med följande tillägg: ”Den av Eder begärda summan 100 000 kr utbetalas därest Edra upplysningar leder till en identifiering av mordvapnet.” Harri A krävde emellertid kontant betalning i förskott.

Under 1990 fortsatte utredningen i ärendet. Nya undersökningar företogs och ytterligare förhör hölls utan att åtgärderna ledde till något mer konkret resultat.

I september 1990 sammanträffade bland andra Hans Ölvebro och en utredningsman med Harri A på nytt. Harri A förevisades vid tillfället 100 000 kr i 1000 kr-sedlar som han skulle få direkt efter att PU hunnit kontrollera hans uppgifter om vapenköparen. Harri A ville dock ha pengarna direkt och dessutom ett svenskt medborgarskap. Som ett alternativ erbjöds han ett förskott på summan under tiden hans uppgifter kontrollerades. Harri A vägrade gå med på erbjudandet.

*Fortsatt utredning.* PU har fortsättningsvis kontinuerligt utrett ärendet.

Flera kulor från provskjutningar som de aktuella personerna påstod sig ha gjort med Haparandavapnet-Mockfjärdsvapnet har undersökts av SKL men visat sig vara av annan ammunitionstyp än den i utredningen aktuella.

PU har i två omgångar under november 1991 respektive juni 1992 genomfört bottenundersökningar i Flosjön i Dalarna efter det att uppgifter inkommit om att Haparandavapnet-Mockfjärdsvapnet skulle ha slängts där. Uppgifterna härrörde dels från en anonym uppgiftslämnare, dels från Lasse A, som pekat ut en plats som han påstod att vapnet kastats från. Eftersom bottenförhållandena var goda borde man med den använda sökmetoden sannolikt ha funnit en revolver om det funnits någon. Någon revolver dök dock inte upp i det avsökte området.

Uppgifter har framkommit som pekar på att det var Lasse A och två andra identifierade personer, Seppo T (bror till en kvinna som varit sammanboende med en annan av bröderna A) och en person kallad "Raggat-Lasse", som begick Mockfjärdsrån. "Raggat-Lasse" hade begärts häktad för rån i nära anslutning till detta men häkningsframställningen avsågs.

Seppo T har i december 1997 på eget initiativ lämnat uppgifter till PU om att han fram till hösten 1985 haft Mockfjärdsvapnet och ammunition till detta i sin besittning och att han vid denna tid sålt vapnet till Christer P. Eftersom försäljningen av vapnet och ammunitionen enligt Seppo T utgör brottslig gärning har han inte närmare velat berätta om händelsen trots att han upplysts om gällande preskriptionsregler. Han har hänvisat till att han möjligen kan berätta mera öppenjärtigt efter det att Mockfjärdsrån preskriberats.

Seppo T nämnde även att han på Kumla-anstalten delat cell med en Gösta P och att denne var bekant med Christer P. PU har härefter kartlagt var respektive under vilken tid de tre vistats på anstalt och förhört Gösta P. Kartläggningen, som skedde i februari 1998, gav vid handen att samtliga suttit på Kumla-anstalten under perioden den 7 juni – 3 oktober 1982. Gösta P uppgav under förhöret, som ägde rum i december 1997, att han kände Christer P ganska väl men att namnet Seppo T var helt okänt för honom.

Rån i Mockfjärd preskriberades den 27 oktober 1998. Vår granskning har sträckt sig fram till ungefär den tidpunkten. Så långt hade cirka 150 förhör hållits i ärendet. Utredningen i detta avsnitt har emellertid fortsatt med tidvis stor intensitet.

### 3.2.5 S-vapnet

S-vapnet<sup>8</sup> är ett av de 13 vapen av ”rätt” typ som var anmälda som stulna eller förkomna vid tiden för mordet på Olof Palme.

I ett ej daterat spaningsuppslag finns uppgifter om att en revolver Smith & Wesson stulits vid ett inbrott 1977. Av en anteckning på uppslaget framgår att detta fogats till utredningen i april 1986. I uppslaget finns också en kopia av brottsanmälan intagen. Av denna framgår att inbrottet ägde rum i Jens S:s lägenhet i Stockholm den 17 december 1977. Vid inbrottet tillgreps bl.a. en revolver Smith & Wesson .357 Magnum och femton ”skott”.

I mars 1989 kontaktade en man som ville vara anonym PU. Mannen berättade att han ca tio år tidigare begått ett inbrott i en lägenhet på en viss adress i Stockholm. På dörren hade namnet S varit angivet. Mannen hade där tillgripit en revolver och ammunition till denna. Revolvern med ammunition hade han därefter sålt till Håkan A som nu var död.

Till PU hade så tidigt som den 4 mars 1986 kommit in ett annat tips om Håkan A. Det var en pensionerad polis som berättat att han i en utredning förhört Håkan A, även kallad ”tavelskojaren”. Denne skulle enligt uppgift inneha en .357 Magnum-revolver och vara kompis med knarkförsäljaren Gösta A. I anledning av detta tips hade PU i mitten av mars 1986 inhämtat uppgifter om att såväl Håkan A som Gösta A varit frihetsberövade vid tiden för mordet på Olof Palme.

I mitten av oktober 1989 förhörde PU Björn S. Björn S berättade att han 1983 eller 1984 köpt en Smith & Wesson .357 Magnum-revolver av Håkan A. Denna händelse tidsbestämde han senare till 1978-79. I samband med köpet hade Håkan A berättat att revolvern kom från USA och inte var stulen vid något inbrott i Sverige. Björn S hade senare införskaffat ammunition till vapnet men mindes inte av vilken typ denna varit. Vapnet hade haft en sex tums-pipa, varit svartfärgat och haft kolvplattor av mörkt material. Vid ett tillfälle när en Lasse H, som nu var avliden, varit närvarande hade Björn S suttit och lekt med vapnet. Ett skott hade gått av, penetrerat Lasse H:s skoklack och därefter träffat taket. Björn S trodde att kulan fortfarande satt kvar i taket hemma hos honom. Efter en tid hade Björn S sålt tillbaka vapnet till Håkan A.

Därefter började PU att närmare utreda stölden av S-vapnet.

I oktober 1989 besöktes Björn S:s bostad. Det konstaterades därvid att det dels fanns ett märke i golvet, dels ett hål i taket där en kula eventuellt kunde ha gått in. Någon kula anträffades dock inte vid detta

<sup>8</sup> S-vapnet är uppkallat efter den legale ägaren. Namnet skrivs inte ut här.

undersökningstillfälle, varför Björn S tillfrågades om poliserna fick återkomma och göra ett nytt försök att påträffa den eventuella kulan.

Vid samma tid förhöordes Jens S. Han berättade att det var hans far som hade licensen för vapnet, som hade inköpts 1954. 1974 hade Jens S erhållit förvaringslicens för det. Vapnet var en svartoxiderad Smith & Wesson .357 Magnum, Highway Patrolman med sex tums-pipa. Jens S mindes inte vilken typ av ammunition som stulits vid inbrottet.

Vid ett par kompletterande förhör med Jens S i slutet av oktober 1989 framkom ytterligare uppgifter, bl.a. att Jens S provskjutit vapnet på ett visst ställe i västra Sverige och att vapnet när det tillgreps låg i ett blytlåsförsett mörkbrunt spräckligt fordral med teddyfoder inuti. Jens S överlämnade också flera fotografier och diabilder på vapnet.

Under slutet av 1989 och början av 1990 kartlades Håkan A:s bekantskapskrets, varvid ett tiotal personer – alla utom en dömda för brott – förhöordes vid ett eller flera tillfällen. Det framgick därvid att det i denna krets var allmänt känt att Håkan A handlade med illegala vapen, främst pistoler och revolverar, många insmugglade från USA. Flera av de hörda hade sett en eller flera revolverar av aktuell typ hemma hos Håkan A. En person uppgav att han 1982 av Håkan A köpt en insmugglad .357 Magnum som beskrevs som ”rostfri”. Vapnet hade 1985 kastats i vattnet vid Galärvarvet i Stockholm. En annan person kände till att Håkan A överlämnat en Smith & Wesson .357 Magnum, troligen från Florida, till en person som i början av 1980-talet vådasköt sig själv till döds med revolvern.

I januari 1990 företogs en registerslagning beträffande Håkan A. Denne hade mycket riktigt avlidit 1988.

Sommaren 1990 undersökte PU den plats i västra Sverige där Jens S provskjutit revolvern. Härvid anträffades tre kulor som Jens S uppgav var från den övningsammunition som han använt. Kulorna skickades omgående till SKL för undersökning. I sakkunnigutlåtande daterat den 8 mars 1991 konstaterade SKL att de insända kulorna var av typen Wadcutter i kaliber .38 och att det inte var meningsfullt att jämföra spår i blykulor med spår i en kulas mantlade delar. Eftersom det på de s.k. OP-kulorna endast fanns användbara spår i den kopparmantlade delen fick frågan om de tre kulorna utskjutits ur samma vapen som ”OP-kulorna” lämnas öppen.

I oktober 1992 följdes den tidigare nämnda uppgiften om en person som vådaskjutit sig till döds upp av PU. Efter en del utredningsåtgärder lyckades man få fram att mannen begått självmord på julafton 1984. Han hade skjutit sig med en Smith & Wesson .357 Magnum, modell 581, med ett visst tillverkningsnummer. Av utredningshandlingarna framgick att det inte hade gått att spåra varifrån vapnet kom. Vid en

slagning i det centrala vapenregistret konstaterades att vapnet inte var anmält stulet eller förkommet.

I november 1992 skickade PU via Interpol en förfrågan till USA om den på julafton 1984 beslagtagna revolvern. I förfrågan angavs att det fanns skäl att anta att revolvern smugglats från USA till Sverige och i anledning därav önskade PU få veta var i USA som vapnet tillverkats, till vilken återförsäljare det sålts, huruvida återförsäljaren kunde ange vem som köpt vapnet samt om vapnet var anmält stulet eller förkommet i USA. Samma månad erhöll PU från USA svaret att ifrågasvarande serienummer var ogiltigt. Serienumret skulle återfinnas på kolven och om detta avlägsnats eller ändrats gick vapnet inte att spåra.

Härefter fick PU via polisen i det distrikt där självmordet ägt rum och via SKL, som förvarade vapnet, fram ett nytt nummer. Efter en ny förfrågan till USA erhölls i januari 1993 svaret att vapnet spårats till en vapenhandlare i Texas. Vapnet hade den 7 april 1982 sålts till svensken Lars S, vars födelsenummer angavs. I oktober 1993 förhörde PU Lars S. Denne berättade att han varit anställd vid ett rederi och arbetat på en båt som gick till USA. Vid ett tillfälle hade det uppstått ett problem med båten och Lars S hade då stannat i USA under en tid. Under denna tid – 1982 – hade han köpt ifrågasvarande vapen i Brownsville, Texas. Härefter hade han råkat ut för en bilolycka och fått flygas hem till Sverige. Vapnet hade då blivit kvar i USA.

Den 9 november 1993 – fyra år efter det att PU inspekterat och undersökt det eventuella kulhållet i taket på Björn S:s lägenhet – beslöt kammaråklagaren Per-Erik Larsson att husrannsakan skulle äga rum i Björn S:s lägenhet i syfte att eftersöka och säkra en kula utskjuten från en revolver Smith & Wesson .357 Magnum. Att åtgärden aktualiserades vid denna tidpunkt har av spaningsledningen förklarats med att det var fråga om en ingripande åtgärd, innefattande rivningsarbeten flera våningar upp. Någon husrannsakan och därmed åtgärd av det slaget kom emellertid aldrig till stånd. Däremot framgår att Björn S besöktes i mitten av december samma år. Han berättade då att vådaskjutningen inträffat minst ett par år före mordet. Björn S, som varit sjuk efter en hjärnblödning, uppgav att han i samband med att han tillfrisknat något kommit fram till att vapnet som använts vid vådaskjutningen varit en automatpistol kaliber .45. Den Smith & Wesson-revolver som han köpt av Håkan A och som han sedan lämnat tillbaka hade varit ny och kommit direkt från USA. Den som levererat vapen till Håkan A var en av två bröder, som var välkända i vapensmugglar-sammanhang.

Den senaste utredningsåtgärden som vidtagits i avsnittet är en undersökning som gjorts av Tekniska roteln på grundval av ett fotografi på S-vapnet. Ändamålet med undersökningen var att bl.a. fastställa

fabrikat och modell på vapnet. KKT, som kontaktat Smith & Wessons generalagent i Sverige, Anders Lexne, för ett expertutlåtande, konstaterade att vapnet var en Smith & Wesson modell 28 Highway Patrolman med sex tums – 15 cm – pipa i kaliber .357 Magnum av äldre tillverkning.

### 3.2.6 Linköpingsvapnet

Linköpingsvapnet är ett av de tretton vapen av ”rätt” typ som var anmälda som stulna eller förkomna vid tiden för mordet på Olof Palme.

I ett spaningsuppslag som är odaterat, men förmodligen upprättat under mars månad 1986, finns uppgifter om att en revolver Smith & Wesson kaliber 357 med hölster och rem stulits vid ett inbrott i Linköping den 15 juli 1980.

Under ett annat spaningsuppslag, även det odaterat, finns en förundersökning mot flera personer rörande bl.a. revolverstölden i Linköping registrerad. Av denna framgår att det vid ett inbrott någon gång under tiden 15 – 17 juli 1980 hemma hos kaptenen Lars H stulits bl.a. tre vapen. Ett av dessa var en revolver Smith & Wesson .357 Magnum. Ett hölster och en rem till vapnet hade också stulits liksom 150-200 patroner av okänt fabrikat.

I november 1988 började PU utreda stölden av detta vapen. Härvid förhöordes en av de i förundersökningen misstänkta personerna, Anders F. Denne uppgav att han efter stölden sålt revolvern till en man i Norrköping för 2000 kr. Anders F mindes inte namnet på mannen men hänvisade till en kvinna som kanske kände till namnet. Kvinnan hördes men kunde inte lämna några upplysningar i saken.

Av utredningsanteckningar daterade den 18 maj 1989 framgår att PU vid en kontroll i de s.k. OP-pärmarna hittat en notering under nr OP 337 om att en revolver Smith & Wesson kaliber .357 med tillverkningsnummer 209711 – dvs. Linköpingsvapnet – undersökts av KKT och SKL.<sup>9</sup> OP 337 var knutet till ett uppslag, som innehöll en notering om att Peter E gripits för olaga vapeninnehav den 10 november 1986, att revolvern tagits i beslag och att SKL konstaterat att revolvern inte kunde vara aktuell i mordutredningen avseende Olof Palme. Utredningsmannen har i anteckningarna särskilt noterat att det varken av anmälan mot Peter E, av KKT:s protokoll eller av SKL:s utlåtande

<sup>9</sup> De s.k. OP-pärmarna är särskilda pärmar som sammanställts av KKT och som rör de undersökningar av vapen och kulor som företagits i utredningen av mordet på Olof Palme. OP-pärmarna finns idag hos Palmegruppen.



framgår vilken typ av ammunition som fanns i vapnet vid beslaget eller som vapnet provskjutits med.

Till utredningsanteckningarna fogades såväl anmälan, KKT:s protokoll som SKL:s utlåtande. SKL:s utlåtande är daterat den 22 april 1987. Av utlåtandet framgår att man mottagit två kulor och två hylsor från en provskjuten revolver och att "Kulorna jämfördes med de kulor som tillvaratagits på mordplatsen. Liksom dessa kulor hade de nu insända kulorna märken efter fem högervridna bommar med bredden 2,4 – 2,5 mm. Några överensstämmelser beträffande mikroskopiska detaljer iaktogs inte. Inget talade för att mordplatskulorna och de nu insända kulorna skjutits ut ur samma vapen. Det insända kul- och hylsmaterialet jämfördes även med kulor och hylsor som tidigare registrerats enligt FAP 446-1. Inte heller härvid påvisades några överensstämmelser."

I mitten av oktober 1989 förhöordes Lars H, som ägde vapnet vid inbrottet, vid två tillfällen. Denne berättade att han erhållit meddelande om att vapnet anträffats men att han inte haft några anspråk på att få tillbaka det eftersom han erhållit ersättning för vapnet från ett försäkringsbolag. Rörande vapnet uppgav han att det varit svart eller blånerat och haft bruna kolvplattor. Han kunde inte uppge piplängd men beskrev pipan som "lång". Beträffande ammunitionen som stulits berättade han att det bl.a. försvunnit en "mycket stark" sort. Dessa patroner, som varit ca 40 st., beskrevs utseendemässigt och Lars H berättade att de varit förpackade i gula askar, troligen med en röd bård och försedda med texten "super X". Vid en förevisning av olika sorters ammunitioner pekade Lars H ut den typ av ask som ammunitionen Winchester Metal Piercing .357 Magnum sålts i före 1980. Lars H berättade att han köpt ammunitionen tillsammans med revolvren, troligen i början av 1970-talet, i en vapenaffär utanför Linköping.

I mitten av oktober 1989 skickade PU också över de tidigare undersökta kulorna som förvarades hos KKT till SKL för blyisotopsundersökning. Resultatet synes ha varit negativt, dvs. kulorna visade ingen överensstämmelse med dem som upphittats på mordplatsen.

I början av december 1989 inhämtade PU hela förundersökningen mot Peter E rörande olaga vapeninnehav. I denna fanns en kopia av det undersökningsprotokoll från KKT som PU sedan tidigare hade tillgång till. På kopian i förundersökningsprotokollet fanns ett tillägg som saknades på PU:s kopia. Tillägget löd "I stötbotten på patronerna finns texten 'W.W Super, 357 Magnum'. Patronerna har förbrukats vid provskjutningen. Patronerna är tillståndspliktiga enligt § 5 vapenlagen.". KKT har således gjort tillägget om ammunitionstyp vid ett senare tillfälle än då protokollet upprättades och expedierades första gången.

I början av december 1989 skickade PU vidare en ny begäran om provskjutning till SKL. I denna refereras till ett samtal som PU haft med SKL. Det hade därvid diskuterats att vapnets pipa vid det tidigare undersökningstillfället bar uppenbara spår av en inte yrkesmässigt utförd förkortning av densamma.

Vid denna tid försökte PU via vapenlicensen, vapenkortet och innehavaren av den vapenaffär där vapnet inköpts, få fram uppgifter om vapnets ursprungliga pipplängd. Detta lyckades emellertid inte.

Inte heller kunde man via Peter E få fram några uppgifter om vapnets ursprungliga pipplängd eftersom denne mördades vid denna tid – i december 1989.

Efter vissa problem med att få fram vapnet undersöktes detta av SKL. I ett sakkunnigutlåtande, daterat den 12 november 1990, konstaterade SKL att revolvren förändrats från sitt ursprungsskick på så sätt att pipan, som sannolikt ursprungligen haft en pipplängd om sex tum, kapats till en återstående längd om 11 cm och att kornet och kornfoten därigenom avlägsnats. Slutsatsen som SKL drog efter ny provskjutning med vapnet och den därefter vidtagna mikroskopiska undersökningen av kulorna var att det vid en jämförelse med ”OP-kulorna” inte iakttagits ”några överensstämmelser beträffande mikroskopiska detaljer. Inget talade således för att de kulor som tillvaratagits på platsen för mordet på Olof Palme har utskjutits ur det insända vapnet, åtminstone inte efter det att vapnet ändrats till sitt nuvarande skick”.

De sista registrerade utredningsåtgärderna i avsnittet företogs i september 1994. Då kontaktades Peter E:s änka. Hon berättade att hon 1986 inte kände Peter E – de hade träffats senare – utan hänvisade till en annan kvinna som då haft sällskap med denne. PU identifierade kvinnan men tog såvitt framgår aldrig kontakt med henne.

Det rör sig således om ett identifierat och återfunnet vapen, vars pipa emellertid vid något tillfälle kapats. I det skicket kan vapnet inte ha använts vid mordet. Däremot kan det inte uteslutas att det i sitt ursprungliga skick använts vid mordet. Detta kan emellertid numera inte längre utredas.

### 3.3 Inhämtande av utrikespolitisk sakkunskap. UD:s roll i mordutredningen

Av utredningsmaterialet framgår att PU vid skilda tillfällen anlitat UD för åtgärder och bedömningar, liksom att uppslag influerat via UD. Den

roll UD spelat i mordutredningen framträder dock med större tydlighet i det relativt omfattande material som UD samlat i ärendet.<sup>10</sup> Kommissionen har gått igenom detta material och även inhämtat upplysningar från UD-tjänstemän m.fl. Sammantaget framgår följande om hur samarbetet mellan PU och UD fungerat genom åren.

### 3.3.1 Allmänt

Kabinettssekreteraren Jan Eliasson, som vid tiden för mordet var chef för UD:s politiska avdelning, insåg under de första dagarna efter mordet att en apparat inom UD skulle behöva tillskapas för att ta emot en inkommande tipsflod. För detta ändamål kallade han till sig kanslirådet Nils G Rosenberg, som bl.a. handhade krigsmaterielfrågor och kontakterna med polis och säkerhetspolisen. Nils G Rosenberg tillfrågades om han kunde ta på sig uppgiften att samla alla tips rörande mordet. Han accepterade och Jan Eliasson gav därefter samtliga anställda inom UD direktiv om att alla sådana tips skulle gå via Nils G Rosenberg, eftersom han ansåg att det var oerhört viktigt med en helhetssyn på materialet. Jan Eliasson följde själv arbetet noggrant och kom med många förslag och idéer om vad som borde göras. Nils G Rosenberg vidarebefordrade samtliga tips till Palmeutredningen.

Samtidigt kom länspolismästaren Hans Holmér att till sig knyta den förre ambassadören Sverker Åström som rådgivare i utrikespolitiska frågor.

Under det första utredningsåret skedde mordutredningens samarbete med UD därför dels via UD:s politiska avdelning och den där utsedde sambandsmannen, Nils G Rosenberg, dels via Sverker Åström.

<sup>10</sup> Materialet består till största delen av tips till utlandsmyndigheterna som vidarebefordrats till UD, svar från UD i anledning av dessa tips och förfrågningar från PU till UD och utlandsmyndigheterna med begäran om t.ex. analyser eller biträde vid kontakt med utländska myndigheter. Tipsen har vidarebefordrats till PU samma dag som de har nått UD. Utöver tips och förfrågningar finns promemorior upprättade inom UD och meddelanden till och från PU. Handlingarna är samlade i tolv pärmar på avdelningen UMK (utrikesministern med kansli). Ett likaledes tämligen omfattande material finns också i UD:s arkiv. Där finns även handlingar rörande internationell rättshjälp från den enhet som handlägger frågor av det slaget. Även dessa handlingar innehåller ställvis uppgifter av intresse för granskningen av mordutredningen. – Allmänt sett kan sägas att UD-materialet i det berör enskilda utredningsuppslag dubbleras sådant som finns hos PU; i enskildheter kan det dock tillföra sakupplysningar. – UD-materialet är välordnat men inte lätt överskådligt.

### 3.3.2 Uppdrag till förre ambassadören Sverker Åström

#### *Allmänt om Sverker Åströms uppdrag*

Sverker Åström var yrkesdiplomat och hade tjänstgjort som ambassadör och kabinettssekreterare vid UD. Vid mordtillfället 1986 var han pensionerad; sin senaste befattning som svensk ambassadör i Paris hade han lämnat 1982. Han hade, enligt vad han uppgav då han hördes inför Juristkommissionen (den 10 mars 1987) inte därefter haft några uppdrag för UD. Däremot hade han ibland biträtt Olof Palme, bl.a. i samband med det tal Olof Palme i oktober 1985 hade hållit vid FN:s 40-årsjubiléum. Han hade också haft ett uppdrag av diplomatisk karaktär för statsrådet Birgitta Dahl. Han berättade inför Juristkommissionen vidare att han sedan tre år, dvs. med början 1984, disponerade ett tjänsterum i Rosenbad, i statsministerns kansli.

Sverker Åström kontaktades kort efter mordet av förlagsdirektören Ebbe Carlsson, som frågade om han kunde tänka sig att bli Hans Holmér's rådgivare i utrikespolitiska frågor. Han kände Holmér sedan tidigare. Bl.a. hade han under sin tid som Parisambassadör vigt Holmér då denne gifte sig i början av åttiotalet. Han sammanträffade därefter måndagen den 3 mars med Ebbe Carlsson och Hans Holmér. Mötet utmynnade i att Sverker Åström skulle författa en promemoria om vilka utländska grupperingar som kunde vara av intresse för mordutredningen.

I samband med denna förfrågan tog Sverker Åström kontakt med UD och efterhörde departementets inställning till det föreslagna uppdraget. UD hade inget att erinra. Samtidigt hade UD som framgått vidtagit vissa dispositioner i anledning av mordet och utsett kanslirådet Nils G Rosenberg till sambandsman. Det beslöts att Sverker Åström skulle ha kontakt med Nils G Rosenberg i sitt uppdrag.

Sverker Åström träffade den 5 mars Hans Holmér i polishuset och överlämnade den promemoria som han utlovat dagen innan. Vid mötet närvarade även Nils G Rosenberg.

I samband med att Hans Holmér engagerade Sverker Åström frågade han denne om han offentligt kunde uppge Åström som sin utrikespolitiska rådgivare, vilket denne medgav.<sup>11</sup> Arrangemanget varade så länge Hans Holmér kvarstod som spaningsledare, dvs. till februari 1987.

<sup>11</sup> I Juristkommissionens utfrågning diskuteras en presskonferens där Sverker Åström hade presenterats som en komponent i spaningsorganisationen. Sverker Åström sade sig ha reagerat mot detta och att den som framställt saken så, fullständigt hade missuppfattat situationen.

Sverker Åström har i samtal med såväl Juristkommissionen som med oss framhållit att han uppfattade uppdraget som icke officiellt och grundat på rent personliga förhållanden. Han uppbar aldrig någon ekonomisk ersättning. Han har samtidigt framhållit att han höll UD underrättat om allt han företog sig inom ramen för uppdraget och i allmänhet lät sig åtföljas av någon representant från UD vid sina sammanträffanden med Hans Holmér. Inför Juristkommissionen tillfrågades Sverker Åström på vems uppdrag han arbetat eller bedrivit sin verksamhet. Han svarade att det hade rört sig om en rent personlig relation mellan Hans Holmér och honom själv, han hade med tanke på det extraordinära läget tyckt att det varit självklart att göra Hans Holmér den tjänsten. Han tillade att det varit lika självklart att inte utföra uppdraget annat än i ständig kontakt med UD.

Sverker Åströms promemorior är upprättade och instämplade vid UD. Även i andra handlingar från UD framstår Sverker Åström som en del av departementet. Det finns anledning att tro att han uppfattades så av personer han själv var i kontakt med i sammanhanget. Vid ett tillfälle togs kontakter med ett antal främmande stater med anhållan om biträde i utredningsarbetet. Detta beskrevs av Sverker Åström på följande sätt då denne utfrågades av Juristkommissionen:<sup>12</sup>

--- jag tog initiativet till att säga till UD:s ledning att, även om det skulle vara ett mycket extraordinärt handlingssätt, så ska vi göra så att vi kallar upp en rad olika ambassadörer. Vi valde ut engelsmannen, fransmannen, amerikanen, ryssen, västtysken och Italien, jag tror att det var dom. Ungefär sex-sju ambassadörer och kallade upp dem i tur och ordning. Och jag var närvarande de flesta av dom mötena. Och sa till dom det att nu gör vi en väldigt ovanlig diplomatisk demarche hos er, men ärendet är också ovanligt, för vi har inte haft så mycket statsministrar mördade i Sverige. Och vi ber nu er att vidarebefordra till er regering att alla dom upplysningar som ni har från era hemliga tjänster, hemliga eller inte hemliga tjänster, kan inhämta om det här, som har någon som helst relevans för den här utredningen, vill vi gärna att ni vidarebefordrar till oss.

Av dokumentationen hos UD framgår att det i åtminstone ett antal fall var Sverker Åström som tog emot de svar som inkom och att han därvid synes ha uppfattats som den svenska regeringens/mordutredningens representant. (Om resultatet av initiativet, se nedan.)

Kontakterna med mordutredningen skedde enligt vad Sverker Åström uppgivit med Hans Holmér ensam. Vid två tillfällen kom han dock att delta i möten med spaningsledningen. Ett av mötena var av social karaktär och inkluderade även andra medarbetare till Hans

<sup>12</sup> Juristkommissionens utfrågning med Sverker Åström den 10 mars 1987.

Holmér. Det andra var ett ledningsgruppsmöte den söndag som föregick "operation Alfa". Vid ett tillfälle sammanträffade han på Hans Holmérs initiativ med dåvarande förundersökningsledaren K.G. Svensson. Vid ett annat tillfälle tog han själv kontakt med statssekreteraren Harald Fälth vid Justitiedepartementet, för att efterhöra hur regeringen tänkte besvara en interpellation i riksdagen, där en fråga om Sverker Åströms roll i utredningen rests.

Enligt Sverker Åström hade UD problem med samarbetet med säkerhetspolisen. Hans Holmér ordnade i samband med det ovan nämnda mötet den 5 mars så att Sverker Åström och Nils G Rosenberg skulle få träffa tjänstemän vid säkerhetspolisen för att diskutera utländska grupperingar av intresse. Initiativet utföll mindre väl; Sverker Åström mottogs av en som han uppfattade det okunnig och ointresserad tjänsteman. De bemöttes med oginhet. Saken togs sedermera upp med säkerhetspolisens chef Sven-Åke Hjälmsroth, som framförde en ursäkt. Enligt Sverker Åström hade förhållandet mellan UD och säkerhetspolisen länge varit dåligt. Särskilt dåligt hade det varit under den tid Sverker Åström varit kabinettssekreterare vid UD, bl.a. på grund av att dåvarande rikspolischefen Carl Persson, i samband med att Sverker Åström 1972 tillträdde sin tjänst, till Olof Palme anmält att säkerhetspolisen bedömde att Sverker Åström själv utgjorde en säkerhetsrisk.

#### *Sverker Åströms promemorior m.m.*

Den promemoria Sverker Åström upprättade efter den första kontakten med Hans Holmér och Ebbe Carlsson har i huvudet texten "Utrikesdepartementet Politiska avdelningen" och rubriken "Promemoria 1986-03-04. För Hans Holmér efter samtal kvällen den 3 mars". Den har i övrigt följande lydelse.

Möjligheten att mordet begåtts av representant för utländsk grupp – lejd mördare eller fanatisk medlem – måste givetvis studeras noggrant. Här några tankar.

##### 1. Några alternativ bör rimligen studeras

Det är svårt att tänka sig någon stat eller grupp i *Östeuropa* (utom Jugoslavien) eller *Latinamerika*. Några reservationer bör dock göras. För kontras i Nicaragua var Palme uppenbarligen en fiende men att denna grupp, i hög grad och helt synligt styrd av amerikanska intressen, skulle företa ett terrordåd fjärran från den egna regionen är inte sannolikt.

Pinochets anhängare i och utanför *Chile* såg naturligtvis i Palme en motståndare. Men att de nu skulle gripa till vapen är högst osannolikt.

Gäller detsamma Castros fanatiska och talrika motståndare. De är helt medvetna om Palmes och Sveriges nära kontakter med Cuba, bl.a. syftande till att, förmodar jag, om möjligt åstadkomma ett rimligare förhållande mellan Cuba och USA. Saken bör nog prövas.

*Afrika* liksom *Asien* österut fr.o.m. Pakistan kan väl rimligen uteslutas. Möjligen bör beaktas att sikherna i Palmes vänskap med fru Gandhi och hennes son, nuvarande premiärministern nog var minst sagt ovänskapligt inställda till Palme.

Endast i ett fall har man från utländskt ansvarigt håll antytt att annan stat skulle ligga bakom. Det gäller ett för utländsk publik avsett Tassmeddelande den 2 mars och en artikel följande dag av känd författare, vari USA i beslöjade ordalag utpekades.

Tills vidare får detta ondsinta misstänkliggörande nog anses vara framkallat av en i Sovjet nästan automatisk polemisk – propagandistisk reflex. (Det är förvånande att inte någon svensk journalist i Moskva tagit fatt i saken och bett om bevis.)

Återstår *Västeuropa*, *Medelhavsområdet* och *Asien* västerut fr.o.m. Iran.

2. Av *västeuropeiska terrorgrupper* är det väl egentligen bara Röda arméfraktionen som kan tänkas även om både CCC och Action Directe bör nämnas i sammanhanget.

Motiv för RAF finns i form av en säkert kvarstående indignation över utlämnandet av en tysk terrorist 1975 (som bl.a. ledde till attentatförsöket mot Anna-Greta Leijon).

3. Den *kroatiska* gruppen Ustasja har bevisligen begått flera terrordåd och kan tänkas ha ett motiv att skada Sverige och Palme. Ambassadmördaren fick nyligen genom beslut av regeringen strafftiden tidsbestämd (i sak, antar jag, nedsatt). Bara för någon vecka sedan tog regeringen ett annat beslut, innebärande att mannens rörelsefrihet under fängelsetiden begränsas.

Det förra beslutet väckte tydligen besvikelse både hos jugoslaviska regeringen och hos vissa kroatiska grupper. Att regeringen i Belgrad skulle ha beordrat våldsanvändning är väl uteslutet. Men möjligheten att kroatisk oppositionsman eller – grupp – står bakom måste fasthållas.

Dock märkes den viktiga omständigheten att kroaterna veterligen inte begått terrordåd annat än mot egna landsmän (serber eller sådana kroater som accepterat regimen i landet).

Den *baskiska* organisationen ETA tvekar inte att använda våld, inne i Spanien men även i Frankrike. Mig veterligen har de inte begått våldsdåd i andra länder. Ett teoretiskt möjligt, men osannolikt motiv skulle kunna vara att Palme vid besök i Madrid talade mot användande av våld.

4. De *armeniska* flyktinggruppernas terrorverksamhet är väl känd. Den har mig veterligen uteslutande riktats mot turkiska liv och intressen. Att dessa grupper skulle vara inblandade här finns ingen rimlig anledning anta.

5. Den våldsamt reaktionära grupp, som kallar sig EAP och som leds från USA av en helt bisarr person, har riktat under årtal en våldsam kampanj mot Palme. Enligt uppgift är den inre disciplinen bland de unga avhängarna mycket hård och man tränas till fanatism, men om någon medlem har begått våldsbrott eller uttalat *hot* om detta, känner jag inte till. Det förefaller osannolikt. SÄPO bör veta.

6. *Kurderna* har organisationer som kämpar med våld. PKK, som i Sverige beräknas ha flera hundra medlemmar, är uttryckligen betecknad som terrororganisation enligt terroristlagen.

Vilka motiv skulle de kunna tänkas ha? Möjligen två, ett mera långsiktigt och ett mera omedelbart.

Det förra det allmänna förhållandet att de känner sig diskriminerade i Sverige. Hur starka sådana stämningar är och om någon antydning gjorts om våldsanvändning, bör väl SÄPO känna till.

Det höga straffet för den kurd som nyligen dömdes för mordet i Medborgarhuset måste uppenbarligen ha väckt starka känslor hos (vissa) kurder här. Åter gäller att SÄPO bör känna till hur diskussionen gått i de kurdiska kretsarna.

7. De mot Khomeini fientliga *iranska* flyktingarna är talrika och för ett aggressivt språk. Inga tecken finns som jag känner till att de är benägna begå våldsdåd.

8. Återstår *araberna*. Att någon av Arafat direkt beroende grupp skulle ligga bakom är närmast uteslutet. Arafat måste rimligen i hög grad ha uppskattat Palmes stöd åt de palestinska rättigheterna.

Men andra palestinier, Abu Nidal, Force 17 och de med Syrien samverkande grupperna, måste ha sett annorlunda på Palme. De har visat att de vill undanröja just moderata försvarare av Palestinas sak. Ett viktigt exempel är mordet på Sawali i Portugal för två år sedan.

Men det är ändå svårt föreställa sig att skulle vilja undanröja just Palme. Det skulle vara lika naturligt att vända sig mot Kreisky som också står för en kompromiss i Palestina. Om Kreisky gäller emellertid att han har speciellt nära förbindelser med Libyen och Khadaffi personligen. Detta kan skydda honom.

Det vore nog värt höra med österrikarna om Kreisky utsatts för hot eller attentatsförsök och i så fall från vilket håll.

Ett genomgående drag i den muslimska världen är *fundamentalismens* utbredning. Det gäller från Iran till Egypten. Här finns helt hänsynslösa



personer men något motiv som har avseende på Sverige är inte möjligt att skönja.

9. *Mordet förefaller väl förberett.* Rimligen bör även flyktvägarna ur landet ha varit planerade (låt vara att det är svårare att lämna Sverige obemärkt nattetid än dagtid). Om en utländsk person eller grupp är skyldig är det naturligt anta att mördaren sökt omedelbart lämna landet.

Jag antar att polisen utnyttjar Interpol och andra utländska kontakter för att den vägen söka få upp något spår. I den mån ambassaderna kan vara till någon nytta står UD uppenbarligen till tjänst.

10. Syftet med ovanstående punkter har varit att ange några möjligheter – för det fall att brottet över huvud har internationell anknytning. Min slutsats är närmast att inget omedelbart motiv kan identifieras, men att verkligt starkt de kurdiska och kroatiska alternativen i första hand bör noggrant studeras.

I UD:s material finns en samma dag av säkerhetspolisen upprättad promemoria, som Sverker Åström sedermera kommenterade. För sammanhanget bör även säkerhetspolisens promemoria återges.

Mordet på Olof PALME – en redovisning av vad som talar för respektive mot att en politisk organisation skulle ha utfört gärningen

#### *1. Västtyska organisationer typ Rote Armee Fraktion*

##### *För*

Västtysklands ambassad i Stockholm ockuperades år 1975. Den svenska regeringen under Olof PALME utvisade de ockupanter som överlevde den explosion som inträffade på ambassaden.

Två år senare greps medlemmarna i en grupp som planerade att kidnappa f.d. statsrådet LEIJON. De utländska medlemmarna i denna grupp utvisades bl.a. till Västtyskland av regeringen FÄLLDIN.

##### *Mot*

Mer än tio år har förflutit sedan ambassadockupationen. I LEIJON-ärendet var det en borgerlig regering som fattade utvisningsbesluten. Också denna händelse ligger långt tillbaka i tiden.

#### *2. Jugoslaviska – kroatiska organisationer*

##### *För*

Ambassadmördaren Miro BARESIC har under ett antal år fört en kamp för att få sitt livstidsstraff omvandlat till ett tidsbestämt straff. Regeringen har ända tills helt nyligen motsatt sig detta.

Det beslut som fattades under hösten 1985 innebar visserligen att straffet tidsbestämdes. Troligen hade dock BARESIC kalkylerat med att kunna frigges tidigare än vad beslutet kom att innebära.

BARESIC och den grupp kroater som stöder honom har således ett motiv för gärningen.

*Mot*

BARESIC ser trots allt ett slut på sin fängelsevistelse. Ett avslöjande att han skulle ha något med mordet att skaffa skulle allvarligt försämra hans möjligheter att frigges på halv eller två tredjedels tid.

Den grupp kroater som stöder honom är liten och det är tveksamt att de skulle våga offra sig för en sak som bara skulle förstöra för övriga kroater i Sverige.

*3. PLO med undergrupperingar*

*För*

---

*Mot*

Olof Palme har aktivt arbetat för ett erkännande av PLO och PLO-ledaren räknar sig som en personlig vän till Palme.

*4. Mot PLO fientligt inställda palestinska grupper*

*För*

Grupper som Abu Nidal och Abu Moussa betraktar Arafat som en förrädare och har vid flera tillfällen utfört mord mot PLO-företrädare. (T.ex. vid socialistinternationalens möte i Portugal.)

Palmes positiva attityd gentemot PLO skulle möjligen kunna göra honom obekvämt i dessa mäns ögon.

*Mot*

De mot PLO fientligt inställda grupperna har inte någon anledning att gå till angrepp mot sekundära mål utanför den palestinska intressesfären.

Det har heller inte förekommit några kända attentat mot andra än israeler och Israels bundsförvanter samt de palestinier som stämplats som förrädare.

*5. Militanta turk-kurdiska organisationer*

*För*

Den svenska regeringen har genom sitt beslut den 10 december 1984 "terroriststämplat" åtta medlemmar av organisationen PKK. De åtta PKK-medlemmarna har genom beslut ålagts restriktioner som de upplever vara förödmjukande.

Mordet på Cetin GÜNGÖR den 2 november 1985 har ytterligare spätt på debatten om dessa PKK-medlemmars eventuella knytning till terrorism och massmedias dessförinnan försiktiga hållning gentemot PKK har förbytt till en negativ attityd.

PKK har efter mordet på Cetin GÜNGÖR förbrukat sitt förtroendekapital och har inte längre något att förlora.

PKKs fördömande inställning till den svenska regeringen framgick redan före mordet på Cetin GÜNGÖR genom bl.a. olika massmediatuttalanden från ledande PKK-företrädare. Hüseyin Y säger t.ex. i en SvD-intervju den 6 augusti 1985 att ”PKK tolererar inte att svenska myndigheter bekämpar Kurdistan med lögn. Vårt tålamod räcker två månader till. Därefter kommer vi att betrakta Sverige som fiende”.

I Helsingborgs Dagblad 850929 säger han: ”Palme har tagit avstånd från den kurdiska nationalismen, ett fritt Kurdistan och tvärtemot säger att problemen skall lösas inom de existerande gränserna”.

Den 15 februari 1984 tog PKKs politbyrå beslutet att samtliga förrädare skulle avrättas. PKK-medlemmars uttalande att Palme samarbetade med den turkiska regimen kan tolkas som att också han faller in under begreppet ”förrädare”.

Vid en husrannsakan den 2 mars 1986 hos en av de terroriststämplade kurderna anträffades en bok som bl.a. är en rapport om Palme och den svenska regeringen. Det kan på goda grunder antagas att utdrag ur denna rapport tillställts PKKs högsta ledning.

Cetin GÜNGÖRS mördare har vid förhör sagt att ”den svenska rasistiska regeringen samarbetar med MIT” (Den turkiska underrättelsetjänsten.)

De två mord i Sverige som PKK ligger bakom har utförts så att offren skjutits bakifrån.

#### *Mot*

En indikation på att PKK ligger bakom mordet skulle innebära kraftigt försämrade möjligheter för kurder att röra och uppehålla sig i Sverige.

PKK har i utlandet tidigare riktat sina attentat uteslutande mot egna avhoppare och andra oppositionella kurder.

#### *Politiska grupper modus operandi i samband med och efter mordattentat*

Politiska grupper som planerar och utför attentat mot person väljer sina mål med stor omsorg.

Offren skall vara en person som inte bara gruppmedlemmarna utan också en större krets sympatisörer ska anse det vara motiverat att röja ur vägen. Exempel på sådana personer kan vara en diktator, en religiös ledare, en ”företrädare för militarismen”, ett ”hot mot världsfreden” e.dyl.

Gruppen dömer offret till döden och utser den eller de personer som ska genomföra operationen. Efter ett späningskede genomförs attentatet.

När attentatet är utfört är det viktigt för gruppen att för omvärlden tala om att offret röjts ur vägen just därför att det t.ex. ”företrädde militarismen”.

Lika viktigt är det att ta åt sig "äran" för det utförda attentatet. Sympatisörerna måste ju få veta vilka de har att tacka. Vill gruppen påverka en politisk situation ligger det i sakens natur att man också talar om att offrets efterträdare och medarbetare står näst i tur.

Ett genomgående mönster för de flesta kända grupper är att de antingen lämnar kvar flygblad på brottsplatsen eller att de brevlades eller per telefon till myndigheter eller massmedia tar på sig ansvaret för dådet. Därvid lämnas sådana uppgifter att det inte ska behöva råda någon tvekan om att det är "rätt" grupp som tagit på sig ansvaret. Detta med anledning av att det ofta förekommer att människor i olika gruppers namn tar på sig ansvaret, t.ex. för att misskreditera någon grupp eller för att själv ta åt sig äran för något som någon annan utfört.

I detta fall har inte något flygblad lämnats kvar på brottsplatsen. Polis eller massmedia har inte så vitt känt erhållit något brev med detaljerade uppgifter om något som bara gärningsmannen och utredarna bör känna till.

Inte heller har gärningsmannen förklarat motivet till dödsdomen eller pekat ut någon annan regeringsmedlem som nästa offer.

De samtal som kommit in från personer som i olika organisationers namn tagit på sig ansvaret har varit för "lösa i konturerna". Den uppringande har inte haft någon nyckelinformation att ge som kunnat binda gruppen vid brottet.

Den slutliga bedömningen måste således bli att mordet på Olof Palme inte förövats av någon politisk grupp av euro-terroristisk, latin-amerikansk eller mellanösterntyp.

Om det skulle visa sig att en politisk grupp ligger bakom mordet är därför den turk-kurdiska organisationen PKK den som ligger närmast att misstänka. Denna grupp har ett motiv för gärningen och samtidigt ett motiv att inte tillkännage att det var PKK som låg bakom mordet.

Dessa säkerhetspolisens bedömningar granskades således av Sverker Åström som den 6 mars 1986 upprättade följande promemoria, som har rubriken "Mordet på statsministern – kommentar till PM från SÄPO".

#### *Allmänt*

Redovisningen av tänkbara politiska organisationer begränsar sig till vänsterextremistiska och nationalistiska rörelser. Med i bilden bör man nog också ha exempelvis latinamerikanska högerextremistiska organisationer. Från 1970-talets senare hälft finns exempel på chilenskt mordhot mot Olof Palme. "Contras" i Nicaragua bör också uppmärksammas liksom exilkubaner.

Det finns också exempel på sydafrikansk terrorism i utlandet mot opinionsbildare (ex Storbritannien).

Högerextrema organisationer som World Anti Communist League, Resistance International och EAP kan inte heller helt bortses ifrån.

En verklig knäckfråga är den som behandlas i (säkerhetspolisens, vår anm.) PM sid 3-4. Ingen har tagit på sig brottet. Om den skyldiga tillhör terroristorganisation, hur har han – gruppen då resonerat? Han måste ju förstå att det blir vilda gissningar och misstankar åt alla håll, inklusive mot den egna gruppen. Kan syftet då ha varit att med tanke på framtiden undanröja en politiker vars person och politik man ansåg på ett ingripande sätt skada de egna intressena. Detta skulle kunna gälla t.ex Sydafrika, latinamerikanska högerextremister och, kanske, några palestinska grupper och RAF. Om detta skulle vara syftet behöver mördaren inte identifiera sig. Men han bör samtidigt göra reflexionen att den politik han vill försvåra kan komma att fortsätta oförändrad, trots attentatet och rentav skärpas. Eftersom gärningen är anonym kan den inte tjäna som varning.

Ett mord med detta möjliga motiv skulle självfallet också utgöra en hämnd. Att hämndmotivet skulle ha varit avgörande kan heller inte uteslutas.

Eller var syftet att allmänt sett destabilisera det svenska samhället? Knappast (motsatsen har snarare blivit fallet).

#### *Västtyska organisationer*

I Västtyskland har Röda Armé-fraktionen på senare tid visat sig mer aktiv. Från västtysk sidan har man varit ganska emfatisk i sina påpekanden att det ej i detta fall kan röra sig om Röda Armé-fraktionen. Det är väl dock anmärkningsvärt att så snart efter mordet och vid en så sen tidpunkt en rad svenska ambassadtjänstemän i Bonn blev uppringda. Bonn-ambassaden har också lämnat några intressanta synpunkter i sitt kryptotelegram den 3 mars – bl.a. att telefonnummer till ambassadtjänstemännen inte är omedelbart tillgängliga för allmänheten. RAF bör kanske inte utan vidare föras bort från analysen.

#### *Jugoslaviska-kroatiska organisationer*

Som skedde i min PM 4 mars bör erinras om att så sent som torsdag den 27 februari kriminalvårdsstadgan ändrades så att fångar av typ Baresic har försämrade möjligheter till permission etc.

#### *Mot PLO fientliga palestinska grupper*

Palestinska extrema grupper kan tänkas vilja attackera mål utanför den omedelbara palestinska sfären. Här kan nämnas några exempel:

1. År 1981 mördades Frankrikes ambassadör i Libanon i en gatukorsning i Beirut. Han hade få dagar dessförinnan arrangerat ett sammanträffande med Frankrikes dåvarande utrikesminister Cheysson och Arafat. Syrien eller Abu Nidal misstänktes den gången för mordet, men någon skyldig kunde aldrig påträffas. Till saken hör att ambassadören också var aktiv för att sammanföra olika libanesiska grupperingar.

2. Attentaten i Rom och Wien i julhelgen 1985 riktade sig formellt mot El Al men var sannolikt också avsedda som en varning till Italien och Österrike för deras Arafatvänliga politik.

3. Uppgifter föreligger om ett palestinskt hot mot Västtysklands vice utrikesminister Mölleman, som varit mycket aktiv i Mellanösternfrågan.

#### *Militanta turk-kurdiska organisationer*

– Det är lätt att dela slutsatsen att PKK har motiv för mordet på statsminister Palme – vilket de ju själva offentligt uttalat – och att de samtidigt har goda skäl att inte ta på sig skulden med bl.a. tanke på kurdernas ställning i Sverige. Samtidigt finns ytterligare skäl som talar mot:

– Risken för upptäckt måste ändå bedömas som stor med besvärliga konsekvenser för PKK och dess sympatisörer i hela världen.

– De tidigare morderna har haft en annan karaktär (bl.a. genom att de riktat sig mot "avfällningar"). Att i de två andra mordfallen offren sköts bakifrån är möjligen inte ett särskilt starkt argument.

I UD-materialet finns ytterligare en promemoria av Sverker Åström, den är från den 12 mars och har följande innehåll:

1. En del tyder väl på att mordet förövats av hyrd mördare eller mördarlaga. Om detta är riktigt, minskar sannolikheten att de skyldiga är att söka bland kända terroristorganisationer av typen PKK, extrema palestinier eller kroater, RAF etc. Sådana förövar väl dåden själva. Vem kan då ha tillräckligt starka motiv, respektive förfoga över tillräckliga penningresurser (rimligen miljonbelopp) för att engagera en mördare?

Jag bortser här från möjligheten av svenskbaserad uppdragsgivare.

2. Den som anlitat en professionell mördare måste rimligen vara en person eller grupp eller organisation eller stat som ansåg Palmes försvinnande som en angelägenhet av vital betydelse (*men* som absolut inte ville ge sig tillkänna). Vederbörande måste ha funnit, att Palmes fortsatta verksamhet, själva hans existens, var ett enormt hot mot den sak man företräder.

Motivet måste alltså vara utomordentligt starkt, så starkt att man även var beredd att ta en viss lät vara begränsad risk för upptäckt. Var kan man hitta motiv av sådan intensitet?

Två möjligheter skulle kunna vara tänkbara; Sydafrika och antikommunistiska extremister i och kring USA.

A. Palmes engagemang mot apartheid-politiken var ingenting nytt. Det går tillbaka till 1950-talet. Men läget är nu farligare för regimen än någonsin. Det inre våldet trappas upp och risken för större oroligheter växer. Palmes aktiva insats för att ge stöd och legitimitet åt ANC, beskriven som terroristorganisation, sågs säkert av Pretoria som ett betydande hot. Vidare

är ju en politisk opinionsbildning igång i västländerna som kan leda till beslut om mera verksamma sanktioner. Sverige, och Palme personligen, spelade här en given roll.

B. I och kring USA kan det möjligen finnas grupper som ansåg att Palmes engagemang i Centralamerika allvarligt försvårade deras verksamhet att kullkasta sandinistregimen, slå ned rebellerna i San Salvador, bereda Cuba svårigheter etc. Det är ju ett faktum att medan debatten i kongressen pågår om ökad ekonomisk och militär hjälp till "contras", tydligen mycket stora penningbelopp samlas in i USA på privat väg för att användas av "contras".

De kretsar som avses kan vara av två slag; antikommunistiska amerikaner med anknytning till FDN (den rörelse som försöker störta regeringen i Nicaragua) eller FDN självt, dvs. i USA exilerade nicaraguaner eller cubaner. De är dock att märka att dessa två grupper normalt inte betraktas som besittande den sofistikerade analytiska förmåga som rimligen borde ligga bakom ett beslut att undanröja Palme.

3. Både när de gäller Sydafrika och "amerikanska" extremistgrupper gäller att finansieringen inte skulle vara något problem. Inte heller saknar de kännedom om lämpliga metoder och organisationer som kan utnyttjas. Man kan utgå från att vederbörande i båda fallen har egen erfarenhet av "covert" och "clandestine" verksamhet.

I båda fallen skulle vederbörande ha ett intresse utslutande av själva resultatet men vilja undvika att blir utpekade. Anonymiteten är alltså självklar.

4. Ovanstående skall tas för vad det är, alltså några spekulationer med utgångspunkt i antagandet att det rör sig om lejd mördare och att intressenten är att söka utomlands.

Utöver det som nu återgetts har Sverker Åströms arbete efterlämnat redovisningar av samtal med utländska diplomater, bl.a. rörande PKK, och slutligen en promemoria från mars 1987, där en amerikansk tidningsartikel kommenteras.<sup>13</sup> Det finns också en promemoria med vissa funderingar kring PKK, daterad den 9 februari 1987.

Inför Juristkommissionen nämnde Sverker Åström att han tittat särskilt på vissa motivbilder. En av dem var Sydafrika, där Sverker Åström tog kontakt med en Sydafrika-expert, som inbjöds till Stockholm för samtal i frågan. I UD-materialet finns en promemoria, daterad den 10 mars 1986, där dessa samtal redovisas. Sagesmannens inställning framgår av följande citat ur promemorian:

<sup>13</sup> En artikel författad av Richard Reeves, publicerad i New York Times Magazine den 1 mars 1987.

Han utvecklade utförligt att Palmes person och Sveriges politik av den sydafrikanska regimen sedan länge måste ha uppfattats som "an enormous threat". Palme påverkade andra västländer i riktning mot hårdare tag mot Sydafrika. Gång på gång "skammade" han dem att göra gester som de egentligen inte ville göra. Att en grupp av "eminent persons" från samväldet sänts till området och att en grupp EEC-ministrar tidigare rest dit var säkert ett resultat av en opinionsbildning i hög grad ledd av Palme. Hans uppträdande på socialistinternationalen i Arusha och nu senast hans behandling av Oliver Tambo på "folkriksdagen" i Stockholm måste ha varit utomordentligt irriterande och besvärande för Pretoria.

Palme gav ANC en slags legitimitet. Allt detta är särskilt betydelsefullt i ett läge som för regimen blir alltmer kritiskt, rent av katastrofalt, både inom landet och i utlandets reaktioner.

Sydafrika har ofta genom olika civila och militära organ begått våldsdåd utanför gränserna. Detta gäller främst grannländerna men även europeiska länder. De bombade ANC:s högkvarter i London för några år sedan och de har gång på gång begått andra våldshandlingar mot ANC:s vänner.

Ett känt exempel på deras arbetsmetoder är operationen att diskreditera den engelske politikern Jeremy Thorpe som var ledande i anti-apartheidrörelsen, genom att offentligt brännmärka honom som homosexuell.

Man kan sammanfatta (sagesmannens, vår anm.) framställning som så

- att Sydafrika haft utomordentligt starka skäl att undanröja just Palme;
- att Sydafrika har alla resurser, jämte erforderlig hänsynslöshet, för att göra det;
- att Sydafrika har allt att vinna på att inte yppa sig;
- att vi inte har någon hjälp att vänta från underrättelseorganisationer i länder som England och USA, vilka nära samarbetar med både "Boss" och "Special Branch". Om någon sydafrikansk grupp är skyldig kan den rentav anse att den gjort "a service to the West".

Sagesmannen hade avslutningsvis framhållit att han var intensivt engagerad i den sydafrikanska frågan och därför partisk, varvid det fanns en risk att han kunde tänkas överdriva den sydafrikanska aspekten.<sup>14</sup>

Sverker Åström har vidare berättat att han i mars 1986 rent privat var i Damaskus hos sin gode vän ambassadören Göran Berg. I

<sup>14</sup> I PU-materialet finns ett uppslag, där det framgår att Sverker Åström den 11 mars 1986 sammanträffade med samme sagesman. Med vid detta tillfälle var också en utredningsman från stockholmspolisens våldsrotel. Sagesmannen lämnade då ytterligare och mer konkret inriktade uppgifter, se kapitel 5, Sydafrikaavsnittet.



Damaskus fanns PKK:s ledning. De länder som utsatts för terrorverksamhet har vid sina ambassader där särskilda avdelningar med polisiära och militära tjänstemän som är helt specialiserade på att följa allting som har att göra med från Syrien utgående terrorism, inklusive PKK. Sverker Åström fann det därför angeläget att tillsammans med den svenske ambassadören informera sig via dessa kanaler. De förde bl.a. ett till synes ingående samtal med en ambassadör vid en västeuropeisk beskickning, ett samtal som Sverker Åström avrapporterade i en promemoria till Hans Holmér. Den behandlar Mellanöstern utan att beröra PKK. Enligt Sverker Åström var den aktuella ambassaden i Damaskus "den kanske bästa källan som finns" när det gällde palestinska grupper m.m. I sina slutsatser betonade Sverker Åström hur svårt det ändå var att göra säkra bedömningar, när en av världens största experter på frågan var så osäker och manade till så stor försiktighet som ambassadören enligt Sverker Åström hade gjort.

Sverker Åström har i sina samtal med Juristkommissionen och med oss betecknat sina promemorior som ytliga och allmänt framställt sin roll som begränsad.

#### *Den särskilda s.k. demarchen*

Som framgått togs på Åströms initiativ kontakter med ett antal stater i syfte att få fram uppgifter av intresse för mordutredningen. Denna "demarche" ledde i stort sett inte till några resultat alls. Efter sin ovan återgivna beskrivning av förfarandet fortsatte Sverker Åström inför Juristkommissionen att beskriva utfallet så här:

Det var en långrev som gav mycket, mycket lite. Dom flesta av dom här svarade, att dom hade ingenting alls. Och det svarade dom antingen för att dom inte hade någonting eller också att dom sa att det här var en oriktig väg att låta polisunderrättelser passera, utan polisunderrättelser ska i normalfallet gå från polis till polis på hemliga vägar.

Hur som helst gav, om jag är rätt underrättad, detta notvarp väldigt lite i själva verket. Vi hade ju inte hoppats att KGB skulle öppna sina dossier för oss, men å andra sidan så gav det förvånansvärt lite, tyckte vi nog, och tyckte jag. Därför att det kan ju vem, det kan ju ett barn förstå, att när mordet äger rum så alla dessa länders polis- och underrättelseorganisationer sätts ju då på högvarv, att få tag på: Vad kan det här vara, har vi någonting med det här att göra, våra underlydande, våra allierade, våra vänner, fiender. Allt sätts ju naturligtvis igång i dessa regeringar. Allt sätts på högspänn då under de här närmaste dagarna då efteråt. Då kan man ju säga så här att det kan ju inte vara onaturligt om dom hade fått någonting i sina egna varpar, och gentemot ett hyggligt land som Sverige, att dom hade låtit

någon liten fisk komma vidare till oss. Så blev inte fallet. Det gav ingenting egentligen.

Av en promemoria som upprättats av Nils G Rosenberg den 16 april 1986 framgår att Nils G Rosenberg och Sverker Åström samma dag besökt Holmér och då bl.a. framfört att demarchen endast lett till meddelanden om att man från de respektive ländernas sida inte visste något, men att man i och för sig var beredd att hjälpa till. Enligt vad Nils G Rosenberg uppgivit för kommissionen var Turkiet det enda land som återkom med information, i vilket sammanhang Nils G Rosenberg gjorde reflektionen att man från det hållet kan ha haft ett intresse av att misstankar riktades mot PKK.

### 3.3.3 UD:s roll i övrigt

#### Det första året

Den 3 mars 1986 sände UD ut en kort redogörelse för mordet till samtliga utlandsmyndigheter för att dessa skulle vidarebefordra den till respektive utrikesministerium. På samma sätt distribuerades information till utländska beskickningar i Stockholm. När fantombilden offentliggjorts den 6 mars spreds den på samma sätt.

Inom UD kom alltså kanslirådet Nils G Rosenberg att ansvara för insatserna i mordutredningen. De tips som flöt in via utlandsmyndigheterna passerade Nils G Rosenberg, som i sin tur omgående vidarebefordrade dem till polisen, men behöll egna kopior. Det första året inkom tips från närmare hälften av myndigheterna, cirka 50 stycken. Det rörde sig om flera hundra tips.

Av såväl dokumentationen som av vad som uppgivits för kommissionen från UD:s sida framgår att det tidigt fanns en frustration inom UD över att man inte fick någon "feed-back" på de tips som vidarebefordrades till polisen. Man efterlyste information som kunde underlätta ambassadernas värdering av tips, ge dem möjlighet att ställa vissa enklare kontrollfrågor etc. Det fanns också en undran över varför polisen inte var mer intresserad av det material som successivt byggdes upp hos UD.

Samarbetet mellan Sverker Åström och UD synes ha fungerat väl, något som även framhållits från Nils G Rosenbergs sida. Enligt Nils G Rosenberg var dock inte Sverker Åströms roll så stor som den vid tiden framställdes i medierna. Arrangemanget var Hans Holmérs personliga sätt att lösa sitt kunskapsbehov, varvid det var bra med "ett namn att hänvisa till".

Förutom hanteringen av tips och uppslag samt den egna analysverksamhet som var förknippad med detta hanterade UD självfallet de frågor om internationell rättshjälp m.m. som departementet dagligdags utför som biträde åt svenska rättsvårdande myndigheter. Detta arbete, som tidvis har varit mycket omfattande, har hela tiden handlagts på en särskild enhet med ansvar för frågor av detta slag.

### **Efter sammanbrottet 1987**

I och med att Hans Holmér försvann från utredningen upphörde Sverker Åströms uppdrag. I den utfrågning som Juristkommissionen höll med Sverker Åström den 10 mars 1987 konstaterade denne att han inte på länge haft kontakt med Hans Holmér och att hans "befattning med detta mål kommit till sitt absoluta slut". Vid sitt sammanträffande med oss har han uttryckt det så att i samband med att Hans Holmér "droppades", "droppades" även han själv. Han hade därefter inte haft någon som helst kontakt med mordutredningen, vilket han fann en smula överraskande, eftersom det borde ha funnits ett intresse av att hans uppdrag avrapporterades och att upplysningar om hans medverkan inhämtades.

Vid tiden för sammanbrottet efterfrågades inom UD besked om vilken hållning svenska utlandsmyndigheter skulle inta inför frågor kring mordutredningen, vars utveckling tilldragit sig intresse även utanför landets gränser. En s.k. Sprachregelung utfärdades därför den 17 februari 1987. Det framgår av handlingarna att texten utarbetats av Sverker Åström. Den hade följande lydelse.

Olof Palmes bortgång var för alla svenskar en nationell tragedi. Den sorg och bestörtning som kom till uttryck i alla andra länder tjänade som en erinran om den roll som Olof Palme spelade i kampen för rättvisa och fred i världen. Det var på kvällen den 28 februari 1986 som Olof Palme sköts till döds bakifrån på öppen gata i Stockholm. Ett andra skott avlossades som var nära att träffa hans fru Lisbeth Palme. Mördaren avlägsnade sig på en sidogata. En polisundersökning inleddes omedelbart efter mordet. Den leddes av den högste polischefen i Stockholm. Han organiserade kring sig en grupp av Sveriges mest erfarna polismän som därefter oavbrutet har sysslat med utredningen för att få klarhet om alla omständigheter kring mordet och om möjligt finna gärningsmannen.

Utredningen är den mest omfattande som någon gång företagits i Sverige. Den har varit svår. Inga av de vittnen som var i närheten av mordplatsen har kunnat ge några mera bestämda uppgifter om mördarens signalement. Mordvapnet har icke återfunnits. Inga andra ovedersägliga bevis har framkommit. Den grupp som lett utredningen har systematiskt undersökt alla de

iakttagelser som gjorts vid mordplatsen. Den har bl.a. genom tillkallade experter noga prövat de antaganden som kan göras om att individer eller grupper, i Sverige eller i andra länder, kan ha taget initiativet till, medverkat till eller utfört mordet. Inga ansträngningar har sparats för att bringa klarhet.

Vid vissa tillfällen har misstankarna mot viss person eller mot viss grupp varit starka nog för att berättiga ett ingripande från åklagarens sida. Sålunda anhölls en svensk medborgare i mars 1986 som misstänkt för medverkan i brottet men släpptes kort därefter. I slutet av januari i år anställdes förhör med ett antal i Sverige bosatta utlänningar, de flesta med anknytning till den kurdiska revolutionära organisationen, PKK. Även de släpptes enär åklagaren inte fann att de omständigheter som pekade mot deras delaktighet i mordet utgjorde tillfredsställande bevisning.

Utredningen fortsätter utan avbrott och med full intensitet. Det har vid vissa tillfällen funnits olika meningar hos åklagarna och ledarna av polisutredningen om värdet av olika indicier och om den relativa betydelsen och sannolikheten av olika antaganden som gjorts om gärningsmannen och hans eventuella uppdragsgivare. Dessa skiljaktigheter har blivit föremål för vidsträckt publicitet i Sverige. En omorganisation av utredningsarbetet har numera företagits för att ytterligare effektivisera detta. Omorganisationen innebär att ledningen av utredningen har överförs till riksåklagaren och rikspolischefen. De svenska myndigheterna är fast beslutna att med alla till buds stående medel bringa klarhet kring detta fruktansvärda dåd.

Förutom att Sverker Åström efter denna tid inte längre fanns med i bilden synes omorganisationen av mordutredningen inte ha medfört några förändringar för UD:s roll. Däremot innebar naturligtvis sammanbrottet och den turbulens som förevarit ett nytt läge även för UD. I den nya situation som uppstod efter utredningens omorganisation upprättade Nils G Rosenberg en promemoria (10 februari 1987), som summerade UD:s dittillsvarande roll i utredningen och även sammanfattade de tips som kommit till UD. Där sägs bl.a.:

Från tiden omedelbart efter mordet på statsminister Olof Palme har de svenska utlandsmyndigheterna fått ett stort antal tips vilka insänts till departementet. Naturligt nog mottogs fler tips i början än nu. Alltjämt inkommer dock ca 20-talet tips eller andra meddelanden per vecka från utlandsmyndigheterna. Av 116 ambassader och konsulat har minst hälften på ett eller annat sätt direkt berörts av mordutredningen. Utrikesdepartementets handläggning av tipsen har i första hand varit att vidarebefordra det mycket omfattande materialet dels till spaningsledningen, dels till chefen för rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning. I arbete har också ingått att bedöma materialet, sammanfatta och i vissa fall följa upp med följdfrågor.

Information som har ansetts särskilt intressant – vare sig det har varit direkta tips eller exempelvis mer allmänna bedömningar – har dessutom gått till statssekreterarna i statsrådsberedningen och justitiedepartementet. I UD har kabinetssekreteraren, polchefen liksom biträdande polchefen löpande varit informerade. Ambassadören Sverker Åström har likaså följt all informationsgivning samt deltagit med synpunkter och bedömningar.

Utrikesdepartementets kontakter med spaningsledningen har dessutom inneburit att undertecknad och ambassadör Åström haft regelbundna möten med länspolismästare Holmér m.fl.

I det operativa spaningsarbetet har departementet och utlandsmyndigheterna biträtt med att för spaningsledningen infordra uppgifter för mordutredningen.

Därefter följer en sammanfattning och systematisering av de under det första året inkomna tipsen, jämte en del reflektioner. De tips eller ”hotbilder” som beskrivs sammanhänger med RAF, jugoslavisk-kroatiska organisationer, PKK, Mellanöstern, Iran/Irak, Latinamerika och högerextremistiska organisationer. Till detta är fogat kommentaren att de refererade tipsen vidarebefordrats till spaningsledningen och RPS/säkerhetspolisen, men att det för UD inte är känt vilka åtgärder som kan ha vidtagits av PU.<sup>15</sup> Promemorian avslutas med en – aningen amper – anmärkning om att det i några fall skulle ha underlättat det fortsatta arbetet för de berörda utlandsmyndigheterna om PU gett sin reaktion på tipsen till känna.

I kommissionens samtal med Nils G Rosenberg erinrades han om denna avslutande formulering, som alltså tycks uttrycka en kritisk ståndpunkt. Han framhöll därvid att skrivningen tillkommit efter noggrant ”filande” av honom och kabinetssekreteraren Pierre Schori. Den föranleddes av att man ”inte vid något tillfälle fått något gensvar från polisen”.

### **Townley-ärendet m.m.**

Inom UD intresserade man sig tidigt för möjligheten att mordet på Olof Palme kunde ha en latinamerikansk bakgrund. I en promemoria, som upprättades inom UD redan den 6 mars 1986, diskuterades möjligheten att DINA, som var beteckningen på den chilenska säkerhetstjänsten under 1974-1977, kunde ligga bakom mordet. Därvid nämndes Michael

<sup>15</sup> Kommissionen har följt upp de uppgifter som finns angivna i promemorian. Slutsatsen är att det idag inte återstår några utredningsåtgärder att vidta i anledning av vad som där sägs.

Townley. Denne hade på DINA:s uppdrag mördat en chilensk före detta minister, Orlando Letelier, i Washington 1975. Det hade förekommit uppgifter om att Townley också skulle ha varit i Sverige för att döda Olof Palme vid denna tid. I promemorian noterades emellertid också att DINA hade ersatts av en ny organisation, som såvitt bekant inte hade ägnat sig åt "internationell verksamhet". I promemorian nämndes även att en person Fontes eller Fuentes i ett tips till det svenska honorärkonsulatet i Oporto, Portugal, utpekats som "chef för operationen mot Palme".

UD synes ha företagit en del egen utredning i dessa delar och det är tydligt att berörda befattningshavare känt irritation över vad man uppfattade som ointresse för dessa "spår" från mordutredningens sida. Den 18 juni framförde Nils G Rosenberg till polisöverintendenten Hans Wranghult att UD ansåg det angeläget att polisen sände en utredningsman till Washington för att inhämta upplysningar angående Townley, liksom att ärendet Fuentes borde uppföljas via förhör i Spanien. Wranghult återkom, enligt vad som antecknats vid UD, samma dag och meddelade att Rosenbergs propå hade behandlats i spaningsledningen samt att ärendena inte bedömdes som så viktiga att åtgärderna behövde utföras.

I en fyllig promemoria från ambassaden i Washington, daterad 27 juni 1986, således en dryg vecka senare, finns en redogörelse för Townley-ärendet, den information som inhämtats via FBI och de förberedelser ambassaden hade gjort för att möjliggöra ett informationsutbyte mellan FBI och den svenska mordutredningen. Även Fuentes berördes.<sup>16</sup>

Efter sammanbrottet i mordutredningen upprättade Nils G Rosenberg en kort promemoria som synes sammanfatta Townley-ärendet. Den hade följande lydelse.

Under 1979 framkom i tidningsuppgifter (Mats Lundegård i DN den 31 januari 1979) att Chilejuntan hade planerat mörda Olof Palme. Liknande uppgifter hade förekommit tidigare i ett skriftligt vittnesmål av den chilenske politiske flyktingen Victor T. Från svenskt håll riktades i detta sammanhang en fråga till State Department i Washington om Michael Townley, som i förenta staterna dömts för mordet på Orlando Letelier, utrikesminister och Washingtonambassadör under Salvador Allende, nämnt något om ordern att mörda eller låta mörda Olof Palme. Detta förnekades av State Department i februari 1979.

<sup>16</sup> Denna promemoria, som innehåller åtskilligt av intresse i sak, finns inte i PU-materialet. (Det gäller flera promemorior hos UD, men denna synes tillföra jämförelsevis mer i sak än andra.)

Senare har emellertid i september förra året bekräftats av mordutredarna i FBI att Michael Townley verkligen uppgivit att han vid två tillfällen varit inblandad i planer att mörda Olof Palme, nämligen vid besök i Madrid och i Mexico i mitten av 1970-talet. Han hade fått uppdraget från den chilenska säkerhetstjänsten DINA.

Enligt uppgift från FBI finns också möjlighet från den svenska regeringen att till den amerikanska göra en framställning att Michael Townley närmare hörs om vissa frågor. Townley har numera avtjänat sitt straff och lever under skyddad identitet på hemlig ort i USA. Enligt uppgift till kabinetssekreteraren från en f.d. chilensk utrikesminister gavs uppdraget till Townley vid ett möte i Madrid i samband med Francos begravning. Närvarande var bl.a. Pinochet, Townley och chefen för säkerhetstjänsten DINA.

Intressant är vidare att en f.d. officer i den chilenska säkerhetstjänsten DINA Armando Fernandez L med hjälp av FBI nu har lyckats lämna Chile. Den avhoppade säkerhetsofficeren kan ha något att säga om chilenska planer på att mörda Olof Palme.

UD:s irritation över mordutredningens inställning till dessa uppslag synes vara det som låg bakom det möte som hölls efter sammanbrottet, den 31 mars 1987, och som dokumenterats i en promemoria av Nils G Rosenberg. Vid mötet deltog förutom kabinetssekreteraren Pierre Schori, kansliråden Sven-Olof Petersson och Nils G Rosenberg, riksåklagaren Magnus Sjöberg, biträdande riksåklagaren Axel Morath, chefsåklagarna Solveig Riberdahl och Anders Helin, byråchefen Jörgen Almblad, chefen för rikskriminalen Tommy Lindström, biträdande avdelningschefen Per-Göran Näss samt polisintendenten Roland Ståhl. Vid mötet gick man, som det heter i promemorian, ”informellt” igenom tre uppslag med latinamerikansk anknytning. Fortsättningsvis är följande antecknat.

Kabinetssekreteraren började med att redovisa hur intresset hade kommit att riktas mot Michael Townley och dennes roll i mordet på den chilenske förre utrikesministern Orlando Letelier. FBI hade i sina förhör med Townley fått veta att denne hade erhållit uppdraget från Chile 1975 att mörda Olof Palme. Ministern Ulf Hjertonsson hade efter samråd med läns-polismästare Holmér haft långa och detaljerade samtal med de FBI-agenter som löste fallet Letelier. FBI hade fäst uppmärksamheten bl.a. på den högerextremistiska anknytningen inkluderande den kroatiska extremismen som fanns bl.a. i Paraguay där Baresic ju vistats en längre tid, innan han greps.

I anslutning till fallet Townley hänvisade kabinetssekreteraren till anknytningen till den italienske högerextremisten Stefano D. Denne hade nära samarbetat med Townley och var med i Madrid 1975 vid Francos

begravning då chilenske juntaledaren Pinochet uppdrog åt Townley att mörda Olof Palme. Att Stefano D då var i Madrid hade framkommit vid läsningen av boken om Klaus Barbie – Bödeln från Lyon. Att intresset kommit att riktas mot Stefano D berodde emellertid på att dennes namn jämte italienske advokaten F i år nämnts vid två oberoende tillfällen till våra ambassader i Washington och Bern. I dagarna hade Stefano D arresterats i Venezuela.

Den ingående efterforskningen av fallet F redovisades alltifrån samtalet till det svenska honorär-konsulatet i Oporto till F:s uppdykande i Barcelona, där han kvitterade ut 30.000 US dollar av okänt ursprung.

I diskussionen kring dessa tre uppslag med latinamerikansk anknytning enades man om att det var svårt att se något nytt motiv från chilensk sida. Kvar stod dock de ursprungliga motiv som fanns redan 1975, då Pinochet enligt uppgift gav i uppdrag åt Townley att mörda Olof Palme. FBI hade i samtal med minister Hjertzonsson betonat att Chile-juntans trängda läge utgjorde ett motiv som nog måste utforskas.

Vid mötet diskuterades också möjligheten att be venezolanska myndigheterna att höra Stefano D och att ambassaden i Rom ev. kunde medverka till att den italienske advokaten Frederico F hördes om sina kontakter med Stefano D. Kabinettssekreteraren betonade att från UD:s sida skulle naturligtvis allt göras för att underlätta mordutredningen. Om så önskades, skulle det säkert gå att informellt via UM i Venezuela få frågor framförda till Stefano D.

Vidare diskuterades motivet Iran/Irak där det var svårt att se om olika grupperingar vid sidan av regimerna kunde ha haft något intresse av mordet. Irak var kanske mer emot medlingen än Iran framhölls det.

Som framgår noterades samfällt att den chilenska motivbilden var svag. Av dokumentationen att döma har UD heller inte fortsatt sitt eget engagemang i dessa delar efter detta möte. Den utredning som finns inom PU när det gäller Townley (och Stefano D) är redovisad i kapitel 5, *Avsnitt HH – "Terroristorganisationer som ej hänförs till annat avsnitt"*. Där framgår bl.a. att PU via Interpol erhållit information, enligt vilken Townley befann sig i USA i vart fall kort före mordet och kort därefter.

### **Kontakter med Banisadr**

I slutet av 1987 begärde PU via dåvarande spaningsledaren Ulf Karlsson UD:s biträde att via ambassaden i Paris skaffa information från den förre iranske ministern Banisadr, som levde i exil i Paris. Bakgrunden var att Banisadr enligt uppgifter i svensk press skulle ha



uppgivit att Iran var inblandat i mordet. I ett meddelande till Ulf Karlsson den 2 december 1987 skrev Nils G Rosenberg att han efter samråd med kabinettssekreteraren Pierre Schori föreslog mordutredningen att i detta fall i stället söka utnyttja de polisiära kanalerna. Rosenberg avslutade:

Vår tveksamhet beror på att om Paris-ambassaden tog kontakt med Banisadr skulle detta kunna utnyttjas i politiska syften, vilket skulle kunna skada förbindelserna till Iran. En rent polisiär kontakt som uppföljning av Banisadr's uppgifter kan inte gärna misstänkliggöras utan får mer karaktären av rutin.

I en promemoria ett halvår senare, 20 juni 1988, upprättad av kansli-rådet Sven-Olof Pettersson (anledningen till dess upprättande framgår inte), redogörs i två punkter för kontakter mellan mordutredningen och UD angående Banisadr.<sup>17</sup> I den första punkten beskrivs den nyss-nämnda propån från december och UD:s avböjande svar. I den andra punkten heter det:

I februari återkom spaningsledningen med förfrågan huruvida ett polis-förhör med Banisadr kunde hållas på ambassaden. UD svarade med ledning av tidigare överväganden att det vore att föredra om förhöret kunde skötas på annan plats. Spaningsledningen återkom därefter inte mera i denna fråga. Däremot fortsatte samarbetet med frekventa kontakter mellan UD och spaningsledningen i en rad andra frågor med anknytning till mord-utredningen.

(Se även kapitel 5, *Avsnitt Q – "Vapenhandel Bofors"*.)

### 3.3.4 Vissa allmänna synpunkter som framförts till kommissionen

Såväl Sverker Åström, Nils G Rosenberg som Jan Eliasson har gett uttryck för uppfattningen att de utrikespolitiska analyserna i mordutredningen inte blivit tillräckligt djupgående.

Enligt Nils G Rosenberg var det så att inom UD ansåg han själv, Jan Eliasson och Pierre Schori att vissa tips borde följas upp. UD gjorde försök att trycka på mordutredningen men det ledde inte till något; "det behövs", som Nils G Rosenberg uttryckte det, "två för en dialog". I vissa fall lät UD göra egna uppföljningar och i ett fall vidtogs närmast

<sup>17</sup> Den s.k. Ebbe Carlsson-affären nådde offentligheten den 1 juni 1988. I Ebbe Carlssons uppdrag ingick att tala med Banisadr, vilket han också gjorde.

en egen utredning ”som kanske gick utöver vår befogenhet”. Det sistnämnda gällde Townley-ärendet, där UD själva kontaktade FBI via ambassaden i Washington. UD bedömde uppgifterna om Townley som mycket intressanta men denna bedömning underkändes av spaningsledningen utan motivering.

Så här i efterhand var det Nils G Rosenbergs bedömning att det skulle ha varit en fördel om UD:s och polisens arbete hade koordinerats på något sätt, t.ex. i form av en informell arbetsgrupp som kunde träffats vid något tillfälle per månad. Men för att åstadkomma en bättre koordination måste ”det finnas en vilja till detta och en sådan saknades hos polisen”.

Jan Eliasson har till kommissionen framfört likartad kritik mot mordutredningen. UD vidarebefordrade samtliga tips till polisen, men Nils G Rosenberg klagade inför Eliasson över att han aldrig fick reda på var tipsen hamnat eller vad som hänt med dem. Jan Eliasson hade själv ”en kuslig känsla av att man kastade in materialet i ett svart hål”; man visste inte vad som hänt och vem som fått del av det. Han kände sig mycket frustrerad över detta.

För egen del fann Jan Eliasson, som hade arbetat tillsammans med Olof Palme i dennes medlaruppdrag i kriget mellan Iran och Irak, att det där fanns beaktansvärda motivbilder. Uppdraget var mycket känsligt. Medlaren var satt att ge domen över konflikten, vilket kunde innebära betydande konsekvenser för ländernas territorier och politiska ledning. De slutsatser Olof Palme hade kommit att dra skulle i vissa hänseenden ha kunnat bli mycket besvärande för krigförande part om de offentliggjordes. Det gällde frågor om vilket land som var angripare i konflikten och om användning av kärnvapen. Olof Palme kunde vara oförsiktig när han diskuterade uppgifter om dessa förhållanden, påpekade Jan Eliasson, och gav exempel på tillfällen då känslig information skulle ha kunnat snappas upp av någon den inte var avsedd för.<sup>18</sup>

Kring årsskiftet 1987/1988 fick Jan Eliasson tillfälle att undersöka vad som skett beträffande de utrikespolitiska tipsen i mordutredningen.

<sup>18</sup> Sverker Åström har inför kommissionen uppgivit att man vid hans diskussioner inom utredningen inte bedömde Iran/Irak-motivet som intressant, eftersom inget av dessa länder skulle ha haft något att vinna på att mörda Olof Palme. Då han hördes inför Juristkommissionen i mars 1987 redovisade han samma inställning mer utförligt. Denna motivbild hade han ”tillmätt en väldigt liten betydelse”. För det första var Olof Palmes roll inte personlig roll utan han var representant för generalsekreteraren i FN. För det andra förhöll det sig så att Olof Palmes verksamhet inte ledde till någonting. Överhuvudtaget fanns det enligt Sverker Åström ingen anledning att tro, att Olof Palme hos någon av de två regeringarna skulle ha gjort sig impopulär.

I januari 1988 sammanträffade han med bl.a. Solveig Riberdahl och Axel Morath. Jan Eliasson blev besviken över att dessa som han tyckte saknade överblick över materialet. Många frågor fick han inte besvarade; de kände inte till uppgifterna. Utredningsmaterialet hade blivit "kolossalt utspritt" och de hade inte rekonstruerat det. Efter detta första möte gick det en tid innan ett andra möte hölls. Jan Eliasson hade hoppats att förundersökningsledningen då skulle ha undersökt hans uppgifter och satt sig in i materialet. Han blev därför ännu mer besviken vid det andra mötet, när de fortfarande inte kände till olika uppgifter och tips, eller såg några samband mellan olika tips. Jan Eliasson hade i anledning härav tyckt att det var angeläget att en ordentlig genomgång av materialet kom till stånd och han uppmanade därför förundersökningsledningen att gå igenom UD:s arkiv.

I april 1988, när Jan Eliasson tillträtt sin tjänst som FN-ambassadör i New York, ringde han till Nils G Rosenberg för att fråga om åklagarna eller polisen nu gått igenom UD:s arkiv. Ingen från PU hade överhuvudtaget hört av sig. Därefter kontrollerade han saken med Nils G Rosenberg vid ytterligare ett par tillfällen.

Först i samband med att "Sydafrikaspåret" aktualiserades 1996, hörde Solveig Riberdahl och biträdande spaningsledaren Lars Jonsson av sig. Jan Eliasson hade då bett dem komma till UD och ta del av materialet. Därefter hade Lars Jonsson och en annan polisman under två dagar gått igenom UD:s arkiv och anteckningar.

I anledning av sina erfarenheter gjorde Jan Eliasson reflektionen att han kunde förstå dem, som ville "hjälpa till" i utredningen. Bristen på mobiliseringsförmåga inom polisen efter mordet var total. Man borde naturligtvis ha samlat allehanda experter runt sig för att tillgodogöra sig deras kunskaper. Så skedde inte och många tappade därför tron på svensk polis.

Det förtjänar i det sistnämnda hänseendet framhållas, att Jan Eliasson framförde likartade synpunkter då han utfrågades av Juristkommissionen i februari 1987, enligt vad som framgår av Juristkommissionens handlingar. Han uttalade sig där om det bristfälliga samarbetet mellan UD och säkerhetspolisen samt nödvändigheten av att det i framtiden blev bättre. Han ansåg att säkerhetspolisen var obenägen att tillgodogöra sig de kunskaper som fanns inom utrikesförvaltningen, när det gällde frågor om terrorism och i brottsutredningar som den aktuella. Självfallet skulle UD inte gå in i själva spaningsarbetet, men det fanns utrymme för mer samverkan. På fråga varför det inte redan fungerade på detta vis svarade Jan Eliasson vid detta tillfälle att det egentligen borde göra det, med tanke på utvecklingen från mordet på den jugoslaviske ambassadören Rolovic 1971, ockupationen av västtyska ambassaden 1975 och framåt. Han hoppades

att det bara var en fråga om eftersläpning, men noterade, i en internationell jämförelse, att "det som är den markanta skillnaden för svensk del --- jämfört med andra länder det är att vi har så totalt fristående myndigheter. I de flesta länder är ju myndigheter och säkerhetspolis direkt knutna till regeringskansliet. Det är ju i själva verket vi som är ett mycket speciellt fall inte bara internationellt i allmänhet utan också i förhållande till övriga västvärlden, övriga demokratier."<sup>19</sup>

Förundersökningsledningen (Solveig Riberdahl och Jan Danielsson) har inför kommissionen givit en positiv bild av de insatser UD biträtt med; PU har fått mycket hjälp från UD genom åren. Det förhållandet att man från UD:s sida varit kritisk till delar av samarbetet kommenterade förundersökningsledningen så, att det kan ha funnits en förväntning hos UD på att PU skulle "avrapporera" de uppgifter som kom från UD. Så kan det emellertid enligt förundersökningsledningen inte fungera. En brottsutredning har till syfte att utreda brottet. Det är inte realistiskt att inom ramen för den verksamheten informera uppgiftslämnare av olika slag om hur utredningen av de uppgifter som lämnats utfallit. Förundersökningsledningen har även framhållit att ett mer organiserat samarbete med UD skulle ha kunnat te sig problematiskt från konstitutionell synpunkt.

### 3.3.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis har UD och PU hela tiden stått i kontakt i skilda frågor. Det första året förekom ett visst systematiskt samarbete via Sverker Åström. Detta var informellt till sin karaktär, även om Åströms roll inte kan beskrivas som privatpersonens. Därefter övergick kontakterna till att ske "myndighet till myndighet" i enskilda ärenden, dvs. till ad hoc-samverkan, med Nils G Rosenberg som sambandsman. Något organiserat samarbete med förundersökningsledning, polisen och UD kan inte sägas ha ägt rum under någon tidsperiod. Det har t.ex. aldrig funnits någon gemensam arbetsgrupp eller något annat liknande samordningsorgan.

Från UD:s sida är man kritisk till hur mordutredningen har skött samarbetet med UD, framför allt gäller detta det första året efter mordet. Av såväl handlingar som av vad som uppgivits av de befattningshavare vi talat med framgår att det inom UD finns en skepsis till i vad mån utrikespolitiska bedömningar gjorts inom mordutredningen, liksom till kvaliteten i de bedömningar som eventuellt har gjorts. Från UD:s sida anser man inte att mordutredningen tillgodo-

<sup>19</sup> Juristkommissionens utfrågning med Jan Eliasson den 17 februari 1987.

gjorde sig det material om mordet som UD samlat på ett tillfredsställande sätt.

Enighet synes råda om att de analyser som Sverker Åström gjorde inte var tillräckligt djupgående, vilket han inte heller själv anser. I UD-materialet i övrigt finns inga dokumenterade analyser som kan sägas avvika mer påtagligt från Sverker Åströms i det hänseendet. Promemorian från ambassaden i Washington om Townley har dock en annan karaktär, bl.a. genom att den går in mer konkret på ett visst uppslag.

Förundersökningsledningen har ställt sig oförstående till kritiken och förklarat sig nöjd med UD:s bidrag till utredningsarbetet.

## 3.4 Övrigt

### 3.4.1 Efterlysning av walkie-talkie-iakttagelser m.m.

#### **Skelleftehamnsbrevet**

I ett brev ställt till Hans Holmér, poststämplat i Skelleftehamn den 5 mars 1986, berättade en man som ville vara anonym om en iakttagelse han gjort i närheten av mordplatsen vid tiden för mordet. Brevskrivaren, som tillfälligt befunnit sig i Stockholm, hade varit på väg till ett möte när han kl. 23.23 i hörnet Olofsgatan/Tunnelgatan<sup>20</sup> lagt märke till en man som talade i walkie-talkie. Mannens signalement beskrevs relativt utförligt. Han hade sett "svensk ut" men hade talat ett främmande språk, möjligen holländska eller schweizertyska. Anledningen till att brevskrivaren kunde ange exakt tid för sin iakttagelse var att han varit försenad till sitt avtalade möte och därför "stup i ett" tittat på sin armbandsklocka.

Några dagar senare inkom ett nytt brev, poststämplat i Linköping den 11 mars 1986, från samme brevskrivare, som nu uppgav sig vara "resande i dammodebranschen". I brevet lämnades ytterligare upplysningar om den iakttagne mannen, bl.a. skulle denne i walkie-talkien ha sagt "das Auto, das Auto". Brevskrivaren sade sig också ha tecknat av mannen och teckningen bifogades brevet.

Under 1987 och 1988 inkom ytterligare två brev, poststämplade i Stockholm respektive Luleå, sannolikt från samme brevskrivare. Denne

<sup>20</sup> Olofsgatan är en parallellgata till Sveavägen, den första västerut. Det aktuella gathörnet är således i förhållande till mordplatsen beläget på Sveavägens andra sida, ett kvarter bort från denna.

lämnade ytterligare uppgifter om sig själv och iakttagelsen av mannen med walkie-talkien.

PU har på skilda sätt försökt utreda uppgifterna i breven. Redan den 8 mars 1986 gick den dåvarande spaningsledningen ut i massmedia och bad den anonyme brevskrivaren att höra av sig. Dagarna därpå lämnades successivt mer information i ärendet ut till massmedia, men detta ledde inte utredningen framåt. Senare under 1986 kontaktade PU dammodebutiker i Skelleftehamn och Linköping för att få fram namn på försäljare/representanter i branschen. Trots att många förhör hölls kunde brevskrivaren inte identifieras. I maj 1987 konstaterade SKL i ett utlåtande att breven från 1986 och brevet från 1987 "av allt att döma har gemensam upphovsman". De mer detaljerade uppgifter som lämnades i det fjärde brevet 1988 följdes upp och en person som misstänktes vara identisk med brevskrivaren förhördes. Det konstaterades emellertid efter ytterligare utredningsåtgärder att vederbörande inte kunde vara brevskrivaren.

### **Uppmaning till allmänheten att rapportera walkie-talkie-iakttagelser**

I samband med att PU offentligt efterlyste den som skrivit Skelleftehamnsbrevet, vilket alltså skedde någon eller några dagar efter det att brevet kommit in till PU, uppmanades allmänheten att rapportera eventuella walkie-talkie-iakttagelser som skulle kunna ha med mordet att göra. När denna uppmaning mer exakt ägde rum och hur den närmare utformades kan inte fastställas, eftersom det saknas dokumentation som berör detta.

Efter det att uppmaningen till allmänheten gått ut och fram till månadsskiftet mars-april 1986 inkom 40-50 tips rörande walkie-talkie-iakttagelser som gjorts runt om i Stockholm före, under och efter morddagen. Dessförinnan hade PU endast fått in en handfull sådana tips, varav endast ett var av visst intresse. Det gällde en iakttagelse av en walkie-talkie i en slarvigt parkerad bil på Tunnelgatan nära korsningen med Sveavägen, dvs. alldeles i närheten av mordplatsen, strax före kl. 23.00 morddagen. Denna iakttagelse kunde emellertid avföras från utredningen sedan bilföraren identifierats och det konstaterats att det uppgiftslämnaren sett var en polisradio, en s.k. scanner.

Uppgifterna i Skelleftehamnsbrevet är därmed det första tipset till PU som gäller en iakttagelse av en person som talar i walkie-talkie vid en tidpunkt och på en plats som skulle kunna tyda på att Olof Palme var övervakad vid tiden för mordet. I detta sammanhang kan noteras att

varken polis, Olof Palmes livvakter eller makarna Palme själva före mordet rapporterat någon form av misstänkt övervakning.

### **GMP:s analys av rapporterade walkie-talkie-iakttagelser**

I GMP analyseras rapporterade walkie-talkie-iakttagelser. Analysen grundar sig på 40 observationer av män bärande på eller talande i walkie-talkies. Observationerna delas in i skilda kategorier efter när respektive var de gjorts. Följande bedömning redovisas beträffande observationerna:<sup>21</sup>

Observationer före 28/2 utanför Gamla Stan kan inte saklöst avföras från diskussionen eftersom det socialdemokratiska partihögkvarteret ligger mittemot biografen Grand och kan tänkas ha ingått i en övervakningsoperation. Däremot synes observationer där eller kring Sveavägen under den 28:e februari före det att paret Palme lämnade hemmet kunna läggas åt sidan eftersom det var okänt, t o m för paret Palme själva, att de skulle befinna sig där under kvällen. Därmed återstår endast två observationer som bägge kunnat förklaras.

Av de sex observationerna efter mordet torde, på samma grunder, de två observationerna i Gamla Stan kunna avföras från diskussionen. Av de återstående har några kunnat förklaras efter kontroll med väktarbolag, spaningsrotlar hos polisen och med andra användare av radiokommunikationsapparater. I det resterande materialet fäster man sig vid avsaknaden av observationer i tunnelbanan under färden mot biografen – ett skede där man verkligen kan ha haft behov av kommunikation. Vidare är det påfallande att det inte finns några observationer i området norr om Grand där man kunnat förvänta sig dylik aktivitet. De återstående observationerna har noggrant analyserats. Ingen av dem kan passas in i ett rimligt scenario. Orsaken härtil har varit att de tidsmässigt är orimliga eller för att de skett på en plats som inte rimligen varit aktuell i sammanhanget.

Beträffande innehållet i det s.k. Skelleftehamnsbrevet sägs följande:<sup>22</sup>

Enligt ett anonymt brevskrivande vittne, den så kallade Skelleftehamnsmannen, fanns det en walkie-talkieförsedd man vid Olofsgatan. Man kan undra vilken uppgift han skulle ha haft. Såvitt vi kunnat utröna finns det ingen begriplig uppgift för denna person. På andra sidan, det vill säga den östra sidan av Sveavägen, fanns det ingen man med walkie-talkie. Allmänt sett kan man ju undra varför man skulle hålla sig med en huvudgärningsman och en eller flera tilläggs personer. Vi kan inte se något rimligt skäl till

<sup>21</sup> GMP s. 90. Se även det längre utdraget ur GMP i kapitel 7, där det här citerade partiet utgör en del.

<sup>22</sup> A.a.s. 92.

detta. Slutsatsen av detta är att gärningsmannen agerar självständigt och de informationer som finns om walkie-talkies, beskriver fantasier eller slumpmässigt närvarande poliser, väktare och andra med legala skäl att använda radioapparater.

### **Kommissionens genomgång av uppslag rörande walkie-talkie-iakttagelser**

#### *RRV-experternas genomgång*

I RRV-experternas genomgång av utredningsmaterialet ingick en granskning av de mer centrala walkie-talkie-iakttagelserna som rapporterats till PU.

RRV-experterna bedömde uppgifterna i det s.k. Skelleftehamnsbrevet som de mest intressanta gällande walkie-talkie-iakttagelser och deras analys skiljer sig i detta avseende från den analys som görs i GMP. Skälen till att denna observation bedömdes som mest intressant angavs på följande sätt:

För det första är den rimlig för att den just passar väl in i tid och plats. Det är faktiskt den observation av W/T som är mest rimlig med tanke på den händelseutveckling som faktiskt kom att ske --- oavsett spår i kvadrant 2. (Kvadrant 2 avser planerat brott med flera inblandade; beträffande RRV-experternas "kvadrantmodell", se kapitel 1, våra anm.) För det andra kommer den in tidigt och kan inte ha påverkats av Palmeutredningens uppmaning i massmedia om att höra av sig med W/T-observationer, inte heller övriga W/T-observationer kan ha "smittat av sig" till denna som var den första. För det tredje skulle en säkerställd W/T-observation mest sannolikt hänföra sig till mordet på Olof Palme.

Även av andra skäl bedömdes iakttagelsen vara av intresse. Ett sådant skäl var att uppgiften om att mannen med walkie-talkie eventuellt pratade schweizertyska förekommer i en annan rapporterad walkie-talkie-iakttagelse, som gjorts i Gamla stan den 26 eller 27 februari 1986 (Jarl N, se nedan). Ett annat skäl var att RRV-experterna, för det fall fråga är om ett händelseförlopp i kvadrant 2 (dvs. planerat brott med flera inblandade), ansåg det rimligt att det just i hörnet Tunnelgatan/Olofsgatan vid denna tidpunkt stått en person som haft koppling till en flyktbil.

De slutsatser som RRV-experterna drog av sin analys var att uppgifterna i Skelleftehamnsbrevet kan vara riktiga och att de därför inte direkt bör avfärdas även om det finns vissa indikationer på att det skulle kunna röra sig om desinformation. Några sådana indikationer är den tvärsäkra tidsuppgiften, de detaljerade uppgifterna om den



iakttagne mannens utseende och att brevskrivaren lämnar ytterligare information i senare brev. Enligt RRV-experterna skulle brevskrivaren också kunna vara en person som har kunskap om en möjlig konspiration och som vill ge polisen ett värdefullt tips, men inte vågar framträda. RRV-experterna kritiserade mot denna bakgrund de argument som i GMP hade anförts till stöd för att helt avfärda denna observation.

RRV-experterna framhöll i detta sammanhang också ”att det är en klar brist att vad som gått ut i massmedia resp förekommit i massmedia under de första veckorna inte finns samlat för analys hos Palmeutredningen. Det har stor betydelse för tolkningen av vittnesmålets trovärdighet.”

### *Övrig granskning*

Kommissionen har hos PU begärt att få ta del av alla förekommande uppslag rörande walkie-talkie-iakttagelser. Med hjälp av det databaserade registret eftersöktes samtliga uppslag vari orden ”walkie-talkie” eller ”kommunikationsradio” förekommer. Det visade sig finnas 179 sådana uppslag.

Första månaden efter mordet inkom ett drygt 50-tal tips, där det talas om walkie-talkie eller kommunikationsradio. Under resterande del av 1986 inkom ytterligare ett drygt 30-tal sådana tips. 1987 mottog PU knappt 30 tips rörande walkie-talkie eller kommunikationsradio och 1988 ca 15. Därefter har några enstaka tips av det slaget kommit in årligen.

Några tips innehåller endast teorier om mordet och mer allmänna upplysningar till polisen, som är av föga intresse i detta sammanhang. Många tips rör dock walkie-talkie-iakttagelser, som gjorts från hösten 1985 fram till 1988. Flertalet rapporterade iakttagelser har ägt rum på morddagen eller under dagarna därkring. Från morddagen och Stockholms innerstad inrapporterades ett 40-tal observationer, de flesta i Sveavägens närområde. Åtskilliga av dessa iakttagelser gjordes dock vid tidpunkter som gör att de måste bedömas som mindre intressanta. Från Gamla stan inrapporterades ett dussintal walkie-talkie-observationer under veckorna före mordet.

I det följande redovisas de uppslag som vi bedömt kunna vara av något intresse. Därutöver redovisas ett antal uppslag rörande walkie-talkie-iakttagelser i kapitel 4 (se *Fotograf som hört meddelande över polisradion, Ulla i Gamla stan, Dekorimamannen och Iakttagelse av man med walkie-talkie*).

*Iakttagelse mordkvällen av man med walkie-talkie i hörnet Tunnelgatan-Olofsgatan.* I mitten av mars 1986 lämnade Margarethe A uppgifter om en walkie-talkie-iakttagelse till PU. Margarethe A berättade att hon på mordkvällen befann sig i sin bostad på Tunnelgatan tillsammans med sin son. När hon omkring kl. 20.00-21.00 tittade ut genom fönstret såg hon en man som stod vid en port i hörnet Tunnelgatan-Olofsgatan. Mannen talade i en svart walkie-talkie. Hon hade i samband med iakttagelsen kommenterat denna för sonen. Strax efter klockan tio, då hennes make kom hem, var mannen med walkie-talkien borta.

Nästa dag förhöordes Margarethe A:s son. Han bekräftade moderns uppgifter. Han hade själv iakttagit mannen på andra sidan gatan. Mannen hade i handen haft en walkie-talkie, delvis dold innanför sin jacka. En del av apparaten hade stuckit upp och antennen hade varit fullt synlig. Sonen hade trott att mannen var väktare.

Tipset följdes upp av PU genom kontroll med personalchefen i den organisation som höll till i huset, utanför vilket mannen stod, och genom kontroll med ett vaktbolag. Några åtgärder som föranlett civil personal med walkie-talkie utanför aktuellt hus hade inte förekommit vid tiden för iakttagelsen.

Hösten 1988 förhöordes Margarethe A och hennes son på nytt utan att ytterligare uppgifter framkom.

*Iakttagelse ett par dagar före mordet av man med walkie-talkie i Gamla stan.* I slutet av mars 1986 lämnade Mare R ett tips till PU. Hon hade på förmiddagen den 26 februari 1986 omkring kl. 10.00 tänkt besöka en butik i Gamla stan. Butiken öppnade först kl. 10.30 och i väntan på att den skulle öppna hade hon promenerat runt i omgivningarna. Hon hade då observerat en storväxt man med en walkie-talkie på Västerlånggatan. Hon hade trott att mannen var butiksvakt och beskrev honom som mellaneuropé – tysk, österrikare eller liknande – med blont ”halmgult” hår. Mannen hade gjort ett ”uniformt intryck”.

Några dagar senare fick Mare R för polis peka ut platsen där hon sett mannen. Hon pekade ut en plats utanför Västerlånggatan 28, belägen helt nära porten till fastigheten där Olof Palme hade sin bostad.

Vid ett uppföljningsförhör i april 1986 uppgav Mare R att hon var helt säker på att det hon sett mannen bära på var en walkie-talkie. Hon hade sett antennen och en del av apparaten.

*Iakttagelse ett par dagar före mordet av män med walkie-talkie i Gamla stan.* I början av april 1986 kontaktade Jarl N PU. Han berättade

att han den 26 februari 1986 befunnit sig på Västerlånggatan i Gamla stan tillsammans med sin broder. Omkring kl. 10.00-11.00 hade han lagt märke till en man som talade i walkie-talkie. Mannen hade sett "farlig ut" och pratat tyska, troligtvis som man gör i Schweiz. Han hade varit 185-190 cm lång och haft cendréfärgat hår. På fråga varför Jarl N hört av sig så sent med sin iakttagelse uppgav han att han glömt bort den men att han påmints om den då han hört, läst eller sett att en annan person lämnat liknande uppgifter.

Några dagar senare hölls ett nytt förhör med Jarl N. Han ändrade då i någon mån sina uppgifter och berättade att han inte var säker på om det var den 26 eller 27 februari 1986 som han och brodern besökt Gamla stan samt att iakttagelsen gjorts omkring kl. 11.00-11.30. Mannen han iakttagit befann sig ca 30 meter in på Västerlånggatan sett norrifrån, på gatans östra sida. Mannen hade haft ansiktet vänt mot Olof Palmes bostad. Ca 50 meter längre söderut i en angränsande gränd väster om Västerlånggatan stod ytterligare en man, som höll något mot örat, troligen en walkie-talkie. Vid tiden för iakttagelsen visste Jarl N inte att Olof Palme bodde på Västerlånggatan 31.

Jarl N:s bror hördes. Han bekräftade att han promenerat på Västerlånggatan i Gamla stan vid den tidpunkt som Jarl N uppgett. Han hade emellertid inte iakttagit någon man med walkie-talkie.

*Iakttagelse på mordkvällen av man med walkie-talkie i Gamla stan.*

Drygt ett år efter mordet, i slutet av mars 1987, kontaktade Leif C PU och berättade om en iakttagelse han gjort under mordkvällen. Han hade i sällskap med två män och två kvinnor varit i Gamla stan kvällen då Olof Palme mördades. Sällskapet hade haft för avsikt att besöka en där belägen nöjeslokal, men eftersom man tyckt att inträdesavgiften var för hög hade sällskapet i stället promenerat runt i stadsdelen. Under promenaden, då sällskapet inte varit samlat utan männen troligen gått lite före kvinnorna, hade Leif C uppmärksammat en man som höll en walkie-talkie i handen. Mannen hade stått i ett gathörn. Leif C hade antagit att mannen var polis. Iakttagelsen hade ägt rum vid kl.19.00-19.30. På fråga varför Leif C inte hört av sig till polisen tidigare svarade han att han först några veckor tidigare fått klart för sig att Olof Palme vid denna tid bodde i Gamla stan.

Vid ett uppföljande förhör i april 1987 preciserade Leif C var iakttagelsen av mannen ägt rum. Mannen hade stått i korsningen Västerlånggatan-Kåkbrinken, några steg in i gränden. Leif C beskrev mannen som en svensk, ljushårig kortklippt man, 20-30 år och 180 cm lång. Leif C hade under promenaden kommenterat sin iakttagelse och sagt något om att "civila poliser finns överallt".

Vid förhör med övriga personer i sällskapet bekräftade de båda männen att de hade ett minne av att Leif C vid tillfället talat om en man med walkie-talkie. Ingen av dem hade dock sett mannen. En av kvinnorna i sällskapet uppgav att hon vid tillfället iakttagit en man med en walkie-talkie delvis gömd under rocken. Mannen hade stått på Västerlånggatan, inte i någon gränd.

*Iakttagelse mordkvällen av man med walkie-talkie vid Adolf Fredriks kyrka.* Drygt ett år efter mordet, i april 1987, kontaktade Karin G PU. Hon berättade att hon mordkvällen ca kl. 21.20 åkte bil söderut på Sveavägen. I höjd med Adolf Fredriks kyrka (korsningen Sveavägen-Kammakargatan) såg hon en man med walkie-talkie. Mannen hade varit 178-180 cm lång, hade haft mörkt "burrigt" hår och varit slät-rakad.

I oktober 1987 hölls ett uppföljningsförhör med Karin G. Hon berättade att hon varit på väg hem i en bil tillsammans med en vän, Bengt C. Under färden lade hon märke till en man med walkie-talkie som uppehöll sig utmed kyrkogårdsmuren utanför Adolf Fredriks kyrka. Mannen pratade i apparaten och hon hade sett ett "spröt" sticka upp någon decimeter. Hennes vän hade inte sett mannen. Hon hade först våren 1987 talat med en vän som var polis om sin iakttagelse. Han hade rekommenderat henne att höra av sig till PU.

I september 1988 förhördes Karin G på nytt. Hon nämnde då att hon inte hade trott att hennes iakttagelse hade med mordet att göra och att hon därför först inte hade hört av sig till polisen.

Vid samma tid, i september 1988, förhördes Bengt C. Han berättade att Karin G nämnt sin iakttagelse redan under bilfärden men han hade på grund av bilkörningen inte haft möjlighet att titta på mannen.

*Iakttagelse mordkvällen av man med walkie-talkie vid Brunkebergstorg.* Drygt ett år efter mordet, i april 1987, kontaktade två kvinnor, Catarina N och Anette K, PU. Båda berättade om en iakttagelse de gjort under en bilfärd mordkvällen kl. 23.10-23.15. De hade åkt Malm-skillnadsgatan i riktning mot Sergels torg när de vid Brunkebergs torg sett en man med walkie-talkie. Catarina N beskrev mannen som "tjock" och svarthårig, med en ljus jacka. Anette K uppgav att mannen som talade i walkie-talkie inte hade verkat ha något att dölja. Han hade enligt Anette K varit vänd mot slottet, haft mörkblont hår och burit en ljus jacka. Att kvinnorna inte hört av sig till PU med sina uppgifter tidigare förklarade Anette K med att hon tidigt berättat om iakttagelsen för en kamrats fader som var polis. Denne hade sagt att iakttagelsen var ointressant.

*Iakttagelse på mordkvällen av man med walkie-talkie på Norra Latins skolgård.* Sex år efter mordet, i mars 1992, kontaktade Marianne Ö PU. Hon berättade att hon befunnit sig på Norra Latins skolgård mordkvällen ca kl. 22.30-23.00. Hon hade där lagt märke till en man som befunnit sig ca 20 meter ifrån henne. Mannen hade hållit ett föremål som Marianne Ö "absolut uppfattade som en walkie-talkie" framför ansiktet. Marianne Ö beskrev mannen som svensk, ca 25-30 år gammal. Som förklaring till att hon hörde av sig till PU så sent uppgav Marianne Ö att hon varit "feg" och inte velat "bli inblandad".

### 3.4.2 Publicering av de s.k. fantombilderna

#### *Framställning och beslut om publicering*

Den 4 mars 1986 kontaktade ledningsgruppen för mordspaningarna BKA i Wiesbaden för lån av en s.k. signalementsmaskin. Följande kväll anlände tyska poliser från BKA med signalementsmaskinen till Stockholm.

Spaningsledningen valde ut 22 personer, som lämnat signalementsuppgifter på män som möjligen kunde sättas i samband med mordet på Olof Palme. Iakttagelserna hade gjorts på olika ställen i Stockholm under tiden julafton 1985 – den 28 februari 1986. Som exempel på de observationer som valdes ut kan nämnas två män som i mitten av februari 1986 betett sig underligt på Lisbeth Palmes arbetsplats (se kapitel 5, *Avsnitt T – "Kartläggning av offrets personliga förhållanden"*), en man som mordkvällen kommit in sent på biografen Saga, en kurdisk man som iaktogs på Stockholms centralstationen på julafton 1985 etc. Samtliga 22 personer fick med hjälp av signalementsmaskinen framställa varsin "fantombild". En av de tyska polismännen gjorde i samband med bildkonstruktionerna en "trovärdighetsvärdering" av de personer som lämnade uppgifter. Med ledning av denna trovärdighetsvärdering och av vad iakttagelsen rört valde ledningsgruppen ut två bilder som den beslöt publicera i massmedia.

#### *Den första bilden*

Den första bilden offentliggjordes den 6 mars 1986 kl. 8.00. Den påstods föreställa en man som möjligen kunde vara identisk med gärningsmannen. Bilden kom allmänt att kallas fantombilden och det är nästan uteslutande denna bild som åsyftas när fantombilden omnämns.

Iakttagelsen som bilden bygger på hade gjorts av en kvinna, Susanne T (även kallad "tecknerskan"), den 28 februari 1986 mellan kl.

23.30 och 23.40. Susanne T hade vid denna tid för en kort stund lämnat restaurang Alexandra, där hon befann sig, och via personalutgången tagit sig ut på Smala Gränd. När hon öppnat porten mot Smala Gränd hade hon nästan stött ihop med en man, som gick ihopkrupen, med händerna i byxfickorna. När mannen fick syn på henne hade han sett förskräckt ut och vänt sig om. Därefter hade han skyndat på sina steg och vid Snickarbacken hade han tagit av åt höger mot Birger Jarlsgatan. Susanne T hade lämnat ett utförligt signalement på mannen och hade också gjort en egen teckning av honom.

Efter det att denna fantombild publicerades har flera uppföljningsförhör ägt rum med Susanne T. Vid ett förhör i juni 1986 förevisades hon en bild som föreställde Kjell E. Tips hade inkommit om att Kjell E var lik fantombilden och polisen hade vid flera tillfällen förhört honom. Kjell E hade under mordkvällen uppehållit sig i kvarteren runt Smala Gränd. Han hade berättat att han mellan kl. 00.00-01.00 besökt restaurang Alexandra. Han hade kommit dit i bil tillsammans med ett par kamrater. Bilen hade parkerats på Birger Jarlsgatan snett emot restaurangen. Sällskapet hade sneddat över gatan, passerat Snickarbackens mynning och gått in på restaurangen. Susanne T var emellertid säker på att Kjell E inte var den person hon mött på Smala Gränd.

Under 1996 tog PU på nytt kontakt med Susanne T och hon förevisades då dels fotografier, dels en videofilm föreställande en person som PU då intresserade sig för (se GG i kapitel 7, *GMP-objekt m.m.*). Susanne T uppgav efter att hon fått se videofilmen att mannen var ”oerhört” lik den man hon mött på Smala Gränd och ”att det är absolut ingen tvekan om att mannen liknar den man hon sett på Smala Gränd”. Hon kunde inte utesluta identitet mellan männen men vågade inte uttala sig härom då mannen på filmen enligt henne såg mer trött och sliten ut än den man hon mött på Smala Gränd.

#### *Den andra bilden*

Den andra bilden publicerades första gången den 24 mars 1986 kl. 10.00. Den uppgavs föreställa en man som kom att kallas ”Skuggan”.

Den iakttagelse som bilden grundas på hade gjorts av en man, Patricio M, på Sergels torg dagen före mordet. Patricio M hade enligt vad han påstod omkring kl. 18.00 varit på väg över Sergels torg i riktning mot varuhuset Åhléns när han mött Olof Palme på nära håll. Efter Olof Palme, ca 20 meter bakom, hade det gått en man med bestämda steg. Denne hade inte sett sig omkring, som vanliga flanörer brukar göra, utan hade verkat följa efter Olof Palme. Patricio M hade

gett ett utförligt signalement på mannen han mött. Eftersom han var konstnär hade han även gjort en skiss av mannen.

Efter det att bilden av "Skuggan" offentliggjordes förhörde PU Patricio M vid flera tillfällen. Han medverkade också vid en konfrontation i april 1986.

Vid det senaste förhøret, som ägde rum i november 1988, ändrade Patricio M sin berättelse. Han påstod nu bl.a. att sammanträffandet med Olof Palme på Sergels torg skett tidigare under eftermiddagen, medan det fortfarande var ljusst ute. Beträffande den efterföljande mannen uppgav han att han mött denne på 30 meters avstånd och att han då inte på något sätt kopplat ihop mannen med Olof Palme.

Från PU:s sida har uppgivits att Patricio M:s uppgifter är falska och att anledningen till att han kontaktade polisen var att han ville neutralisera den bild som givits i medierna om att gärningsmannen kunde vara utländsk. Han hade därför lämnat ett signalement som stämde på en man med nordiskt utseende. Den bedömningen har också redovisats i GMP (se under nästa rubrik). Vi har inte kunnat klarlägga grunden för denna bedömning; den kan inte utläsas ur det registrerade utredningsmaterialet.

#### *GMP:s bedömning av fantombilderna*

I GMP används fantombilderna och deras bakgrund som ett exempel på svårigheten att analysera PU-materialet.<sup>23</sup>

I utredningens inledande skede gavs offentlighet åt två av de fantombilder som framställdes. Den ena sades föreställa mördaren medan den andra angavs föreställa en person som skulle ha förföljt Olof Palme i Stockholm, dagen före mordet. Bilden på *Mördaren* och *Skuggan*, som de kommit att kallas, föranledde ett stort antal människor att lämna olika tips och berätta om iakttagelser de gjort. *Mördaren* angavs ha befunnit sig i flyktområdet vid en orimligt sen tidpunkt och bilden har senare med viss sannolikhet kunnat knytas till en person, som inte har med mordet att göra. Med *Skuggan* är förhållandena än mer bisarra. Han har aldrig existerat, utan är tillkommen genom en invandrades försorg för att balansera bilden på *Mördaren*, som hade utländska drag, medan *Skuggan* gavs mer nordisk karaktär.

<sup>23</sup> GMP s. 23 f.

### *Resultatet av publiceringen*

Publiceringen av de två fantombilderna ledde till att en mycket stor mängd tips strömmade in till PU. I anledning härav lades ett särskilt avsnitt i utredningsmaterialet med rubriken *Tips i samband med fantombilder* upp. Under detta avsnitt registrerades de tips som huvudsakligen byggde på påstådd likhet mellan någon person och männen på bilderna. Avsnittet består i dag av omkring 1550 uppslag, varav så gott som samtliga inkom i anslutning till publiceringen. Eftersom många uppslag innehåller flera tips om samma person är antalet tips registrerade i avsnittet betydligt större än antalet uppslag. Härtill kommer att en stor mängd tips rörande likhet med "fantombilderna" sorterats in under andra avsnitt. Detta gäller tips som bara delvis rör "fantombilderna", dvs. sådana som innehåller även annan information av intresse, t.ex. att mannen ifråga har viss typ av vapen, att han är av viss nationalitet etc. Det gäller också tips som varit omöjliga att utredningsmässigt följa upp, t.ex. då uppgiftslämnaren iakttagit en person som han tyckt vara lik någon av fantombilderna men som han i övrigt inte kunnat lämna några uppgifter om såsom namn, bostad etc.

Det är således idag inte möjligt att säga hur många tips i utredningen som föranletts av beslutet att publicera de två "fantombilderna". Det kan emellertid konstateras att det åtminstone rör sig om flera tusen tips. Per-Göran Näss från den dåvarande ledningsgruppen har inför den tidigare Palmekommissionen uppgett att den första fantombilden föranledde 7-8000 tips och att detta slog sönder brottsutredningen. Enligt Per-Göran Näss skall en bild av detta slag inte publiceras förrän det material som redan finns är bearbetat.<sup>24</sup>

### 3.4.3 Utfästelse om belöning

Den 4 mars 1986 utlyste länspolismästaren Hans Holmér en belöning på 500 000 kronor för tips som kunde leda till att gärningsmannen greps.

Den utfästa belöningen höjdes genom ett beslut av regeringen den 12 november 1987. Beslutet innebar att regeringen medgav att Rikspolisstyrelsen fick ta i anspråk sammanlagt högst 50 miljoner kronor avseende belöning till den eller dem som kunde lämna sådana upplysningar till polisen att mordet på Olof Palme kunde klaras upp. Innan Rikspolisstyrelsen fattade beslut om att betala ut en belöning skulle styrelsen anmäla sin avsikt om detta till regeringen.

<sup>24</sup> Per-Göran Näss i utfrågning inför den tidigare Palmekommissionen den 26 mars 1996 (även PK-minnesanteckningar nr 20).



Annons om den höjda belöningen publicerades bl.a. i tidningen *International Herald Tribune* den 19 november 1987. Kommissionen har försökt efterforska vilka ytterligare åtgärder som vidtogs i den vägen och hur saken följdes upp. Detta har vi emellertid inte lyckats att närmare klarlägga.

#### 3.4.4 Genomgång av rymlingar, permissionsrapporter, självmord m.m.

Relativt tidigt under utredningen tog PU kontakt med Kriminalvårdsstyrelsen i syfte att inhämta uppgifter om personer som hade rymt eller på annat sätt avvikit respektive hade permission från fängsligt förvar. Kriminalvårdsstyrelsen överlämnade i anledning av begäran dels uppgifter om personer som avvikit, dels styrelsens s.k. permissionsrapporter. Med dessa uppgifter som underlag upprättades den 10 april 1986 två förteckningar. En förteckning upptog män, födda under perioden 1936-1956, vilka avvikit från kriminalvårdsanstalt under februari och mars 1986. Förteckningen bestod av 24 män. Den andra förteckningen upptog 72 män, födda 1936-1956, vilka var intagna på kriminalvårdsanstalt men haft permission vid tidpunkten för mordet på Olof Palme. Förteckningarna gicks härefter igenom och beträffande vissa personer vidtogs ytterligare utredningsåtgärder, främst registerslagningar.

Genomgången av personer som haft permission från vistelse i kriminalvårdsanstalt kompletterades i juli 1989. Då upprättades inom PU en förteckning över 70 män/kvinnor, som inte var födda under perioden 1936-1956 men som haft permission från kriminalvårdsanstalt vid tidpunkten för mordet.

PU har vidare från respektive polisdistrikt inhämtat anmälningar/utredningar över samtliga självmord som begicks i Sverige under perioden den 1 april 1986 – 3 september 1987. PU erhöll i denna del ett mycket omfattande material. Materialet har kontrollerats och ett 60-tal personer som signalementsmässigt bedömdes kunna överensstämja med gärningsmannen – dvs. rätt kön, ålder m.m. – sorterades fram. Dessa har sedan gått igenom på nytt och i flera fall har tidigare undersökningar kompletterats med förhör med anhöriga och andra utredningsåtgärder.

### 3.4.5 Farliga personer m.m.

Tidigt under utredningen hämtades sex pärmar med hotbrev rörande Olof Palme in från Stockholmspolisens våldsrötel, vilken var den enhet som normalt svarade för utredning av hot riktade mot Olof Palme. Pärmarna genomgicks och de hot som kunde utredas ytterligare plockades ut. Den övervägande delen av breven i pärmarna var dock från anonyma brevskrivare som inte kunde spåras. Senare erhöles från säkerhetspolisen ytterligare några hotbrev.

Under sommaren och hösten 1986 gjordes en kontroll av kriminella personer i ett visst område i Stockholms city. Området omfattade Gamla stan, Norrmalm och del av Vasastan. Två databaserade register, SPAR (statliga person- och adressregistret) och PBR (person- och belastningsregistret) samkördes. Samkörningen resulterade i en lista på 500 personer. Av dessa plockades män dömda för mord, dråp, miss-handel, olaga vapeninnehav, brott mot vapenlagen m.m. ut. Dessa upp-gick till 348 st.

I samband med att GMP togs fram kontrollerades om någon av de 348 män som vaskats fram 1986 stämde in på gärningsmannaprofilen. (Se kapitel 7, *Genomgång av GMP-kontrollistan.*)

### 3.4.6 Dörrknackning

Dörrknackningsoperationer genomfördes i viss mån efter mordet. De finns beskrivna och delvis bedömda i Juristkommissionens rapport s. 141 f och s. 150. Juristkommissionen konstaterade att de inte varit fullständiga och de inte hade gjorts på ett enhetligt sätt.

Granskningskommissionen har uppdragit åt polisöverintendenten Bengt Åke Jonsson, som medverkat som expert i kommissionen, att granska PU-materialet i denna del. Granskningen redovisas nedan under *Sammanfattande anmärkningar*.

## 3.5 Sammanfattande anmärkningar

### 3.5.1 Kartläggningen av Olof Palmes personliga förhållanden

I likhet med en hel del annat som borde ha skett i utredningens inledande skede försumrades sådant som gällde Olof Palmes personliga förhållanden den första tiden efter mordet. Det har uppmärksamats och bedömts av de tidigare kommissionerna.

Juristkommissionen uttalade angående kartläggningen av den avlidnes person och kontakter att ”en systematisk utredning om Olof Palmes person borde ha satts igång utan dröjsmål. Vi har svårt att se någon förklaring till att det inte skedde” och exemplifierade med att någon egentlig undersökning av bostaden eller arbetsplatsen för att säkra eventuella spår inte gjordes annat än i begränsad mån.<sup>25</sup> Även bristen på undersökning av Olof Palmes personliga förhållanden och kontakter under den sista veckan påtalades. Vi instämmer i detta och vill tillägga att brister av detta slag inte kan botas av senare utredningsåtgärder; de lämnar alltså bestående kunskapsluckor och spekulationsutrymme. – Utredningsläget i denna del är oförändrat. Den generella utredning som har gjorts inom PU är, med något enstaka undantag, gjord inom den period Juristkommissionen granskade och bedömde.

I GMP noteras det som en brist att makarna Palmes ekonomiska förhållanden inte klarlagts, något som hade varit naturligt vid en liknande utredning där offret inte varit en i motsvarande grad offentlig person. I GMP sägs därvid vidare att inget i den övriga informationen tyder på att det finns något i de ekonomiska omständigheterna som skulle kunna förklara brottet. Enligt vårt synsätt kan man knappast uttala någon egentlig mening om detta när det fullständigt saknas ett utredningsunderlag.<sup>26</sup> Vi delar uppfattningen att det i materialet inte finns några tecken på detta och att det inte heller på annan grund finns anledning att fundera i dessa banor. Men om man inte ens brytt sig om enkla kontrollåtgärder avseende deklARATIONER, bankkonton, frågor till anhöriga etc. är ett konstaterande om att det saknas indikationer i det övriga utredningsmaterialet inte så mycket värt. Vi anser alltså att detta är en brist och att dokumenterad utredning i dessa delar borde ha förekommit. I den mån resultatet hade bedömts särskilt känsligt från integritetssynpunkt hade det kunnat behandlas på samma sätt som annan utredningsdokumentation som har denna karaktär.<sup>27</sup>

I detta sammanhang bör även de problem som förekommit kring förhören med Lisbeth Palme nämnas. Förhörsprotokollen behandlar knappast alls Olof Palmes privata förhållanden.<sup>28</sup> Polisöverintendenten

<sup>25</sup> SOU 1987:72 s. 150 f.

<sup>26</sup> På annat ställe i GMP sägs att ”tillgänglig information visar att Palme hade ordnad ekonomi men det finns inga tecken på att den skulle ha varit exceptionellt god av ett eller annat skäl” (s. 40, även citerat i redovisningen ovan).

<sup>27</sup> Vissa delar av det s.k. T-avsnittet, se ovan, är avskilda från utredningsmaterialet i övrigt och förvaras på särskild plats.

<sup>28</sup> I vissa andra förhör har en uppdelning skett så att frågor kring Olof Palmes privatliv redovisats i ett särskilt protokoll, som hanteras på det sätt som

Bengt Åke Jonsson, som på kommissionens uppdrag granskat förhören med Lisbeth Palme, har efter sin granskning konstaterat följande.

Lisbeth Palme har förhörts vid många tillfällen av en rad olika förhørsledare. Något verkligt ingående, "fördjupat", detaljrikt förhör rörande hennes iakttagelser på mordplatsen har emellertid aldrig genomförts såvitt jag kunnat finna. Inte heller har något förhör hållits som på ett ingående sätt gått in på offrets personliga förhållanden, eventuella fiender och andra för spaningsarbetet väsentliga omständigheter.

Dessa förhållanden, och då inte minst de som gäller förhållandena på mordkvällen, framstår som en mycket allvarlig brist i utredningen. Omständigheterna kring förhørsåtgärder m.m. under medverkan av Lisbeth Palme diskuteras vidare i kapitel 6, *Särskilt om förhørsåtgärder m.m. under medverkan av målsäganden Lisbeth Palme*.

Bengt Åke Jonsson granskade även övrigt material i privatdelen. Han påpekade efter sin granskning att förhören i denna del vissa gånger varit kortfattade och hastiga. Han noterade bl.a. följande.

I spaningsuppslag --- (förhör med Ingvar Carlsson den 20 mars 1986) anges förhörstiden till kl 12.20 – 12.40. Det torde enligt min erfarenhet ha varit en omöjlighet att genomföra ett ingående förhör med en av statsministerns närmaste medarbetare, som dessutom kunde antas sitta inne med detaljerade upplysningar om Olof Palmes livsvanor, eventuella fiender m.m., inom loppet av tjugo minuter.

Spaningsuppslag --- upptar förhör med Ulf Dahlsten, den säkerhetsansvarige i regeringskansliet. Vid förhöret hänvisar Dahlsten på en fråga från förhørsledaren till vad han tidigare uttalat sig om inför Hans Holmér. Vad Dahlsten egentligen sagt till Holmér framgår inte vidare av materialet. Jag får här intrycket att ingen planmässighet vid kartläggningen av Olof Palmes liv och bakgrund m.m. förekommer. Polismän höll förhör med personer på den "lägre nivån" medan Holmér själv höll förhör med personer "högre upp" på rangskalan.

Det finns således tydliga brister beträffande utredningen av Olof Palmes privata förhållanden. Den kom i gång med fördröjning och är begränsad till vissa områden; någon egentlig "kartläggning" av Olof Palmes privatliv finns aldrig gjord. Detta var även Bengt Åke Jonssons slutsats.

Normalt sett är kartläggningen av offrets privatliv och personliga förhållanden högt prioriterad i en mordutredning, eftersom motivet vid

---

nämndes i föregående not. Beträffande Lisbeth Palme och familjen Palme i övrigt har någon sådan uppdelning inte skett och det finns således för hennes del inga särskilda förhørsprotokoll som gäller privatlivet.

ett "vanligt" mord mycket ofta är hänförligt till privatlivet. Att privatlivet är viktigt att kartlägga vid "vanliga" spaningsmord innebär emellertid inte att detta nödvändigtvis varit av samma prioritet i detta fall. För alla till en början svårförstådda mord måste ju gälla att förklaringen i första hand är att söka i offrets levnadsomständigheter. För de flesta av oss innefattar det en begränsad sfär, som till största delen består av det man i det här sammanhanget skulle kalla "privatlivet". För en extremt offentlig person som Olof Palme, landets statsminister m.m., är sfären mycket vidare. En "privat" motivbild framstår då bara som en av många möjligheter. Det finns beträffande statsmannamord ingen erfarenhetsmässig grund som säger att dessa oftast eller ofta skulle ha sin rot i den mördades privatliv. I den mån det överhuvudtaget finns några erfarenhetsmässiga grunder, pekar de i en annan riktning. Medan det alltså är naturligt att börja med privatlivet vid ett "vanligt" mord, kan det te sig mer naturligt att i ett fall som detta söka förklaringen i den dödes offentliga, professionella liv, inte minst om mordet inträffar "på öppen gata", som detta mord gjorde. Det sätt på vilket det utfördes talar enligt vår mening i varje fall inte för att det skulle ha en bakgrund i Olof Palmes personliga liv, även om det naturligtvis inte utesluter det.

Att en kartläggning som ett led i en bred och förutsättningslös utredning likväl måste komma till stånd också i ett fall av detta slag är självklart. Även vid genomförandet av en sådan utredning haltar dock jämförelsen med "vanliga" mord. Den offentliga personens status, den publika nyfikenheten kring den sidoinformation som mordutredningen kan ge upphov till, de anhörigas behov av att skydda sig från det offentliga intresset etc. innefattar reella komplikationer (jfr de reflektioner av detta slag som GMP-författarna gjorde i de citat som är återgivna ovan). Kartläggningen av den dödes privatliv kräver i ett fall som detta med andra ord särskilda överväganden, av integritetsskäl, men också från den synpunkten att om inte de berörda hanteras rätt kommer utredningen inte att tillföras den kunskap den är i behov av. Hur man därvid skall gå till väga är i sin tur knappast något som kan vara inlärt, inövat eller följa beredskapsplaner, därtill är händelsen alldeles för särpräglad. De åtgärder Hans Holmér inledningsvis vidtog på egen hand (jfr Juristkommissionens redogörelse, som citerats ovan) är svåra att bedöma, eftersom de inte dokumenterades. I den del de syftade till att förbereda en kartläggning av privatlivet kan de dock inte utan vidare dömas ut.

Att Hans Holmér sedan tillsammans med Tommy Lindström tycks ha bedrivit en egen utredning, som inte delgavs någon annan, och som inte heller finns dokumenterad, är däremot oförsvarligt. Det är svårt att värdera de kunskapsförluster som underlåtenheten att dokumentera här lett till. I den mån Hans Holmér och Tommy Lindström fick fram

värdefull information har den i alla händelser gått förlorad för mordutredningen.

”Privatgruppen” genomförde sin utredning under mars till maj 1986. Förhörsdokumentationen är genomgående av väsentligt högre kvalitet än vad som allmänt gäller från denna tid i övrigt. Vårt intryck är att utredningen genomfördes av utredningsmän som var väl skickade för uppgiften, liksom att de hörda personerna oftast har ansträngt sig för att i utredningens intresse lämna så öppna och förbehållslösa utsagor som möjligt. Som polisöverintendenten Bengt Åke Jonsson framhållit efter den genomgång han gjorde för kommissionens räkning finns det emellertid också väsentliga och bestående brister även i denna kunskapsinhämtning.

I många delar ter sig detta utredningsarbete likväl förtjänstfullt. De förhör som ”privatgruppen” höll har i åtskilliga fall innefattat uppslag till fortsatta utredningsåtgärder, som då vidtagits. Detta har ibland inneburit att för enskilda personer besvärande hypoteser har gjorts föremål för undersökning. I de fall utredningsmaterialet gett anledning till sådana hypoteser har utredningsmännen inte väjt för att borra i dem, snarare tvärtom. Vi har inte stött på något uppslag som framstår som oavslutat. (De enskilda uppslag som redovisas i denna del finns i kapitel 5, *Avsnitt T – ”Kartläggning av offrets personliga förhållanden”*.) Utredningen i detta avsnitt har inte heller, som i så många andra avsnitt, ”processats” i flera omgångar, utan den genomfördes och avslutades i huvudsak våren 1986.

Beträffande uppgifter från familjen Palme avviker utredningsmaterialet som framgått från vad som hade varit önskvärt. Det har emellertid framkommit vid kommissionens samtal med bl.a. utredningsmän som var engagerade i privatgruppen att det förekommit fortlöpande kontakter av informellt slag med personer i familjekretsen. Det är därför fullt möjligt att de utredningsmän som varit engagerade fått tillräcklig information för att kunna göra sina bedömningar ändå. I så fall gäller bristen enbart dokumentationen.

Sammantaget anser vi att den utredning avseende Olof Palmes privatliv som så småningom kom att genomföras trots allt var rimligt avvägd, i varje fall har vi inte från våra utgångspunkter anledning att ifrågasätta de bedömningar som de som sedermera kom att ansvara för denna del av utredningen har gjort. Därvid beaktar vi att de brister i privatgruppens förhör som framkommit i vart fall delvis torde ha berott på spaningsledningens sätt att inledningsvis hantera denna del av utredningen.

Till vår bedömning måste fogas den reservationen, som naturligtvis är viktig, att det vi uttalar oss om är sådant som framkommer i materialet. Vi vet självfallet inte om alla omständigheter kring Olof

Palmes person, som skulle kunna kasta ljus över mordet, har utretts så långt det går. Det skulle förutsätta att vi själva besatt en ingående kunskap om privata förhållanden i Olof Palmes liv, vilket vi inte gör. Det vi kan säga är att de uppslag som förekommer har utretts och kunnat läggas till handlingarna. Med tanke på hur utredningsarbetet i denna del sammantaget bedrivits är det snarast sannolikt att utredningen i denna del är ofullständig.

Till utredningen i denna del hör också Harvardärendet. Det redovisas och bedöms i kapitel 5, *Avsnitt T – "Kartläggning av offrets personliga förhållanden"*.

### 3.5.2 Utrikespolitisk analys. Samarbete med UD

Det första utredningsåret karakteriserades här som annars av de väl kända missförhållanden som utvecklades under Hans Holmérs ledarskap och de konflikter som följde. UD:s svårighet att få "feed-back" på den information som överlämnades till polisen, liksom det ointresse med vilket initiativ bemöttes, följer samma mönster som det "åklagarna" och sedermera förundersökningsledningen vittnat om. Detta har de tidigare kommissionerna granskat och bedömt.

Även beträffande Sverker Åströms medverkan, sådan den numera framträder, finns paralleller. Den hade en utpräglat informell karaktär, något som är kännetecknande för mordutredningen under den första tiden. Inblandade parter har varit noga med att framställa Sverker Åströms roll som privatpersonens och uppdraget som "personligt". Ingenting är korrekt. Åström har samtidigt som han framhållit uppdragets personliga karaktär understrukit att det självfallet utfördes i nära samråd med UD. Detta torde knappast ha varit enbart för UD:s skull. Som privatperson, utan tillgång till UD:s resurser och det tidigare ämbetets klädnad, skulle Åström ha varit av mindre värde för utredningen.

I den mån syftet med arrangemanget var att åstadkomma en mer effektiv och ändamålsenlig hantering beträffande utredningens behov av utrikespolitisk sakkunskap, kanaler till UD etc. kan man fråga sig om detta lyckades. Svaret synes vara nej. Åström var varken i tjänst eller privat; resultatet av hans medverkan blev också ett "varken eller". Han bestod utredningen med analyser – men dessa var, också enligt hans egen bedömning, ytliga. Han gjorde insatser, som att ta utrikeskontakter, prata med tidigare kollegor etc. – men de blev begränsade och sakligt sett halvhjärtade. Detta är i så fall inte en nödvändig konsekvens av den formlösa konstruktionen av uppdraget, men det ligger uppenbart i farans riktning att den som tar på sig en uppgift under

betingelser som dessa, utför den med lättare hand och svagare kraft än om det sker i tjänst och under ansvar.

De omständigheter under vilka Sverker Åström verkade företer i själva verket vissa likheter med det sätt på vilket Ebbe Carlsson engagerades. Bägge fick uppdrag som privatpersoner. Bägge tilläts företräda statsmakten. Inget av uppdragen formaliserades i beslut eller var resultat av en beslutsgång som innefattade befogenhet att ge uppdrag av detta slag. Bägge gick ”som barn i huset” i regeringskansliet. Bägge anförtroddes hemliga handlingar. Ingen av dem avlönades ekonomiskt. Det finns naturligtvis också stora skillnader. Åström utförde sitt arbete öppet i förhållande till såväl allmänhet som berörda myndigheter. Han ägde en obestridlig expertkunskap, som utan vidare motiverade uppdraget som sådant. Ebbe Carlssons verksamhet utvecklades till ett direkt brottsligt företag, vilket självfallet inte gällde Åström. Den likhet som är värd att notera gäller den informella hanteringen, det oösvärade förhållandet till det regelverk som omgärdar statlig verksamhet samt sammanblandningen av privat och offentligt. Självfallet kan detta också ses som ett sätt att i ett extraordinärt ärende söka komma runt ett formellt regelverk för att åstadkomma en mer effektiv och ändamålsenlig hantering än vad som upplevdes genomförbart om saken skulle ha hanterats ”tjänstevägen”. Det gör dock inte det hela mindre problematiskt (förutom att det således knappast var effektivt), i synnerhet som tillvägagångssättet i fallet Åström inte är ett undantag som bekräftar regeln utan snarare framstår som en del i ett mönster. Dessutom kvarstår möjligheten att arrangemanget väl så mycket tillkom för att Hans Holmér även i detta hänseende ville ha en bättre kontroll över utredningen och de delar av statsmakten den engagerade, än vad regelsystemet medgav.

Av redogörelsen framgår att samarbetet mellan UD och PU inte heller fortsättningsvis, efter 1987 års omorganisation, tycks ha fungerat väl. Från UD:s sida anser man inte det och vi kan för vår del konstatera att den typ av utrikespolitiska analyser m.m. som UD skulle kunna ha bidragit med i princip saknas i PU-materialet. Den i CIA-avsnittet redovisade framställningen från PU till UD, som gjordes våren 1988, är ett tecken på att detta inte heller från PU:s sida fungerade tillfredsställande (se kapitel 5, *Avsnitt HA – ”CIA”*). Vi har allmänt intrycket att PU avskärmat sig från extern kunskap och försökt hantera allt eller i vart fall så mycket som möjligt inom ramen för kriminalpolisens kompetens. Det gäller också i detta fall.

Att det emellertid funnits behov av konstruktivt biträde från UD framgår av de iakttagelser vi redovisat beträffande bristen på basanalyser i de internationella uppslagen, se kapitel 5, *Sammanfattande anmärkningar*.



Det finns tecken på att inte heller UD alltid varit så tillmötesgående som krävs för ett konstruktivt samarbete. I Banisadr-ärendet synes UD ha intagit en attityd som PU kan ha upplevt ungefär på samma sätt som man från UD:s sida upplevde utredarnas ointresse för Townley-ärendet. Det är begripligt om PU här ansåg att UD och ambassaden var den enda eller i vart fall närmast till hands liggande vägen att få hållfastheten i Banisadr:s uppgifter prövade. Men UD satte uppenbarligen andra hänsyn före PU:s i detta fall. Det är svårt att bedöma om den avvägning UD där gjorde var riktig, men attityden synes inte ha varit konstruktiv och det kan konstateras att utfallet främjade utvecklingen av den s.k. Ebbe Carlsson-affären.

Slutligen finns det skäl att framhålla, att en hel del trots allt gjordes till utrönande om mordet kan ha haft en internationell bakgrund. Trots frånvaron av dokumentation finns det enligt vår bedömning inte skäl att betvivla att säkerhetspolisen använde de kanaler man hade för att "lyssna". Enligt vad som uppgivits i olika sammanhang, bl.a. av Per-Göran Näss i samtal med den tidigare Palmekommissionens ordförande och sekretariat,<sup>29</sup> framkom ingenting. Till samma resultat ledde den i detta avsnitt omnämnda "demarchen". Det är möjligt att denna inte var optimal för sitt syfte, men det är samtidigt tänkvärt att det inte här framkom något som helst, bortsett från de uppgifter angående PKK som kan misstänkas ha haft desinformativt syfte. Om mordet saknar internationell anknytning är denna frånvaro av reaktioner på de förfrågningar som gjorts naturligt och logisk.

Den synpunkt som framförts från förundersökningsledningen om att ett mer organiserat samarbete mellan UD, som ju är en del av regeringskansliet, och PU hade varit konstitutionellt problematiskt, delar vi. Likartade synpunkter har som framgått framförts av Jan Eliasson i olika sammanhang. Utredningen av mordet på statsministern har i det hänseendet belyst en svaghet i den svenska förvaltningsmodellen, med dess helt fristående myndigheter. Däremot har vi mindre förståelse för att PU inte gett UD "feed-back". Det är förstås riktigt att de som är sysselsatta med en brottsutredning inte skall ägna sig åt att "avrapportera" alla tips och uppslag man får till uppgiftslämnarna. Relationen till UD fanns det emellertid skäl att vårda just av hänsyn till utredningsintresset. En stor mängd tips kanaliserades till UD och man hade där behov av "feed-back" för att kunna organisera sin insats så effektivt som möjligt och därmed på bästa sätt kunna bidra till utredningsarbetet.

<sup>29</sup> PK-minnesanteckningar nr 20.

### 3.5.3 Övrigt

#### Vapen- och ammunitionsutredningar

PU har lagt ned mycket stora ansträngningar på att få fram uppgifter om mordvapnet. De har i första hand utgått från hypotesen att det vapen som använts är en revolver av kaliber .357 och då troligen av fabrikatet Smith & Wesson. Det har funnits all anledning att lägga ned stora resurser på utredningen i denna del. Tillgänglig information, framför allt de upphittade kulorna, pekar mot ett vapen av den angivna typen. Det har därför varit befogat att inrikta arbetet på det sätt som skett. Det kan visserligen inte uteslutas att ett annat fabrikat använts eller att mordvapnet var manipulerat på något sätt, men det har likväl inte funnits något alternativ till att i första hand inrikta spaningsarbetet i den riktning den tillgängliga informationen pekar. – Beträffande provskjutningsprojektet som sådant, se kapitel 7, *Sammanfattande anmärkningar* och kapitel 8.

Utredningen kring det s.k. Mockfjärdsvapnet, eller Haparandavapnet, är mycket omfattande; den motsvarar i sig en omfattande brottsutredning. Från utredningssynpunkt är uppslaget emellertid också av stort intresse: dels rör det sig om ett vapen av ”rätt” typ som skulle kunna tänkas ha cirkulerat vidare och kommit till användning vid mordet, dels synes det ha använts tillsammans med ammunition från samma ”batch” som de kulor som upphittats vid mordplatsen. Kombinationen av ”rätt” vapentyp, möjligt vapen och ”rätt” ammunition är från mordutredningens synpunkt anmärkningsvärd. Detta gör det så angeläget att få fram ytterligare information kring vapnet och dess öden, att alla tänkbara förundersökningsinsatser är befogade.

#### Walkie-talkie-iakttagelser

”Skelleftehamnsbrevet” är den enda till synes relevanta observation av walkie-talkies från mordplatsens närhet som inrapporterats innan observationer av detta slag efterfrågades av utredningen. Den är bl.a. av det skälet mer intressant än de övriga. Dess utredningsvärde är samtidigt mycket svårbedömt. Med tanke på den tid som numera förflutit utan att den anonyme brevskrivaren på något sätt gett sig till känna och på att inga andra iakttagelser, som skulle kunna avse samma objekt, dykt upp, förefaller det väl så sannolikt att detta uppslag inte innehåller något av intresse för utredningen. I nuvarande skick utgör det i alla händelser inte något bearbetningsbart spår.

Beträffande övriga iakttagelser gäller för det första att ingen av dem uppenbart kan kopplas till mordet (de skulle kunna ha med mordet att

göra, men för att man skall kunna dra den slutsatsen krävs ytterligare information, som än så länge lyser med sin frånvaro). För det andra är samtliga iakttagelser behäftade med åtminstone någon omständighet som förtar utredningsvärdet. Beträffande den i sig mest intressanta observationen, Leif C:s uppgift om en man i hörnet Västerlånggatan-Kåkbrinken, gäller t.ex. att den inrapporterats mer än ett år efter mordet, med den osäkerhet i olika hänseenden som följer därav. Med tanke på den mängd uppgiftslämnare som hört av sig med iakttagelser från Gamla stan kan det också sägas vara upplysande att ingen annan synes ha rapporterat någon iakttagelse, som kompletterar den uppgift Leif C lämnat.

Sammantaget bedömer vi inte att de ovan redovisade walkie-talkie-uppslagen tillför utredningen något av mer betydande intresse.

### **De s.k. fantombilderna**

Publiceringen av de s.k. fantombilderna tillhör det första utredningsåret och de faller därmed utanför ramen för vad vi uttryckligen är satta att granska. Offentliggörandet av bilderna hör emellertid till det som numera framstår i delvis annan dager än det gjorde 1986-1987.

Från RRV-experternas sida gjordes följande reflektioner om (den första) fantombilden och dess publicering.

Denna bild finns på de flesta svenskars näthinnor än idag. Den fick som konsekvens att ett stort antal tips kom in som främst grundade sig på en påstådd porträttlikhet mellan den person som man tipsade polisen om och fantombilden. T.o.m. tips om en tänkt PKK-inblandning som kom ända från Turkiet grundade sig på denna porträttlikhet.

Enligt vissa bedömningar ledde det till en enorm belastning på utredningen med tips och vittnesuppgifter, kanske 6-7000, av låg kvalitet. Juristkommissionen anger för sin del att 1500 förhör genomfördes med anledning av de två "pusselbilderna" (SOU 1987:72, s. 145). Det blev en "extra rygg-säck" som fick hela utredningen att knäa under lång tid framöver. Det ledde sannolikt också till att andra mer relevanta utredningsuppgifter åsidosattes under de inledande månaderna. Många av de tips som inlutit om misstänkta polismän har också grundat sig på porträttlikhet.

Bortsett från dess störande moment i detta avseende påverkade det såväl vittnens minnesbilder som att uppgifter från andra vittnen kanske aldrig lämnades in eftersom de iakttagelser de gjort inte stämde överens med fantombildens utseende på gärningsmannen.

Det har under vårt arbete från många håll framhållits för oss hur olycklig publiceringen av i synnerhet den första fantombilden, som

uppfattats som föreställande gärningsmannen, varit. Den ledde alltså till ett mycket stort tipsinflöde och har fortsatt bidra till att uppgifter strömmat in. Den information som sålunda måst hanteras har dragit stora resurser inom utredningen och i största allmänhet ”skymt sikten” för utredarna. Effekter av det slaget är förutsebara och riskerna kända. Därför bör bilder av det här slaget användas med stor urskillning.

I detta fall var det inte heller då bilden konstruerades något som klart talade för att den person som bilden föreställde skulle vara identisk med gärningsmannen. Däremot fanns det flera saker som talade emot att så skulle vara fallet. (Det har med tiden kommit att framstå som närmast uteslutet att fantombilden föreställer gärningsmannen.) Det betyder alltså att den dåvarande spaningsledningen valde att gå ut till den svenska allmänheten och även internationellt – bilden spreds via UD och internationella medier – för att begära in uppgifter om personer som företedde likheter med en man, om vilken det inte fanns några särskilt goda skäl att tro att han hade med mordet att göra. Detta är sannolikt det största enskilda missgrepp som förekommit inom utredningen. Eftersom det var jämförelsevis överlagt – publiceringen skedde den 6 mars 1986 – framstår det som ett tecken på grav inkompetens.

Vi har själva i vår granskning kunnat konstatera att uppgifter om ”fantombilden” förekommer i snart sagt vart och vartannat uppslag. Än idag är det på många håll en levande föreställning att gärningsmannen såg ut som ”fantombilden” och att det t.ex. skulle äga relevans om Christer P företedde likheter med denna. Bildens publicering har alltså på ett substantiellt sätt bidragit till PU-materialets ansvällning och svåröverskådlighet. Till detta kommer den nog så viktiga aspekt, som också berörs av RRV-experterna i citatet ovan, att information om personer som inte är lika fantombilden kan ha sållats bort eller tillmätts mindre vikt av uppgiftslämnare på just denna grund. Även denna effekt kan man se illustrerad i PU-materialet. I UD:s hantering av Townley-ärendet synes fantombilden ha tillmätts stor betydelse, varvid FBI-personal som förevisats bilden förklarat att det inte fanns någon likhet mellan denna och Townley (det framgår i den ovan nämnda promemorian som i ärendet upprättades av ambassaden i Washington den 27 juni 1986). Den avkylande effekt detta kan ha haft på såväl FBI:s som svenska UD:s ambition att gå vidare saknade kanske i just detta fall betydelse för mordutredningen, men den föranleddes av en irrelevant omständighet.

Som irrelevant omständighet har fantombilden således spelat en mycket olycklig roll i hela mordutredningen.

## **Belöningen**

Det fanns både för- och nackdelar med beslutet att utlysa en belöning till den eller dem som kunde lämna sådana upplysningar till polisen att mordet på Olof Palme kunde klaras upp. Till nackdelarna hör den inverkan en belöning kan ha på den rättsliga processen. HD har i sitt resningsbeslut avseende målet mot Christer P framhållit att bl.a. den mycket stora penningbelöningen gör att uppgifter som framkommit efter rättegångarna mot denne måste bedömas med stor försiktighet. Det synes också som om beslutet om belöningen fattats utan några mer ingående rättsliga överväganden kring förutsättningarna för belöningens utdelande. Det finns även frågetecken kring beslutets utrikes uppföljning.

Det är emellertid enligt vår mening svårt att tänka sig att regeringen skulle valt att inte utlysa en belöning i detta fall. För det första är det sannolikt att belöningen skulle kunna ha haft en påtagligt positiv inverkan på uppgiftlämnarens benägenhet att inkomma med intressant information och att detta övervägde nackdelarna. Att den inte haft en sådan inverkan behöver inte betyda att det var fel att utlysa den. Avsaknaden av reaktion kan bero på att mordets bakgrund är sådan att den inte låter sig röjas genom incitament av detta slag. För det andra, och i anslutning till det just sagda, har förekomsten av en belöning i denna storleksordning, i kombination med det förhållandet att den inte lett till att några avgörande tips kommit in, indirekt bidragit till utredningsunderlaget. Det utgör ett, mer eller mindre starkt, tecken på att viktiga omständigheter kring gärningen inte är kända i någon större krets, vilket i sin tur kan ses som ett tecken på att brottet inte föregåtts av en konspiration. För det tredje har belöningens utlysande haft ett starkt symbolvärde, som på ett påtagligt sätt visat hur angeläget det är för den svenska staten att mordet kan klaras upp. I det sistnämnda hänseendet hade ett motsatt val, dvs. att deklarerat att svenska staten inte avser utlysa någon belöningssumma, troligen haft ett omvänt och högst oönskat symbolvärde.

## **Dörrknackning**

Granskningskommissionen har som ovan nämnts uppdragit åt polisöverintendenten Bengt Åke Jonsson, som medverkat som expert i kommissionen, att granska PU-materialet i denna del.

Enligt Bengt Åke Jonsson bör man skilja mellan å ena sidan de upplysningar som den polispersonal som kommer först till brottsplatsen inhämtar från vittnen, närboende etc. i syfte att i omedelbar anslutning

till brottet försöka gripa gärningsmannen och å andra sidan de upplysningar som polisen i senare skeden bestämmer sig för att inhämta från personer som bor eller arbetar i brottsområdet. Det är det sistnämnda som brukar kallas "dörrknackning". Bengt Åke Jonsson fortsatte:

Dörrknackningen inleddes med att den för aktionen ansvarige med all personal som skall delta går igenom upplägget och ändamålet med aktionen. Det är viktigt att personalen är välinformerad om brottet och omständigheterna kring detta, bevisning som eftersträvas, handlingalternativ om den hörde uppträder oförutsett m m. Ett upprättat frågeformulär genomgås därefter noggrant och kommenteras.

De polismän som genomför dörrknackningen får under inga förhållanden nöja sig med några kortfattade "frågor och svar" stående i dörren. Polismännen måste ibland försöka övertala den person som efter en påringning öppnar att få komma in och börja samtala om händelsen. Polismännen får under inga förhållanden acceptera att bli avspisade av ovilliga personer. Det gäller som en engelsk polisman uttryckt det att komma innanför dörren, "hänga av sig rocken", sitta ned och skapa förtrolighet, gärna vid en kopp kaffe. Först då en kontakt har skapats med den uppsökte personen kan uppgifter komma fram som visar sig värdefulla.

Bengt Åke Jonsson redovisade, efter en genomgång av den dokumentation av dörrknackningsoperationer som finns i PU-materialet, ett antal mycket påtagliga brister i detta. Han drog följande slutsats.

För mig framstår det sålunda som uppenbart att dörrknackningsåtgärderna veckorna efter mordet på statsministern inte genomfördes på ett planmässigt och välorganiserat sätt utan fastmera bar improvisationens prägel. I de fall åtgärderna genomfördes av polispersonal med vana vid utredningsuppgifter är dokumentationen relativt tillfredsställande vilket däremot inte är fallet då åtgärderna genomfördes av polismän tillhörande andra arbetsenheter inom Stockholmspolisen.